ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE ISTORIE

Revistă de istorie

4

ANUL X

1957

www.dacoromanica.ro

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE ISTORIE

STUDII

Revistă de istorie

4

ANUL X

1957

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

www.dacoromanica.ro

COMITETUL DE REDACȚIE

Acad. A. OTETEA — *redactor responsabil*; GH. HAUPT — *redactor responsabil adjunct*; acad. P. CONSTANTINESCU-IAȘI; acad. M. ROLLER; L. BÁNYAI; V. CHERESTEȘIU; B. T. CÂMPINA; V. MACIU; P. NICHITA; S. ȘTIRBU.

„STUDII" REVISTĂ DE ISTORIE
APARE DE 6 ORI PE AN

Redacția: BUCUREȘTI, B-dul Generalissimul Stalin nr. 1
Telefon: 1.50.81

ABONAMENTELE SE FAC LA TOATE OFICIILE POSTALE, PRIN FACTORII POȘTALI ȘI DIFUZORII VOLUNTARI DIN ÎNTREPRINDERI ȘI INSTITUȚII

www.dacoromanica.ro

SUMAR

STUDII — Pag.

B. BĂLTEANU, Situaţia politică a Romîniei în preajma instaurării regimului democrat-popular (II) 7
A. EGYED (Cluj), Despre mişcarea muncitorească din Transilvania între anii 1880—1890 33
B. T. CÂMPINA, Ideile călăuzitoare ale politicii lui Ştefan cel Mare 57

NOTE ŞI COMUNICĂRI

Z. ORNEA, Contribuţii la cunoaşterea opiniilor social-economice ale lui A. D. Xenopol 69
AL. I. GONŢA, Unele aspecte ale politicii interne a lui Ştefan cel Mare 91
FR. KAFKA (Praga), Din istoria relaţiilor comerciale romîno-cehoslovace în evul mediu (Produse textile cehe pe pieţele romîneşti) 105

DISCUŢII

V. MACIU, Cu privire la războiul pentru independenţa Romîniei 111
Acad. A. RĂDULESCU, Ediţia critică a legiuirii Caragea. Pentru critici 135
* * * Pe marginea lucrării tov. S. Ştirbu : „Răscoala din 1821 şi legăturile ei cu evenimentele internaţionale" (*N. Adăniloaie, N. Camariano, S. Iancovici, I. Neacşu, Al. Vianu*) 157
* * * Probleme de istorie generală în lucrarea profesorului S. Ştirbu : „Răscoala din 1821 şi legăturile ei cu evenimentele internaţionale" (*N. Huscariu, D. Rozenzweig, Gh. Diaconu, S. Safta*) 177
* * * Subsecţia de Ştiinţe Istorice a Acad. R.P.R.. NOTĂ 195
* * * Din partea Comitetului de redacţie în legătură cu discuţia privitoare la cartea tov. S. Ştirbu : „Răscoala din 1821 şi legăturile ei cu evenimentele internaţionale" 197

RECENZII ŞI PREZENTĂRI

GH. MATEI, Răsunetul internaţional al răscoalei ţăranilor din 1907 (*Matei Ionescu*). 199
* * * „Istoriceski pregled" în al treisprezecelea an de apariţie (*C. Velichi*) 205
* * * „Historijski zbornik" Zagreb (*D. Mioc*) 208

NOTE BIBLIOGRAFICE

* * * „Archivum, Revue internationale des Archives" (*P. Simionescu*) 211
G. MIHAILOV, Inscriptiones graecae in Bulgaria repertae (*P. Simionescu*) 212
GUNTHER von PAIRIS, Die Geschichte der Eroberung von Konstantinopol. Übersetzt und erläutert von E. Aussmann (*M. Kandel*) 213
G. G. LITAVRIN, Răscoala bulgarilor şi a vlahilor din Tesalia (1066) (*St. Ştefănescu*) 214
D. ANGHELOV, Despre populaţia dependentă în Macedonia în sec. al XIV-lea (*D. Ciurea*) 215
H. BATOWSKI, Misiunea diplomatică a lui Milkowski în anul 1864 (*P. P. Panaitescu*) 217
I. KORDATOS, Istoria mişcării muncitoreşti greceşti pe baza unor izvoare necunoscute şi a unor arhive nepublicate (*N. Camariano*) 218
* * * Noi „mărturii"? (*G. H.*) 219
* * * O nouă culegere de istorie a mişcării muncitoreşti (*T. U.*) 219
O. WINZER, Pagini din lupta Partidului Comunist din Germania contra hitlerismului (*Maia Ionescu*) 221

BIBLIOGRAFIE ISTORICĂ PE ANUL 1956 (II) 223
VIAŢA ŞTIINŢIFICĂ DE PESTE HOTARE 241
CRONICĂ 245

www.dacoromanica.ro

SOMMAIRE

ÉTUDES — Page

B. BĂLTEANU, La situation politique en Roumanie à la veille de l'instauration du régime de démocratie populaire (II) 7
A. EGYED (Cluj), Du mouvement ouvrier en Transylvanie entre 1880 et 1890 33
B. T. CÂMPINA, Les idées directrices de la politique d'Etienne le Grand 57

NOTES ET COMMUNICATIONS

Z. ORNEA, Contribution à la connaissance des opinions socïales-économiques de A. D. Xenopol 69
AL. I. GONŢA, Certains aspects de la politique intérieure d'Etienne le Grand 91
FR. KAFKA (Prague), Extraits de l'histoire des relations commerciales roumano-tchécoslovaques pendant le moyen âge (textiles tchécoslovaques sur le marché roumain) 105

DISCUSSIONS

V. MACIU, Au sujet de la guerre d'indépendance de la Roumanie 111
A. RĂDULESCU, L'édition critique du Code Caragea. Pour la critique 135
*** En marge de l'ouvrage de S. Ştirbu : «Le soulèvement de 1821 et ses rapports avec les événements internationaux» (*N. Adăniloaie, N. Camariano, S. Iancovici, I. Neacşu, Al. Vianu*) 157
*** Questions d'histoire générale dans le livre du professeur S. Ştirbu : «Le soulèvement de 1821 et ses rapports avec les événements internationaux», (*N. Huscariu, D Rozenzweig. Gh. Diaconu, S. Sofia*) 177
*** De la part de la Sous-section des Sciences historiques de l'Académie de la République Populaire Roumaine 195
*** De la part du Comité de rédaction, en rapport avec la discussion au sujet du livre de S. Ştirbu «Le soulèvement de 1821 et ses rapports avec les événements internationaux» 197

COMPTES RENDUS, PRÉSENTATIONS

GH. MATEI, L'écho international du soulèvement des paysans de 1907 (*Matei Ionescu*) . 199
*** La revue «Istoritcheski prégled» dans sa treizième année d'apparition (*C. Velichi*) 205
*** «Historijski zbornik»-Zagreb (*D. Mioc*) 208

NOTES BIBLIOGRAPHIQUES

*** «Archivum, Revue internationale des Archives» (*P. Simionescu*) 211
G. MIHAILOV, Inscriptiones graecae in Bulgaria repertae (*P. Simionescu*) 212
GUNTHER von PAIRIS, Die Geschichte der Eroberung von Konstantinopol. Übersetzt und erläutert von E. Aussmann (*M. Kandel*) 213
G. G. LITAVRINE, L'émeute des Bulgares et des «Vlaques» de Thessalie (1066)(*S. Ştefănescu*) 214
D. ANGHELOV, Au sujèt de la population dépendante en Macédoine, au XVe siècle (*D. Ciurea*) 215
H. BATOWSKI, La mission diplomatique de Milkowski en 1864 (*P. P. Panaitescu*) . . 217
I. KORDATOS, L'histoire du mouvement ouvrier grec, fondée sur quelques sources inconnues et sur certaines pièces d'archives inédites (*N. Camariano*) 218
*** Nouveaux «témoignages»? (*G. H.*) 219
*** Un nouveau recueil d'histoire du mouvement ouvrier (*T. U.*) 219
O. WINZER, Quelques pages tirées de la lutte du Parti Communiste Allemand contre le nazisme (*Maia Ionescu*) 221

BIBLIOGRAPHIE HISTORIQUE POUR L'ANNÉE 1956 (II) 223
LA VIE SCIENTIFIQUE À L'ÉTRANGER 241
CHRONIQUE 245

www.dacoromanica.ro

СОДЕРЖАНИЕ

ОРИГИНАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ — Стр.

Б. БЭЛТЯНУ, Политическое положение в Румынии накануне установления народно-демократического режима (II) 7
А. ЭГИЕД (Клуж), О рабочем движении в Трансильвании между 1880 и 1890 годами 33
Б. Т. КЫМПИНА, Руководящие идеи политики Штефана Великого . . 57

ЗАМЕТКИ И СООБЩЕНИЯ

З. ОРНЯ, К вопросу об изучении социально-экономических взглядов А. Д. Ксенопола 69
А. И. ГОНЦА, Аспекты внутренней политики Штефана Великого . . . 91
Ф. КАФКА (Прага), Из истории румыно-чехословацких торговых отношений в средние века. (Чешское текстильное производство на румынских рынках.) 105

ДИСКУССИИ

В. МАЧУ, По поводу войны за независимость Румынии 111
А. РЭДУЛЕСКУ, Критическое издание Уложения Караджа. Для критиков 135
* * * По поводу работы тов. С. Штирбу «Востание 1821 года и его связи с международными событиями», *(Н. Адэнилоае, Н. Камариано, С. Яанкович, И. Някшу, А. Виану)* 157
* * * Вопросы всеобщей истории в работе проф. С. Штирбу «Восстание 1821 года и его связи с международными событиями», *(Н. Хускарю, Д. Розенцвейг, Г. Диакону, С. Сафта)* 177
* * * От Секции исторических наук Академии РНР. Заметка 195
От редакционной коллегии по поводу книги тов. С. Штирбу «Восстание 1821 года и его связи с международными событиями» 197

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

Г. МАТЕЙ, Международный отзвук крестьянского восстания 1907 года *(Матеи Ионеску)* 199
* * * Журнал «Istoriceski pregled» в 13-й год издания *(К. Велики)* 205
* * * «Historijski zbornik» — Zagreb *(Д. Миок)* 208

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЕ ЗАМЕТКИ

* * * «Archivum, Revue internationale des Arhives,» *(П. Симионеску)* . 211
К. МИХАЙЛОВ, Inscriptiones graecae in Bulgaria repertae *(П. Симионеску)* 212
ГЮНТЕР фон ПАИРИС, Die Geschichte der Eroberung von Konstantinopol Übersetzt und erläutert von E. Aussmann *(М. Кандел)* . . 213
Г. Г. ЛИТАВРИН, Восстание болгар и влахов в Фессалии (1066) *(Ш. Штефэнеску)* 214
Д. АНГЕЛОВ, О зависимом македонском населении в XIV веке *(Д. Чуря)* 215
Х. БАТОВСКИ, Дипломатическая миссия Милковского в 1864 году *(П. П. Панаитеску)* 217
И. КОРДАТОС, История греческого рабочего движения по неизвестным до настоящего времени источникам и неопубликованным архивам *(Н. Камариано)* 218
* * * Новые «свидетельства»? *(Г. Х.)* 219
* * * Новый сборник по истории рабочего движения *(Т. У.)* . . . 219
О. ВИНЦЕР, Страницы борьбы Коммунистической партии Германии против гитлеризма *(Мая Ионеску)* 221
ИСТОРИЧЕСКАЯ БИБЛИОГРАФИЯ ЗА 1956 ГОД (II) . . . 223
НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ ЗА РУБЕЖОМ 241
ХРОНИКА 245

www.dacoromanica.ro

STUDII
Revistă de istorie
Anul X, nr. 4, 1957

SITUAȚIA POLITICĂ A ROMÎNIEI ÎN PREAJMA INSTAURĂRII REGIMULUI DEMOCRAT-POPULAR (II)

DE

BORIS BĂLTEANU

Chemările Partidului Comunist Romîn de a se trece la aplicarea în practică a programului de guvernare al P.N.D. au fost primite cu entuziasm de masele populare.

Clasa muncitoare a organizat sute și mii de întruniri în întreaga țară, la care s-au adoptat hotărîri de a lupta pînă la sfîrșit pentru răsturnarea guvernului cu majoritate reacționară condus de Rădescu.

Țărănimea a continuat, organizată în comitete țărănești, împărțirea pămînturilor moșierești în diferite regiuni ale țării. Astfel, în jud. Dolj, la 13 februarie 1945, țăranii din satul Băilești au confiscat și au împărțit o moșie de 500 ha, iar în satul Cetatea una de 1 750 ha [1]. În Transilvania, în jud. Tîrnava Mare, unde mai înainte partidul național-țărănesc avusese influență, țărănimea a trecut la împărțirea pămînturilor moșierești [2].

Clasa muncitoare a acordat țărănimii muncitoare un sprijin uriaș în acțiunea începută. La chemarea P. C. R. mii de muncitori organizați în brigăzi au plecat la sate, unde au ajutat pe țărani să organizeze comitete țărănești, acolo unde încă nu erau constituite, și să purceadă la împărțirea pămîntului. Sute de muncitori au luat parte la împărțirea pămînturilor în Oltenia [3], în Moldova [4] și în alte regiuni ale țării.

Un mare ajutor a fost acordat de grupele de muncitori veniți din București țăranilor din jud. Botoșani [5].

---

[1] „Scînteia", din 15 febr. 1945, p. 5.

[2] *Ibidem*, 16 febr. 1945, p. 6.

[3] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C. C. al P. M. R. fond 2, dos 4, f. 11.

[4] *Loc. cit.*, fond. 3, dos. 517, f. 177.

[5] *Din lupta P.C.R. pentru închegarea alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare în bătălia pentru reforma agrară din 1944—1945*, vol. I, Buc., E. S. P. L. P., 1955, p. 143.

www.dacoromanica.ro

Astfel, reprezentanții clasei muncitoare au participat direct la satisfacerea revendicărilor de veacuri ale țărănimii, avînd rolul de conducători și organizatori ai maselor țărănești.

Țăranii procedau la împărțirea pămînturilor moșierești, învingînd împotrivirea înverșunată a cercurilor burghezo-moșierești: majoritatea reacționară a guvernului nu s-a dat în lături de la întrebuințarea unităților militare împotriva țăranilor. Netrimițîndu-le pe front, Rădescu le arunca în contra țăranilor. În satul Moțăței, jud. Dolj au fost arestați 17 țărani din rîndul celor care procedaseră la împărțirea pămînturilor moșierești [1]. În schimb, încercarea de arestare a țăranilor din satul Cetatea, din același județ, a eșuat din cauza solidarității țăranilor care au opus unității militare trimise o rezistență hotărîtă [2].

În județele Constanța, Dîmbovița, Tutova, Ialomița și altele s-a trecut de asemenea la confiscarea și împărțirea moșiilor.

Concomitent cu acțiunile de înfăptuire revoluționară a reformei agrare, în orașele și județele din țară s-a desfășurat sub conducerea P. C. R. o campanie de mase pentru înlocuirea prefecților și a primarilor reacționari. Zece mii de locuitori din jud. Dolj au ales, la Craiova, la 17 februarie 1945, pe noul prefect al județului [3].

La Botoșani, la un miting la care au asistat 2 000 de oameni, a fost înlocuit prefectul Arapu, care prin toată activitatea sa se dovedise un dușman al cauzei poporului și a fost ales un nou prefect democrat [4]. Și în județul Baia masele au înlăturat prefectul reacționar numit de guvernul Rădescu, alegînd un reprezentant al forțelor democratice.

O dată cu alegerea unor prefecți democrați și în aceste județe izgonirea prefecților reacționari din Moldova și Bucovina era aproape terminată. Alegerea unor elemente democratice în posturile de prefecți și primari n-a fost aprobată de majoritatea reacționară a guvernului, care a trimis în Moldova un general chipurile cu scopul de a rezolva la fața locului problema din Moldova. Adevăratul scop al misiunii lui era înăbușirea mișcării revoluționare din regiune [5]. Din cauza reformelor democratice înfăptuite de masele populare în Moldova și Bucovina, majoritatea reacționară a guvernului n-a luat nici o măsură de a acorda un ajutor eficace regiunilor care suferiseră de pe urma operațiunilor de război.

La 14—15 februarie 1945, s-au întrunit la Iași prefecții din Moldova și Bucovina la o conferință pentru a studia problemele refacerii economiei ruinate și ale reformei agrare în județele respective. Conferința a adoptat o moțiune în care se descria situația grea în care se afla populația

---

[1] „Scînteia", din 19 februarie 1945, p. 4.
[2] *Ibidem*, 18 februarie 1945, p. 6.
[3] „Scînteia", din 19 februarie 1945, p. 5.
[4] „Romînia liberă", 15 februarie 1945, p. 3.
[5] Împuternicitul primului ministru pentru Moldova, Generalul Gh. Rozin încă înainte de a se deplasa acolo, a emis un comunicat prin care invita în numele lui Rădescu pe toți funcționarii evacuați din Moldova și Bucovina de Sud să se înapoieze la posturile lor. („Universul" din 12 februarie 1945, p. 1). În acest fel Rădescu încerca să sfideze dorința fermă a maselor populare de a nu permite înapoierea funcționarilor care serviseră în aparatul de stat antonescian.

www.dacoromanica.ro

acestor județe, din cauza atitudinii ce o adoptase față de ea majoritatea reacționară din guvernul Rădescu.

Prefecții au arătat că realizarea urgentă a reformei agrare este insistent cerută de țărănime [1]. Conferința s-a pronunțat pentru înfăptuirea măsurilor preconizate de programul de guvernare al F.N.D., pentru venirea la putere a unui guvern F.N.D.

O altă conferință importantă, convocată și ea din inițiativa P.C.R. a avut loc la Cluj între 12—15 februarie 1945. La această conferință au luat parte reprezentanții organizațiilor F.N.D. din toate cele zece județe ale Transilvaniei de nord care fusese eliberată de sub jugul fascist [2].

Conferința s-a ținut sub semnul luptei pentru prietenie între oamenii muncii romîni și maghiari, pentru un guvern al F.N.D. La conferință au participat și numeroși reprezentanți ai partidelor național-țărănesc și național-liberal care au declarat, contrar poziției pe care se situaseră conducătorii acestor partide, că vor sprijini programul de guvernare al F.N.D.

În armată, pe care reacțiunea conta ca pe sprijinul său cel mai de nădejde, creștea indignarea față de politica antipopulară a lui Rădescu. În rîndurile țăranilor și muncitorilor îmbrăcați în haină militară își croia drum tot mai puternic, sub influența știrilor venite din țară, convingerea necesității schimbării urgente a guvernului Rădescu care se arăta ostil revendicărilor maselor largi. Din inițiativa partidului comunist a fost organizat în armată un grup democrat de ofițeri, subofițeri și soldați care au adresat un apel către tovarășii lor. Apelul arăta că din vina partidelor reacționare, după 23 August 1944 nu au survenit în condițiile de viață a militarilor și a familiilor lor schimbările așteptate. Apelul îndemna pe militari să se alăture luptei generale a poporului romîn împotriva reacțiunii [3].

În acest moment culminant al luptei pentru cucerirea puterii politice, cînd masele populare conduse de P. C. R. trecuseră în toată țara la aplicarea în practică a programului de guvernare al F.N.D., cu cîteva săptămîni înainte de 6 Martie 1945 Pătrășcanu „în totală contradicție cu linia partidului relua lozinca conlucrării cu «întreaga burghezie sau cu părți însemnate ale ei»" [4].

Pătrășcanu nega rolul conducător al proletariatului în țara noastră și voia să ducă partidul pe linia renunțării la politica luptei de clasă și a colaborării cu clasele exploatatoare care erau contra susținerii războiului antihitlerist și înfăptuirii unor reforme revoluționare. Acceptarea unor astfel de propuneri ar fi însemnat de fapt renunțarea de către partid la rolul de conducător al luptei revoluționare și la scopurile strategice ale revoluției, care în această etapă constau tocmai în înlăturarea principalelor forțe ale burgheziei și moșierimii de la putere.

[1] „Scînteia", 19 februarie 1945, p. 6.

[2] Pentru a curma crimele gărzilor I. Maniu și a restabili ordinea în spatele trupelor aflate pe front, comandamentul militar sovietic a fost nevoit să evacueze la începutul lui noiembrie 1944 administrația manistă din Transilvania de nord, instalată acolo de majoritatea reacționară a guvernului Sănătescu.

[3] „Scînteia" din 19 februarie 1945, p. 2.

[4] *Rezoluții și hotărîri ale Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Romîn, 1948—1950*, vol. I, ed. II, Buc., 1952, p. 14.

www.dacoromanica.ro

Partidul a respins aceste „teorii" contrarevoluționare, alegînd calea dictată de analiza marxist-leninistă a situației și de schimbarea raportului de forțe, calea răsturnării guvernului cu majoritate reacționară și a trecerii puterii în mîinile marii majorități a poporului.

Conducătorii aripii de dreapta a P.S.D. au încercat și ei să submineze unitatea frontului unic muncitoresc și a F.N.D., să slăbească mișcarea revoluționară a maselor populare. T. Petrescu a făcut o serie de propuneri menite să mențină la putere guvernul cu majoritate reacționară. T. Petrescu căuta să prezinte acțiunile sale de dezbinare ca o încercare de a apropia, chipurile, punctele de vedere ale F.N.D. și ale partidelor burghezo-moșierești. Într-un interviu acordat unui ziar burghez, el predica „înțelegerea sinceră cu bună credință" pînă la efectuarea alegerilor [1]. Ținerea alegerilor în situația de atunci nu era posibilă. Țara se afla în plin război, aparatul de stat era împănat cu elemente fasciste. De aceea propunerea de a colabora cu partidele burghezo-moșierești pînă la alegeri însemna în fapt o frînare a avîntului revoluționar al maselor. Principalele propuneri ale lui T. Petrescu pentru atingerea „înțelegerii" preconizate de el [2] prevedeau ca înfăptuirea reformei agrare să fie amînată [3] și ca libertatea presei să fie acordată tuturor, ceea ce însemna și elementelor fasciste și colaboraționiste. Ambele propuneri reprezentau în mod obiectiv un sprijin acordat reacțiunii.

Toate aceste acțiuni scizioniste nu și-au atins însă scopul și n-au fost în stare să distrugă unitatea de acțiune a forțelor democratice. Ele n-au putut zdruncina colaborarea dintre P. C. R. și aripa stîngă a P. S. D. care avea de partea sa marea majoritate a membrilor partidului, care doreau și luptau pentru traducerea în viață a programului F. N. D.

Lupta hotărîtă a clasei muncitoare, dezvoltarea uriașă a mișcării agrare revoluționare, înlăturarea conducerii reacționare din fruntea a tot mai numeroase primării și prefecturi, dovedeau că poporul romîn se îndepărtează în măsură tot mai mare de partidele burghezo-moșierești și pășește pe calea luptei revoluționare pentru democratizarea țării și lichidarea totală a rămășițelor fasciste din țară.

Burghezia și moșierimea, inspirate de reprezentanți ai imperialismului străin [4], care simțeau cum puterea le alunecă din mîini, au hotărît să înece în sînge mișcarea populară prin provocarea unui război civil, în cursul căruia sperau să nimicească o bună parte din forțele democratice (în primul rînd, partea cea mai conștientă a acestora) și să restabilească astfel dictatura burghezo-moșierească.

---

[1] „Semnalul", din 18 februarie 1945, p. 2.

[2] Vezi „Era nouă", din 22 februarie 1945.

[3] T. Petrescu propunea ca împroprietărirea țăranilor să fie legiferată, iar pămîntul ei să-l capete nu acum, ci mai tîrziu (și nu prin comitete alese de ei). Acest punct de vedere corespundea aproape întru totul propunerilor partidului național-țărănesc, care și el se declara în vorbe pentru reforma agrară, dar în fapt îi era ostil.

[4] Vezi în această privință. „Romînia liberă", din 26 aprilie 1950 și „Scînteia", din 24 februarie 1951 ; cf. *Dușmanii păcii și libertății popoarelor. Politica agresivă și uneltirile imperialismului american împotriva Republicii Populare Romîne*, Buc., Editura de stat pentru literatură științifică, 1952, 151 p.

www.dacoromanica.ro

Ofensiva reacțiunii împotriva maselor populare a început îndată după discursul fascist al lui Rădescu din 11 februarie 1945. Muncitorii de la imprimeriile organului partidului național-liberal „Viitorul" au refuzat să tipărească articolele cu caracter fascist din ziar. În seara zilei de 11 februarie 1945, tipografia a fost ocupată de jandarmi. La 13 februarie 1945 un grup de bătăuși, membri ai tineretului partidului național-liberal, însoțiți de jandarmi și polițiști, au atacat pe muncitorii tipografi, i-au bătut și au rupt în mod provocator gazeta de perete, mîzgălind-o. În timpul acestor acte fasciste, huliganii strigau că se află sub protecția unei personalități oficiale din Occident. Provocarea fascistă nu l-a ajutat însă pe Rădescu. Muncitorii de la tipografie au refuzat și mai departe să tipărească ziarul reacționar [1]. Ca răspuns, din ordinul lui, au fost ocupate de către trupe încă o serie de tipografii [2].

În aceste zile Rădescu nu-și ascundea intenția de a provoca un război civil în țară. Delegației Sindicatului muncitorilor tipografi, care l-a vizitat la 16 februarie 1945 și i-a cerut lămuriri cu privire la procedeele sale antidemocratice, Rădescu i-a declarat că el aprobă întru totul acțiunile huliganice din 11 februarie 1945 și de după această dată. Rădescu a declarat în mod cinic că cei care i-au bătut pe muncitori și cetățeni pașnici sînt patrioți, iar acei care suferiseră bătăile și schingiuirile din partea fasciștilor sînt împotriva patriei. Rădescu a amenințat delegația că va face ca și în Grecia, le-a strigat că el declară muncitorilor război, că va scoate armata, căreia îi va da ordin să tragă în muncitori [3].

De altfel această amenințare a lui Rădescu la adresa clasei muncitoare nu era prima [4].

O ură deosebită a provocat în rîndurile reacțiunii împărțirea pămînturilor moșierești, care era înfăptuită de către țărănime cu ajutorul și sub conducerea clasei muncitoare. În ședința Consiliului de Miniștri din 16 februarie 1945 Rădescu a declarat că pentru a opri împărțirea moșiilor,

---

[1] „Scînteia", din 16 februarie 1945, p. 3. Cu cîteva zile înainte, muncitorii de la altă tipografie refuzaseră din aceleași motive să tipărească organul partidului național-țărănesc „Dreptatea".

[2] „Scînteia", din 18 februarie 1945.

[3] *Politica agresivă* ..., p. 24 și „Scînteia", din 18 februarie 1945.

[4] În ședința Consiliului de Miniștri din 6 februarie 1945 Rădescu s-a solidarizat pe deplin cu punctul de vedere al partidelor burghezo-moșierești, declarînd că sindicatele și clasa muncitoare nu trebuie să se ocupe de politică și a proferat amenințări la adresa clasei muncitoare. Rădescu a spus: „...Am convocat pe muncitori cărora le-am cerut să fie cuminți că altfel voi fi nevoit să iau unele măsuri mai aspre". (Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 6 februarie 1945, f. 55). Această amenințare a lui Rădescu vădește atitudinea lui profund reacționară față de clasa muncitoare, căreia el îi contesta dreptul de participare la viața politică. În aceeași ședință Rădescu a mai declarat că „ ... dacă lucrătorii nu se vor cuminți, îi voi mobiliza ..." (*loc. cit.*, f. 56). Pentru a lipsi muncitorimea de dreptul de a-și spune cuvîntul, Rădescu voia să-i declare pe muncitori mobilizați, sperînd, în acest mod, să le interzică activitatea politică.

Merită să fie amintită și ultima declarație a lui Rădescu în această ședință, care concretizează programul lui și al partidelor burghezo-moșierești față de clasa muncitoare: „Lucrătorii nu au să se amestece în chestiunile politice ale diferitelor partide" (*loc. cit.*, f. 56).

Acest program era tipic pentru orice conducător de guvern cu veleități de viitor dictator fascist, care vrea să elimine forța cea mai avansată și mai organizată a poporului din viața politică, pentru a înlesni stabilirea unui regim fascist.

www.dacoromanica.ro

el este hotărît să întrebuinţeze toate mijloacele pînă la dezlănţuirea unui război civil. Rădescu a spus : „Am din Dolj, din Dîmboviţa, din Ialomiţa, informaţiuni că s-a început parcelarea moşiilor. Întreb cu ce drept? ... în situaţia pe care o am, mă voi opune din toate puterile şi dacă este nevoie să ajungem la război civil îl voi face domnilor, oricare va fi rezultatul" [1]. Rădescu cerea „să înceteze cu agitaţia pe chestia reformei agrare" [2].

Bizuindu-se pe unele documente ticluite de statul major, Rădescu afirma că soldaţii de pe front ar fi împotriva înfăptuirii reformei agrare [3].

Pentru a demasca netemeinicia acestei afirmaţii, vicepreşedintele Consiliului de Miniştri, tov. dr. Petru Groza a cerut efectuarea unui plebiscit pe front între soldaţi pe această problemă [4].

În şedinţa următoare a Consiliului de Miniştri tov. Gh. Gheorghiu-Dej a arătat că de fapt Rădescu nici nu vrea să cunoască dorinţele soldaţilor de pe front, despre care judecă după un document, alcătuit de ofiţeri, în numele soldaţilor, fără ştirea acestora din urmă [5]. Tov. Gheorghiu-Dej a arătat că înfăptuirea reformei agrare va constitui un act care va fi primit cu mare entuziasm de soldaţii de pe front şi va constitui un imbold pentru ei în lupta pe care o duc pentru distrugerea hitlerismului.

În această şedinţă, reprezentantul partidului comunist a demascat motivele care au determinat partidele burghezo-moşiereşti să se declare pentru reforma agrară, deşi în practică făceau totul ca să împiedice efectuarea ei. El a arătat că afişarea de programe agrare [6] de către partidele burghezo-moşiereşti se explică prin nevoia lor de a manevra şi de a ascunde adevărata lor poziţie antiţărănească pentru a nu pierde popularitatea de care se mai bucurau în rîndul ţărănimii.

---

[1] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C. C. al P. M. R., stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 16 februarie 1945, f. 4.

[2] *Loc. cit.*, f. 48. Reprezentatul partidului naţional-ţărănesc în guvern. deasemeni s-a declarat de acord cu Rădescu. Acest partid care se proclama unicul şi adevăratul apărător al ţărănimii era înspăimîntat de proporţiile pe care le luase mişcarea agrară şi de faptul că ţărănimea ajutată de clasa muncitoare a trecut la împărţirea moşiilor. Este concludentă pentru aceasta „imputarea" făcută de acesta F.N.D.-ului : „Aţi dat un manifest către ţară (se are în vedere chemarea din 10 februarie 1945 către ţărani de a trece la înfăptuirea pe calea revoluţionară a reformei agrare — *n. n*) căruia presa F.N.D. i-a dat o largă publicitate şi prin care dvs., nici mai mult, nici mai puţin, îndemnaţi ţăranii să nu execute dispoziţia de a sta liniştiţi, aşa cum recomandă dl Preşedinte al Consiliului şi le spuneţi : Intraţi şi vă faceţi dreptate, luaţi moşiile" (*loc. cit.*, f. 45—46). Pentru frica faţă de mişcarea maselor ţărăneşti, pe care o simţeau conducătorii acestui partid merită să fie amintită declaraţia aceluiaşi politician făcută la 21 februarie 1945, că nu e bine „să lăsăm pe ţărani să facă reforma de capul lor" (Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C. C. al P. M. R., stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 21 februarie 1945, f. 71).

[3] *Loc cit.*, stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 16 februarie 1945, f. 25.

[4] *Loc. cit.*, f. 27. Propunerea n-a fost acceptată de reprezentanţii partidelor burghezo-moşiereşti, care se temeau că un astfel de plebiscit ar fi scos în evidenţă faptul că ele apără interesele moşierilor şi că revendicările ţărănimii sînt susţinute de toată armata.

[5] *Loc. cit.*, stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 21 februarie 1945, f. 64.

[6] Partidul naţional-liberal s a declarat şi el partizan al unei reforme agrare, după ce tot timpul luptase contra ei. Această declaraţie nu modifica cu nimic atitudinea ostilă a acestui partid faţă de problema înfăptuirii reformei agrare.

www.dacoromanica.ro

„Numai sub presiunea acțiunii directe a țărănimii, — a spus tov. Gh. Gheorghiu-Dej — sînteți nevoiți să nu scăpați acest mijloc politic" [1].

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej a arătat în același timp netemeinicia manevrelor politice ale partidelor burghezo-moșierești, care speră să înșele țărănimea. „Ei (țăranii — *n. n.*) mulțumesc celor care îndrumează țărănimea spre realizarea năzuințelor lor și socotesc ca adversari pe cei care spun numai în teorie că sînt pentru reforma agrară, dar în practică sînt împotriva ei" [2].

Ca răspuns la uneltirile reacțiunii, țăranii, cu ajutorul clasei muncitoare, au accelerat împărțirea pămînturilor moșierești.

Și în Romînia s-au justificat cuvintele lui V. I. Lenin care demascînd politica antițărănească a cadeților, care declarau că țăranii nu vor ști să împartă ei singuri pămînturile moșierești scria :„Nu vă deranjați domnilor ! Țăranii vor împărți ei singuri pămîntul atunci cînd va încăpea pe mîna lor. Țăranii îl vor împărți cu ușurință, numai să capete pămînt. Și ei nu vor întreba pe nimeni cum să împartă pămîntul. Ei nu vor permite *nimănui* să se amestece în împărțirea pămîntului" [3].

Majoritatea reacționară a guvernului în frunte cu Rădescu a dat dovadă de o rîvnă deosebită și în încercările sale de a opri înlocuirea prefecților și primarilor reacționari cu aleșii poporului, care se înfăptuia cu succes sub conducerea partidului comunist.

Ca răspuns la izgonirea prefectului reacționar din jud. Dolj, la 17 februarie 1945, în seara aceleiași zile, au sosit la Craiova trei companii (cca. 700 oameni) de soldați. Membrii Consiliului F.N.D. au fost arestați, bătuți și închiși [4].

În orașul Turnu-Măgurele, unde un prefect democrat fusese ales la 11 februarie 1945, clădirea prefecturii a fost blocată de trupe la 16/II/1945, iar în localul preturii a fost instaurat ca prefect un fascist agreat de majoritatea reacționară a guvernului. Reprezentanții Frontului Național-Democrat care voiau să intre în oraș, au fost opriți de jandarmi. Din dimineața zilei de 16 februarie și pînă la 6 martie, prefectura județului Teleorman a fost tot timpul blocată de armată [5]. Poliția

[1] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului. Stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 21.II.1945, f. 71.

[2] *Loc. cit.*, Stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 21 februarie 1945, f. 69.

[3] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 12, E.S P.L.R., 1957. p. 271.

[4] Ministrul Asigurărilor Sociale Gh. Nicolau care era tocmai atunci la Craiova, a povestit astfel cum au avut loc evenimentele : „La ora 5 erau 14 oameni în prefectură. Atunci apare un pluton înarmat pînă în dinți, intră în prefectură și arestează pe cei aflați acolo. Armata i-a păzit pînă tîrziu, iar apoi a luat la bătaie pe cei 14 oameni onorabili din Craiova. I-a închis pînă în ziuă și după ce i-a bătut le-a dat drumul" (Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R. Stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 21 februarie 1945, f. 15—16). Tot Nicolau a povestit că a văzut apoi instalate 7 guri de mitralieră la ferestrele și ușile prefecturii (*loc. cit.*, f. 19). În cursul manifestației din 24 februar.e 1945 oamenii muncii reușesc să instaleze din nou prefectul ales de ei. La cucerirea prefecturii au căzut jertfe din partea demonstranților. Încercările de mai tîrziu ale reacțiunii de a pune din nou stăpînire pe prefectură au eșuat. (*Din lupta P.C.R. pentru încheganea alianței clasei muncitoare...*, vol. I, p. 213—214).

[5] *Din lupta P.C.R. pentru încheganea alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare...*, vol. I,p. 281—282. Existența a doi prefecți în același județ, a celui ales de popor și a celui numit de Rădescu, a permis să se facă o comparație extrem de concludentă a activității depuse de ei (*ibidem*, p. 283—284).

www.dacoromanica.ro

și jandarmeria au încercat și în alte orașe să distrugă prin teroare și înfricoșare mișcarea revoluționară.

La Sighișoara, poliția umbla din casă în casă și speria populația orașului, spunînd că i s-a ordonat să tragă în manifestanți. La intrarea în oraș, poliția îi silea pe țăranii care soseau la demonstrația F.N.D. să se întoarcă înapoi [1]. Dar în ciuda tuturor acestor piedici, demonstrația a avut loc și s-a desfășurat sub semnul luptei pentru instaurarea unui guvern al F.N.D.

Provocările fasciste ale majorității reacționare a guvernului Rădescu n-au avut efectul scontat de partidele burghezo-moșierești. Masele populare n-au șovăit și n-au dat înapoi sub presiunea jandarmilor și a huliganilor fasciști. În unele locuri, unitățile militare trimise împotriva poporului, au trecut de partea acestuia.

La Fălticeni, de exemplu, soldații nu s-au supus ordinului de a trage în demonstranți și s-au solidarizat cu revendicările maselor populare [2].

Concomitent cu aceste acțiuni de provocare și desconsiderare a maselor populare, Rădescu și partidele burghezo-moșierești au trecut la alte provocări și mai odioase, îndreptate de astădată împotriva unității sindicale, sperînd să producă confuzie în rîndurile clasei muncitoare și să ușureze astfel dezlănțuirea războiului civil.

La 19 Februarie 1945 o bandă de legionari și membri ai partidului național-țărănesc au încercat să dizolve la uzinele „Malaxa" comitetul sindical și să formeze unul nou, alcătuit din elemente fasciste. Partidele reacționare sperau ca prin reușita acestei operații să-și asigure poziții pentru a duce o acțiune scizionistă în rîndurile clasei muncitoare. Dezorganizarea muncii la uzinele „Malaxa", care se ocupau cu fabricarea de armament, constituia o încercare de a slăbi efortul de război al țării, căci ea atrăgea după sine întreruperea aprovizionării trupelor de pe front cu muniții și arme. Socotelile reacțiunii au fost însă răsturnate. Muncitorii conștienți care formau imensa majoritate a oamenilor muncii de la „Malaxa" au demascat uneltirile elementelor reacționare [3].

A doua zi fasciștii au trecut la teroare fățișă. Ei i-au închis pe membrii comitetului sindical într-o cameră izolată și au început să-i supuie la torturi și bătăi [4]. La fața locului au sosit reprezentanții Confederației Generale a Muncii, în frunte cu tov. Gh. Apostol. Elementele fasciste au început să tragă în muncitori. Un muncitor a sucombat din cauza rănilor primite, tov. Gh. Apostol și 11 muncitori au fost grav răniți.

În aceeași zi, la 20 februarie 1945, majoritatea reacționară a guvernului, în frunte cu Rădescu, a întreprins încă un act provocator.

Încălcînd înțelegerea dintre partidele care făceau parte din guvern cu privire la structura acestuia și distribuirea funcțiunilor în sînul lui, Rădescu a publicat un jurnal al Consiliului de Miniștri semnat de majori-

[1] „Scînteia", din 20 februarie 1945, p. 4.

[2] *Ibidem.*

[3] În seara zilei de 19 februarie 1945 la uzinele „Malaxa" a sosit un colonel de jandarmi trimis la cererea lui I. Maniu, să cerceteze împrejurările, în care a eșuat provocarea („Scînteia", din 22 februarie 1945, p. 1).

[4] „Scînteia", din 23 februarie 1945, p. 1.

www.dacoromanica.ro

tatea reacționară a guvernului, în care se prevedea desființarea celor trei subsecretariate de stat ale Ministerului de Interne. Această măsură era menită să lipsească P.C.R. de orice influență în Ministerul Afacerilor Interne[1] și să dea astfel posibilitatea lui Rădescu care era și ministru de Interne, să folosească fără nici o piedică aparatul de stat pentru reprimarea mișcării democratice și restabilirea vechii administrații fasciste în orașele și satele de unde ea fusese izgonită de masele populare. Adoptarea unei astfel de hotăriri arbitrare era de natură să arate reprezentanților partidului comunist și ai celorlalte partide și organizații din F.N.D., că părerea lor nu este luată în considerație de majoritatea reacționară a guvernului care se poate lipsi la luarea diferitelor măsuri reacționare de asentimentul lor. Partidele reacționare sperau să provoace în acest fel demisia reprezentanților F.N.D. din guvern, ceea ce ar fi permis completarea acestuia și transformarea lui într-un guvern omogen reacționar [2]. Majoritatea reacționară a guvernului spera să obțină acum realizarea planurilor ei de a elimina reprezentanții forțelor democratice din guvern. Din hotărîrea conducerii partidului comunist măsura arbitrară a majorității reacționare a guvernului n-a fost luată în considerație.

În aceeași zi cu modificarea structurii Ministerului de Interne, Rădescu a hotărît să ia noi măsuri contra conducerii democrate alese de popor în multe orașe și județe ale țării.

Așa de pildă la 20 februarie 1945 Rădescu a expediat prefectului jud. Timiș-Torontal, reprezentant al F.N.D., o telegramă în care îi interzicea orice deplasare în județ, fără autorizația sa prealabilă [3]. Astfel de telegrame au fost trimise și altor prefecți aleși ai poporului.

Acțiunile lui Rădescu au provocat indignarea oamenilor muncii din Romînia. Ei își exprimau protestul împotriva asasinatelor organizate de partidele reacționare la „Malaxa" și cereau demisia imediată a guvernului Rădescu.

În comunicatul Confederației Generale a Muncii din 21 februarie 1945 se spunea : „Prezența generalului Rădescu și a tuturor elementelor reacționare în guvern, prezintă un mare pericol pentru țara noastră, pentru poporul nostru" [4].

Dacă la începutul lui decembrie 1944, clasa muncitoare la apelul Comisiei de organizare a mișcării sindicale cedase întîietatea efectuării defascizării aparatului de stat și a întreprinderilor guvernului, pentru ca acesta să-și poată îndeplini angajamentele luate în acest sens, acuma cînd

---

[1] Unul din subsecretarii de stat ai Ministerului de Interne era membru al partidului comunist. Merită să fie relevat faptul că Rădescu a voit să modifice structura Ministerului de Interne în acest sens la formarea guvernului. Relatînd acest fapt, ziarul „Ultima oră" scria că această hotărîre e determinată de dorința de a lipsi pe comuniști de orice influență în acest minister („Ultima oră", din 7 decembrie 1944).

[2] Rădescu se bucura și de aprobarea deplină a regelui Mihai. „E sigur că Rădescu nu demisionează, avînd încrederea suveranului, el e ferm hotărît să rămînă la putere", scria ziarul „Semnalul", 18 februarie 1945, p. 4.

[3] „Luptătorul bănățean", din 25 februarie 1945.

[4] „Scînteia", din 23 februarie 1945, p. 1.

www.dacoromanica.ro

devenise clar că Rădescu şi majoritatea reacţionară a guvernului îi sprijină şi se sprijină pe fasciști, ea a hotărît să ducă la bun sfîrşit democratizarea ţării.

Într-o rezoluţie a muncitorilor de la întreprinderile „Gaz şi electricitate" se spunea : „Sîntem hotărîţi să pornim cu propriile noastre forţe la epurarea aparatului de stat şi a instituţiilor particulare de hitleriști şi legionari.

Sîntem hotărîţi să alungăm din conducerea ţării pe Rădescu şi clica criminală" [1].

Luînd cuvîntul la o adunare a muncitorilor ceferiști, tov. Chivu Stoica, pe atunci preşedintele Uniunii sindicatelor C.F.R., spunea :

„ ... Nu trebuie să aşteptăm epurarea de la Rădescu" [2].

La chemarea Confederaţiei Generale a Muncii [3], muncitorii au intensificat epurarea întreprinderilor de stat şi particulare de elementele fasciste. La întruniri se luau hotărîri cu privire la izgonirea fasciştilor şi a celor care colaboraseră cu hitleriştii şi aceste hotărîri se traduceau fără întîrziere în viaţă. În acest fel zeci de întreprinderi din Bucureşti, Ploieşti, Iaşi, Bacău etc., au fost curăţate de fasciști.

În ziua de 21 februarie 1945 a avut loc ultima şedinţă în plenul său a guvernului condus de Rădescu. Luînd cuvîntul vicepreşedintele Consiliului de Miniştri, dr. Petru Groza, a arătat că ultimele acte ale majorităţii reacţionare a guvernului în frunte cu Rădescu, în special înlăturarea subsecretarilor de stat de la Ministerul de Interne, sînt acte dictatoriale, care încalcă în mod grosolan înţelegerea ce stă la baza guvernului şi nu sînt compatibile cu un regim democratic.

Tov. Petru Groza a cerut demisia guvernului [4], demascînd pregătirile lui Rădescu de a introduce dictatura [5]. Această cerere a fost sprijinită şi de reprezentantul P.S.D. în guvern, Lotar Rădăceanu [6]. Generalul Rădescu şi majoritatea reacţionară a guvernului au refuzat să satisfacă această cerere, pretextînd că ei constituind „majoritatea" sînt în drept să hotărască soarta guvernului şi că dacă „minoritatea", adică reprezentanţii F.N.D. în guvern, vor să demisioneze sînt liberi s-o facă.

Reprezentantul partidului comunist tov. Gh. Gheorghiu-Dej a demascat cu tărie caracterul provocator al cererilor lui Rădescu şi majorităţii reacţionare a guvernului.

Compoziţia guvernului nu mai reflecta de loc raportul de forţe din ţară.

---

[1] „Scînteia", din 23 februarie 1945, p. 2.

[2] „Romînia liberă", din 22 februarie 1945, p. 3.

[3] În chemare se spunea printre altele „... stîrpiţi şi ultimele seminţe de fascism din ţara noastră, înlăturaţi pe provocatorii din guvern şi aduceţi la cîrma ţării un guvern care să reprezinte voinţa întregului popor, un guvern al F.N.D." („Romînia liberă", din 22 februarie 1945, p. 1).

[4] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri, din 21 februarie 1945, f. 6.

[5] *Loc. cit.*, f. 17.

[6] *Loc. cit.*, f. 26.

www.dacoromanica.ro

Deşi reprezentanţii partidului comunist şi ai F. N. D. condus de el constituiau o minoritate în guvern, această minoritate se sprijinea pe clasa muncitoare, pe masele largi ale oamenilor muncii, care urmau linia politică promovată de partid. „Puterii deţinute de guvernul cu o majoritate reacţionară i se opunea puterea maselor populare, conduse de partid" [1].

Reprezentantul Partidului Comunist Romîn în guvern, a arătat cu tărie că majoritatea reacţionară a guvernului nu-şi va putea realiza planurile de a se crampona de putere. „Aţi spus că nu vreţi să demisionaţi ... — a spus tov. Gheorghiu-Dej. Este o situaţie destul de critică pe care nu putem s-o negăm, însă noi vă vom sili să demisionaţi ... Soluţia este demisia Dvs. şi noi o vom obţine. Vom ridica poporul şi vă vom arăta noi ce înseamnă voinţa poporului" [2]. Strîns legat de masele populare care se convinseseră de devotamentul lui pentru cauza poporului, partidul comunist îşi exprima siguranţa că voinţa maselor va fi în stare să răstoarne toate planurile reacţiunii.

Este necesar să fie subliniat că în faţa intenţiei clar exprimate de Rădescu atît în şedinţa Consiliului de Miniştri din 16 februarie 1945, cît şi în cea din 21 februarie 1945 de a dezlănţui război civil, Partidul Comunist Romîn depunea toate sforţările pentru a cruţa poporul nostru de nenorocirile care s-ar fi abătut asupra lui în acest caz. „Nu vrem să fim tîrîţi pe panta războiului civil. Vom împiedica prin toate mijloacele încercarea de a transforma lupta din interior în război civil" [3], a declarat tov. Gheorghiu-Dej, accentuînd în acelaşi timp că nu frica de a nu putea zdrobi încercările reacţiunii fac partidul să adopte o astfel de poziţie.

În această ultimă şedinţă a guvernului Rădescu, s-au ciocnit poziţia antinaţională şi antipopulară a partidelor burghezo-moşiereşti şi a reacţiunii romîneşti, gata să dezlănţuie cele mai mari urgii asupra poporului pentru a-şi păstra privilegiile de clasă şi poziţia patriotică a Partidului Comunist Romîn, conducătorul forţelor revoluţionare şi democratice ale ţării, hotărît să împiedice actele de răzbunare ale claselor exploatatoare, care nu voiau să părăsească arena istoriei fără să încerce să arunce poporul într-o baie de sînge.

V. I. Lenin arăta că războiul civil dus de exploataţi împotriva exploatatorilor constituie „ ... războiul sfînt al celor asupriţi împotriva asupritorilor, război pentru răsturnarea acestora, pentru eliberarea oamenilor muncii de orice asuprire" [4].

Recurgerea la războiul civil este necesară numai atunci, cînd nu există alte mijloace de a înlătura clasele exploatatoare de la putere şi de a înfrînge rezistenţa pe care acestea o opun înfăptuirii unor transformări revoluţionare. În condiţiile ţării noastre, cînd partidul comunist şi F.N.D. condus de el cucerise adeziunea maselor şi ţara era ferită de o intervenţie a puterilor imperialiste dinafară, forţele reacţionare puteau fi îndepărtate

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări*, ed. IV, Buc., E.S.P.L.P., 1955, p. 389.

[2] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 21 februarie 1945, f. 94.

[3] *Loc. cit.*, f. 76.

[4] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 26, Buc., E.S.P.L.P., 1954, p. 385.

www.dacoromanica.ro

de la putere fără război civil, evitîndu-se astfel noi distrugeri și pierderi de vieți omenești.

Sforțările partidului nostru de a împiedica dezlănțuirea războiului civil, pregătit de forțele reacționare din țară, constituie un răspuns elocvent la adresa dușmanilor marxism-leninismului, care afirmă că comuniștii sînt partizanii întrebuințării violenței și ai războiului civil în orice împrejurare. Ele scot în evidență faptul că clasa noastră muncitoare constituie cea mai devotată și cea mai patriotică clasă a societății noastre, care în frunte cu partidul său a știut să ferească țara de nenorocirile unui război civil, plănuit de acele forțe sociale, care pretinzîndu-se patriotice, sînt devotate numai intereselor lor înguste de clasă, pentru păstrarea cărora sînt totdeauna gata să-și jertfească patria.

Refuzul majorității reacționare din guvern de a consimți la demisia acestuia a scos încă mai mult în evidență pregătirile pentru dezlănțuirea unui război civil pe care le făcea Rădescu, a obligat la mai multă vigilență forțele democratice și a întărit hotărîrea acestora de a aplica cu toată dîrzenia în practică programul de guvernare al F.N.D.

Caracterul reacționar și subterfugiile demagogice ale lui Rădescu și ale conducerii partidelor burghezo-moșierești au fost demascate de către organul Comitetului Central al P.C.U.S., ziarul „Pravda". În articolul cu privire la evenimentele din Romînia [1], „Pravda" a smuls masca în fața opiniei publice mondiale de pe chipul „democraților" Rădescu, Maniu și a altora și a demascat politica lor antipopulară.

Poziția clar exprimată a opiniei publice sovietice a insuflat și mai multă încredere maselor populare din Romînia în cauza lor justă. În fața pregătirilor pentru dezlănțuirea unui război civil Partidul Comunist Romîn și-a intensificat munca în sînul armatei. Din inițiativa P.C.R., Consiliul F.N.D. s-a adresat cu un apel la 22 februarie 1945 către ofițerii, subofițerii și soldații din armata romînă [2].

Apelul chema armata romînă să se înroleze în rîndurile maselor populare pentru a lupta împotriva măsurilor fasciste ale lui Rădescu, pentru înfăptuirea programului de guvernare al F.N.D. Apelul cerea ca armata să refuze executarea ordinelor lui Rădescu și ale uneltelor lui îndreptate împotriva poporului.

Ca prilej pentru a-și pune în aplicare planurile de a dezlănțui un război civil, reacțiunea romînească în frunte cu monarhia, Rădescu și conducătorii celor două partide reacționare au hotărît să folosească întrunirile convocate la București și în toate centrele din țară pentru 24 februarie 1945 de Consiliul F.N.D. pentru a cere demisia imediată a guvernului Rădescu. Profitînd de faptul că la întruniri urmau să participe sute de mii de oameni, forțele reacționare au pregătit împușcarea demonstranților, sperînd că astfel vor provoca un război civil pe care sub pretext că au fost nevoiți să „reîntroneze ordinea", îl vor folosi pentru a da o lovitură de stat

[1] „Pravda", din 22 februarie 1945, p. 4.
[2] „Scînteia", din 25 februarie 1945.

www.dacoromanica.ro

fascistă [1]. Concomitent, sub pretextul de a acorda ajutor poporului romîn în rezolvarea problemelor lui politice, imperialiştii anglo-americani sperau să obţină convocarea unei conferinţe a celor trei puteri, S.U.A., Marea Britanie şi U.R.S.S., în problema romînească şi să capete astfel posibilitatea de amestec direct în treburile interne ale Romîniei. În acelaşi timp, reacţiunea din Romînia urma să atribuie răspunderea pentru vărsarea de sînge forţelor democratice, să obţină înlăturarea reprezentanţilor F.N.D. din guvern şi să capete o bază „legală" pentru lovitura de stat efectuată şi formarea unui guvern ultrareacţionar.

Forţele reacţionare s-au pregătit cu minuţiozitate pentru provocare. Au fost concentrate forţe militare importante în Bucureşti şi în alte oraşe ale ţării. Rădescu retrăgea de pe front unităţi militare [2], demonstrînd o dată în plus că războiul antihitlerist nu este războiul majorităţii guvernului prezidat de el, că această majoritate preferă să lupte împotriva populaţiei paşnice care îşi manifestă devotamentul faţă de democraţie.

Cu cîteva zile înainte de demonstraţie, a sosit în secret la Bucureşti rezidentul spionajului englez pentru Balcani, De Chastelaine, care a comunicat lui Rădescu ultimele instrucţiuni ale Londrei [3]. Pregătirea minuţioasă pentru împuşcarea manifestanţilor este atestată de un alt fapt. La 22 februarie 1945 la şedinţa organizaţiei partidului naţional-ţărănesc din Dîmboviţa, preşedintele acesteia a declarat că sîmbătă (24 februarie) „se vor produce evenimente importante" [4].

Pregătindu-se pentru lovitura de stat, reacţiunea din interiorul ţării a stabilit contact şi cu trădătorul Horia Sima fugit în Germania.

După cum a relatat la demonstraţia din Bucureşti din 6 martie 1945 tov. Gheorghiu-Dej, agenţii paraşutaţi de Horia Sima pe teritoriul ţării noastre au fost prinşi. La interogatoriu, ei au declarat că au primit misiunea de la Horia Sima de a-i transmite lui Maniu unele probleme [5].

La chemarea F.N.D., în ziua de 24 februarie 1945 la Bucureşti, s-au adunat în Piaţa Naţiunii peste 500 000 oameni. La manifestaţie au venit nu numai locuitorii din Bucureşti, muncitorii petrolişti sosiţi în zeci de maşini, ci şi ţăranii din judeţele Ilfov, Dîmboviţa, Ialomiţa şi altele.

---

[1] Paralel cu pregătirile pentru război civil, forţele reacţionare lansau diferite ştiri, că majoritatea reacţionară a guvernului va decreta reforma agrară şi efectuarea alegerilor comunale (vezi de ex. „Timpul", din 24 februarie 1945, p. 7 şi „Momentul" din 26 februarie 1945, p. 4).

Aceste zvonuri erau lansate cu scopul de a distrage atenţia maselor de la pregătirile febrile pentru dezlănţuirea războiului civil şi pentru a induce în eroare masele populare.

[2] *Politica agresivă...*, p. 23. În şedinţa din 21 februarie 1945 a Consiliului de Miniştri, ministrul Gh. Nicolau a declarat că armata trebuie să fie pe front şi nu să stea în spatele frontului. Gh. Pop, membru al partidului naţional-ţărănesc, a replicat atunci că armata se află în spatele frontului „ca să fie linişte în ţară". Din declaraţia lui Gh. Pop, reieşea clar că majoritatea reacţionară a guvernului este hotărîtă să folosească unităţile militare contra mişcării revoluţionare a maselor (Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., Stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 21 februarie 1945, f. 26).

[3] *Politica agresivă* ..., p. 26.

[4] „Romînia liberă", din 27 februarie 1945, p. 4.

[5] „Scînteia", din 8 martie 1945.

www.dacoromanica.ro

Vorbitorii care au luat cuvîntul la miting au cerut imediata demisie a lui Rădescu, după care participanții la demonstrație s-au îndreptat către centrul orașului spre a-și manifesta voința lor fermă de a termina cu provocatorii fasciști.

Tocmai acest moment a fost ales de reacțiune pentru înfăptuirea planurilor ei antipopulare. Cînd masa de demonstranți a ajuns în piața Palatului, s-a deschis focul asupra ei. Se trăgea pe ferestrele prefecturii poliției, din clădirea Ministerului de Interne, precum și din palatul regal. Au fost omorîți șase demonstranți, un mare număr din ei fiind răniți. La locul demonstrației au fost concentrate unități militare cu echipament complet de război.

În aceeași zi, atacuri banditești asupra demonstranților au avut și în alte orașe. La Caracal au fost omorîți doi țărani, iar la Brașov au fost răniți cinci oameni. Provocările fasciste nu au avut însă rezultatele urmărite de organizatorii lor. Conducerea Partidului Comunist Romîn a îndemnat masele populare să nu răspundă prin contra acțiuni la provocări, evitîndu-se în acest fel întinderea vărsării de sînge, dorită de burghezie și moșierime.

Împușcările ordonate de Rădescu nu numai că nu au produs derută în rîndurile demonstranților, ci au întărit și mai mult hotărîrea lor de a răsturna guvernul condus de el.

La chemarea Consiliului F.N.D., în orașele și satele țării au avut loc zeci și sute de întruniri la care se cerea demisia imediată a guvernului și deferirea lui Rădescu judecății pentru crimele comise. Masele populare din Brașov, de pildă, au readus în posturi pe prefectul și subprefectul județului demiși de Rădescu [1].

În aceeași zi a devenit clar că apelurile F.N.D. către armata romînă n-au rămas fără urmări. În timpul manifestației a 20 000 oameni la Galați, au fost trimise din ordinul lui Rădescu trupe. Soldații însă nu s-au supus ordinelor ofițerilor reacționari și au refuzat să tragă în mulțimea demonstranților.

La Iași, printre cei care au luat cuvîntul, a fost și un colonel care i-a asigurat pe cei adunați că armata nu va trage în popor.

Demonstrații uriașe au avut loc la Timișoara, Constanța, Ploiești, Sibiu, Sf. Gheorghe, Sighișoara, Sinaia și în alte orașe ale țării. În orașul Bacău au ieșit la manifestație 12 000 de oameni. Primarul orașului și ajutorul său, ambii reacționari, au fost siliți să-și dea demisia. În timpul manifestației au fost alese noile autorități democrate ale orașului.

Rădescu a încercat să continue provocările. La ordinul lui s-au comis noi atacuri asupra elementelor democrate la Alba-Iulia, Botoșani etc., dar toate erau zadarnice. Mișcarea poporului nu putea fi oprită. Ea distrugea toate piedicile și devenea tot mai puternică.

Lupta maselor țărănești pentru pămînt s-a extins în întrega țară. Țăranii din jud. Neamț, sprijiniți de muncitori, au împărțit imensa moșie de pe Valea Trotușului de 56 000 ha a boierilor Sturza [2]. 10 000 de țărani au fost înzestrați cu pămîntul stăpînit de această familie care a jucat un rol nefast în politica țării. Țăranii din satul Paltin jud. Buzău au confiscat

[1] „Frontul plugarilor", din 26 februarie 1945.
[2] „Romînia liberă", din 2 martie 1945.

www.dacoromanica.ro

şi au împărţit moşia Cătrinoiu [1]. Din ordinul lui Rădescu au fost trimise unităţi militare în ajutorul lui Cătrinoiu. Sosirea lor nu a speriat însă pe ţărani, ei şi-au continuat treaba şi au terminat cu bine împărţirea pămîntului.

Ţăranii din satul Chitoreni, jud. Prahova, au hotărît la adunare să împartă pămînturile moşierului şi să înceapă îndată munca cîmpului [2].

Judeţele care pînă atunci rămăseseră în urmă cu confiscarea pămîntului, au fost atrase şi ele în această mişcare de masă. Aşa de pildă în jud. Hunedoara şi Alba-Iulia împărţirea pămînturilor moşiereşti a început la 1 martie 1945. Pentru a ajuta masele ţărăneşti, partidul a trimis în aceste judeţe 500 de muncitori, din care 260 mineri din Valea Jiului. Printre primele moşii împărţite a fost aceea a cunoscutului reacţionar Aurel Vlad, care stăpînea o întinsă moşie la Bobîlna [3]. În timpul înfăptuirii reformei agrare în acele două judeţe, au intrat în rîndurile P.C.R. peste 300 de ţărani săraci care s-au convins de faptul că numai partidul comunist este apărătorul intereselor lor [4].

Mereu apăreau indicii care dovedeau că armata nu va lupta împotriva maselor populare. La Botoşani, soldaţii au refuzat să îndeplinească ordinul generalului Rozin, împuternicitul lui Rădescu pentru Moldova. Populaţia oraşului dorea să afle de la Rozin cum intenţionează el să-i acorde ajutor. În loc să stea de vorbă cu populaţia a ordonat să se tragă asupra ei. Soldaţii au refuzat să îndeplinească acest ordin criminal [5].

Un refuz similar a întîmpinat şi un alt general fascist la Sibiu, cînd a ordonat să se tragă în manifestanţii, care aleseseră ca prefect al judeţului pe un democrat [6].

Reacţiunea romînească făcea încercări disperate pentru a menţine la putere pe Rădescu, demonstrînd solidaritatea sa cu el. Regele Mihai a semnat decretul lui Rădescu cu privire la izgonirea din armată a unui grup de generali şi ofiţeri superiori care s-au pronunţat deschis împotriva politicii guvernului reacţionar şi au cerut demisia lui [7].

Partidul naţional-ţărănesc a publicat un comunicat prin care se declara de acord cu politica guvernului promovată de Rădescu [8]. Partidul naţional-liberal a anunţat şi el prin manifeste că „este de acord cu politica de ordine" a lui Rădescu [9].

[1] „Scînteia", din 4 martie 1945, p. 4.

[2] Din suprafaţa totală de 125 ha ţăranii au hotărît să dea 30 ha luptătorilor de pe front, 35 ha familiilor celor ce au murit pe front, în lupta împotriva Germaniei hitleriste, 10 ha orfanilor şi 50 ha ţăranilor cu pămînt puţin. Acesta este unul din numeroasele exemple de felul cum s-a împărţit pămînturile moşiereşti („Scînteia", din 6 martie 1945).

[3] Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., fond 2, dos. 4, f. 11.

[4] *Loc. cit.*, f. 12.

[5] „Scînteia", din 2 martie 1945.

[6] „Romînia liberă", din 4 martie 1945.

[7] Declaraţia acestui grup de ofiţeri patrioţi a fost publicată în „Scînteia", din 28 februarie 1945, p. 1. Printre semnatarii acestei declaraţii se aflau unii dintre ofiţerii superiori, care, sub conducerea partidului comunist, au participat la pregătirea şi înfăptuirea insurecţiei de la 23 August 1944; generalii C. Vasiliu Răşcanu, D. Dămăceanu, I. Creţulescu, colonelul R. Rusescu şi alţii.

[8] „Dreptatea", din 28 februarie 1945.

[9] „Timpul", din 28 februarie 1945, p. 1.

www.dacoromanica.ro

Forțele reacționare din țară își puneau toate speranțele în ajutorul așteptat din partea imperialiștilor anglo-americani. Cercurile dominante din S.U.A. au încercat să folosească împușcarea demonstranților de către Rădescu la 24 februarie 1945, pentru a se amesteca în treburile interne ale țării. După eșecul loviturii de stat încercată de către Rădescu, organele imperialiste de presă au intensificat campania de calomniere a forțelor democratice din Romînia și în special a P.C.R. Presa reacționară americană a început să afirme că la 24 februarie 1945 comuniștii ar fi încercat chipurile, să provoace un război civil. Ziarul „New York Times" scria că comuniștii au încercat să instituie în Romînia Soviete [1]. Ziarul englez „Times" s-a postat și el pe pozițiile reacțiunii romînești [2]. E foarte semnificativ, că în ciuda eșuării loviturii de stat, pregătite de Rădescu, ziarul „New York Times" continua să-și exprime speranța că în Romînia va începe un război civil ca în Grecia [3]. El era secondat de ziarul englez „Manchester Guardian" [4]. Reprezentanții oficiali americani afirmau că e necesară chipurile convocarea unei conferințe tripartite pentru discutarea situației din Romînia. Cercurile imperialiste din străinătate falsificau, cu intenție, realitatea, luînd sub protecția lor pe Rădescu și clica lui, și voiau să folosească Comisia aliată de control pentru menținerea la putere a guvernului Rădescu [5].

Guvernul sovietic a respins însă toate încercările imperialiste de a influența asupra desfășurării evenimentelor din Romînia.

O importanță hotărîtoare pentru eșuarea planurilor reacționare a avut-o prezența trupelor sovietice în țară. Se știe că imperialiștii anglo-americani au acționat împotriva puternicii mișcări populare din Grecia, Franța, Italia, Belgia și alte țări din care au fost alungați hitleriștii și unde au intrat trupele anglo-americane.

Cu totul altfel stăteau lucrurile în țările eliberate de sub jugul hitlerist de către Armata Sovietică. Armata primului stat socialist din lume, care a adus libertate popoarelor din aceste țări constituia un aliat puternic al maselor populare în lupta pentru construirea unei vieți noi, aliat care paraliza în mare măsură acțiunile forțelor reacționare, îndreptate și împotriva Uniunii Sovietice.

Provocarea fascistă de la 24 februarie 1945 întreprinsă de reacțiunea romînă din inspirație anglo-americană era menită să producă dezordini în spatele frontului Armatei Sovietice, într-un moment în care aceasta ducea lupte grele în înaintarea ei spre Germania, și să restabilească în Romînia regimul fascist.

Prezența trupelor sovietice a dat însă o lovitură hotărîtoare planurilor aventuriere ale imperialiștilor. Numărul victimelor provocării de la 24 februa-

---

[1] „New York Times", din 26 februarie 1945, Ziarul „Washington Post", din 26 februarie 1945 a anunțat că în Romînia a avut loc o răscoală condusă de comuniști. Născociri identice publica și ziarul „New York Herald Tribune" (vezi nr. din 25 februarie 1945).

[2] Vezi „Times", din 1 martie 1945.

[3] „New York Times", din 27 februarie 1945.

[4] „Manchester Guardian", din 27 februarie 1945.

[5] În special, excelează în calomnii contra forțelor democratice ale țării fostul secretar de stat al S.U.A, James Byrnes în lucrarea sa antisovietică *Speaking frankly*, apărută în 1947.

www.dacoromanica.ro

rie 1945 ar fi fost mult mai mare, dacă nu ar fi intervenit reprezentanții sovietici ai Comisiei Aliate de Control, care își îndeplineau funcțiunile de control asupra îndeplinirii de către guvernul romîn a prevederilor acordului de armistițiu. „La cererea reprezentanților Comisiei Aliate de Control împușcarea demonstranților a fost oprită"[1].

La 27 februarie 1945 a sosit la București primul locțiitor al comisarului poporului pentru afacerile externe al U.R.S.S., A. I. Vîșinski.

Sosirea lui A. I. Vîșinski atesta că guvernul sovietic nu va admite încălcarea convenției de armistițiu, nu va permite continuarea dezmățului reacțiunii din Romînia și crearea de neliniște în spatele Armatei Sovietice. Luînd cuvîntul la Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite în noiembrie 1949 în legătură cu declarațiile calomnioase ale reprezentantului Statelor Unite, Austin, A. I. Vîșinski a arătat că activitatea fascistă a lui Rădescu și a altor trădători din jurul lui urmărea să submineze spatele frontului Armatei Sovietice [2].

Mișcarea largă a maselor populare, condusă de P. C. R. și poziția hotărîtă a Uniunii Sovietice au dus la izgonirea lui Rădescu de la putere, care la 28 februarie 1945 a fost nevoit să demisioneze.

Demisia guvernului cu majoritate reacționară a constituit o importantă înfrîngere a forțelor reacțiunii. Ele n-au vrut însă să se recunoască înfrînte, deoarece sperau că regele va încredința formarea noului guvern unui politician nu mai puțin reacționar decît Rădescu, dar încă nedemascat pînă la capăt, care să continue într-o formă mai abilă politica antipopulară și antisovietică a predecesorului său.

Încă înainte de demisia lui Rădescu presa reacționară a început să numească diverși candidați prezumtivi la postul de prim-ministru. Printre aceștia erau cîțiva generali reacționari și politicieni cunoscuți prin demagogia lor. Tuturor acestor manevre, al căror unic scop era să păstreze și mai departe puterea de stat în mîinile moșierimii și a burgheziei, li se opunea poziția consecventă și hotărîtă a Frontului Național-Democrat, condus de partidul comunist. Această poziție consta în aceea că noul guvern poate fi format numai pe baza programului de guvernare al F.N.D., sub conducerea unui fruntaș democrat, care se bucură de încredere și autoritate în masele populare. Un astfel de candidat, propus de F.N.D. la postul de șef al guvernului, era președintele „Frontului plugarilor" dr. Petru Groza.

Linia politică promovată de P.C.R. avea adeziunea celor mai largi mase populare.

Deținerea puterii de către guvernele cu majoritate reacționară a convins masele populare că aceste guverne și partidele burghezo-moșierești care le sprijină vor să se mențină la putere pentru a continua sub o altă formă regimul odios din trecut.

---

[1] „Izvestia", din 25 februarie 1945.

[2] „Pravda", din 20 noiembrie 1949, vezi și „Scînteia", din 22 noiembrie 1949, p. 5.

www.dacoromanica.ro

Înfăptuirea revoluționară a reformei agrare în folosul țărănimii muncitoare, măsurile pentru democratizarea țării, înlăturarea prefecților și primarilor reacționari împotriva voinței partidelor burghezo-moșierești — toate aceste transformări revoluționare preconizate și înfăptuite sub conducerea P.C.R, cu deosebită intensitate în special în cursul lunii februarie 1945 — au întărit legăturile partidului cu masele. Partidul a obținut cea mai mare victorie, închegînd și întărind alianța clasei muncitoare cu masele de bază ale țărănimii.

Încercărilor reacțiunii din Romînia de a manevra și de a reduce toată problema la înlocuirea unui reacționar prin altul la conducerea guvernului, partidul comunist și F.N.D. condus de el le-a opus cererea de înlăturare de la putere a forțelor principale ale burgheziei și moșierimii și trecerea puterii de stat în mîinile majorității poporului în frunte cu clasa muncitoare. Forțele reacționare au încercat să găsească o ieșire din situația creată prin însărcinarea prințului Barbu Știrbei la 1 martie 1945 cu formarea noului guvern.

Reprezentanții F.N.D. au refuzat să ducă tratative cu privire la formarea noului guvern cu acest reprezentant al cercurilor reacționare din Romînia, cunoscut prin relațiile sale strînse cu imperialiștii occidentali.

La 1 martie 1945 la București au avut loc mitinguri la care au participat mase însemnate de oameni ai muncii. La toate mitingurile s-au adoptat rezoluții în care se cerea cu hotărîre formarea unui guvern în frunte cu dr. Petru Groza [1].

La 2 martie 1945, Barbu Știrbei a fost nevoit să recunoască că nu e în stare să formeze noul guvern. Mișcarea maselor populare l-a silit pe regele Mihai I să însărcineze în aceeași zi cu formarea noului guvern pe dr. Petru Groza. Regele a încredințat formarea noului guvern lui Groza numai după ce misiunile engleză și americană din București nu au putut să-i acorde la 2 martie 1945 sprijinul pe care el li-l ceruse [2].

Reacțiunea spera că dr. Petru Groza nu va reuși să formeze un guvern destul de reprezentativ care să cuprindă și reprezentanți ai unor partide politice care nu intră în F.N.D. și că, sub acest pretext, guvernul nu va fi admis să înceapă activitatea sa.

În timpul acesta Partidul Comunist Romîn a desfășurat o mare activitate pentru a lărgi rîndurile F.N.D. și a stabili legături cu forțe politice dinafara F.N.D.

La 23 februarie 1945 un grup numeros de fruntași ai partidului național-țărănesc au declarat că vor susține programul de guvernare al F.N.D. În declarația făcută cu acest prilej, ei au demascat politica profascistă a lui Maniu, Mihalache și altor conducători reacționari ai partidului național-țărănesc și legăturile lor strînse cu legionarii [3].

La comitetul de inițiativă format de acest grup a aderat un mare număr de organizații ale partidului național-țărănesc. Sciziunea partidului

---

[1] „Scînteia", din 3 martie 1945.

[2] Arthur Gould Lee, *Crown against sickle*, Londra, 1950, p. 110. Cartea lui Lee este plină de calomnii la adresa forțelor democratice din Romînia.

[3] „Scînteia", din 25 februarie 1945.

www.dacoromanica.ro

național-țărănesc și plecarea din el a unui grup important de fruntași cu vederi democrate, urmați de numeroase organizații județene, constituia expresia unei adînci dezamăgiri a maselor țărănești și a intelectualității legate sincer de interesele acestora față de politica reacționară a conducerii partidului ce se intitula țărănesc.

În perioada luptei pentru răsturnarea guvernului Rădescu, Frontul Național-Democrat a stabilit contactul în vederea formării unui guvern cu partidul național-liberal de sub conducerea lui Gh. Tătărăscu. În acest partid a intrat o parte din marii capitaliști grupați în special în jurul „Băncii de credit romîn" și o parte importantă a burgheziei mijlocii și a chiaburimii. Acest partid constituia un fel de rezervă politică a burgheziei romînești, întrucît nu participase la guvernele Sănătescu și Rădescu și nu avusese posibilitatea să se demaște în fața maselor [1].

Stabilind contact cu F.N.D, Tătărăscu și alți conducători ai partidului său sperau că vor salva în acest fel regimul burghezo-moșieresc din țară [2].

Reprezentanții acestui partid tindeau să lupte contra cuceririlor democratice ale maselor populare și să submineze aceste cuceriri [3].

În același timp grupul de capitaliști din conducerea partidului național-liberal, prin colaborarea sa cu F.N.D., în cadrul guvernului, spera să-și mărească profiturile în detrimentul celorlalte grupări capitaliste, reprezentate de celelalte două partide burghezo-moșierești [4].

În ceea ce privește Partidul Comunist Romîn, contactul cu partidul condus de Gh. Tătărăscu și consimțămîntul pentru intrarea reprezentanților

---

[1] Grupul lui Tătărăscu fusese exclus din partidul național-liberat condus de D. Brătianu, în urma disensiunilor ivite în partid în legătură cu instaurarea regimului de dictatură regală. După 23 August 1944, Tătărăscu făcuse încercări de a fi reprimit în partidul național-liberal, însă în fața refuzului conducerii acestuia a hotărît înființarea unui alt partid sub același nume.

[2] În discursul său la congresul partidului național-liberal din vara anului 1945, Gh. Tătărăscu a spus că a intrat în guvernul Groza „pentru a contribui la opera de salvare a țării amenințată să se năruie sub suflarea anarhiei". („Drapelul", din 3 iulie 1945, p. 1). Gh. Tătărăscu a explicat în același discurs în ce consta „suflarea anarhiei". „Prefecturile erau luate cu asalt. Polițiile erau la discreția maselor turburate și alte *primejdii nevăzute* (sublinierea noastră, — *n. n.*) așterneau peste întreaga țară un văl de teamă și îngrijorare". Aceeași explicație a dat-o participării sale la guvern, Gh. Tătărăscu la adunarea delegaților P.N.L. de la 16 decembrie 1945 („Drapelul", 18 decembrie 1945, p. 1—3). Speranța că prin prezența în guvern, partidul național-liberal va putea frîna dezvoltarea mișcării revoluționare i-a făcut pe conducătorii partidului să accepte colaborarea cu P.C.R. și F.N.D., condus de el.

[3] După cum a fost stabilit la procesul unui grup de spioni și sabotori din industria petroliferă din februarie 1953, la ședința comitetului partidului național-liberal de la 6 martie 1945 s-a hotărît să se lupte pentru menținerea Romîniei ca stat burghez și împiedicarea procesului de lărgire a cuceririlor oamenilor muncii („Scînteia", din 12 februarie 1953, p. 2).

[4] Aceste speranțe n-au fost înșelate. Iată ce scrie în legătură cu aceasta tov. Aurel Vijoli: „După 23 August 1944, Banca de credit romîn și-a intensificat activitatea și, mulțumită legăturilor strînse cu partidul liberal Tătărăscu, care a căutat să folosească faptul participării în guvernul democratic venit la 6 martie 1945 la cîrma țării pentru a-și întări pozițiile sale economice, ea a reușit să se apropie în cursul anului 1946 de volumul de afaceri al Băncii romînești, iar în cursul anului 1947 s-o întrecă și să *ocupe primul loc* în organizația de credit capitalistă de la noi" (Aurel Vijoli, *Cercetări asupra capitalului financiar în țara noastră*, Buc., 1949, p. XVI). E drept că din motive independente de dorința conducătorilor ei, Banca de credit n-a putut să folosească mult timp această întîietate. În noiembrie 1947 grupul Tătărăscu a fost exclus din guvern, iar în iunie 1948 „Banca de credit romîn" a fost naționalizată.

www.dacoromanica.ro

acestui partid în guvern erau dictate de analiza marxist-leninistă a situației concrete din țară și de considerațiuni tactice juste [1].

V. I. Lenin scria în 1920 : „Un adversar mai puternic poate fi învins numai printr-o încordare maximă a forțelor și numai cu condiția *obligatorie* de a folosi cu maximum de atenție, de grijă, de prudență și de pricepere orice „fisură", fie cît de mică, între dușmani, orice opoziție de interese între burgheziile diferitelor țări, între diferitele grupuri sau categorii ale burgheziei dinăuntrul diferitelor țări, cît și orice posibilitate, oricît de mică, de a găsi un aliat de masă, fie chiar vremelnic, șovăelnic, nestatormic, nesigur condițional" [2].

Lupta între diferitele grupuri ale burgheziei și moșierimii devenise deosebit de acută după 23 August 1944. Fiecare grupare burgheză căuta să se absolve de vina de a fi contribuit la situația grea în care se afla țara și să învinuiască de aceasta o altă grupare rivală [3].

Întrucît în această perioadă partidul își îndreaptă lovitura principală împotriva forțelor principale ale burgheziei și moșierimii care trebuiau izgonite din guvern și înlăturate de la putere, colaborarea cu partidul național-liberal condus de Gh. Tătărăscu într-un guvern în care clasa munci-

---

[1] Pentru stabilirea colaborării F.N.D. cu partidul național-liberal de sub președinția lui Gh. Tătărăscu a avut o mare importanță programul de guvernare al F.N.D., elaborat la sfîrșitul lui ianuarie 1945 de către P.C.R. Elaborarea acestui program marca sfîrșitul perioadei cînd P.C.R. și F.N.D. condus de el considerau posibilă aflarea la cîrma țării a unui guvern cu majoritate reacționară. În același timp acest program înlesnea colaborarea F.N.D. cu o parte a burgheziei liberale, întrucît spre deosebire de platforma F.N.D., elaborată în septembrie 1944, nu prevedea naționalizarea sistemului bancar și a întreprinderilor industriale de bază din țară.

Programul de guvernare al F.N.D. urma să fie realizat de regimul democrat-popular, instaurat în urma luptei revoluționare a maselor și în care puterea de stat aparține majorității poporului în frunte cu clasa muncitoare condusă de P.C.R.

Naționalizarea sistemului de credit și a industriei de bază într-un stat de democrație populară poartă un caracter anticapitalist și constituie o măsură de trecere la rezolvarea sarcinilor revoluției socialiste. Aceste probleme atunci nu stăteau în fața țării noastre. De aceea, includerea acestei prevederi în programul de guvernare al F.N.D. la începutul anului 1945 ar fi fost prematură și greșită tactic, întrucît puse în fața perspectivei exproprierii, gruparea liberală, condusă de Gh. Tătărăscu, și unele pături de mijloc ar fi făcut front comun cu partidele istorice, întărind astfel forțele reacțiunii. Afirmînd în partea întîi a articolului nostru că „problema naționalizării depășește cadrul revoluției burghezo-democratice" („Studii", 1957, nr. 2, p. 80) am avut în vedere naționalizările înfăptuite de puterea populară, în care clasei muncitoare îi aparține rolul hotărîtor și nicidecum naționalizările unor ramuri de producție industrială realizate în unele state burgheze, ca o concesie făcută maselor care cer reforme revoluționare ; de obicei în astfel de cazuri se naționalizează acele ramuri rămase în urmă ale industriei, care nu mai sînt rentabile pentru capitaliști, fiindcă nu dau profituri maxime și modernizarea cărora cere mari investiții de capital. Acest fel de naționalizări nu afectează caracterul capitalist al statului. De altfel nici un stat burghez nu-și propune și nu este în stare să naționalizeze toate băncile mari, adică întreg sistemul bancar și întreprinderile industriale de bază.

[2] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 31, Buc., E.S.P.L.P., 1957, p. 53—54.

[3] În această privință este caracteristic faptul că deși partidele național-țărănesc și național-liberal colaborau și ocupau o platformă comună în lupta contra forțelor democratice, ele căutau să se supraliciteze unul pe altul în goana după popularitate.

Așa de pildă, în problema reformei agrare, național-țărăniștii căutau să-i prezinte pe liberali ca reprezentanți ai moșierimii, în timp ce se prezentau pe sine ca apărători ai intereselor țărănimii (Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., stenograma ședinței Consiliului de Miniștri, din 20 februarie 1945, fila 70).

www.dacoromanica.ro

toare avea rolul conducător în acele condiții „constituiau un factor pozitiv" [1].

Această colaborare permitea folosirea unei părți a burgheziei ca o rezervă indirectă în lupta contra forțelor principale ale reacțiunii, slăbind și fărîmițînd în acest fel burghezia și moșierimea, și întărind forțele democratice.

În situația internațională de atunci, cînd toate forțele trebuiau mobilizate și dirijate spre distrugerea definitivă a hitlerismului și refacerea economică a țării, trebuiau folosite toate rezervele indirecte de care putea dispune clasa muncitoare.

Desigur, colaborarea cu un partid burghez determină o serie de greutăți pe care le implică această colaborare.

Dar întrucît era clar că această grupare burgheză nu va juca rolul conducător în guvern și că acest rol va aparține clasei muncitoare și partidului ei, greutățile provocate de reprezentanții burgheziei în guvern puteau fi mărginite și într-adevăr s-au mărginit la tergiversarea, încercării de subminare a unor anumite acțiuni revoluționare ale guvernului, fără să poată modifica cu ceva caracterul democrat al noului guvern.

Cunoașterea legilor dezvoltării societății permitea conducerii P.C.R. să prevadă că pe măsură ce poporul își va cuceri și lărgi înfăptuirile sale democratice, partidul condus de Gh. Tătărăscu își va reduce inevitabil influența, în timp ce rolul conducător al clasei muncitoare și alianța ei cu masele de bază ale țărănimii vor crește și mai mult și se vor consolida.

Lărgindu-și rîndurile prin aderarea „Comitetului de inițiativă" al partidului național-țărănesc și stabilind o colaborare cu partidul național-liberal, F.N.D. prin reprezentatul său tov. Petru Groza, a putut forma într-un timp scurt noul guvern de concentrare democratică și prezenta la 3 martie 1945 lista miniștrilor [2]. Regele însă, contînd pe sprijinul imperialiștilor anglo-americani [3] și acționînd din inspirația lor, a refuzat să confirme lista noului guvern, întrucît în această listă lipseau reprezentanții partidului național-țărănesc (Maniu) și ai partidului național-liberal (D. Brătianu). F.N.D. s-a declarat de acord ca aceste partide să participe în guvern, propunîndu-le un număr redus de ministere, corespunzător rolului lor politic. Participarea lor la un guvern în care forțele democratice jucau rolul precumpănitor, ar fi dus la demascarea și izolarea completă a conducerii reacționare a acestor partide și la plecarea din rîndurile lor a acelei părți înapoiate a maselor populare, care mai continuau să le acorde încrederea. Conducerea lor reacționară a cerut însă majoritatea posturilor ministeriale pentru ele, sperînd în acest fel să păstreze puterea de stat în mîinile burgheziei și moșierimii. Aceste cereri, neținînd însă cont de realitatea politică au fost respinse.

Punînd tot felul de piedici formării noului guvern, forțele reacționare tot mai sperau să provoace dezordine în țară pentru a crea un pretext pentru amestecul imperialiștilor anglo-americani în treburile interne ale Romîniei.

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. a IV-a, Buc., L.S.P.L.P., p. 103.
[2] „Romînia liberă", din 7 martie 1945, p. 3.
[3] A. G. Lee, *op. cit.*, p. 110.

www.dacoromanica.ro

În timpul tratativelor pentru formarea noului guvern, Rădescu continua să fie ministru de Interne. Avînd sprijinul organelor acestui minister, elementele fasciste au comis o serie de provocări. În oraşul Braşov a fost organizată o explozie în clădirea comandamentului sovietic al oraşului. Au fost omorîţi 7 şi răniţi 9 colaboratori şi vizitatori ai instituţiei [1].

La Petroşani s-a tras asupra sediului Frontului Naţional-Democrat şi s-au aruncat grenade, fiind răniţi 29 de oameni.

Organele Comisiei Aliate de Control au descoperit numeroase depozite secrete de arme în Bucureşti, Tîrgovişte şi alte oraşe [2]. Aceste depozite urmau să fie folosite de organizaţiile fasciste teroriste. Tot în acest timp forţele reacţionare s-au grăbit să folosească posibilităţile pe care le mai aveau pentru a crea în străinătate un fond bănesc care să le servească în viitor pentru finanţarea activităţii lor antiromîneşti.

Abuzînd de postul pe care-l ocupa, ministrul de externe în guvernul Rădescu, C. Vişoianu a antidatat o scrisoare (care ar fi fost semnată chipurile înainte de demisia acestui guvern) şi a virat pe numele unui alt reacţionar, Al. Cretzeanu, fostul ministru al Romîniei la Ankara, suma de 6 milioane franci elveţieni din fondurile statului romîn aflate în Elveţia [3].

Ca răspuns la uneltirile reacţiunii şi la refuzul regelui de a confirma noul guvern, au fost organizate în oraşe şi sate demonstraţii de masă. Masele populare îşi exprimau hotărîrea lor fermă de a înfrînge clica reacţionară şi de a impune la cîrma statului guvernul de concentrare democratică format sub conducerea tov. Petru Groza.

Masele populare erau perfect conştiente că situaţia creată ameninţă nu numai înfăptuirea transformărilor democratice revoluţionare, ci şi participarea activă a ţării la războiul antihitlerist. Exprimînd voinţa oamenilor muncii, ziarul „Scînteia" scria :

„Criza de guvern nu mai poate întîrzia o zi fără grave consecinţe pentru ţară. Romînia nu poate rămîne fără un guvern democrat nici o zi mai mult ... Criza de guvern trebuie să ia sfîrşit imediat. Guvernul Petru Groza trebuie să intre în funcţiune fără întîrziere " [4].

Numeroase delegaţii vizitau palatul regal şi cereau venirea imediată la putere a guvernului democrat. Valul de demonstraţii creştea pe fiecare zi. O mare parte din armată trecuse de partea maselor populare [5].

Pentru ziua de 6 martie 1945 P.C.R. şi F.N.D. au convocat o mare întrunire populară la Bucureşti. În chemarea publicată cu această ocazie se declara cu toată hotărîrea că adunarea e convocată „... pentru salvarea ţării prin instalarea guvernului de largă concentrare democratică în frunte

[1] „Izvestia", din 7 martie 1945.

[2] „Timpul", din 9 martie 1945. Cf. Referire la pregătirile de dezlănţuire a unui război civil desfăşurate de bandele legionare subversive, teroriste „Sarmisegetuza", „Decebal", „Haiducii lui Avram Iancu" etc., în *Politica agresivă şi uneltirile imperialismului american împotriva R.P.R.*, p. 23.

[3] *Ibidem*, p. 135—136. Această sumă a fost întrebuinţată ulterior pentru subvenţionarea activităţii subversive a grupului de trădători şi spioni fugiţi în străinătate.

[4] „Scînteia", din 7 martie 1945, p. 1.

[5] La 6 martie 1945 cîţiva ofiţeri superiori i-au declarat regelui că sprijină linia politică a partidului comunist, susţinută de masele populare (Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., dosar 54/168, vol. II, f. 39).

www.dacoromanica.ro

cu dr. Petru Groza"[1]. Urmînd apelul la 6 martie 1945 s-au strîns la București 800 000 de demonstranți, gata să înlăture orice piedică în calea instaurării guvernului democrat.

Această manifestație a forțelor revoluționare de proporții necunoscute pînă atunci a speriat cercurile reacționare care s-au temut că mișcarea revoluționară va distruge pînă la capăt întregul edificiu al regimului burghezo-moșieresc.

Regele a fost nevoit să confirme lista noului guvern, grăbindu-se să facă aceasta chiar înainte de începutul manifestației.

Masele populare cuceriseră puterea.

„Schimbarea de la 6 martie — arată tovarășul Gheorghiu-Dej — hotărîtoare pentru soarta democrației noastre, n-a fost obținută prin pertractări, ci smulsă prin luptă populară regelui regelui și reacțiunii grupate în jurul lui"[2].

Uriașa manifestație a întîmpinat cu bucurie vestea formării noului guvern. În moțiunea adoptată manifestanții și-au luat angajamentul să sprijine noul guvern în lupta lui pentru stîrpirea fascismului și refacerea țării[3].

Demonstrația din Piața Națiunii a fost o confirmare strălucită a declarației reprezentantului P.C.R. în guvernul Rădescu că voința poporului va alunga guvernul cu majoritate reacționară de la putere. Ea dovedea marea popularitate și atașamentul profund pe care le nutreau masele largi pentru politica promovată de partidul comunist.

Prin venirea la putere a guvernului de concentrare democratică a fost repurtată o mare victorie a maselor populare conduse de P.C.R. „Masele populare de la orașe și sate au hotărît soarta bătăliei pentru putere, instaurînd la 6 martie puterea democrat-populară"[4].

În noul guvern rolul hotărîtor aparținea reprezentanților clasei muncitoare. Venit la putere în urma închegării în focul luptei pentru reforma agrară a alianței clasei muncitoare cu masele de bază ale țărănimii, guvernul de la 6 martie 1945 constituia o formă a dictaturii democrat-revoluționare a proletariatului și a țărănimii sub conducerea proletariatului

Sarcina dictaturii democrat-revoluționare a proletariatului și a țărănimii constă în înfrîngerea rezistenței înverșunate pe care o opun burghezia și moșierimea înfăptuirii reformelor revoluționare, necesare proletariatului și țărănimii. Numai prin dictatură poate fi învinsă împotrivirea claselor exploatatoare și respinse încercările contrarevoluționare de a restabili vechea stare de lucruri[5]. În același timp noua putere de stat servește la consolidarea și adîncirea cuceririlor obținute pe calea transformărilor revoluționare, creînd condițiile necesare pentru trecerea la rezolvarea sarcinilor revoluției socialiste.

---

[1] „Scînteia", din 9 martie 1945, p. 1.

[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. a IV-a, Buc., E.S.P.L.P., 1955, p. 133.

[3] „Scînteia", din 8 martie 1945, p. 1.

[4] Gh. Gheorghiu-Dej, *Raportul de activitate al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Romîn la Congresul al II-lea al partidului*, Buc., E.S.P.L.P., 1955, p. 24.

[5] Vezi V. I. Lenin, *Opere*, vol. 9, Buc., E.S.P.L.P., 1955, p. 41.

www.dacoromanica.ro

„Dictatura democrat-revoluționară a proletariatului și țărănimii are — spune Lenin — ca orice lucru pe lumea asta, un trecut și un viitor. Trecutul ei este absolutismul, feudalismul, monarhia, privilegiile ... Viitorul ei este lupta împotriva proprietății private, lupta muncitorului salariat împotriva patronului, lupta pentru socialism" [1].

Bazîndu-se pe regimul democrat-popular instaurat la 6 martie 1945, clasa muncitoare, condusă de P.C.R. a pășit după această dată spre noi bătălii pentru desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice și trecerea la rezolvarea sarcinilor revoluției socialiste.

ПОЛИТИЧЕСКОЕ ПОЛОЖЕНИЕ В РУМЫНИИ НАКАНУНЕ УСТАНОВЛЕНИЯ НАРОДНО-ДЕМОКРАТИЧЕСКОГО РЕЖИМА (II)

(КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ)

В статье указывается на непрерывный рост революционного движения в народных массах после призыва Коммунистической партии перейти к применению на практике программы правления Национально-демократического фронта.

В этот период Коммунистическая партия преодолела попытки ослабить непримиримость и стойкость трудящихся.

Реакционные силы, чувствуя, что теряют власть, решили развязать гражданскую войну в надежде создать благоприятные условия для вмешательства империалистических сил во внутренние дела страны и для государственного переворота фашистского характера.

В статье описаны некоторые эпизоды борьбы народных масс, которая велась для замены реакционных местных властей демократическими элементами.

Румынская коммунистическая партия доказала при этом, что из всех социальных классов рабочий класс является наиболее патриотическим и преданным народу.

Партия решительно заявила, что она не допустит развязывания гражданской войны, которая принесла бы большие бедствия стране, и добилась того, что попытка Рэдеску и большинства членов правительства осуществить ее 24 февраля 1945 года потерпела неудачу.

Важную роль в срыве плана фашистского путча сыграло присутствие советских войск в стране.

Под давлением масс Рэдеску был вынужден уйти в оставку. Коммунистическая партия разоблачила маневры реакции, стремившейся удержать власть в своих руках путем образования нового правительства с реакционным большинством.

Для того чтобы изолировать главные силы буржуазии и помещиков, Коммунистическая партия и руководимый ею Национальный демо-

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 9, Buc., E.S.P.L.P., 1955, p. 68—69.

www.dacoromanica.ro

кратический фронт вошли в контакт с частью либеральной буржуазии, что явилось на тогдашнем этапе положительным фактором.

Король был вынужден поручить 2 марта 1945 года д-ру Петру Гроза образование нового правительства, но оттягивал утверждение представленного ему списка министров.

Путем грандиозных демонстраций, угрожавших разрушить весь социальный строй буржуазно-помещечьего государства, народные массы заставили короля утвердить новое правительство; 6 марта 1945 года была установлена народно-демократическая власть, при которой решающая роль принадлежала рабочему классу, возглавляемому его партией.

LA SITUATION POLITIQUE EN ROUMANIE À LA VEILLE DE L'INSTAURATION DU RÉGIME DE DÉMOCRATIE POPULAIRE (II)

(RÉSUMÉ)

Dans cet article, l'auteur traite de l'essor continuel du mouvement révolutionnaire des masses populaires, par suite de l'appel lancé par le Parti Communiste pour passer à la mise en pratique du programme de gouvernement du F.N.D. (Front National Démocratique).

Durant cette période, le Parti Communiste a jugulé les différentes tentatives d'affaiblir la combativité des travailleurs et leur attitude de fermeté dans la lutte qu'ils devaient soutenir.

Lorsqu'elles sentirent que le pouvoir était près de leur échapper, les forces réactionnaires résolurent de déchaîner une guerre civile, espérant ainsi favoriser l'immixtion des puissances impérialistes dans les affaires intérieures du pays et la possibilité de tenter un coup d'État d'un caractère fasciste.

L'article donne la description de certains épisodes de la lutte des masses populaires pour ramplacer les autorités locales réactionnaires, par des éléments démocratiques.

Dans ces circonstances, le Parti Communiste Roumain a prouvé par son attitude que la classe ouvrière est la classe sociale la plus dévouée à la patrie et la plus attachée à la cause du peuple.

Le Parti déclara avec fermeté qu'il s'opposerait à toute tentative de déchaîner la guerre civile, qui pouvait entraîner les pires calamités pour le pays. Il a tout mis en oeuvre et a réussi a faire échouer les tentatives de Rădescu et de la majorite de membres de son gouvernement de provoquer cette guerre civile, le 24 février 1945.

Une grande influence pour l'échec de cette tentative de „putsch" fasciste a été celle de la présence de l'Armée soviétique.

Sous la pression des masses populaires, Rădescu fut contraint de démissioner. En même temps le Parti Communiste dévoilait les manoeuvres de la réaction qui visait à conserver les rênes du pouvoir, par la constitution d'un nouveau gouvernement à majorité réactionnaire.

www.dacoromanica.ro

Afin d'isoler les forces principales de la bourgeoisie et des grands propriétaires fonciers, le Parti Communiste et le F.N.D. qu'il dirigeait entrèrent en contact avec une partie de la bourgeoisie libérale, ce qui, à l'époque, constituait un facteur positif.

Le 2 mars 1945, le roi se vit contraint de charger le Docteur Petru Groza de la constitution du nouveau cabinet, mais usa de tergiversations lorsqu'il s'agit de confirmer la liste des nouveaux ministres que le Docteur Groza proposait.

Cependant, par des manifestations de grande envergure, qui menaçaient de renverser l'entier édifice de l'Etat des bourgeois et des grands propriétaires fonciers, les masses populaires contraignirent le roi à approuver la liste du nouveau cabinet. Le 6 mars 1945 vit l'instauration du pouvoir démocratique-populaire, ou le rôle décisif revenait à la classe ouvrière sous la direction de son Parti.

www.dacoromanica.ro

STUDII
Revistă de istorie
Anul X, nr. 4. 1957

DESPRE MIȘCAREA MUNCITOREASCĂ DIN TRANSILVANIA ÎNTRE ANII 1880—1890 *

DE

A. EGYED

În deceniile al VIII-lea și al IX-lea din secolul trecut, cauza mișcării muncitorești internaționale a făcut progrese considerabile. În multe țări din Europa (Germania, Belgia, Franța, Anglia, Austria etc.), aplicîndu-se învățămintele Comunei din Paris, s-au creat partide ale clasei muncitoare. Înființarea lor a fost precedată de o lungă perioadă de pregătire a condițiilor necesare apariției partidelor marxiste.

În Transilvania, ca de altfel în întreg cuprinsul fostei Ungarii, de la primele organizații de ajutor reciproc ale muncitorilor și pînă la înființarea primului partid socialist au trecut aproape 30 de ani. Primul partid socialist din Ungaria a fost cel înființat în 1880 sub denumirea de Partidul General Muncitoresc din Ungaria (A Magyarországi Általános Munkáspárt). El și-a desfășurat activitatea în perioada 1880—1890 pe întreg teritoriul statului ungar, deci și în Transilvania. Istoria mișcării muncitorești din Transilvania, din acest deceniu, formează obiectul studiului de față.

★

Speriat de evenimentele Comunei din Paris și de amploarea mișcării muncitorești din Ungaria, guvernul burghezo-moșieresc din Budapesta a ordonat în 1871 arestarea celor mai de seamă conducători ai organizațiilor muncitorești, înscenînd așa-zisul proces de „infidelitate" prin care intenționa să decapiteze mișcarea muncitorească. Deși ulterior, sub presiunea opiniei publice guvernul a fost silit să-i pună capăt, eliberînd pe deținuți, cu excepția unuia singur, totuși prin acest proces și prin

* Textul de față reprezintă un capitol dintr-o lucrare în pregătire intitulată: *Mișcarea muncitorească din Transilvania între anii 1849—1890*. Prima parte a lucrării privind perioada 1868—1872 a fost publicată în revista „Studii", an. IX (1956), nr. 6, p. 27—50.

www.dacoromanica.ro

alte măsuri antimuncitorești, autoritățile au reușit să împiedice pentru un timp organizarea politică a muncitorimii. A urmat o stagnare de cîțiva ani a mișcării socialiste muncitorești.

În această vreme, în Transilvania, asistăm totuși la înființarea de noi „case muncitorești" [1] și uniuni profesionale.

Casele muncitorești create în acest timp erau organizații pur muncitorești, ele nu trebuie confundate cu „casele frățești" — *Bruderlade* — în care conducerea întreprinderilor avea un cuvînt greu de spus asupra activității acestora.

Aceste organizații profesionale au asigurat muncitorilor asistență medicală, medicamente și un oarecare ajutor bănesc[2]. Astfel de case muncitorești au luat ființă la Arad, Aradul Nou, Brașov, Orăștie, Deva, Timișoara, Lugoj, Bocșa Germană, Reșița, Oradea, Cluj și Sibiu[3], numărul membrilor ajungînd la 6 627. Cei mai mulți dintre membrii acestor organizații erau recrutați din rîndurile muncitorilor industriali.

Casele de ajutor au avut o importanță deosebită prin faptul că în ele muncitorimea a acumulat noi forțe morale și materiale pentru a reîncepe la momentul oportun organizarea sa politică. Cum vom vedea mai tîrziu, în jurul anului 1880 tocmai conducătorii acestor case — Gh. Ungureanu la Timișoara [4], I. Schubert, la Sibiu [5], Fr. Simotta la Brașov [6] — vor fi inițiatorii și conducătorii mișcării politice a muncitorilor.

În această perioadă de stagnare a mișcării politice se dezvoltă și asociațiile de educare și auto-ajutorare (independente de casele de ajutor). În fruntea acestor inițiative se găseau muncitorii tipografi. În jurul anului 1870, muncitorii tipografi din Timișoara, Arad, Oradea, Sibiu și Cluj aveau asemenea asociații de ajutorare și educare [7].

Extinderea și închegarea de organizații locale în numeroase centre au creat condițiile ținerii unui congres pe țară al muncitorilor tipografi în anul 1878. La acest congres, organizațiile din Timișoara, Oradea, Cluj și Sibiu au primit sarcina de a conduce mișcarea tipografilor din Banat și Transilvania [8]. După exemplul muncitorilor tipografi și alte categorii de muncitori dintr-o serie de localități din Transilvania au pășit pe calea organizării în asociații de ajutorare și de educare.

În anul 1872, „Uniunea Generală a muncitorilor din Arad" a încercat să grupeze muncitorimea după criterii profesionale. Astfel, în prima categorie urmau să intre dulgherii, zidarii, tîmplarii, rotarii; în categoria a doua: pantofarii, tăbăcarii și pielariii; în categoria a

[1] E vorba despre organizațiile din Transilvania a „Casei generale a muncitorilor în caz de boală și invaliditate", înființată de Károly Farkas, la Budapesta în 1870.

[2] Statutul Casei se găsește în B.blioteca Academiei R.P.R., Fil. Cluj.

[3] Arhivele Statului, Orașul Stalin, actele magistrației, II, 1880/24.

[4] Gabriel Josef, *Fünfzigjährige Geschichte der Banater Arbeiterbewegung, 1870—1920*, p. 10—12.

[5] Arhiva Ministerului de interne al Ungariei, doc. nr. 354.1880. Actele din această arhivă (ce se referă la Transilvania) — descoperită de cercetătorii Institutului de istorie al Academiei R.P.R., filiala Cluj — se găsesc în Arhiva Institutului de istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R. Noi dăm documentului cota originală de înregistrare. În continuare: Arhiva MIU.

[6] Arhivele Statului, Orașul Stalin, Actele magistrației, II, 1887/3.

[7] Novitzki László, *Egyesült erövel* [Cu puteri unite], Budapesta, 1912, p. 141 și 181.

[8] *Ibidem.*

www.dacoromanica.ro

treia, muncitorii din industria fierului și oțelului; în categoria a patra muncitorii din industria textilă și confecții; iar în categoria a cincea brutarii, măcelarii, morarii [1]. Această încercare însă nu a dat rezultate, muncitorimea dovedindu-se a nu fi încă pregătită pentru a fi organizată după ramuri profesionale. Muncitorii s-au organizat în uniuni profesionale, pornind de la asociațiile de ajutorare și educare.

După procesul de „infidelitate" au luat ființă uniunea de ajutorare și educare a calfelor de croitori din Oradea [2], uniunea de autoajutorare a croitorilor din Arad [3], a calfelor de lăcătuși din Brașov [4], uniunea de ajutorare a calfelor din Bistrița [5], a măcelarilor din Sibiu [6], a calfelor de cizmari din Odorhei [7], iar la Lugoj și Timișoara s-a format cercul calfelor de dulgheri [8]. Între 1880–1890 numărul uniunilor de ajutorare și profesionale muncitorești a crescut într-un ritm și mai accelerat [9].

Programul și activitatea acestor asociații de ajutorare sau de educare nu se deosebeau prea mult. În general, găsim înscrise următoarele puncte: ajutorarea membrilor bolnavi și acordarea ajutorului de înmormîntare, ajutorarea membrilor care trebuiau să călătorească și a celor incapabili de muncă, înființarea de biblioteci etc.[10].

Importanța acestor asociații de ajutorare constă nu numai în faptul că ele au venit în sprijinul membrilor, ci și în aceea că în cadrul lor au crescut elementele muncitorești, inițiatorii de mai tîrziu ai sindicatelor care se conduceau după principiul luptei de clasă. Iată ce raportează chestorul de poliție din Oradea comandantului său din Budapesta în legătură cu activitatea asociației calfelor din Oradea: „În decursul anului trecut (adică în 1890—*n.n.*) mai multe calfe de pantofari au ieșit din cadrul uniunii de educare și ajutorare [11] și au început să se pronunțe pentru înființarea unei asociații profesionale noi... ele (adică calfele—*n.n.*) și în cadrul uniunii vechi au format o opoziție permanentă..." [12]. În continuare, chestorul de poliție ne informează că în cursul unei percheziții la aceste calfe au găsit ziare muncitorești, manifeste socialiste [13]. Acest caz este caracteristic pentru calea de dezvoltare a asociațiilor profesionale;

---

[1] „Alföld" (Arad), din 5 martie 1872, p. 3.

[2] *A Magyar Munkásmozgalmi Intézet levéltára* [Arhiva Institutului mișcării muncitorești maghiare], OLBM, 1872, III, 4.33.321. Documentele care provin din această arhivă mi-au fost puse la dispoziție de către conf. univ. Gh. Haupt, căruia îi exprim mulțumirea mea pe această cale.

[3] *Ibidem*, 1873, III, 4.33.725.

[4] *Ibidem*, 1884, III, 4.5.296.

[5] *Ibidem*, 1874, III, 4.42.203.

[6] *Ibidem*, 1879, III, 4.10.617.

[7] *Ibidem*.

[8] *Ibidem*, 1875, III, 4.60.717.

[9] Astfel uniunea de ajutorare a calfelor de pantofari din Sibiu și Brașov, Uniunea profesională a tîmplarilor de la Timișoara, a zidarilor din Cluj, a croitorilor din Timișoara, Satu Mare etc.

[10] *A Magyar Munkásmozgalmi Intézet levéltára* [Arhiva Institutului Mișcării muncitorești maghiare], III, 4.33.321.

[11] Adică din acelea înființate în 1872.

[12] Arhiva MIU, doc. nr. 254—1892.

[13] Loc. cit.

www.dacoromanica.ro

dintr-o uniune de ajutorare și educare se desprind elementele mai înaintate și înființează apoi o asociație profesională, o asociație sindicală locală. Cu toată întețirea măsurilor represive luate de autorități după procesul de „infidelitate" împotriva tendințelor muncitorilor pentru o organizație politică, ziarele „Arbeiter Wochen Chronik" și „Munkás Heti Krónika" care apăreau la Budapesta au supraviețuit acestei prigoane, devenind animatoarele mișcării politice a muncitorimii din Ungaria (este vorba de granițele statului ungar din timpul dualității austro-ungare—*n.n.*). Rolul jucat de aceste două ziare în procesul de maturizare a muncitorimii a crescut în special după ce Leo Frankel [1], fostul ministru al muncii și comerțului al Comunei din Paris, a devenit redactor principal al ziarului „Arbeiter Wochen Chronik". În lupta pentru reorganizarea mișcării muncitorești socialiste pe o treaptă superioară, în comparație cu perioada 1868—1872, ziarele amintite au jucat un rol deosebit de mare, pregătind condițiile înființării unui partid al muncitorilor.

Ziarele „Arbeiter Wochen Chronik" și „Munkás Heti Krónika" demască cu deosebită vigoare exploatarea crîncenă la care erau supuși muncitorii și mizeria în care trăiau aceștia; dezvăluirea și combaterea cu hotărîre a orînduirii capitaliste constituiau obiectul principal al programului lor. Într-unul din articolele apărute în „Munkás Heti Krónika" se spunea: „Pînă cînd nu ni se va dovedi că societatea de azi nu este bazată pe exploatarea maselor și că poporul nu este oprimat nici din punct de vedere politic, nici din punct de vedere economic — și aceasta nu se va putea dovedi în nici un caz — pînă atunci nu vom înceta agitația împotriva societății existente" [2].

Muncitorimea conștientă s-a grupat tot mai mult în jurul acestor ziare, constituind baza reorganizării mișcării muncitorești socialiste.

Nici muncitorimea din Transilvania nu rămînea străină de activitatea acestor două ziare, ceea ce este dovedit de faptul că tocmai în timpul în care Leo Frankel preia conducerea ziarului „Arbeiter Wochen Chronik" muncitorimea din Timișoara trimite ca delegat al ei la Budapesta pe Gh. Ungureanu [3], unul din cei mai de seamă reprezentanți ai începuturilor mișcării muncitorești din Timișoara. Deși nu avem date concrete, putem presupune totuși că Ungureanu a luat contact chiar cu Leo Frankel; nu întîmplător a primit el sarcina de a răspîndi în Timișoara și în împrejurimile ei ziarul „Arbeiter Wochen Chronik". În Timișoara, numărul abonaților la acest ziar crește la 100 [4]. Din datele pe care le avem la

[1] Leo Frankel, originar din Buda, cel mai de seamă conducător al mișcării muncitorești din Ungaria în deceniile VIII și IX din secolul trecut; în 1871, a fost ministrul muncii și comerțului al Comunei din Paris. După prăbușirea Comunei, el a plecat la Londra, unde a colaborat cu Marx și Engels. La Londra a fost ales în conducerea Internaționalei I, în funcția de secretar pentru mișcarea din Austro-Ungaria.

În 1876 s-a reîntors în Ungaria și s-a stabilit la Budapesta. El a stat în fruntea mișcării socialiste muncitorești pînă în 1881, data arestării sale de către guvernul maghiar. După eliberarea sa în 1883 împrejurările l-au silit să plece în străinătate, unde a luat parte activă în mișcarea muncitorească internațională.

[2] „Munkás Heti Kronika", din 9 decembrie 1877, p. 2.

[3] Gabriel Josef, *Fünfz giährige Geschichte der Banater Arbeiterbewegung*, p. 11.

[4] Rézler Gyula, *A magyar nagyipari munkásság kialakulása* [Formarea muncitorimii maghiare din industria mare], Budapesta, 1945, p. 132.

www.dacoromanica.ro

dispoziție, reiese că numărul cititorilor ziarului „Arbeiter Wochen Chronik" s-a mărit și în alte orașe, ca Arad, Lugoj, Reșița, Sibiu, Brașov [1].

Influența ziarelor muncitorești în Transilvania creștea. La Timișoara muncitorii au ales chiar un comitet, care a ținut ședințe cu cititorii ziarului, informînd în același timp redacția despre situația din Banat [2].

Poliția considera pînă și chitanțele de abonament drept documente de partid [3]. La Arad, mai ales elementele muncitorești, sub influența materialelor publicate în ziarul „Arbeiter Wochen Chronik", au organizat adunări populare, în cadrul cărora s-au adoptat rezoluții de protest împotriva războiului purtat de către Austro-Ungaria pentru cotropirea Bosniei. Cu ocazia întrunirilor din Arad a fost lansată și o asemenea lozincă : „Nu este războiul nostru . . ." [4].

Muncitorii înaintați din Brașov, Sibiu, Timișoara, Arad, Oradea au și răspuns hotărît la chemarea celor două ziare în legătură cu începerea unei campanii de luptă organizată în vederea obținerii dreptului de vot pentru toți cetățenii din țară. La congresul pe țară, ținut la Budapesta în 1878, unde s-a înființat „Partidul celor fără drept de vot", au fost prezenți prin delegații muncitori din localitățile sus-menționate, sau au trimis scrisori de încredințare altor persoane [5]. Muncitorii socialiști grupați în jurul celor două ziare, și aderenții „partidului celor fără drept de vot" au constituit nucleul viitoarei mișcări social-democrate. Această grupare politică încă era foarte restrînsă și avea un scop limitat; ea n-a putut suplini lipsa unui partid al muncitorilor.

Necesitatea unui partid de luptă se impunea cu atît mai mult cu cît — după constatările ziarelor muncitorești — „...experiența și conștiința de clasă i-au condus pe muncitori la convingerea că exploatarea lovește pe muncitori deopotrivă și că interesul lor comun este transformarea societății în care sînt oprimați pentru ca drepturile și datoriile să fie împărțite în egală măsură, iar situația economică și politică să fie reglementată în așa fel, încît să fie înlăturate exploatarea economică și oprimarea politică, adică dominația de clasă" [6].

Documentele contemporane ne dovedesc că conducătorii luptei muncitorilor pentru înființarea unui partid muncitoresc puneau în sens marxist și această problemă. După constatarea ziarului „Arbeiter Wochen Chronik" a sosit timpul „... pentru ca muncitorimea să formeze un partid independent de toate celelalte partide ale claselor dominante, partide care apără doar interesele bogătașilor" [7]. Trebuie menționat însă că grupul

---

[1] Arhiva MIU, doc. nr. 647/1884.

[2] „Arbeiter Wochen Chronik", din 9 decembrie 1877, p. 1 și 4.

[3] Rézler, *op. cit.*, p. 132.

[4] „Alföld" din 6 octombrie, 1889, p. 2.

[5] Din Sibiu a fost prezent H. Helm, din Timișoara, Gh. Ungureanu (scris Ungurjan): Congresul a primit telegrame de salut din partea „celor fără drept de vot". printre altele din Sibiu, Brașov, Timișoara. Vezi „Munkás Heti Krónika", din 28 aprilie, 1878, p. 2–3. Microfilmul acestui ziar se găsește în colecția secției din Cluj a Institutului de istorie a Partidului.

[6] *A Magyar Munkásmozgalom történelének válogatott dokumentumai* [Documente alese ale mișcării muncitorești din Ungaria], în continuare M.M.T.V.D., vol. I, p. 380.

[7] „Arbeiter Wochen Chronik", din 15 mai, 1880, vezi și Aranyossy Magda, *Frankel Leo*, Budapesta, 1952, p. 307.

www.dacoromanica.ro

marxist număra foarte puține elemente, fapt care va ieși la iveală nu peste mult timp după înființarea partidului.

Ideea înființării unui partid a fost sprijinită și de muncitorimea din unele localități din Transilvania și Banat. Muncitorii cei mai conștienți din Timișoara, Arad, Sibiu, Brașov, Orăștie [1], au trimis delegații la congresul de constituire a partidului, care a avut loc în luna mai 1880, la Budapesta.

La acest congres a luat ființă „Partidul General Muncitoresc", denumit așa deoarece autoritățile nu au aprobat titulatura de partid social-democrat.

În programul partidului general muncitoresc se constată că „Diviziunea societății în bogați și săraci, în stăpîni și asupriți este o stare socială. Natura nu naște pe de o parte clase înzestrate cu unelte de muncă, iar pe de altă parte clase care posedă numai forță de muncă. Diferența care domnește în societatea omenească este un produs omenesc, un produs social, iar tot ce este produs omenesc poate fi transformat de oameni" [2].

Pornind de la aceste principii, congresul a stabilit următoarele revendicări pentru realizarea cărora urma să lupte partidul: trecerea în mîna statului a averilor moșierești și a tuturor uneltelor de producție; drept de vot universal; învățămînt general și gratuit; desființarea armatei permanente; despărțirea bisericii de stat; anularea tuturor legilor ce privesc restrîngerea dreptului de întrunire și a libertății cuvîntului; introducerea sistemului de impozit progresiv; introducerea, deocamdată, a zilei de lucru de 10 ore; repaus duminical; interzicerea muncii copiilor sub 14 ani; interzicerea muncii femeilor în acele ramuri de producție care sînt dăunătoare sănătății lor; salariu egal pentru munca femeilor și cea a bărbaților; ocrotirea sănătății muncitorilor etc. [3].

Programul partidului era un program socialist, corespunzător vremii. Primul punct care cerea socializarea mijloacelor de producție era partea programului care invedera ținta mișcării muncitorești, perspectiva ei finală. Programul arăta că partidul va lupta pentru unele revendicări proletare, ca reducerea zilei de lucru, ocrotirea sănătății muncitorilor; prevedea de asemenea unele revendicări general-politice, ca lupta pentru votul universal, dreptul de întrunire etc. Acționînd conform programului său prin punctele înscrise în legătură cu susținerea revendicărilor zilnice ale muncitorilor, partidul putea atrage în făgașul luptei organizate și elementele mai înapoiate ale muncitorimii. Iar faptul că programul a înscris și o serie de revendicări burghezo-democratice, dădea posibilitatea clasei muncitoare să se situeze în fruntea luptei pentru desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice.

---

[1] M. M. T. V. D., vol. I, p. 381 — 382.

[2] M. M. T. V. D., p. 393. La congres se unesc două grupe existente pînă atunci în mișcarea muncitorească din Ungaria: grupul condus de Frankel, în jurul ziarelor „Arbeiter Wochen Chronik" și „Munkás Heti Krónika" și grupul fracționist reformist, condus de J. Külföldi, cunoscut agent provocator și trădător al intereselor muncitorești. Cercetările făcute pînă în prezent au dovedit că acest ultim grup n-a avut legături cu muncitorii din Transilvania.

[3] Arhiva MIU, doc. 903/1892. Raportul căpitanului de poliție din Budapesta către Ministerul de Interne. Vezi: M. M. T. V. D., vol. I, p. 393 394.

www.dacoromanica.ro

Programul însă nu prevedea nimic în privința chestiunii țărănești și a problemei naționale [1]. Din cauza acestor lipsuri se poate constata că însuși Frankel, care a întocmit programul nu a știut și nu a aplicat consecvent marxismul la condițiile specifice ale Austro-Ungariei.

Curînd după congresul de constituire, conducătorii Partidului General Muncitoresc au hotărît înființarea organizațiilor locale ale partidului. După raportul chestorului de poliție din Budapesta, o organizație locală era formată din 10 persoane, și în general întregul sistem de organizare era „secret și activitatea acestora are un caracter socialist" [2]. Conducerea partidului, în frunte cu Leo Frankel, pornise la organizarea muncitorimii. În fața acestei munci de organizare s-a ridicat un mare obstacol: lipsa de drepturi democratice, ceea ce a făcut ca munca să se desfășoare mai mult ilegal. Semnificativă pentru acest fapt este împrejurarea că legătura între diferitele organizații nu putea fi efectuată prin poștă, în mod obișnuit corespondența fiind confiscată dacă era de natură socialistă. Membrii acestui partid ascundeau apelurile, materialul propagandistic etc. în ziare burgheze adresate persoanelor respective din provincie [3].

Speriat de programul radical al acestui partid și de agitațiile crescînde în întreaga țară, guvernul condus de Tisza Kálmán nu întîrzie să dezlănțuie prigoana împotriva conducătorilor mișcării muncitorești. Chiar în anul constituirii partidului au început în întreaga țară perchezițiile și expulzările. În luna mai 1881 Leo Frankel a fost arestat și condamnat la un an și jumătate închisoare.

Procesul de înființare a organizațiilor locale a decurs în Transilvania în condițiile unei și mai crunte terori. Pentru a împiedica organizarea muncitorimii, autoritățile au întreprins o serie de percheziții în Timișoara, Sibiu, Brașov. Despre perchezițiile din Sibiu și Brașov ne vorbește însuși Leo Frankel într-un articol publicat în ziarul parizian „L'égalité" din 14 august 1880. În acest articol se precizează că au fost deținuți la Brașov Francisc Simotta, iar la Sibiu muncitorii Ioan Schubert și Francisc Henning, pentru activitatea lor socialistă [4]. Din această cauză, conducătorii revoluționari ai mișcării socialiste din Transilvania își schimbau deseori domiciliul sau treceau chiar granița, stabilindu-se în Romînia. Așa a fost cazul cu socialistul Heinrich Helm din Sibiu. Schubert, un conducător de seamă al mișcării muncitorești din Sibiu și Brașov, primește o scrisoare din Sinaia (1884) de la brutarul Kulesz, în care se prevedea că în cazul cînd autoritățile îi vor face imposibilă șederea în Brașov să treacă în Romînia, unde — spune autorul scrisorii — „avem *mulți* prieteni *buni*" [5].

[1] În problema națională acest program a rămas mult în urma celui a „asociației generale a muncitorilor" care într-o rezoluție adoptată în 1869 prevedea dreptul la autodeterminare a popoarelor și cerea independența țării. Cf. „Studii", an. IX (1956), nr. 6, p. 48.

[2] Arhiva MIU, doc. 396/1880.

[3] Loc. cit., nr. 355/1880.

[4] M. M. T. V. D., vol. I, p. 414. Vezi și „Telegraful romîn", din 19 iunie 1880, p. 3 (282).

[5] Arhiva MIU, doc. nr. 647/1886. Părțile mai importante din scrisoare: „Am primit scrisoarea ta. Te sfătuiesc să încerci, să rămîi acolo pînă la paști. În caz însă dacă cei care te urmăresc sînt pe urmele tale, atunci treci granița cît mai curînd. Cu toate că în momentul

www.dacoromanica.ro

În ciuda prigoanei dezlănțuite împotriva conducătorilor mișcării, organizarea muncitorilor continuă.

După congresul de constituire al Partidului General Muncitoresc au luat naștere unele organizații mai mult ilegale în orașele Transilvaniei. Că majoritatea organizațiilor erau ilegale se adevereşte din documentele vremii. La Sibiu și Brașov, nici măcar adunările muncitorești nu erau admise. Totuși doi socialiști din Sibiu au fost deținuți chiar din cauza — cum spuneau înșiși muncitorii — că erau membrii ai uniunii social-democratice, adică de fapt ai Partidului General Muncitoresc [1]. Organizarea din Arad a încercat să obțină aprobarea Ministerului de Interne pentru a putea desfășura o activitate legală. Ministerul însă nu a aprobat cererea, pe baza sugestiei date de către consiliul orășenesc din Arad, în care se spunea că denumirea de partid acoperă țeluri politice[2]. De altfel, conducătorii partidului au și atras atenția membrilor din provincie că acolo unde nu există altă posibilitate să se desfășoare cu strictețe o activitate ilegală. „În munca voastră ilegală să nu introduceți alți membri — în afară de cei bine cunoscuți pînă în prezent — deoarece admiterea unor astfel de oameni ar putea să dăuneze muncii voastre", se spune într-un apel adresat pe căi ilegale muncitorilor care au aderat la Partidul General Muncitoresc [3].

Singura organizație despre care avem dovezi că exista legal era cea din Timișoara, care avea denumirea de Uniunea Muncitorească. Datorită acestui fapt, organizația din Timișoara era cea mai numeroasă și avea posibilitatea de a desfășura o activitate mai intensă prin adunări populare la care participa desigur, totdeauna, delegatul poliției.

Cele mai multe organizații din acel timp, care purtau denumirea de uniuni muncitorești, țineau o strînsă legătură cu partidul și urmau programul indicat de congresul de constituire. Acest lucru reiese din documentele congresului din anii 1881 și 1887 la care au fost prezenți prin delegați sau au trimis acte de încredințare altor persoane, organizațiile muncitorești din Timișoara, Reșița, Anina, Arad, Oradea, Satu Mare, Sibiu, Brașov, Orăștie, Cluj etc.[4]. Astfel în principalele centre muncitorești din Transilvania au luat ființă organizații locale ale partidului sau organizații de altă natură, care însă aderau la acest partid.

Întrucît aceste organizații din Transilvania activau în cele mai multe cazuri ilegal, ele n-au izbutit să aibă un contact permanent cu acțiunile muncitorești (grevele, uniuni de ajutorare și uniuni profesionale), astfel că Partidul General Muncitoresc n-a putut deveni un partid de masă, dar el a exercitat totuși, o puternică influență asupra procesului de maturizare a muncitorimii, în urma căreia clasa muncitoare s-a transformat dintr-o clasă în sine, într-o clasă pentru sine.

de fața situația e foarte grea în Romînia, totuși vei avea un venit, fiindcă aici avem *mulți* prieteni *buni*. Nu pot să-ți promit ocupație sigură aici, dar te voi recomanda la Ploiești sau București ...".

[1] Arhiva MIU, doc. nr. 647/1887.

[2] *A Magyar Munkásmozgalmi Intézet levéltára* [Arhiva Institutului mișcării muncitorești]. 1888, VII, 8, 22, 610.

[3] Arhiva MIU, doc. nr. 355/1880.

[4] M. M. T. D. V., vol. I, p. 131, 537, 550.

www.dacoromanica.ro

Potrivit programului Partidului General Muncitoresc organizațiile muncitorești din Transilvania și-au desfășurat activitatea în direcția obținerii dreptului de vot universal și a unor legi privitoare la ocrotirea sănătății muncitorilor. În acest scop s-au ținut o serie de adunări la Timișoara, Arad, Cluj, Orăștie, Reșița, Oradea și Anina [1], la care au participat un număr însemnat de muncitori. Astfel la adunarea din 1883 de la Timișoara, în care s-a discutat problema votului universal și situația muncitorimii, au luat parte 300 de persoane [2], iar la cea ținută în 1885 în care s-au cerut legi pentru ocrotirea sănătății muncitorilor, 500 de persoane [3]. Într-o rezoluție a muncitorilor din Timișoara adoptată în 1887 de către adunarea muncitorească se spune: „Adunarea populară ținută la 25 septembrie 1887, cere parlamentului și guvernului să elaboreze legi privitoare la votul universal și secret și la ocrotirea sănătății muncitorilor..." [4].

Lupta muncitorimii pentru promulgarea unor legi privitoare la apărarea muncitorilor a fost inițiată și condusă de către Partidul General Muncitoresc. „Să țineți întruniri, unde să luați hotărîri unanime că ziua de duminică o veți folosi pentru odihnă și educare, și că zilele de lucru nu veți munci mai mult de 10 ore..." — iată chemarea conducerii partidului [5]. Campania inițiată de acest partid în direcția amintită era susținută de către muncitorimea din orașele Transilvaniei. Această campanie, care a luat amploare destul de mare, mai ales după îngrozitoarea catastrofă minieră din 1884 ce a avut loc la Anina și în urma căreia au rămas 60 de văduve și 80 de copii orfani, constituie una din părțile pozitive ale activității practice ale Partidului General Muncitoresc din Ungaria.

Muncitorii nu mai erau izolați ca în trecut. Ei întreținеau legături, se interesau despre activitatea tovarășilor din alte localități ceea ce arată convingător existența spiritului de clasă în rîndurile muncitorilor mai înaintați. Conducerea partidului a totalizat rezoluțiile acestor adunări și le-a înaintat parlamentului spre examinare [6].

În aceste adunări, pe lîngă problemele sus-menționate a fost discutată și soarta muncitorimii, dezvăluindu-se totodată și exploatarea care domnește în societatea capitalistă. Muncitorii au declarat în mod deschis că ei vor să participe la viața politică. „Adunările populare au scopul de a arăta guvernului dorința poporului și este foarte trist că există în presă domni care să suspecteze intențiile cinstite ale muncitorilor. Munci-

[1] „Temeswarer Zeitung", din 13 februarie 1883, p. 1. I, Parossegédek Lapjai, din 30 octombrie 1887, p. 3, M. M. T. V. D., vol. I, p. 550.

[2] „Temeswarer Zeitung" din 13 februarie 1883, p. 1. Cu ocazia acestei adunări muncitorii emit următoarea rezoluție: „Avînd în vedere că raporturile social-economice și politice ale poporului producător au ajuns deja într-un stadiu în care, dacă nu se vor lua măsuri de reforme, pot duce la erupții, avînd în vedere că chiar oamenii de stat pricepuți își dau seama de problema socială atît de mult negată pînă acum și se ocupă ș cu soluționarea ei, se impune, ca o datorie, ca oamenii de stat de astăzi și legislatorii să se ocupe de cerințele îndreptățite ale poporului producător și să le acorde prin lege, înainte de toate, dreptul de vot universal direct și secret pentru toți cetățenii".

[3] „Délmagyarországi lapok", din 10 martie 1885, p. 2–3.

[4] M. M. T. V. D., vol. I. p. 547.

[5] Arhiva MIU, doc. 355/1880.

[6] Loc. cit., p. 547, 548.

www.dacoromanica.ro

torii din Timișoara nu sînt anarhiști. Muncitorii din Timișoara nu se lasă descurajați prin astfel de calomnii, ei știu foarte bine ce vreau, ei vor să participe la moștenirea politică a ultimelor decenii, ei vor să participe la soarta țării și a lor"[1], spune vorbitorul Blum la adunarea muncitorească din Timișoara. Astfel, lupta maselor muncitoare pentru schimbarea sistemului electoral se contopea cu lupta muncitorilor pentru interesele lor zilnice.

Această luptă a muncitorimii a avut și un anumit rezultat imediat. În anii 1890—1893 guvernul a fost nevoit să elaboreze unele legi privitoare la ocrotirea sănătății muncitorilor[2]. Această luptă dovedește că în condițiile de la sfîrșitul secolului trecut, muncitorimea era singura forță consecventă care acționa în mod conștient în direcția progresului social.

În condițiile politice existente în Austro-Ungaria, lupta pentru fixarea prin lege a zilei de muncă de 10 ore era o acțiune de clasă și anume o acțiune politică. Marx, în scrisoarea sa către Bolte (2 noembrie 1871) scria: „De pildă, încercarea de a smulge prin greve etc. într-o singură fabrică sau într-un singur atelier capitaliștilor respectivi o limitare a timpului de muncă, este o mișcare pur economică; mișcarea pentru cucerirea *legii* zilei de 8 ore, este dimpotrivă o mișcare *politică*. În felul acesta, din mișcările economice izolate ale muncitorilor izvorăște pretutindeni o mișcare *politică*, adică o mișcare a *clasei* cu scopul de a-și impune interesele într-o formă generală, într-o formă care să aibă o forță generală coercitivă în societate"[3]. Dacă aceste mișcări presupun o anumită organizare prealabilă, ele sînt, pe de altă parte, în aceeași măsură și un mijloc pentru dezvoltarea acestei organizări.

În perioada de început, elementele consecvent revoluționare din Partidul General Muncitoresc vedeau clar că misiunea sa — pe lîngă conducerea luptei zilnice a muncitorimii — este propagarea scopului final al clasei muncitoare. În acest sens ei nu vedeau în luptele pentru reformă un scop în sine. În nr. din 29 august al ziarului „Arbeiter Wochen Chronik" Frankel scria: „Aș vrea să subliniez îndeosebi, că nici asociațiile de producție nici o eventuală promulgare a dreptului de vot universal nu rezolvă problema socială; atît una cît și cealaltă înseamnă, de fapt, autolinistire; problema socială poate fi rezolvată în toate particularitățile sale numai după o luptă victorioasă împotriva statului și orînduirii de azi..."[4]. E drept însă că după arestarea lui Frankel și plecarea lui în străinătate

---

[1] „Temeswarer Zeitung", din 13 februarie 1883, p. 1. Lupta pentru dreptul electoral — ca unul dintre punctele de bază ale programului politic — poartă uneori pecetea reformistă a ameliorării situației muncitorilor în cadrul orînduirii sociale date prin forul parlamentar. Cuvintele lui Blum sînt caracteristice acestei orientări, asigurînd clasele dominante de intențiile lor „pașnice", prin anarhism înțelegînd orientarea revoluționară.

[2] În 1891 a fost promulgată legea nr. XIII despre repausul duminical, legea nr. XIV despre asigurarea obligatorie în caz de boală și în 1893 legea nr. XXVIII despre asigurarea împotriva accidentelor.

[3] K. Marx și F. Engels, *Opere alese în două volume*, vol. II, ed. a II-a, Buc., E. S. P. L. P., 1955, p. 510—511.

[4] Aranyossy Magda, *Frankel Leo*, Budapesta, 1952, p. 184.

www.dacoromanica.ro

(1883), ziarele muncitorești au pierdut mult din combativitatea lor împotriva tezelor oportuniste.

Lupta pentru interesele economice imediate ale muncitorilor și lupta pentru reforma electorală nu au fost rupte în primii ani ai deceniului al IX-lea din secolul trecut, nici de activitatea propagandistică. Din documentele extrem de reduse la număr care s-au păstrat în legătură cu răspîndirea literaturii socialiste a vremii, rezultă că socialiștii din Transilvania obțineau un material propagandistic destul de însemnat din străinătate. Cu ocazia unei percheziții făcută la Brașov în anul 1884, au fost confiscate de la brutarul I. Schubert, cărți ale lui Marx și Engels, ca *Manifestul Partidului Comunist*, *Munca salariată și Capitalul*, *Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință*, cărți cu valoare propagandistică deosebită [1]. Din lista materialelor confiscate la Schubert rezultă că pe lîngă aceste cărți au circulat în mîinile muncitorilor din Transilvania și ziare muncitorești din Apus, ca ziarul social-democrat „Zukunft", precum și broșuri editate de către organizațiile muncitorești din străinătate [2]. În propagarea socialismului, rolul primordial l-au jucat desigur ziarele Partidului General Muncitoresc „Arbeiter Wochen Chronik" și „Népszava", răspîndite și în centrele muncitorești din Transilvania.

Sub redacția lui Frankel, mai ales „Arbeiter Wochen Chronik" a devenit din ce în ce mai mult un ziar marxist. Articolele publicate în cuprinsul lui analizează, în spiritul marxismului, problemele politicii interne și externe, popularizînd totodată personalitatea lui Marx și a lui Engels. Cu ocazia morții lui Marx ziarul publică cuvîntarea lui Engels ținută la mormîntul lui. Tot cu această ocazie publică și un articol al lui Frankel despre Marx care este considerat ca cel mai bun studiu despre Marx scris în Ungaria pînă la eliberare.

[1] Arhiva MIU, doc. nr. 647, 1886.

[2] Loc. cit., vezi și M. M. T. V. D., vol. 1, p. 414. *Verzeichnung ... über die beim hiesigen Brodbäcker Johann Schubert auf Grund der zu folgten Auftrages der löbl. Stadthauptmannschaft vorgenommen Hausdruchsuchung, vorgefundenen Schriften*:

1	*17*	*Stücke Plakate*:	*„Aufruf an die Arbeiter Kronstadts".*
2	*14*	„	*Briefe sammt Schriften verschiedenen Inhaltes.*
3	*28*	„	*„Wochen Chronik".*
4	*1*	„	*Zeitschrift*: *„Arbeiter Freund".*
5	*1*	„	„ *„Radicale".*
6	*2*	„	„ *„Zukunft".*
7	*8*	„	*Bände*: *„Zweite Eingabe an das Justizministerium".*
8	*19*	„	*Aufrufe*: *„Die socialdemokratische Partei Össterreichs an die Arbeiter".*
9	*2*	„	*Druckschrift*: *„Zu Trutz und Schutz".*
10	*4*	„	„ *„A. B. C. des Wissens für Denckende".*
11	*4*	„	„ *„Das communistische Manifest".*
12	*3*	„	„ *„Lohnarbeit und Kapital".*
13	*1*	„	„ *„Entwicklung des Socialismus".*
14	*2*	„	„ *„Recht auf Faultheit".*
15	*1*	„	„ *„Wer und was ist das Volk".*
16	*1*	„	„ *„Aufruf an das Volk".*
17	*1*	„	„ *„Antisylabus".*
18	*1*	„	„ *„Marseillaise des Christentums".*
19	*1*	„	„ *„Manifest und Program".*
20	*1*	„	„ *„An die Männer des arbeitenden Volkes in Össterreich".*

Kronstadt, 28, IV.1884. Maximilian (Arh. MIU, doc. 647/1884).

www.dacoromanica.ro

Ziarul „Arbeiter Wochen Chronik" a publicat printre altele capitolele despre *Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință* din *Anti-Dühring*, încă înaintea apariției acestei lucrări în broșură; a publicat de asemenea o parte din corespondența lui Marx și Engels precum și un fragment dintr-un capitol din *Capitalul*[1].

Materialul răspîndit în acest timp în Transilvania a fost scris în mod obișnuit în limba germană, dar a fost citit și de cei cu altă limbă maternă[2].

Prin literatură socialistă nu trebuie să înțelegem că s-a răspîndit, numai literatură marxistă. O dată cu pătrunderea cărților marxiste, a mai pătruns și o literatură străbătută de ideile lui Lassalle și chiar broșuri și ziare anarhiste. Astfel, în ideologia organizațiilor muncitorești din Transilvania s-au amestecat ideile marxiste cu cele lassalliene și cu cele anarhiste. Curentul lassallian avea o bază socială prielnică în sînul muncitorilor meseriași, ruinați din ce în ce mai mult în urma dezvoltării marii industrii. Acest curent a fost depășit într-o măsură simțitoare în mișcarea muncitorească din Transilvania, în perioada 1868—1872, datorită influenței exercitate de marxism asupra proletariatului industrial, al cărui număr și conștiință de clasă cresc în această perioadă, dar în mod firesc n-a putut fi înlocuit complet. Pe de o parte a continuat să persiste baza lui socială, iar pe de altă parte printre muncitorii emigrați din Germania care s-au stabilit în Transilvania se găseau mulți adepți ai ideilor lui Lassalle.

Influența lassallianismului se poate urmări în mod clar din declarația unor conducători ai mișcării muncitorești din Timișoara. După ei, programul Uniunii muncitorești nu este altceva decît „... pe de o parte ridicarea nivelului cultural al muncitorilor la o asemenea treaptă unde pot beneficia de sprijinul acordat de lege, ajungînd într-o situație în urma căreia muncitorii pot deveni egali cu ceilalți concetățeni, pe de altă parte să obțină dreptul de vot universal, ameliorînd situația lor materială și morală"[3]. După declarația celui mai de seamă reprezentant al grupului reformist din cadrul mișcării muncitorești din Timișoara, Robert Blum, acest grup urmărea îmbunătățirea sorții muncitorilor „... în direcții moderate, pe baze legale prin guvern și lege"[4]. Teza lui Lassalle conform căreia

---

[1] Vezi *Marx és Engels művei a magyarországi német munkáslopokban 1873—1894* [Operele lui Marx și Engels în ziarele muncitorești germane din Ungaria 1873—1894], în „Párt tösténeti közlemények", nr. 1, 1956.

[2] Faptul că în mișcarea muncitorească din Transilvania, în perioada inițială, elementele germane au jucat un rol principal, nu înseamnă că în mișcarea muncitorească socialistă și chiar în conducerea ei nu au luat parte și muncitori romîni și maghiari. Elementele grupate în jurul lui Schubert din Brașov erau recrutate dintre muncitorii germani, romîni și maghiari. Schubert era în corespondență cu pantofarul romîn din Sibiu, I. Iacob, care a fost președintele Asociației de autoeducare a calfelor de pantofari din Sibiu. Pentru Iacob a și trimis manifeste tipărite la Brașov în legătură cu o adunare proiectată.

În Uniunea muncitorească din Timișoara, rolul cel mai de seamă l-a jucat Gh. Ungureanu; alături de acesta, au activat V. Landa, A. Vörös, I. Tót și alții. Este caracteristic însă pentru acel timp faptul că și Ungureanu vorbea la adunări muncitorești și în limba germană (Vezi „Temeswarer Zcitung", din 13 februarie 1883, p. I. „Délmagyarországi lapok", din 10 martie 1885, p. 2—3).

[3] Arhiva MIU, doc. nr. 916/1886.

[4] Loc. cit.

www.dacoromanica.ro

statul capitalist este dator să îngrijească de buna stare a clasei muncitoare a fost în deosebi adînc înrădăcinată în concepțiile muncitorilor. Acest lucru reiese din atitudinea multor conducători față de votul universal. În adunările muncitorești oratorii vorbeau mult despre necesitatea votului universal, dar nu se auzea nimic despre limitele parlamentarismului burghez. La adunarea din Timișoara, ținută în 1885, în rezoluția adoptată se spune : „și clasa muncitoare așteaptă din partea statului susținerea intereselor ei"[1]. Astfel, lassallianismul devenise o frînă în consolidarea organizatorică și ideologică a Partidului General Muncitoresc.

Ideologia celuilalt grup din această organizație era mai aproape de programul inițial al Partidului General Muncitoresc, dar a fost influențată și de unele teze anarhiste.

Acest grup — după raportul primarului din Timișoara — „... are un număr considerabil de adepți în rîndurile populației de jos"[2], grup care pe lîngă problemele generale înscrise în program, a inițiat și unele mișcări economice ale muncitorilor. Din raportul primarului din orașul Timișoara, trimis către ministrul de interne, reiese că Robert Blum, capul grupului reformist „a declarat primarului orașului că la fiecare ocazie care se ivește intră în conflict cu muncitorii agitați în spirit socialist, care nu vor să audă despre formele legale expuse de el, și acest conflict devine uneori foarte ascuțit"[3]. După declarația primarului, conducătorii periculoși ai muncitorilor„... au agitat mereu muncitorimea împotriva patronilor, au desfășurat în rîndurile muncitorilor o vie agitație socialistă îndrumînd muncitorimea spre direcții extreme"[4]. Acest grup nu a acceptat dogma conform căreia mișcarea muncitorească trebuie să meargă exclusiv pe căile legale. Din această cauză, primarul orașului Timișoara sare în ajutorul grupului reformist, fiind chiar de părere că acest grup nu prezintă nici un pericol[5].

În grupul care era în luptă cu reformiștii se resimte o oarecare influență a anarhismului. De altfel, avem dovezi concludente că ziarul anarhist „Freiheit" editat la Londra și broșura anarhistă *Die Zeiten sind schlecht*, au fost răspîndite la Sibiu, Brașov, și Timișoara[6]. Autoritățile din Transilvania au și început o vastă acțiune pentru a descoperi literatura anarhistă și pe anarhiști. Atenția autorităților s-a îndreptat îndeosebi spre mișcarea muncitorească din Timișoara, unde, după părerea autorităților, redactorul Friedrich Reusche stabilise contact cu „grupul extremist" al muncitorilor.

Din documente reiese că Reusche a fost în jurul anului 1870, colaboratorul principal al unui ziar muncitoresc din Viena. Raportul trimis de către chestorul poliției din Viena chestorului de poliție din Timișoara afirmă că Reusche s-a declarat adept al Comunei din Paris și avea contact

---

[1] „Délmagyarországi lapok", din 10 martie 1885, p. 2—3.
[2] Arhiva MIU, doc. 914/1886.
[3] Arhiva MIU, doc. 914/1886.
[4] Loc. cit.
[5] Loc. cit.
[6] Arhiva MIU, doc. nr. 914 din 1887.

www.dacoromanica.ro

cu Internaționala I[1]. Tocmai pentru acest motiv fusese expulzat din Viena.

Stabilindu-se în Timișoara el a luat contact cu organizațiile muncitorești. A desfășurat o agitație împotriva curentului reformist care propaga ideea că mișcarea muncitorească trebuie să înainteze exclusiv pe căi legale. În această agitație folosea deseori teze anarhiste. După declarațiile muncitorilor a și pomenit deseori despre anarhism[2].

Numărul insuficient de izvoare nu ne permite o analiză mai profundă a ideologiei mișcării muncitorești din acea perioadă. Putem afirma totuși pe baza documentelor de care dispunem că organizațiile muncitorești din Transilvania nu erau încă destul de mature pentru ca să aplice consecvent principiile Congresului de constituire a Partidului General Muncitoresc. Ele n-au fost în stare să aplice consecvent indicațiile marxistului Frankel în legătură cu propaganda țelului final al mișcării muncitorești și în lupta pentru reformele necesare încă în cadrul societății capitaliste. O schimbare se va observa după congresul de constituire al Internaționalei a II-a.

Dezvoltarea mișcării muncitorești între anii 1880—1890 se vede și din faptul că în această perioadă muncitorimea din Transilvania a întreprins o serie de lupte greviste. O parte din grevele desfășurate în acest interval de timp erau spontane, neorganizate. Avem însă cazuri cînd programul organizațiilor politice ale muncitorilor a influențat considerabil izbucnirea grevelor, care astfel au fost legate de agitația și propaganda socialistă. În cazurile grevelor, cînd muncitorii pretind reducerea zilei de lucru, tratament mai uman sau cînd au și revendicări socialiste se simte, într-o măsură oarecare, influența exercitată de programul Partidului General Muncitoresc în sînul mișcării muncitorești de masă. Aceasta însemnează deja un grad mai ridicat al conștiinței muncitorești decît în perioada anterioară.

„Împotrivirea muncitorilor decurge din însăși condițiile lor de trai"[3] — spune Lenin. Este firesc deci ca grevele din Transilvania, în această perioadă, să fi fost cauzate de timpul de lucru extrem de lung și de salariile mizerabile ale muncitorilor. În cele mai multe cazuri însă muncitorimea intră în luptă împotriva noilor metode de exploatare, împotriva „raționalizării muncii". În aceste cazuri greviștii n-au alte revendicări, decît păstrarea vechiului salariu. Pe măsură ce dezvoltarea industrială progresa și capitaliștii încercau în fel și chip să intensifice exploatarea muncitorilor, grevele au început să izbucnească tot mai des.

În august 1882, 200 de muncitori din Cluj, în urma unei demonstrații s-au ciocnit în curtea fabricii de tutun cu poliția. Cauza revoltei lor era aceea, că pentru aceeași muncă depusă, direcția a prevăzut un salar mai redus ca înainte, după ce o metodă mai „rațională" fusese introdusă în fabrică. În cele din urmă, jandarmeria a împrăștiat pe demonstranți[4].

---

[1] Arhiva MIU, doc. nr. 914, din 1887.
[2] Loc. cit.
[3] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 20, Buc.. Ed. P.M.R., p. 204.
[4] „Ellenzék", din 16 august 1882, p. 2—3.

www.dacoromanica.ro

În anul 1886, la fabrica de țigări din Timișoara a izbucnit o grevă. Cauza grevei era și aici noul sistem de salarizare, introdus în ianuarie 1886 de către direcție, precum și „tratamentul inuman la care erau supuși muncitorii"[1]. Din informația foarte scurtă de care dispunem, putem constata că greva a fost dinainte pregătită. Aproape 2 000 de muncitori și muncitoare din fabrică au încetat lucrul în același timp. „Greva a fost organizată și fixată foarte secret, în așa fel că nici poliția și nici administrația fabricii n-au știut nimic despre intenția muncitorilor [2], scrie ziarul „Temesvarer Zeitung".

În primăvara anului 1885, calfele de tîmplar din Arad au declarat grevă. „Sîntem obligați — scriau în memoriul lor, înaintat către patron — să ne gîrbovim lîngă băncile de muncă de la ora 5 dimineața pînă la 7 seara... nu ne lasă destul timp pentru odihnă. Din cauza sforțării, corpul se aseamănă cu un copac mort... forța noastră de muncă epuizată nu poate fi refăcută cu alimente, fiindcă salariul nu este de ajuns pentru aceasta"[3]. Greviștii au stabilit următoarele revendicări : introducerea zilei de muncă de 10 ore, repausul duminical, mărirea salariilor cu 30%[4]. Formularea acestor revendicări a fost influențată de programul Partidului General Muncitoresc, ba mai mult, ziarele partidului au publicat știri amănunțite despre mersul grevei, făcînd apel către muncitorii tîmplari din alte localități, ca în timpul grevelor să nu meargă la Arad. Greva a eșuat totuși, din cauza insuficientei organizări. Greviștii n-au fost sprijiniți în lupta lor de către muncitori din alte categorii de muncă.

Greaua exploatare economică și lipsa totală de drepturi politice au împins și pe mineri la greve. Societățile austriece care acaparaseră bazinul de fier și cărbune din Banat au adus muncitori specialiști din străinătate, de obicei din Austria, cărora le-au plătit un salariu de trei ori mai mare decît muncitorilor autohtoni[5]. Profitul colosal al societăților austriece era realizat mai ales din munca neplătită a muncitorilor autohtoni.

În anul 1887, 600 de muncitori de la Reșița au intrat în grevă[6]. În anul 1889, la Drencova și Kosla, în minele societății „Frații Guttmann", toți muncitorii au declarat grevă [7]. Muncitorii români și germani au ales un comitet care a înaintat un memoriu pretorului plășii, sosit la fața locului. Ei arătau că direcțiunea a introdus un nou sistem de salarizare, care era o combinare a salariului după unitatea de timp cu cea după producție. Conform acestui sistem nou „...cine cîștiga înainte 25 florini, acela nu va primi de acum înainte decît 8—10 florini"[8], se afirma în memoriul înaintat. Pentru a sili societatea să renunțe la introducerea noului sistem de salarizare și pentru a-și apăra vechiul salariu, minerii au declarat

---

[1] „Temesvarer Zeitung", din 13 ianuarie 1886, p. 1.
[2] *Ibidem.*
[3] M. M. T. V. D., vol. I, p. 496—497.
[4] Loc. cit.
[5] Sándor Vilmos, *Nagyipari fejlödés Magyarországon 1867—1900* [Dezvoltarea marii industri în Ungaria 1867—1900], Budapesta, 1954, p. 158.
[6] *Die sozialdemokrate und anarhiste Bewegung im Jahre 1887*, Viena, p. 12.
[7] Arhiva MIU, doc. nr. 879—1890.
[8] Loc. cit.

www.dacoromanica.ro

grevă. Greva a ținut cu mici întreruperi patru luni [1]. În cele din urmă, greva a eșuat și o mare parte dintre mineri au părăsit minele societății.

În anul 1890 au fost în grevă și minerii de la Băile Ruda, dar greva a luat sfîrșit „pașnic" cu ajutorul „jandarmeriei", constată prefectul de la Deva[2].

Cum au luat sfîrșit grevele de la Drencova, Kosla și Ruda au și început luptele între mineri și direcțiunea minelor sprijinită de jandarmi d' la Moravița și Dognecea. În izbucnirea acestor greve a avut un rol deosebit și broșura apărută sub redacția ziarelor muncitorești din Budapesta despre „situația muncitorilor mineri din Ungaria", în care a fost zugrăvită situația mizerabilă în care trăiau minerii. Această broșură a trezit și mai mult conștiința minerilor. Muncitorii au ales un comitet și au hotărît să pretindă majorarea salariilor [3].

Grevele din Dognecea, Moravița și Ocna de Fier au depășit limitele revendicărilor cu caracter economic. Lupta s-a desfășurat pentru ridicarea salariilor dar și pentru recunoașterea sărbătoririi primului 1 Mai 1890. Din cauza participării la serbarea de 1 Mai din acest an a organizatorilor mișcării de revendicări, aceștia au fost maltratați, iar direcția a voit să rețină muncitorilor salariul pe o zi. La 11 mai, în semn de protest, minerii din Drencova au intrat în grevă. La 4 iunie o delegație formată din patru persoane s-a deplasat la Viena pentru a înainta revendicările muncitorilor direcției superioare a minelor. Ei s-au întors cu promisiunea că salariile vor fi mărite. Dar promisiunea nu a fost realizată. La 18 iunie minerii au intrat din nou în grevă; în semn de solidaritate au încetat lucrul și minerii de la Ocna de Fier și Moravița. Aceste greve erau de un nivel superior grevelor precedente și pentru motivul că minerii din cele trei localități au manifestat o adevărată solidaritate proletară, declarînd cu toții grevă. În sprijinul direcțiunii a sosit, natural, la fața locului, jandarmeria, cu ajutorul căreia direcția a reușit, pînă la urmă, să înăbușe greva muncitorilor.

După cum am văzut, majoritatea grevelor desfășurate în acest timp s-a terminat fără vreun rezultat practic. Acest lucru denotă slăbiciunea mișcării muncitorești. „Grevele se desfășoară cu succes — scria Lenin în articolul său despre greve — numai acolo unde muncitorii sînt destul de conștienți, știu să aleagă momentul pentru grevă, știu să-și formuleze revendicările, au legături cu socialiștii pentru a-și procura manifeste și broșuri"[4]. Dar asemenea muncitori erau încă puțini la număr în Transilvania din acea vreme. Deși în multe cazuri organizațiile muncitorești nu au fost în stare să conducă la victorie lupta maselor pentru o serie de revendicări limitate, totuși prin activitatea lor, au contribuit la trezirea conștiinței lor de clasă.

★

Constituirea Partidului General Muncitoresc a fost un moment însemnat în istoria mișcării muncitorești din Ungaria și Transilvania.

[1] Arhiva MIU, doc. nr. 887—1890.
[2] Loc. cit.
[3] M. M. T. V. D., vol. I, p. 124.
[4] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 4, Buc., E.P.L.P., 1953, p. 295.

www.dacoromanica.ro

El a întrunit elementele cele mai conștiente ale muncitorimii și a desfășurat în primii săi ani o activitate apreciabilă pentru cucerirea drepturilor politice ale poporului muncitor, avînd totodată și o activitate socialistă.

În a doua parte a deceniului al IX-lea al secolului trecut, se remarcă însă un declin în activitatea acestui partid.

În acest timp, conducerea din Budapesta ajunge în mîinile elementelor reformiste mic burgheze din mișcarea muncitorească. Partidul General Muncitoresc rămîne în urma luptei spontane a muncitorimii și se dezvoltă în direcția reformismului. Această orientare reiese limpede din faptul că în a doua jumătate a deceniului al IX-lea acest partid nu are aproape de loc o activitate socialistă. Preocuparea conducătorilor se rezumă doar la inițierea luptei pentru votul universal și pentru unele legi privitoare la ocrotirea sănătății muncitorilor. Astfel activitatea partidului nu oferea o perspectivă de natură să mobilizeze mase largi de muncitori la o luptă politică activă. Nici consolidarea partidului din punct de vedere organizatoric care înregistrase succese la începutul deceniului al IX-lea, n-a fost continuată. Tocmai la această situație din partid s-a referit Leo Frankel cu ocazia reîntoarcerii sale la Budapesta în 1889 cînd a declarat: „Nu mă mir de faptul că tovarășii noștri austrieci numesc acest partid drept un partid muncitoresc *regal*..."[1]. Este clar prin urmare că era nevoie de un partid bine organizat, orientat după ideologia marxistă, care să fie în stare să conducă lupta muncitorimii. În a doua perioadă de activitate a Partidului General Muncitoresc, conducătorii acestuia n-au îmbinat luptele pentru reforme cu propaganda revoluționară; au devenit reformiști.

Această situație s-a resimțit și în Transilvania. Slăbirea mișcării muncitorești socialiste se reflectă în primul rînd în faptul că din punct de vedere organizatoric, uniunile muncitorești, aderențele Partidului General Muncitoresc, s-au dezvoltat în ultimii ani ai deceniului al 9-lea din secolul al XIX-lea[2]. Aici însă trebuie să reamintim și teroarea care era mai mare în provincie decît la Budapesta, tocmai datorită politicii guvernului, prin care a vrut să împiedice o mișcare unitară pe întreaga țară. În Transilvania însă s-a înjghebat totuși în mișcarea muncitorească un curent destul de solid care a întrecut lassalleanismul și de îndată ce mișcarea muncitorească internațională, prin înființarea Internaționalei a II-a, i-a dat un ajutor, a fost în stare ca să întreprindă o activitate mai hotărîtă, tocmai bazîndu-se pe programul Internaționalei a II-a.

[1] Arhiva MIU, doc. nr. 111/1889.

[2] Pentru a ieși din impas și mai ales pentru promovarea organizării, muncitorimea din Timișoara a înființat în 1885 „Cercul muncitoresc" din Timișoara. Ca prim-președinte al cercului a fost ales G. Ungureanu. În jurul aprobării statutului acestui cerc s-au purtat discuții serioase. Prefectul din Timișoara în adresa sa către Ministerul de Interne și-a exprimat părerea că nu este de acord cu aprobarea statutului fiindcă între muncitorii care vor să înființeze acest cerc, sînt mai numeroși cei „care sînt adepți ai ideilor socialiste periculoase" (*A Magyar Munkásmozgalmi Intézet* [Institutul mișcării miuncitorești magiare], Budapesta, O. L. B. M., 1886, VII, 8,44). Ministerul totuși aprobă statutul, dat fiind că după părerea poliției supravegherea muncitorilor este mai realizabilă în uniunile deschise, decît în adunările secrete" ... Scopul cercului a fost satisfăcut: Din cadrul lui a ieșit ideea înființării uniunilor profesionale ale croitorilor, pantofarilor, tîmplarilor. Cf. Gabriel, *op. cit.*, p. 12–13 și Magyari Lajos, *Istoricul cercului muncitoresc din Timișoara* (manuscris).

www.dacoromanica.ro

După congresul de constituire a Internaționalei a II-a de la Paris, întreaga mișcare muncitorească din Ungaria primește un ajutor de neprețuit din partea acestei organizații, condusă chiar de Engels. Acest ajutor se realizează îndeosebi prin Partidul Social-Democrat din Austria, care se situa pe pozițiile rezoluției congresului Internaționalei.

Am amintit mai sus că îndeosebi în ultimii ani ai deceniului al 9-lea al secolului trecut, conducătorii Partidului General Muncitoresc au canalizat mișcarea spre oportunism. Ei ocupau posturi principale și în conducerea casei de ajutor, și neglijau preocuparea lor de militanți politici ai muncitorimii, devenind niște funcționari birocrați. Această stare de lucruri din sînul mișcării muncitorești din Ungaria s-a făcut cunoscută mai ales la congresul de constituire a Internaționalei a II-a cînd delegatul din Budapesta, Popp, a fost în contradicție cu cele spuse de Irlinger, unul dintre conducătorii Partidului General Muncitoresc. Popp a demascat conducerea de atunci a partidului, arătînd că în orientarea mișcării muncitorești se resimte oportunismul în problemele teoretice și a cerut ajutor din partea Internaționalei a II-a[1].

În 1889, Partidul Social-Democrat din Austria, din însărcinarea Internaționalei a II-a a inițiat o dezbatere pentru clarificarea situației existente în mișcarea muncitorească din Ungaria. Această dezbatere a avut loc la Bratislava în ziua de 15 septembrie 1889[2]. La această consfătuire, delegatul partidului din Austria, G. Engelmann, a făcut o critică serioasă activității desfășurate de către conducătorii din Budapesta a mișcării muncitorești. În urma dezbaterilor a fost aleasă o nouă conducere care a acceptat linia indicată de Internaționala a II-a, transmisă prin delegatul G. Engelmann. Aceasta a preluat și redactarea ziarului „Arbeiter Wochen Chronik". Într-adevăr în anul 1890 se observă deja o schimbare în această direcție. „Rezoluțiile elaborate la Paris au ajuns pînă în ultimul colț al țării — se relatează mai tîrziu în raportul Partidului Social-Democrat din Ungaria, trimis la Congresul Internaționalei a II-a la Bruxelles, și în rîndurile muncitorilor s-a observat o mișcare îmbucurătoare"[3].

Cotitura spre o activitate politică s-a putut observa în pregătirea zilei de 1 Mai 1890, care s-a desfășurat conform hotărîrii Congresului de constituire a Internaționalei a II-a.

Muncitorii din Arad, Timișoara, Cluj, Brașov au ales și ei comitete de pregătire a serbării zilei de 1 Mai. Cu această ocazie au fost formulate revendicările muncitorimii în spiritul apelului Internaționalei a II-a.

La Arad, în aprilie 1890, comitetul de acțiune lansează un apel către muncitori pentru ținerea unei adunări în care se discută: situația materială și morală a clasei muncitoare, repausul duminical, serbarea zilei de 1 Mai, și problema luptei pentru ziua de lucru de 8 ore[4]. „Muncitori — începea apelul — a sosit timpul ca să dăm și noi semne de viață față de

[1] M. M. T. V. D., vol. I, p. 565.
[2] Arhiva MIU, doc. 903/1892.
[3] M. M. T. V. D., vol. II, p. 123.
[4] „Alföld", din 27 aprilie 1890, p. 2.

www.dacoromanica.ro

mișcarea muncitorească de pretutindeni : este timpul ca să examinăm situația noastră rea și să discutăm despre îmbunătățirea acestei situații"[1].

Muncitorii de la Arad au trimis o cerere către Ministerul industriei și comerțului pentru promulgarea legii referitoare la ocrotirea sănătății lor. Au cerut de asemenea legiferarea zilei de muncă de 8 ore [2]. Astfel de adunări au avut loc la Timișoara, Cluj și Brașov.

Recrudescența activității politice în sînul mișcării muncitoare a fost sezisată și de capitaliști care manifestau o vie îngrijorare față de evoluția viitoare a lucrurilor. Ziarul liberal burghez din Cluj, „Erdélyi Hiradó", în numărul său din 30 aprilie 1890 scria următoarele : „...Sărbătoarea zilei de mîine (ziua de 1 Mai – *n.n.*) a fost impusă de muncitorime împotriva voinței patronilor. Se poate prevedea că societatea existentă, așa cum este ea nu se poate menține nici cu forța, pentru un timp mai îndelungat. În primul rînd muncitorul din întreaga Europă are conștiința că este muncitor... mișcarea începută de el are un caracter internațional"[3]. Internaționalismul pătruns deja în masele muncitoare era unul dintre motivele cele mai serioase pentru care burghezia era neliniștită. Această neliniște se vede în sfatul pe care-l da : „Să arunce muncitorii drapelele albastre și roșii și să ia în mînă tricolorul"[4].

Însuflețirea care a cuprins muncitorimea din Transilvania pentru mișcarea muncitorească internațională a fost viu exprimată cu ocazia zile de 1 Mai. Muncitorii din Timișoara, Reșița, Oravița, Drencova, Dognecea, Arad, Oradea, Cluj, Brașov au sărbătorit ziua de 1 Mai 1890 în spiritul internaționalismului.

Muncitorilor din Timișoara le-a vorbit despre programul Internaționalei a II-a Gh. Ungureanu care a dat citire rezoluției Congresului din Paris. Muncitorimea a acceptat cu însuflețire rezoluția. Cu această ocazie au fost dezbătute nu numai revendicările imediate ale muncitorimii, ci și cauzele suferințelor lor : capitalul și societatea burgheză[5].

Muncitorii din Arad, conform hotărîrii luate înainte, și-au formulat revendicările concrete pe care le-au trimis parlamentului împreună cu rezoluția Congresului de constituire a Internaționalei a II-a[6].

În toate localitățile au fost mobilizate de către autorități forțe militare. La Reșița, Drencova, și Crăciova demonstrațiile au fost oprite cu forță armată[7]. La Drencova, Oravița, jandarmeria a „păzit" liniștea[8].

Este semnificativă concluzia la care a ajuns primarul orașului Timișoara în urma sărbătorii zilei de 1 Mai 1890. „Primul impuls la unirea cercurilor muncitorești — constată acesta — l-a dat sărbătorirea zilei

---

[1] Loc. cit.

[2] „Alföld", din 29 aprilie 1890, p. 2–3. Rezoluția adunării muncitorești a fost înaintată împreună cu apelul Internaționalei a II-a către Parlament. De asemenea, un exemplar a fost înaintat către Societatea industriașilor din Arad. Societatea a dezbătut în iunie acest program și a dat un răspuns negativ.

[3] „Erdélyi Hiradó", din 30 aprilie 1890, p. 1.

[4] „Délmagyarországi Közlöny", din 30 aprilie 1890, p. 3.

[5] *Ibidem*, 3 mai 1890, p. 2–3.

[6] M. M. T. V. D., vol. I, p. 29–30.

[7] „Alföld", 3 mai 1890, p. 3.

[8] „Brassó", 8 mai 1890. p. 3.

www.dacoromanica.ro

de 1 Mai, întrucît, în locul demonstrațiilor oprite, conform legii, au avut loc adunările populare și adunările muncitorești"[1].

Evenimentele petrecute cu ocazia pregătirii și desfășurării zilei de 1 Mai 1890 au demonstrat că și în rîndurile muncitorilor din Transilvania s a produs o cotitură; muncitorimea era gata să răspundă în mod activ la chemările mișcării muncitorești internaționale. Faptul că prima chemare a Internaționalei a II-a — sărbătorirea zilei de 1 Mai — a fost acceptată de către muncitorimea din Transilvania cu însuflețire dovedește o maturitate destul de ridicată din partea muncitorilor.

Sub influența Internaționalei a II-a, muncitorimea din Transilvania a trecut la reorganizarea rîndurilor sale. Deoarece organizațiile Partidului General Muncitoresc nu reușiseră în cele mai multe cazuri să activeze legal, apar noi organizații, care luptă pentru pregătirea condițiilor necesare transformării Partidului General Muncitoresc într-un partid care să se situeze la nivelul indicat de către Internaționala a II-a. Astfel, de organizații noi erau cercurile muncitorești din Brașov [2], Arad[3] și comitetele muncitorilor din diferite orașe.

Cercul muncitoresc din Brașov a devenit îndeosebi inițiatorul convocării unui congres prin care să se înființeze Partidul Social-Democrat[4]. Trebuie menționat că în fruntea acestor organizații se situau muncitorii crescuți în mișcarea muncitorească anterioară, ca Ungureanu de la Timișoara, Schrodt la Arad, Simotta din Brașov, adică cei care militaseră și în trecut pe o linie în general justă, marcată încă de Frankel și grupul său în jurul anului 1880 și care în noile condiții de după constituirea Internaționalei a II-a, erau capabili și gata de a acționa pe linia Internaționalei.

După o muncă de pregătire desfășurată mai ales de noua conducere a Partidului General Muncitoresc, aleasă la Bratislava în frunte cu delegatul Internaționalei a II-a, G. Engelmann, s-a văzut că situația era coaptă pentru convocarea unui congres pe țară.

Ziarele muncitorești din Budapesta, „Arbeiter Wochen Chronik" și „Népszava" au publicat un apel către muncitorimea țării: „Să vă întruniți în număr cît mai mare (la congres — *n.n.*) și să pătrundă în inimile voastre hotărîrea fermă că vreți să deveniți o armată de nedespărțiți, compusă din frați, care nu va avea odihnă și liniște pînă cînd țelul nostru mare nu va fi atins: pînă cînd emanciparea clasei muncitoare nu va fi realizată"[5]. Muncitorimea conștientă a răspuns hotărît. La congresul din 7—8 decembrie 1890, de la Budapesta, congres la care Partidul General Muncitoresc se transformă în Partidul Social-Democrat din Ungaria, au fost prezenți 121 de delegați din diferite localități. Din Transilvania erau prezenți delegații din Timișoara, Arad, Orăștie, Reșița, Bocșa-Ger-

---

[1] Arhiva MIU, doc. 780/1893.

[2] Arhivele Statului Orașului Stalin, actele magistrației doc. nr. 2110/1890, II, 1890/16 și *A Magyar Munkásmozgalmi Intézet levéltára* [Arhiva institutului mișcării muncitorești maghiare], 8, VII, 1890, 53.973.

[3] „Arad és vidéke", 28 mai 1890, p. 2—3.

[4] *Az Erdélyi Munkás naptára az 1920, évre* [Calendarul Erdélyi Munkás pe anul 1920] p. 26.

[5] M. M. T. V. D., vol. II, p. 31—33.

www.dacoromanica.ro

mană, Caransebeș, Cluj, Dej și Brașov[1]. Din rapoartele delegaților din Transilvania rezultă că muncitorimea de aici era gata să sprijine în activitatea sa Partidul Social-Democrat.

În rezoluția principală, adoptată la congres, se constată : „Partidul Social-Democrat din Ungaria se străduiește să elibereze întregul popor fără deosebire de naționalitate, rasă sau sex, din cătușele dependenței economice sub presiunea căreia clasa muncitoare abia rezistă. Cauza situației existente nu trebuie căutată în diferite instituții de stat, ci în societatea însăși, adică în faptul că mijloacele de producție sînt concentrate în mîinile cîtorva..."[2].

La Congresul de constituire a fost acceptat scopul fixat de către Internaționala a II-a pentru mișcarea muncitorească, adică socializarea mijloacelor de producție. „Străduința partidului muncitorilor — se spune în declarație — este aceea de a socializa mijloacele de producție fapt care se bazează pe necesitatea istoricește inevitabilă"[3]. Înfăptuirea acestor sarcini poate fi făcută numai de clasa muncitoare. Congresul de constituire a fixat următorul program :

1. Partidul Social-Democrat din Ungaria este un partid internaționalist.
2. Se va strădui să popularizeze prin toate mijloacele socialismul.
3. Va lupta pentru libertatea presei și întrunirilor.
4. Va lupta pentru dreptul de vot universal „ca mijloc important al agitației și al organizării".
5. Va pretinde elaborarea legilor privind ocrotirea muncii și a sănătății muncitorilor.
6. Pretinde învățămînt gratuit.
7. Armata permanentă va trebui înlocuită prin înarmarea generală a poporului.
8. Partidul Social-Democrat va apăra interesele de clasă ale muncitorilor[4].

Ca parte pozitivă a programului rămîne indicarea scopului luptei clasei muncitoare, în ceea ce privește socializarea mijloacelor de producție, precum și programul concret elaborat de congres, în care se spune că lupta clasei muncitoare pentru reforme nu constituie un scop în sine. În problema scopului final al partidului se resimte însă influența ideilor lui Lassalle.

Astfel într-un loc al programului se spune : „Partidul Social-Democrat se străduiște să înlocuiască modul de producție existent prin munca cooperatistă, care asigură muncitorului plata integrală a muncii"[5], declară Congresul de constituire.

Programul adoptat la congres nu pomenește în schimb nimic despre dictatura proletariatului. De asemenea, lipsește din program ideea dreptu-

[1] Arhiva MIU, 371/1890. Din Timișoara erau prezenți Ungureanu, I. Dobrilovici ; din Arad — Schrodt ; din Orăștie — Gräf ; de la Reșița — Brodncansky ; din Brașov — Hoffmann etc.

[2] Arhiva MIU, doc. 371/1890.

[3] Loc. cit., vezi și M. M. T. V. D., p. 40—41.

[4] M. M. T. V. D., p. 40—41.

[5] Loc. cit.„ vol. II, p. 40.

www.dacoromanica.ro

lui la autodeterminare al naționalităților. În problema agrară, rezoluția acceptată pretinde rezolvarea acestei probleme prin înființarea de cooperative de producție țărănești[1] și nu prevede necesitatea desăvîrșirii reformei agrare. Aceste lipsuri, care după părerea istoricilor maghiari nu pot fi identificate cu oportunismul, izvorau din slăbiciunile programului de la Heimfeld al Partidului Social-Democrat din Austria, fiindcă programul Partidului Social-Democrat din Ungaria era bazat pe acest program[2]. Aici trebuie să reamintim faptul că în acest timp mișcarea muncitorească socialistă din Ungaria s-a dezvoltat sub directa îndrumare a mișcării din Austria. Elementele cele de seamă din conducere provin chiar din Austria (G. Engelmann, S. Sielbermann), care nici n-au încercat să adapteze programul de la Heimfeld la situația din Ungaria. Nici în decursul anilor, conducătorii Partidului Social-Democrat din Ungaria nu s-au străduit să înlăture părțile negative din programul și activitatea partidului și astfel aceste lipsuri au devenit tot mai grave, contribuind la dezvoltarea spre reformism al întregului Partid Social-Democrat din Ungaria.

Declarația principială a congresului amintește în primul loc internaționalismul partidului, care a fost fără îndoială unul din principiile de bază ale mișcării social-democrate din Ungaria.

În cadrul Partidului Social-Democrat din Ungaria au activat împreună muncitori de diferite naționalități. La acest fapt se referă Engels în scrisoarea sa din 4 decembrie 1890, trimisă către redacția ziarelor „Arbeiter Wochen Chronik" și „Népszava", cînd scrie: „Acest partid... are avantajul că de la început e internaționalist, fiindcă cuprinde în sine unguri, germani, romîni, sîrbi și slovaci"[3].

Constituirea Partidului Social-Democrat din Ungaria a însemnat un pas important spre unirea socialismului cu mișcarea muncitorească. Ea a demonstrat că mișcarea muncitorească din Ungaria s-a încadrat în mod conștient în mișcarea muncitorească internațională. În primii ani ai existenței sale, Partidul Social-Democrat a desfășurat o activitate rodnică în domeniul organizării ca clasă a muncitorilor din Ungaria.

După Congresul de înființare al Partidului Social-Democrat, mișcarea muncitorească a luat un mare avînt și în Transilvania. Muncitorimea din Transilvania a înjghebat sindicate moderne pe lîngă organizațiile districtuale ale Partidului Social-Democrat; aceste organizații împreună cu sindicatele au început să conducă lupta economică și politică a muncitorimii. La acest fapt a contribuit în mare măsură, mișcarea muncitorească socialistă, care s-a desfășurat în deceniile al 8-lea și al 9-lea ale secolului trecut. În procesul de dezvoltare a mișcării muncitorești de pînă la 1890, muncitorimea a acumulat experiențe care îi erau necesare în desfășurarea luptelor duse ulterior. În aceasta constă însemnătatea mișcării muncitorești din Transilvania pînă la 1890.

---

[1] Loc. cit.

[2] S. Vincze Edit, *A Magyarországi szociáldemokrata Párt megalakulása és Tevékenysége a 90-es években* [Înființarea Partidului Social-Democrat din Ungaria și activitatea partidului în anii 1890]. în „Századok", 1956, nr. 1—2, p. 132. Cf. Eva Priester, *Kurze Geschichte Österreiches*, Viena, 1849, p. 477—478.

[3] M. M. T. V. D., vol. II, Budapesta, 1954, p. 35.

www.dacoromanica.ro

О РАБОЧЕМ ДВИЖЕНИИ В ТРАНСИЛЬВАНИИ МЕЖДУ 1880 и 1890 ГОДАМИ

(КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ)

В настоящей статье автор излагает главные аспекты рабочего и социалистического движения восьмидесятых годов прошлого столетия в Трансильвании, пути и формы, приведшие к переходу от первых организаций взаимопомощи к профессиональным организациям высшего типа и, в завершение, к созданию Венгерской социал-демократической партии, в которой до 1918 года активировали и трудящиеся Трансильвании.

Говоря о самых важных течениях рабочего движения, автор отмечает, что лассальянство сыграло значительную роль в консолидации оппортунизма. Это нашло отражение как в практической деятельности, так и в программе новоучрежденной Венгерской социал-демократической партии.

В аграрном и национальном вопросах и в том, как в программе этой партии толковались социалистические производственные отношения, которые шли на смену капиталистической системы производства, чувствуется отрицательное влияние ряда известных положений лассальянства.

Автор подчеркивает в заключение, что, несмотря на тормозящую роль лассальянства, рабочее движение в Трансильвании значительно разрослось после создания социал-демократической партии.

DU MOUVEMENT OUVRIER EN TRANSYLVANIE ENTRE 1880 ET 1890

(RÉSUMÉ)

Dans cet article, l'auteur expose les principaux aspects du mouvement ouvrier et socialiste en Transylvanie, entre 1880 et 1890. Il traite des voies et des formes qui ont permis de passer des premières organisations d'assistance réciproque, aux organisations professionnelles d'un type supérieur et, en dernière instance, à la création du Parti Social-Démocrate de Hongrie, dans les rangs duquel les travailleurs de Transylvanie menèrent également leur activité, jusqu'en 1918.

Ayant présenté les courants les plus importants, qui se sont formés au sein du mouvement ouvrier, l'auteur montre que la persistance et les conséquences idéologiques des théories de Lassalle ont constitué un élément important pour la consolidation, dès le début, de l'opportunisme. Le fait se reflète tant dans l'activité pratique que dans le programme du parti social-démocrate de Hongrie, nouvellement constitué.

Pour ce qui est de la question agraire et nationale et de la manière dont les formes de production socialiste, destinées à remplacer le système

www.dacoromanica.ro

capitaliste, étaient conçues, dans le programme de ce parti, elles se ressentent de l'influence négative de certaines thèses de Lassalle, bien connues.

Pour conclure, l'auteur est d'avis que, malgré le rôle frénateur des théories de Lassalle dans le développement du mouvement ouvrier en Transylvanie, ce dernier a connu, après la constitution du parti social-démocrate, un épanouissement bien plus important que par le passé.

www.dacoromanica.ro

STUDII
Revistă de istorie
Anul X, nr. 4, 1957

IDEILE CĂLĂUZITOARE ALE POLITICII LUI ȘTEFAN CEL MARE*

DE

BARBU T. CÂMPINA

Proporțiile operei și personalității lui Ștefan cel Mare nu se pot înțelege decît în lumina condițiilor excepționale, de prefacere a societății din toată Europa, care domină a doua jumătate a veacului al XV-lea; este momentul definit de F. Engels ca „cea mai mare revoluție progresistă din cîte trăise omenirea pînă atunci, o epocă în care a fost nevoie de titani și care a făurit titani".

Un fenomen de aceeași natură, izvorît și el din adînci transformări ale orînduirii social-economice, încoronat deasemenea de o multilaterală activitate creatoare pe tărîm politic și cultural, se poate recunoaște cu particularitățile sale și în marginile Moldovei lui Ștefan cel Mare, alcătuind esența și principala explicație a acestui moment de neîntrecută glorie din istoria statelor feudale romînești.

I

În centrul marilor probleme puse atunci Moldovei se găsea cerința adaptării la noile condiții de producție și de schimb; trebuia găsită o ieșire din criza societății de fărîmițare feudală.

În vremea înscăunării lui Ștefan (și încă o bună bucată de timp, la începutul îndelungatei sale domnii) țările romîne erau stăpînite de instituții corespunzătoare economiei închise care a precumpănit pînă la mijlocul veacului al XV-lea. Celula organică a acestei societăți, principala

* Textul comunicării de față, citită la 3 mai 1957 în cadrul comemorării organizate de Institutul de istorie al Academiei R.P.R., cu prilejul celor 500 de ani de la înscăunarea lui Ștefan cel Mare, prezintă concluziile pe care autorul le-a discutat în: *Cercetări cu privire la baza socială a puterii lui Ștefan cel Mare* (în volum *Studii cu privire la Ștefan cel Mare*, Buc., Ed. Acad. R.P.R., 1956, p. 11—110) și în lucrarea *Nașterea organizației slujitorești și opera politică a lui Ștefan cel Mare* (în curs de apariție).

www.dacoromanica.ro

ei unitate de viață, era marele domeniu feudal. Cuprinzînd între hotarele lor întinderi ce par uriașe pentru proporțiile Moldovei, putînd acoperi de pildă 52 de sate, răspîndite pe cîteva sute de km², stăpînirile marilor boieri și ale cîtorva mănăstiri erau organizate de sine stătător; ele produceau în cadrul unei gospodării naturale mai toate bunurile de trebuință curentă, fără să recurgă neapărat la schimbul cu alte centre economice. Meșteșuguri de variate specializări, uneori veritabile ateliere artizanale, ca cele instalate pe la 1448 pe cutare domeniu din părțile Covurluiului, satisfăceau chiar cerințe mai rafinate ale vremii; în orice caz, producția orășenească era departe de a fi *indispensabilă* locuitorilor închiși între marginile unui asemenea domeniu. De aceea ei se mărgineau la vînzarea unui prisos întîmplător al muncii de peste an și la cumpărarea mărfurilor de lux. Pe la mijlocul veacului al XV-lea, cînd comerțul începuse totuși să crească, mărturiile privitoare la mănăstiri ne îngăduie să măsurăm cîtimea lui *mijlocie*; aflăm că gospodării din cele mai înaintate ale timpului se mulțumeau să schimbe cuprinsul a numai două căruțe de produse, în cursul unui an.

Astfel, cînd încercăm să ne reprezentăm *mediul* în care s-a desfășurat zbuciumul luptei lui Ștefan cel Mare, trebuie să nu pierdem din vedere imaginea concretă a acestei lumi ce se fărîmițase în mărunte autonomii locale, temeinic închegate în izolarea lor.

Organizării economice de care a fost vorba i-a corespuns într-adevăr sistemul social-politic întemeiat pe puterea particulară a stăpînilor de mari domenii. O largă autoritate se recunoaștea acestora, sub numele de imunitate feudală. Cuprinzînd drepturi care implică guvernarea locuitorilor moșiei, ea se și desemnează prin termeni ce denumesc totodată atribuțiunile domnului în conducerea întregii țări.

Fapt este că beneficiarii de imunități dispun de o curte de justiție la care sînt aduse pricinile cele mai însemnate ale țăranilor, supraveghează prin dregătorii lor poliția locală, organizează apărarea domeniului în vreme de război; cetăți, ca a lui Duma Negrul, sînt și aci simbolul clasic al puterii quasi-autonome de care se bucurau principalii reprezentanți ai clasei stăpînitoare. Un vast aparat de curteni, uneori condus de cîte un vornic particular, alcătuia instrumentul executiv al acestei puteri a cărei organizație are o impozantă înfățișare domnească.

Dealtminteri, privilegiul cel mai caracteristic pentru cuprinsul imunității, constă în limitarea atribuțiunilor puterii centrale; domnul însuși consimțea să interzică dregătorilor săi orice intervenție pe teritoriul moșiilor, care atîrnau în chip normal de singura autoritate a boierului. N. Iorga avea desigur dreptate să tragă încheierea că „domnul se ocupă... în această societate care cere așa de puțin amestecul său, de numai două lucruri: luptele sale și ctitoriile".

Curînd se vor naște însă împrejurări în care se impunea amestecul crescînd al puterii centrale de stat, silind pe domn să dea un nou înțeles luptelor sale și să se ocupe de alte ctitorii, tinzînd la o operă de reorganizare a însăși așezămintelor țării.

În cursul celei de-a doua jumătăți a veacului al XV-lea se destramă treptat bazele obiective ale vechiului sistem; în cadrul economiei naturale

www.dacoromanica.ro

și începînd să o înlocuiască, se dezvoltă o producție de mărfuri al cărei ritm de creștere atinge proporții impresionante în ultima treime a veacului. Procesul a pornit de la un remarcabil avînt al orașelor Moldovei. Încă dinainte de înscăunarea lui Ștefan se puteau întrevede primele lui manifestări. În unele tîrguri, ca la Siret de pildă, se nasc noi suburbii în urma înmulțirii populației; unele orașe ajung să cuprindă pînă la 20 000 locuitori (Suceava, Chilia și Cetatea Albă), atingînd astfel volumul demografic care era apreciat pe atunci ca firesc pentru ținuturi înaintate ale Europei. Meșteșugarii și negustorii se dovedesc capabili de o activitate al cărei răsunet depășește granițele Moldovei, prilejuind și o luptă multă vreme prelungită împotriva concurenței străine. Episoade ca acela al tăbăcarilor ardeleni, care au trebuit să apeleze la sprijinul lui Matiaș Corvin, pentru a-și apăra interesele, sau acela al corăbierilor moldoveni al căror tranzit se prelungește în Mediterana, de la coastele Anatoliei pînă în părțile insulei Creta, înlăturînd aci un vechi monopol genovez, măsoară succesul neașteptat de amplu al luptei de care vorbim. Bătălia nu se limitase însă la domeniul strict comercial. In procesul ei, orășenii au fost aduși să desăvîrșească un întreg sistem de norme juridice și administrative cunoscut sub numele de „obiceiul tîrgoveților", un sistem de organizare al cărui model se va împrumuta chiar de domnie pentru nevoile guvernării sale, la sfîrșitul veacului al XV-lea.

Pe tărîmul făuririi unor noi instituții, ca și în alte situații asemănătoare din Europa, orășenii își îndeplineau de asemenea menirea de „întruchipare a progresului istoric".

Prefaceri paralele aveau loc dealtminteri în economia și în organizarea marilor domenii. Multe dintre acestea își îndrumă sistematic producția în vederea schimbului, unele (ca m-rea Pobrata, de pildă) începînd de la 1470 să exporte regulat cereale prin marele port al comerțului internațional care era Chilia. Prețul satelor crește fulgerător, triplîndu-se în mijlocie în mai puțin de o jumătate de secol; este limpede că pămîntul devenise purtătorul unei bogății ce se valorifica tot mai mult pe piața internă și externă. Stăpînii acestui pămînt fuseseră astfel atrași în țesutul unor schimburi prin care se încheagă solidaritatea membrelor, înainte dispersate, ale organismului social.

Era inevitabil să se procedeze la o serie de reforme politice, clasice pentru asemenea condiții de dezvoltare; principala operă istorică a lui Ștefan cel Mare a și constat în realitate în centralizarea statului feudal.

Sînt caracteristice două intervenții ale domnului, în 1479—1481, pe domeniile episcopiei de Rădăuți. Întărind anume episcopului vechile privilegii, inclusiv imunitatea, domnul interzice dregătorilor lui să intre pe domeniu ori să-i judece pe țăranii dependenți de acolo. Totuși, în măsura în care apar fenomene legate de producția de mărfuri pe domeniul privilegiat, Ștefan cel Mare *modifică* acest regim judecătoresc. El precizează că în zilele, cînd vor avea loc bîlciuri la Rădăuți, anumite pricini vor fi supuse autorității *unor dregători ai domniei*, „vornicii de tîrg". Este a spune că domnul păstra beneficiul social-politic al procesului care apăruse în economia moșiei episcopale.

www.dacoromanica.ro

Extinderea atribuțiilor aparatului de stat, izvorînd din cerințele protecției acordate tîrgoveților, se dovedește aci a fi produs o adevărată răsturnare a criteriilor ce stăpîniseră cîndva guvernarea Moldovei; cel puțin în germene, se anunța astfel începutul luptei duse de domnie împotriva vechiului sistem politic, întemeiat pe răspîndirea imunității feudale.

Rezultate remarcabile au fost dobîndite de această luptă, în ultimul deceniu al veacului al XV-lea. Ele se oglindesc în cuprinsul tratatului încheiat în 1499, cu Polonia și Lituania, prin clauzele care împuterniceau pe dregătorii de amîndouă părțile să administreze justiția în eventuale diferende dintre localnicii ambelor țări. Ștefan este în măsură a afirma despre staroștii lui, că le-a dat „putere asupra oricui dintre supușii noștri"; un regulament întocmit ulterior pentru aplicarea tratatului, precizează că dregătorii puterii centrale vor putea să judece pe orice moldovean „avînd numai pe dumnezeu în fața ochilor... fără a ține seama de ranguri sau de privileg i". La această dată, principiile de guvernare, caracteristice pentru societatea fărîmițării feudale, deveniseră în Moldova, în bună măsură, o simplă amintire a trecutului.

Un nobil polon pentru care singurul ideal politic era tocmai acel trecut, avea de aceea să-și motiveze poziția față de urmașii lui Ștefan cel Mare, prin următoarele cuvinte rostite în dieta de la Cracovia: „ În țara lor aproape că nu mai este nobilime; toți sînt deopotrivă și au obicei așa, că acel care astăzi paște caprele va putea mîine să ajungă boier mare sau chiar domn". Comparînd stările astfel evocate, cu imaginea Moldovei de la mijlocul veacului al XV-lea, se desprinde uriașa amploare a transformării prin care se lărgise baza socială a puterii domnești, în vremea lui Ștefan cel Mare.

Nimic n-ar fi însă mai greșit decît a crede că această transformare s-a desfășurat de la sine, printr-o serie de pașnice reforme. Fără îndoială, procesul izvora din pricini obiective care interesau întreaga societate feudală și chiar clasa stăpînitoare. Dar aceasta nu înseamnă că marea boierime a consimțit să-și abandoneze privilegiile fără o îndîrjită împotrivire. Ca și în alte lupte de aceeași natură din Europa, cei mai mulți feudali nu înțelegeau (și nici nu puteau să înțeleagă) folosul istoric al unor noi așezăminte.

Este chiar necesar să subliniem că nici Ștefan nu s-a putut înscăuna cu idei limpezi, *cine știe cum revelate dinainte*, despre natura reformelor cerute de împrejurări; împotriva procedeelor de simplificare ale unei vechi istoriografii, prea puțin preocupată în genere să cerceteze frămîntarea internă a Moldovei lui Ștefan cel Mare, trebuie stăruit asupra drumului îndelungat și pe alocuri sinuos pe care l-a parcurs cariera politică a domnului.

II

În 1457, progresul economic al orașelor și al satelor încă nu ajunsese pe treapta de pe care se vor impune în chip material, după un sfert de secol, prefaceri în orientarea statului. Domnul, el însuși un mare feudal,

www.dacoromanica.ro

era încă departe de a fi înțeles înapoierea principalilor reprezentanți ai clasei sale; chiar și pe tărîmul organizării armatei, obiectul de căpetenie al preocupărilor lui viitoare, Ștefan a păstrat la începutul domniei, vechi (și păgubitoare) practici ale înaintașilor săi. Pînă în 1467, îl găsim încă luptînd cu oști restrînse la cetele celor 10 000 de curteni, majoritatea aflați în atîrnare personală față de cîte un boier al țării; de aceea, în zilele ce au urmat îndată bătăliei de la Baia, acțiunea trădătoare a marelui vornic Isaia a izbutit să-i răpească o parte a fructelor victoriei. Ștefan nu s-a putut împotrivi în chip eficace acestei acțiuni, tolerînd chiar dezvoltarea ei, trei ani încheiați, căci nu obișnuia încă să se sprijine pe țărănime, prin mobilizarea sistematică a satelor în apărarea militară a Moldovei.

Chiar de aci se vede că marile sale idei călăuzitoare nu au apărut ca de la un semnal, prin efectul unei misterioase predestinări; formarea lor ni se pare, dealtminteri, cu atît mai instructivă.

Dar pentru a o înțelege, trebuie examinat rolul hotărîtor care a revenit luptei impotriva turcilor, în întreaga dezvoltare a țărilor romîne din veacul al XV-lea.

Încercarea la care aceste țări au fost atunci supuse, a avut darul să pună în lumină, mai presus de toate, incapacitatea boierimii de a salva independența amenințată. Mijloacele clasice de apărare ale feudalilor se caracterizau prin aceeași meschină mărginire locală, tipică îndeobște instituțiilor lor, ce corespundea trăsăturilor principale ale privilegiilor imunității. Ele erau cu totul inapte să oprească bandele jefuitorilor turci, ușor înarmați, însă vestiți prin mișcările lor repezi și reluîndu-și necontenit asaltul, prin surprindere; cu atît mai simplă devenea sarcina oștilor de cucerire care năvăleau îndată pe căile astfel deschise, atacînd cu forțe uriașe, însă perfect disciplinate, alcătuind în mîna sultanului o masă ce se adapta admirabil cerințelor unor manevre cît de complexe. Pentru a rezista la asemenea lovituri trebuia înainte de toate să dispui de forțe în fel de bine organizate. Este exact ce nu puteau, în nici un caz să făurească marii feudali. Indispensabila organizare a apărării, implicînd supunerea deplină a mijloacelor militare locale față de o autoritate centrală, venea în contrazicere cu însăși firea particularistă a privilegiilor lor.

Mai degrabă decît să consimtă la o îngustare a acestor privilegii, ei tindeau într-adevăr să compromită pe de-a întregul șansele de rezistență, înlăturînd pînă și perspectiva unei întăriri viitoare a mijloacelor țării; ei se preocupau în primul rînd de reducerea atribuțiilor domniei. Jocul cu pretendenții la scaunul țării, instrument clasic al ambițiilor feudale, devenise cel mai sigur sprijin al succeselor otomane.

Cu prilejul închinării de la Vaslui, chiar în ajunul înscăunării lui Ștefan, marea boierime recunoscuse consecințele propriei sale politici; reprezentanții ei declaraseră că întrucît îi privește, „a ne apăra, nu ‹ne› este cu putință nici decum".

Problema s-a complicat însă prin apariția unui factor nou în bătălie. În mediul țărănimii libere și al tîrgoveților, s-au dezvoltat forțe a căror capacitate superioară s-a verificat în cîteva rînduri sub conducerea lui Iancu de Hunedoara, chiar în ajunul înscăunării lui Ștefan cel Mare; pe strălucitele însușiri ale unor asemenea oști populare,

www.dacoromanica.ro

s-au întemeiat şi eforturile lui Vlad Ţepeş, de întărire a frontului antiotoman. În sfîrşit, în 1465, înrîurirea acestui factor s-a simţit şi în Moldova; o spontană chemare la arme a ţîşnit atunci din satele şi oraşele ţării, ducînd la o impresionantă mobilizare unanimă a bărbaţilor valizi, ca reacţie faţă de intenţiile agresive ale sultanului. Era vădit că voinţa de luptă a răzeşilor şi orăşenilor, transformată sub conducerea domniei într-o armată deplin închegată, putea suplini carenţa instituţiilor militare ale fărîmiţării feudale.

Dar o asemenea soluţie era direct potrivnică unor puternice interese boiereşti; asocierea forţelor populare, în compunerea oştirii, punea în primejdie privilegii care se rezemau şi în Moldova, ca pretutindeni în Europa, pe un veritabil „monopol al meseriei armelor". Pentru menţinerea acestui monopol, reprezentanţii cei mai reacţionari ai clasei stăpînitoare au sfîrşit prin a se opune nu numai folosirii ţăranilor în oaste, dar ideii însăşi de a continua războiul antiotoman.

Ei au devenit astfel un factor care tindea să compromită, în chip conştient, şansele de apărare a independenţei.

Fără îndoială, nu întreaga boierime s-a putut resemna cu un program atît de odios; nici măcar majoritatea boierimii mici şi mijlocii nu îl acceptase încă, la mijlocul veacului al XV-lea. Dar tocmai aci s-a manifestat mai puternic aptitudinea războiului de a influenţa raporturile politice din Moldova.

În cursul celor 15 ani cît timp s-a prelungit, aproape fără întrerupere, el a prilejuit o experienţă în cadrul căreia toate forţele interne aveau să-şi verifice (şi deci să-şi precizeze) orientarea.

Aşa se explică şi prefacerea politicii lui Ştefan cel Mare. Un înalt ideal îl însufleţea pe domn; năzuind să ridice prestigiul Moldovei şi în primul rînd să-i desăvîrşască independenţa, el era pătruns de misiunea lui, încă din vremea înscăunării sale. Sub imboldul acestui ideal, el avea astfel să-şi revizuiască propriile sale alianţe de clasă, pe măsură ce poziţia diferitelor categorii sociale se va defini, la rîndul ei, în lumina unei încercări tot mai deplin lămuritoare.

Unul din momentele cele mai însemnate şi în orice caz punctul de plecare al acestor revizuiri a fost cel din anii 1471—1473; domnul a înlăturat atunci de la putere pe vornicul Isaia, a început să guverneze fără concursul marilor feudali şi a rupt ruşinosul tratat care obligase Moldova în 1456 la plata haraciului faţă de sultan. Hotărînd astfel războiul deschis împotriva turcilor, el a luat şi primele măsuri cerute de o asemenea luptă pe tărîmul instituţiilor ţării.

Începuse perioada în care, după vestitele cuvinte ale lui Dlugosz, Ştefan chema la arme „nu numai pe oşteni ori pe nobili, dar încă şi pe ţărani".

Asemenea măsuri trebuiau să deschidă largi perspective istorice. Iniţiativa luată de Ştefan comportă într-adevăr urmări *obiective* care nu puteau fi prevăzute de el şi a căror amploare nu depindea de intenţiile sale mai mult sau mai puţin limitate; ca orice venea în atingere cu monopolul meseriei armelor, deţinut de clasa stăpînitoare, o prefacere de această natură influenţa *ansamblul* guvernării statului. Ea avea astfel însuşirea

www.dacoromanica.ro

remarcabilă de a determina un necontenit mers înainte al propriei sale dezvoltări, prin efectul spontan al unor legi care aveau să se verifice deplin în anii următori. Deși nu o urmărise în chip conștient, Ștefan cel Mare a declanșat un mecanism ce avea să transforme de la sine baza socială a puterii lui.

Pe de o parte, sub presiunea noilor măsuri domnești, o nemulțumire crescîndă se manifestă în sînul clasei stăpînitoare; se răspîndea treptat un curent de opoziție care, mai întîi restrîns la grupul condus de Isaia, avea să se generalizeze la cea mai mare parte a boierimii.

De altă parte, urmărind să întărească fără șovăire conducerea războiului, Ștefan se apropia tot mai mult de elementele țărănești și orășenești, statornic atașate țelurilor sale; el s-a convins că alianța cu asemenea forțe populare, îmbinată cu lupta deschisă împotriva instituțiilor fărîmițării, reprezintă singura soluție aptă să-i asigure puterea și progresul țării.

Din acțiunea tuturor acestor factori laolaltă s-a născut dramatica criză politică ce zguduie Moldova în anii 80 ai veacului al XV-lea. Un cuprinzător complot feudal s-a urzit împotriva domnului. Pe cîmpul de luptă de la Scheia, părea chiar că a izbutit o clipă să-și realizeze planurile. Dar orientarea lui Ștefan cel Mare avea temeiuri obiective prea trainice. legătura lui cu poporul se cristalizase în instituții prea solide, pentru ca asemenea greutăți să poată avea consecințe cu adevărat primejdioase.

Opoziția feudală nici n-a dus în realitate decît la dezvoltarea pe o treaptă superioară a luptei pentru centralizarea statului. Astfel, în ultimul deceniu al sec. XV, domnul a putut să desăvîrșească marea lui operă menită să realizeze „ordinea în mijlocul dezordinei feudale" și să creeze cadrul cerut de înaintarea ulterioară a societății Moldovei.

III

Credem necesar să stăruim asupra uneia dintre reformele înfăptuite atunci, aceea care le rezumă dealtminteri pe toate, cuprinzînd într-o formă concentrată însăși esența moștenirii ce a lăsat-o Ștefan cel Mare. Este vorba de făurirea organizației militare și administrative a slujitorimii.

Membrii acestei organizații, numiți *„viteji"* în vremea lui Ștefan (și vătăji, sau vatagi în sec. XVI) erau conduși de dregătorul ce se intitulează „portar de Suceava". Ei alcătuiau principala forță de represiune pe care se întemeia noua autoritate a statului. Prin intermediul lor s-a impus puterea lui Ștefan cel Mare, împotriva încercărilor de răzvrătire ale marii boierimi.

Particularitatea lor cea mai însemnată (și cea mai puțin înțeleasă de istoriografie) constă în *modul răsplătirii slujbelor*. În contrast cu ceea ce este caracteristic pentru vechii curteni folosiți de statul fărîmițării feudale, „vitejilor" nu li se dăruiau sate sau părți de sate; ei rămîneau simpli răzeși, care continuau să-și muncească pămîntul, deosebindu-se de restul țăranilor numai prin scutirile de dări și alte prestații.

De altă parte, în satele și pe marile domenii unde erau trimiși, vitejii primeau așa-numitul „treapăd" sau „ciubotele"; este vorba de

www.dacoromanica.ro

taxele plătite chiar de localnici pentru împlinirea justiției, în legătură cu urmărirea unor răufăcători, ba și cu prilejul perceperii dărilor etc. Cei direct interesați acopereau astfel cheltuiala deplasării, în bani sau mai deseori în natură, potrivit cu chipul atît de rudimentar de salarizare a serviciilor publice care s-a menținut pînă în veacul al XVIII-lea.

Cînd „a pus viteji", Ștefan cel Mare crease deci noilor privilegiați o situație din care decurgeau și unele venituri, deloc neglijabile. Dar asemenea venituri diferă în chip esențial de cele caracteristice pentru curteni; ele decurg numai indirect din privilegierea fostului țăran și rămîn cantitativ proporționale cu întinderea și cu diversitatea slujbelor pe care acesta le prestează.

Este a spune că reforma nu avea sens decît după ce s-au lărgit de ajuns atribuțiile dregătorilor *domniei*, adică în urma primelor succese ale luptei pentru centralizarea statului.

Așa se și explică dealminteri că în perioada fărîmițării feudale, întîlnim numai pe curteni printre auxiliarii puterii domnești; sfera preocupărilor administrative ale acesteia era pe atunci atît de îngustă, încît nu încăpeau aci instituții de felul slujitorimii. In principiu, mecanismul remunerării slujbelor funcționa desigur și în cazul curtenilor. Dar el nu a produs în practică, pînă la Ștefan cel Mare, decît avantagii materiale vădit insuficiente; mărginirea pricinilor în care dregătorii puterii centrale aveau prilejul să intervină, în condițiile rolului ce juca imunitatea feudală, ceruse pe atunci aportul unor venituri *suplimentare*, izvorîte din exploatarea satelor ce se dăruiau în chip obișnuit curtenilor.

Tocmai de aceea precizînd etapele istorice principale în care s-a făurit slujitorimea, vom dobîndi o privire de ansamblu asupra procesului istoric desfășurat pe timpul lui Ștefan cel Mare; se vor dezvălui chiar ecourile sale, în cursul veacului următor.

Trebuie subliniat că și geneza slujitorimii datează din anii 70 ai sec. XV; ea se explică de asemenea prin hotărîrea domnului de a mobiliza toate resursele țării, împotriva primejdiei otomane. Presiunea crescîndă a cerințelor războiului avea să determine prima formă (încă imperfectă) a slujitorimii, încă din 1479; pe atunci, recrutînd din rîndurile țăranilor unele cadre militare cu obligațiuni de caracter semi-permanent, domnul folosea și unele modele străine care nu erau prea departe de acela al curtenilor; este vorba de modelul poslujilților ruși și al oștilor lui Vlad Țepeș, amîndouă apte să-l influențeze pe Ștefan cel Mare în sensul organizării ce discutăm.

Rezultă oricum că primii „viteji" au apărut *pe calea unei tranziții treptate și aproape insensibile*, într-un mediu amplu pregătit de antecedentele slujitorimii; s-a ajuns astfel (fără un program prealabil) pînă aproape de înnoirea instituțiilor țării.

Probleme mult mai grele se ridică în descifrarea evenimentelor care au început în 1481; izvoarele nu sînt aci numai sărace, dar și parțial contradictorii. Printre rîndurile lor nu putem decît întrevede urmările tumultoasei crize politice care zguduia pe atunci Moldova și din pricina căreia Ștefan *pare să fi renunțat vremelnic la „viteji"*, resemnîndu-se să țină seama pentru o clipă de reacția (și puterea) marii boierimi.

www.dacoromanica.ro

În schimb, în toate privințele, înfățișarea lucrurilor se limpezește în ultimul deceniu al veacului; revirimentul prin care s-a ajuns la un luminos apogeu al domniei lui Ștefan cel Mare, în jurul anului 1500, poate fi lămurit în chip satisfăcător, în tot ce privește esențialul articulațiilor sale. La originea lui se află cristalizarea noii baze sociale a puterii domnești.

La 1487 (și cu atît mai mult în anii următori), Ștefan se convinsese că nu-i mai este posibil să guverneze în sensul marilor sale idei călăuzitoare, decît renunțînd la orice concesii *politice* față de boierime; de aceea, spre deosebire de măsurile politice din etapa precedentă, dictate mai ales de oportunitățile războiului, o largă acțiune reformatoare se desfășoară acum, cu scopuri lucid urmărite. Ea tindea să transforme mecanismul *permanent* al guvernării, adaptîndu-l la alianța (deplin închegată) cu țărănimea și cu tîrgoveții. Cînd victoria asupra lui Ioan Albert prilejuiește brusc o strălucită verificare practică a noului sistem, îngăduind domnului să se afirme cu atît mai poruncitor, înlăuntrul ca și în afara țării, venise și momentul încoronării tuturor acestor eforturi; la Hîrlău, în ziua de 6 decembrie 1497, sărbătorindu-și biruința printr-o ceremonie care nu semăna cu niciuna din cele de pînă aci, *Ștefan cel Mare proclamă cu solemnitate constituirea organizației slujitorești.*

Urmașilor domnului nu le-a rămas decît să întrețină marea operă politică, gata înfăptuită cu acel prilej. Numai Petru Rareș i-a adus întregiri vrednice de a fi notate; lui i se datorește pe semne consolidarea ierarhiei provinciale a organizației slujitorești, prin gruparea „vatagilor" fiecărui ținut sub conducerea cîte unui „mare-vatag".

Dar și această întocmire decurgea din funcționarea instituțiilor care s-au cristalizat în 1497; departe de a le fi modificat structura, ea oglindește vitalitatea excepțională a organizării create de Ștefan cel Mare, aptitudinea ei de a determina timp de mai multe decenii dezvoltare mai departe a aparatului de stat.

În contribuția adusă acestei dezvoltări se dezvăluie semnificația generală a operii înfăptuite la sfîrșitul sec. al XV-lea.

IV

Fără îndoială, acțiunea lui Ștefan cel Mare a avut și ea limitele sale istorice. În lărgirea bazei sociale a guvernării, de pildă, ea n-a cuprins țărănimea dependentă: reformele inițiate de domn nu urmăreau să înlăture baza social-economică a feudalismului. Dar înlăuntrul acestor limite a încăput un pas hotărîtor în dezvoltarea progresivă a Moldovei.

Orientarea ei a fost organic legată de interesele adînci ale întregii societăți, prin energia cu care a respins cotropiri străine și prin înțelepciunea cu care a creat tiparele unor instituții superioare înlăuntrul țării. De aci și luminoasa amintire pe care poporul i-a păstrat-o. În centrul ei stătea firește apărarea plină de glorie a hotarelor, căci tocmai de aci pornise a se desfășura însăși firul marilor idei călăuzitoare ale operei înfăptuite în a doua jumătate a sec. al XV-lea. Ne-o afirmă în felul lui și Gr. Ureche, cînd ne explică reputația de sfînt ce păstra Ștefan pînă în

www.dacoromanica.ro

vremea lui; „nu pentru suflet, își spune cronicarul, că el încă au fost om cu păcate, ci pentru lucrurile lui cele vitejești, carile niminea din domni, nici mai nainte, nici după aceia l-au ajunsu".

A trecut de atunci o jumătate de mileniu, iar de la această apreciere a lui Ureche, trei veacuri. Dar amintirea lui Ștefan cel Mare n-a pierit nici astăzi; pildă strălucită și mereu vie de-a lungul istoriei românești, lupta pe care el a condus-o rămîne dovada puterilor de neînfrînt pe care tocmai poporul le dăruiește conducătorilor săi, în orice bătălie purtată pentru libertățile sale.

РУКОВОДЯЩИЕ ИДЕИ ПОЛИТИКИ ШТЕФАНА ВЕЛИКОГО
(КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ)

По случаю пятисотлетия восшествия на престол Штефана Великого автор поставил себе целью выявить главные характерные черты процесса развития Молдовы во второй половине XV века.

Началом возникновения этого процесса было развитие товарного производства, достигшего в последней трети этого столетия значительных размеров. Автор отмечает начавшийся в то время вывоз зерна, развитие ремесл и торговли, приведшее к решающему росту общего благосостояния молдавских городов. Эти преобразования создали необходимость централизации государства. Господарь внес многие ограничения привилегий иммунитета, главным образом, крупного феодального землевладения, способствовавшие назреванию новых социально-экономических условий; было положено начало значительных административных реформ, среди которых автор подчеркивает имевшее большое значение возникновение служилого сословия.

Решающую роль сыграла борьба против турок; ближайшие требования обороны с 1473 по 1487 год явились стимулом для проведения первых реформ, усиливших средства княжеского правления. Внутренние политические реформы Штефана Великого были завершены к концу XV века.

LES IDÉES DIRECTRICES DE LA POLITIQUE D'ÉTIENNE LE GRAND

(RÉSUMÉ)

A l'occasion du 500e anniversaire de l'accession au trône d'Etienne le Grand, l'auteur se propose de détacher les principaux traits caractéristiques du processus qui se déroula en Moldavie au cours de la seconde moitié du XVe siècle.

A l'origine de ce processus, se trouve le développement de la production de marchandises qui atteint un essor remarquable au cours du dernier tiers

www.dacoromanica.ro

du siècle. On signale les débuts de l'exportation des céréales et l'augmentation de la production artisanale et du commerce, qui ont pour résultat l'affermissement décisif des villes moldaves en général. De telles transformations imposaient la centralisation du pouvoir d'Etat. Le prince réduisit considérablement les privilèges de l'immunité féodale, en particulier dans le cas de certains domaines, plus profondément marqués par les nouvelles conditions sociales-économiques; en général, décidé à „immédiatiser les fiefs", le prince prend l'initiative d'importantes réformes administratives. Il s'appuie sur une force militaire et de police intérieure, spécialement créée à cet effet, les fameux „viteji", dont l'organisation est étudiée dans le détail par l'auteur.

On souligne le rôle décisif de la lutte contre les Turcs. Les exigences immédiates de la défense du pays, entre 1473 et 1487, ont imprimé l'élan des premières réformes, destinées à affermir la puissance du gouvernement princier. La fin du XV^e^ siècle marque l'achèvement de l'œuvre politique intérieure d'Etienne le Grand.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

STUDII
Revistă de istorie
Anul X, nr. 4, 1957

NOTE ŞI COMUNICĂRI

CONTRIBUŢII LA CUNOAŞTEREA OPINIILOR SOCIAL-ECONOMICE ALE LUI A. D. XENOPOL

DE

Z. ORNEA

Alexandru D. Xenopol (1847—1920) a înscris în analele ştiinţei romîneşti un nume de seamă. Cugetător deosebit de cultivat (a studiat la Berlin dreptul şi concomitent istoria şi filozofia), înzestrat cu reale aptitudini ştiinţifice, el nu s-a limitat la munca de cercetare istorică propriu-zisă ci a meditat şi asupra obiectului ştiinţei, asupra metodicii ei de cercetare, asupra rolului şi a locului istoriei în ansamblul ştiinţelor sociale. Într-un cuvînt, s-a ocupat de ceea ce se numeşte filozofia istoriei, devenind o personalitate cunoscută în cercurile sociologice idealiste de peste hotare. Pentru că, trebuie spus, concepţia lui Xenopol în problemele filozofiei istoriei este, în afară de unele oscilaţii, fără îndoială, idealistă. Deşi a recunoscut legitatea fenomenelor naturale („Noi credem că legile universului există în chip obiectiv şi că ele se impun spiritului" [1]), Xenopol a negat totuşi cu consecvenţă legitatea socială. Stabilind o artificială demarcaţie între ştiinţele naturii şi cele sociale (sau în vocabularul său între „ştiinţele repetirii şi cele ale succesiunii") Xenopol socotea că numai „în cele dintîi faptele se repetă într-un chip identic" în aşa fel încît „spiritul să poată desface din repetire formula obştească, legea"[2]. În ştiinţele succesiunii (istorico-sociale) unde „socialul nu se produce decît o singură dată în cursul vremurilor şi nu se mai repetă nici cînd într-un *chip identic*" avem, de-a face cu o situaţie cu totul deosebită de „ceea ce se întîmplă cu fenomenele naturale (fizice cît şi psihice) a căror repetiţiune nediferenţiată poate fi formulată în legi"[3]. De unde concluzia că în domeniul social „nu mai sînt legi de formulat pentru manifestarea faptelor. Individualul... va deveni elementul esenţial al istoriei"[4].

[1] A. D. Xenopol, *Cauzalitatea în succesiune*, Buc., 1906, p.4.
[2] *Ibidem*, p. 41.
[3] *Ibidem*.
[4] *Ibidem*, p. 42.

www.dacoromanica.ro

Este adevărat că supusă unei analize aprofundate, concepția sociologică a lui Xenopol impune relevarea marilor deosebiri dintre punctul său de vedere și cel al multor altor sociologi idealiști. Xenopol n-a socotit, de pildă, nici un moment istoria ca un imperiu al forțelor subiective, ca produsul voinței eroilor sau a forțelor divine, ci s-a străduit să seziseze în desfășurarea faptelor individuale un element constant, organizator, care le sudează într-o anume perioadă de timp (categoria timp e de fundamentală importanță în concepția sa asupra istoriei; ea e aceea care determină deosebirea dintre fenomenele de repetire și cele succesive), dîndu-le un caracter relativ unitar. Aceasta e seria istorică care „se deosebește de lege numai prin raportul în care se află cu elementul timpului"[1] Tocmai înlănțuirea serială a faptelor istorice după principiul cauzalității îi permite lui Xenopol să păstreze istoria în sfera științei și să ia poziție împotriva neokantienilor și a pozitiviștilor care negau istoriei calitatea de știință: „Mintea noastră protestează contra descalificării științifice a istoriei" pentru că „istoria este o știință"[2].

Cu toate acestea, punctul de vedere al lui Xenopol nu depășește granițele sociologiei idealiste. Faptul ordonator, organizator care dădea un coeficient de unitate seriei istorice era în ultimă instanță de natură ideală, dinafara producției materiale, dinafara a ceea ce Marx numise „proces istorico-natural". Numai materialismul istoric (de mult fundamentat în perioada cînd Xenopol se străduia să găsească o soluție pentru salvarea prestigiului științific al istoriei), stabilind noțiunea de formațiune social-economică ca totalitate a relațiilor respective de producție, a situat cu adevărat știința despre societate pe un teren științific.

În studiul de față nu ne propunem însă o analiză a operei filozofice a învățatului romîn. Ne asumăm o sarcină mult mai modestă și anume studierea operei sale economice. Deși a fost în primul rînd istoric și filozof al istoriei, Xenopol nu rămîne străin de problematica economică a timpului. E drept că el nu e un economist decît în mod accidental. Adică se ocupă de fenomenul economic în măsura în care acesta îi este necesar pentru înțelegerea celui istoric. Dar aceasta nu înseamnă că nu poate fi considerat și economist. Constantele sale preocupări economice din perioada 1885—1900 pledează cu prisosință pentru aceasta, ele trădînd un atent observator al realităților economice din acea vreme și un ochi perspicace în descifrarea realelor noastre nevoi pe linie strict economică. Într-adevăr, precizarea se impune din capul locului; Xenopol nu este un teoretician al științei economice, ci, adînc cunoscător al situației economice a țării, caută și găsește căile cele mai bune (în raport cu cele propuse de alți economiști ai timpului: de pildă de Ion Ghica, Moruzi, Strat) pentru dezvoltarea organismului nostru economic pe făgaș capitalist. Și aceasta era atunci de o foarte mare importanță. Ca atare, studiile sale economice răspund unui imperativ al momentului, avînd prin aceasta un caracter oarecum pur practic. Dar fie chiar *numai* dezbaterea și soluționarea realistă a acestor probleme (bineînțeles de pe pozițiile unei anumite pături a burgheziei) reclamă — prin ele însele — considerarea că în personalitatea

[1] A. D. Xenopol, *Noțiunea valorii în istorie*, Buc., 1905, p. 24.
[2] Idem, *Expunerea pe scurt a principiilor fundamentale ale istoriei*, Buc., 1899, p. 9.

www.dacoromanica.ro

lui Xenopol avem datoria să apreciem nu numai pe istoric și filozof, ci și pe economist, că în opera lui trebuie să studiem nu numai fondul ei istoric și filozofic, ci totodată substanțialul ei aspect economic; că opera și activitatea lui A. D. Xenopol aparțin și istoriei gîndirii noastre economice.

Sub aceste coordonate încercăm să analizăm în studiul de față opera economică a lui Xenopol, cu speranța că studiile închinate celorlalte laturi ale gîndirii sale nu vor întîrzia să apară, oferind astfel cititorilor imaginea cuprinzătoare a ceea ce reprezintă pentru istoria culturii și științei românești autorul *Istoriei Românilor din Dacia Traiană.*

*

În deceniile VII și VIII ale secolului al XIX-lea, economia românească este în curs de trecere spre o nouă fază în dezvoltarea sa și anume: în industrie dezvoltarea fabricilor, a industriei mecanizate, iar în agricultură, pătrunderea vizibilă a relațiilor capitaliste. Cu alte cuvinte ne aflam într-o nouă fază a luptei între rămășițele modului de producție feudal și cel capitalist, cînd acesta din urmă exista nu numai în germene, în tendință istorică, ci în fapt, cîștigînd tot mai mult teren în lupta cu feudalismul. La aceasta au contribuit în mare măsură, în afară de dezvoltarea anterioară a forțelor de producție, și unele evenimente de crucială importanță ca: înfăptuirea Romîniei (unirea), reforma agrară din 1864 și dotarea țării cu instituții burgheze.

Aceasta nu înseamnă însă că de la 1864 încolo feudalismul și-a încetat existența că el a fost pe deplin înlăturat de modul de producție capitalist. Caracterul nesatisfăcător al reformei din 1864 a dus la menținerea unor puternice resturi feudale, la perpetuarea a ceea ce Lenin numea „transformarea lentă a regimului de iobăgie în exploatare și robie capitalistă pe pămîntul feudalilor... al proprietarilor funciari"[1]. Această situație a frînat mult dezvoltarea capitalistă atît în industria, cît și în agricultura românească.

Contradicția la care ne referim își găsește oglindire și pe plan social. Împotriva marilor proprietari funciari și a unei părți din *burghezia legată prin interese economice de boierime*, se ridica așa-numita burghezie industrială. Insuficient de matură din punct de vedere economic, această parte a burgheziei românești deși lupta pentru dezvoltarea capitalistă a economiei noastre, cu toate succesele înregistrate de ea în această luptă, va fi silită să păsească pe drumul concilierii cu feudalitatea, pe drumul mai facil al compromisului, pe așa-numita „cale prusacă" în crearea rînduielilor capitaliste.

Ceea ce e însă important pentru noi și se impune a fi precizat, e faptul că lupta burgheziei industriale pentru înfăptuirea năzuințelor ei de clasă corespunde cerințelor obiective ale dezvoltării noastre economice în acel timp, ocupînd — din această cauză — poziții înaintate în comparație cu cea a clasei împotriva căreia milita.

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 13, ed. a IV-a rusă, p. 215—216.

www.dacoromanica.ro

În această lumină trebuie analizată și apreciată opera economică a gînditorului de care ne ocupăm.

Întreaga operă economică a lui A. D. Xenopol reprezintă o situare declarată și categorică pe pozițiile burgheziei industriale. De pe aceste poziții va face el rechizitoriul marii proprietăți, va rosti vehementa-i critică la adresa liberului schimb și va lupta pentru făurirea și dezvoltarea industriei naționale.

În calitatea sa de istoric, Xenopol a studiat procesul deposedării țăranilor de pămîntul stăpînit de veacuri, subliniind printre altele, „urmările picrzătoare ale politicii interne a lui Mihai Viteazu asupra stării țăranilor"[1]. Oprindu-se asupra momentului 1864, Xenopol insistă în mod deosebit asupra caracterului obiectiv necesar al reformei agrare. El arată că reforma a avut drept scop „mai întîi să dezrobească brațele (forța de muncă—*n.n.*) să se înlăture claca, sistem barbar și medieval de exploatare a omului prin om"[2], fără de care, după cum se știe, evoluția țării pe făgaș capitalist nu era posibilă; și în al doilea rînd, „să ridice condiția socială și economică a țăranului romîn, liberîndu-l din lanțurile așerbirei lui către boieri, dîndu-i putința *de a se hrăni singur din munca lui pe pămîntul țării lui*". Dar datorită coaliției dintre „liberali și conservatori", reforma din 1864 nu s-a putut realiza pe deplin, problema țărănească continuînd să-și păstreze întreaga acuitate„... legea (reforma agrară—*n.n.*) nu-și ajunse ținta și de aceea chestia țărănească nu s-a stîns cu legea din 1864 și ea frămîntă și astăzi societatea noastră"[3]. Condamnînd „sistemul de jaf și despoiere" la care țăranii sînt supuși de către proprietari, Xenopol socoate că a sosit timpul cînd „trebuie să facem să înceteze odată în realitate și nu numai în aparență, vechiul sistem de stăpîni și de robi în care este împărțită societatea noastră".

Aceste afirmații nu trebuie însă înțelese ca o chemare la desființarea regimului de exploatare a țărănimii în general, sau la desființarea proprietății feudale. Xenopol nu tindea către asemenea scopuri. El considera doar că e necesară „înlăturarea sistemului barbar și medieval de exploatare" și înlocuirea acestuia cu forma de exploatare capitalistă. El afirmase cu suficientă claritate că e împotriva acelor măsuri care ar duce la situația de a se „desființa proprietatea cea mare privată" pentru că în acest fel „exportul ar dispărea din pricina modului de lucrare a pămîntului, din partea sătenilor . . . țara ar sărăci și dobînda datoriei publice ne mai putînd fi plătită, Romînia ar fi îndată supusă unei ocîrmuiri străine" [4].

Plină de semnificații pentru concepția sa social-politică, pentru poziția sa de clasă, este atitudinea pe care a adoptat-o față de răscoala țăranilor din 1907. În lucrarea *Mijloacele de îndreptare ale țărănimii romîne*, publicată la cîteva luni după răscoală, Xenopol înfricoșat de „revoluția țărănească care a apropiat așa de tare de pieire stat, popor

---

[1] A. D. Xenopol, *Din istoria ideilor mele*, în „Studii și documente literare" de I. E. Torouțiu, vol. IV, p. 39.

[2] Idem, *Mijloacele de îndreptare ale stării țărănimii noastre*, Iași, 1907.

[3] Idem, *Istoria partidelor politice în Romînia*, vol. I partea a II-a, Buc., 1911, p. 458.

[4] Idem, *Mijloacele de îndreptare*, p. 4.

www.dacoromanica.ro

și proprietari"[1], critică în termeni necruțători abuzurile practicate de proprietari, „reaua stare în care zace cu mult cea mai mare parte din țărănimea noastră"[2].

Dar el, nu consideră că starea de fapt pe care o condamnă se poate soluționa prin împroprietărirea țăranilor, ci, dimpotrivă, afirmă că „ceea ce trebuie țăranului nu este atît pămînt în proprietate, cît condiții mai bune, pentru a se putea folosi de pămînturile proprietății mari"[3]. Adept al pătrunderii capitalismului în agricultură, Xenopol pledează pentru crearea acelor condiții care să favorizeze apariția „chiar între săteni (a unei) aristocrații de avuție" a unei „clase intermediare (adică a chiaburimii — *n.n.*). . . între o pătură de calici . . și . . .bogătași" care să „dea putința și sătenilor de a-și întocmi o proprietate mai mare", ca „elementele sănătoase ale nației să se ridice în sus"[4].

Fără îndoială, atitudinea sa față de răscoala țăranilor din 1907, nu reprezintă în ansamblul concepției sale social-politice un amănunt, lipsit de importanță. Ba, am îndrăzni să spunem, aceasta trădează pilduitor limitele de clasă ale concepției sale. Știut este, că singura posibilitate de a se fi rezolvat în mod eficient problema agrară era împroprietărirea țăranilor. Și aceasta o știa, foarte bine istoricul Xenopol. Totuși, în toiul sîngeroaselor evenimente din 1907, Xenopol se străduie să demonstreze, că țărănimii îi trebuie nu atît pămînt în proprietate, cît crearea unor asemenea condiții care să-i dea putința de a se folosi de pămînturile „proprietății mari". Altfel spus, el pledează, de fapt pentru menținerea marii proprietăți moșierești, chemîndu-i însă pe moșieri să-și îndulcească formele de exploatare, în așa fel încît ele să devină mai suportabile pentru țărani. Că prin astfel de soluții problema agrară (față de care el are, în alte lucrări, cuvinte de virtuală înțelegere) nu capătă rezolvare favorabilă, e de prisos să mai stăruim. De notat e faptul că în această atît de însemnată problemă, Xenopol avea o poziție ostilă marilor deziderate ale țărănimii, lăsînd să se întrevadă cu claritate oscilațiile sale, contradicțiile vederilor sale social-politice, toate determinate de interesele sociale ale clasei al cărui mesager ideologic a fost.

Nici un moment nu avem însă dreptul, ca pe temeiul celor arătate mai sus să considerăm justificată o confundare totală și absolută a poziției politice a lui Xenopol cu cea a burgheziei liberale.

O atare uniformizare, nu numai în cazul lui Xenopol, duce inevitabil la ștergerea deosebirilor evidente dintre poziția și concepția unui gînditor de a altuia, la schematica reducere la același numitor a tuturor cugetătorilor noștri aparținînd unei aceleiași clase, unei aceleiași epoci. Și ceea ce e, cu siguranță și mai periculos, e că în acest fel pierdem putința de a evidenția pînă unde anume se poate vorbi de o suprapunere între interesele clasei și concepția gînditorului, și de unde încep eforturile pentru depășirea clasei al cărui ideolog este (bineînțeles dacă asemenea distincții se degajă cu adevărat din opera și activitatea personalității în discuție).

---

[1] A. D. Xenopol, *Mijloacele de îndreptare*, p. 21.
[2] *Ibidem*, p. 1.
[3] *Ibidem*, p. 3.
[4] *Ibidem*, p. 7.

www.dacoromanica.ro

Poziția politică a lui Xenopol este străbătută de note contradictorii și tocmai de aceea nu e deloc susceptibilă de o simplistă egalizare. De la început, se cuvine să menționăm că a fost membru al societății „Junimea" și asiduu colaborator la revista „Convorbiri literare". Asupra cunoscutului caracter profund reacționar al Junimii, patronată spiritual de Titu Maiorescu, nu insistăm. Ceea ce se cere elucidat în problema care ne interesează, este raportul dintre ideologia politică junimistă și cea a lui Xenopol. Autorul *Istoriei Romînilor din Dacia Traiană* n-a fost membru al Junimii pentru că era în deplină consonanță cu ideologia ei, ci pentru că de-a lungul unei întregi epoci, aceasta a fost printre puținele asociații literar-științifice (la Iași singura) în care un autor, sau un om de știință putea culege opinii critice cu privire la munca sa. Despre aceasta, vorbește pe larg Gh. Panu în ale sale *Amintiri de la Junimea*. Cît privește faptul că opiniile politice (de altfel și cele științifice) ale lui Xenopol nu se asemănau între totul cu cele ale Junimii ne-o mărturisește și Lovinescu în a sa *Antologie a ideologiei Junimii* unde spune că Xenopol chiar în tinerețe „în realitate... nu era cu desăvîrșire în „tonul" Junimii"[1], deși teoria maioresciană a formelor fără fond are largi ecouri în opera lui Xenopol, (chiar și în cea economică). Acesta — în ciuda insistențelor lui Iacob Negruzzi și ale lui V. Pogor, nu a fost conservator, ci liberal. Dar, deși a elogiat chiar în unele lucrări politica (mai ales economică) a liberalilor, el nu a îmbrățișat-o total. Ba, uneori a supus-o unei aspre critici. El reproșa liberalilor făurirea „coaliției monstruoase" cu partidul conservator în vederea detronării lui Al. I. Cuza, care, prin reforma ce o pregătea, periclita interesele comune ale celor două partide,... Liberalii și conservatorii își dăduseră mîna încă din 1863 pentru detronarea lui Al. Ion I și această alianță, de altfel destul de nefirească... a fost botezată coaliția monstruoasă"[2]. Mai tîrziu, în 1907, înfiera cu aceeași tărie pe liberali care ca și la 1863 pactizaseră cu conservatorii întru înăbușirea sîngeroasă a răscoalei țărănești, „cu toată constituția... cea liberală... cu toată asigurarea unei dreptăți mai bune... cu toată civilizația cea strălucită"[3]. Denunțînd demagogia fariseică a liberalilor, Xenopol arăta ca ceea ce se numește constituție liberală e în fond „liberală însă numai pentru... clasa conducătoare", iar dreptatea și civilizația strălucitoare slujește de asemenea „clasei conducătoare". El îi avertiza în egală măsură pe liberali și conservatori, că zadarnică e „năbușirea din afară a revoluției", întrucît „ea nu este ceva stingher în lume... Este un puternic șivoi al evoluției universale... spre realizarea ideii binelui". De aceea, „cine nu vede încotro merg vremile este un orb, și în contra puhoiului timpului nu e cu putință să ridici zăgazuri"[4].

Dar din nou se cuvine a sublinia, că deși a condamnat înăbușirea sîngeroasă a mișcării țărănești, prin eludarea unicei căi de rezolvare a problemei agrare, Xenopol dovedește teama față de revoluția țărănească,

[1] E. Lovinescu, *Antologia ideologiei Junimei* Buc., 1943, p. 167.
[2] A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă*, Iași, 1903.
[3] Idem, *Mijloacele de îndreptare*, p. 45—46.
[4] *Ibidem*, p. 47.

www.dacoromanica.ro

străduința de a nu se lovi în interesele de bază ale unei mari părți a burgheziei și moșierimii românești.

A. D. Xenopol nu a fost un om politic, mai precis un politician. Deși înscris în partidul liberal, el n-a coborît în arena vieții politice, luînd doar, uneori, atitudini față de unele evenimente, față de unele situații. De altfel, așa ni-l descriu și contemporanii. Gh. Panu, cu care a fost prieten și coleg la Junimea — ni-l înfățișează cu aceste semnificative cuvinte : „De altminterea, cred că nici d. Xenopol singur nu se va supăra, cînd voi spune că d-sa n-a avut nici odată aptitudini politice, *nici n-a făcut politică serioasă într-un sens sau altul.* D. Xenopol era eminamente un savant ; pe d-sa un fapt istoric, social sau chiar literar, îl interesează mai mult decît toată politica"[1].

★

Spuneam mai sus că în opera lui Xenopol, latura economică ocupă un loc însemnat. Aceasta o dovedesc nu numai lucrările sale economice și desele observații de această natură presărate prin mai toate operele sale de istorie sau filozofie, ci însăși mărturisirile sale personale : „După mulți ani de îndepărtare de la cercetări economice, care au fost totdeauna din cele mai plăcute cugetului meu, mă reîntorc la ele cu această lucrare"[2], declara Xenopol în 1895. Iar, în 1913 în lucrarea editată postum de I. E. Torouțiu *Din istoria ideilor mele*, mărturisea : „Pe mine mă interesa totdeauna viața economică a societăților și în istoria românilor introdusesem pretutindeni unde trebuia cercetări în această îndreptare, fiind chiar cel întîi care căutasem să pun în legătură dezvoltarea poporului român cu starea lui economică"[3].

Iar în altă parte : „Pentru a-mi aduna cunoștințele trebuitoare în tratarea istoriei, trăsesem în cîmpul studiilor mele și Economia politică, de pe cînd eram la Berlin și studiasem mai ales cu mare osîrdie pe economiștii Carrey, americanul, și pe germanul Fr. List" și mai jos... „după Marțian, Aurelian și cu mine am fost promotorii cercetărilor economice în România"[4].

Dar aceasta nu e suficient. Opera economică a lui A. D. Xenopol reclamă — prin ea însăși — sublinierea faptului că ocupă un loc însemnat nu numai în ansamblul gîndirii și activității marelui nostru învățat, dar că reprezintă un moment *deosebit* în evoluția gîndirii economice românești.

Atunci cînd Xenopol începea să se ocupe de problemele economice ale țării noastre[5], literatura economică românească înregistrase deja nume ca acelea ale lui N. Șuțu, Ion Ghica, Ion Ionescu de la Brad, V. Moruzi, Dionisie Pop Marțian, P. S. Aurelian, ca să nu enumărăm decît pe cele mai importante.

---

[1] Gh. Panu, *Amintiri de la Junimea din Iași*, Buc., 1908, vol. I p. 248.

[2] A. D. Xenopol, V. C. Buțureanu, *Industria berei și impozitul*, Buc., 1895, p. 5.

[3] A. D. Xenopol, *Din istoria ideilor mele*, în I. E. Torouțiu, „Documente literare", p. 414.

[4] *Ibidem*, p. 389—390.

[5] Primul său studiu economic a apărut în 1877 în revista „Convorbiri literare", sub titlul *Starea noastră economică*, constituind a V-a parte din lucrarea sa mai mare *Starea noastră actuală*.

www.dacoromanica.ro

Potrivit grupărilor sociale pe care le reprezentau şi a climatului ştiinţific-ideologic în care se formaseră, fiecare din economiştii de mai sus, oferă soluţiile considerate de ei drept cele mai bune pentru evoluţia economiei naţionale. De fapt însă aceste „diferite" soluţii se reduc la două: cea liber-schimbistă şi cea protecţionistă — prima reprezentînd interesele boierimii şi burgheziei comerciale şi a doua pe cele ale burgheziei industriale. O privire — fie chiar foarte sumară — dovedeşte pînă la evidenţă că dintre toţi economiştii mai sus-amintiţi, numai ultimii doi sînt protecţionişti, ceilalţi militînd pentru poziţiile cele mai avansate ale liberalismului.

Marele merit al lui Xenopol constă de aceea în faptul că în această ambianţă a ideologiei economice, nu s-a lăsat atras de mirajul liber-schimbist, ci s-a plasat pe poziţii net protecţioniste, perseverînd în a demonstra marele pericol al ideilor şi al politicii liber-schimbiste pentru economia ţării în această epocă, indicînd căile realei ei dezvoltări.

Observaţiile lui Xenopol cu privire la situaţia economiei romîneşti dovedesc mult realism, izvorît în afară de determinările sociale, din rigoarea adevăratului spirit ştiinţific. Acela care avea credinţa că ştiinţa este reflexul realităţii în mintea oamenilor, că ştiinţa adevărată începe acolo unde ea izvorăşte din realitate şi satisface realitatea (sau cum îi spune el „cîmpul faptelor") nu putea să ofere în ştiinţa economică soluţii care să contravină nevoilor obiective ale realităţii.

„Economia politică nu trebuie să uite că ea nu se poate mişca în regiunea curată a teoriei, şi că, lăsînd să-i scape lumea reală de sub picioare, ea pluteşte în vînt şi nu mai are nici o temelie serioasă"[1], avertizează Xenopol, subliniind în acelaşi timp că totdeauna trebuie „să căutăm a potrivi gîndurile teoretice, aşa ca să poată explica viaţa reală"[2].

Marea cerinţă a momentului în care Xenopol se afirmă în cîmpul literaturii noastre economice, era crearea acelor condiţii care să favorizeze evoluţia noastră spre o economie industrială. Eliberată din punct de vedere economic şi apoi şi politic de jugul otoman, Romînia trebuia în mod imperios să depăşească acel stadiu în care aproape întreaga sa economie se reducea la producţia agrară. Era ca atare necesară — printre altele — o politică de încurajare şi protejare a înjghebărilor industriale. Şi poate că, în primul rînd, trebuia arătat şi dovedit, din toate punctele de vedere (economic, politic, social) în ce constă caracterul păgubitor al unei economii „eminamente agrare", de ce se impunea ca o necesitate absolută crearea unei industrii autohtone. Tocmai acest lucru l-a făcut Xenopol.

Purtător de cuvînt al acelor pături interesate în propăşirea economică a ţării spre capitalism, Xenopol s-a oprit de la început asupra căilor (mai mult sub raportul politicii economice) prin care acest deziderat îşi putea găsi împlinire. Această primă problemă i se impunea din capul locului cu atît mai mult cu cît era martorul consecinţelor dezastruoase cu care se soldase politica liber-schimbistă, pentru economia ţării. De aceea

[1] A. D. Xenopol, *Studii economice*. Craiova, 1882, p. 256.
[2] *Ibidem*, p. 257.

www.dacoromanica.ro

— după ce urmărise istoricul politicii economice aplicate de diverse țări pentru ceea ce numea„ propășirea materială", Xenopol constată nu fără dreptate — că „în economia unui stat pot fi aplicate două sisteme la producerea bogățiilor. Acela în care statul... stă în afară de jocul puterilor economice, și acela în care statul ia asupră-și conducerea supremă a intereselor economice a poporului, nu ca producător, ci ca îndreptător și privighetor"[1] (citește încurajator și proteguitor—*n.n.*). Adică, cele două cunoscute sisteme economice — liber-schimbist și protecționist. Liber-schimbismul, arată Xenopol, poate și trebuie să fie aplicat în țările mai evoluate sub raport economic, în care „agricultura, industria și comerțul sînt în cea mai mare înflorire"[2], iar protecționismul este singura politică acceptabilă pestru „o țară începătoare", singura politică ce poate duce la succese reale pe tărîm economic într-o astfel de țară.

Sezisînd funcția socială, de clasă, a liber-schimbismului, propagat cu deosebită stăruință de economiștii burghezi ai Angliei și Franței, Xenopol arată cu multă pătrundere că „economia politică a Franței și Angliei nu merită numele de știință; *ea este o teorie pusă în serviciul unei practici*[3] și fiindcă este profitabilă țărilor acelora, teoria trebuie să vină să susțină, pe baza unor așa numite principii, interesul curat material a acelor state, spre a-i da astfel o aparență mai puțin urîcioasă. Fiindcă Franței și Angliei le convine de minune a exploata lumea, de aceea scriitorii ei — conștient sau inconștient — susțin că statele cele mai înapoiate trebuie să urmeze sistemul lor, acela al liberului schimb... Pentru ce aceasta? Pentru că Anglia și Franța, fiind foarte înaintate, în industrie, comerț și agricultură, popoarele cele mai înapoiate... nu vor putea niciodată să concureze cu dînsele și deci, ne putînd produce lucruri tot așa de bune și de ieftine ca dînsele, vor rămîne pentru totdeauna în atîrnare față de ele"[4]. Demascînd valabilitatea universală a tezelor liber-schimbiste, autorul *Studiilor economice* observă — nu fără ironie — că dacă studiem nu teoriile, ci practica folosită de marile țări capitaliste pentru a ajunge la stadiul la care ajunseseră „atunci, lucru curios, vom găsi că nici una — dar nici una — nu au ajuns la o stare înfloritoare prin aplicarea teoriilor — liber-schimbiste"[5].

De observat că Xenopol, în focul polemicii cu liber-schimbismul, ajunge chiar să-i nege calitatea de știință („Economia politică a Franței și a Angliei nu merită numele de știință"). Afirmația e vădit exagerată, mai ales dacă-i extindem sfera valabilității și asupra științei economice, așa-zisă, clasică, care a apărut ca o expresie ideologică a intereselor burgheziei stăvilită în ascensiunea ei de cătușele economice și politice ale feudalității. Fără îndoială că această caracterizare nu mai este valabilă pentru liber-schimbismul perioadei cînd își scria Xenopol lucrarea. Acum economiștii liberali slujeau unor scopuri cu totul depărtate de cele ale înaintașilor lor. De astă dată ei justificau și facilitau realizarea tendin-

---

[1] A. D. Xenopol, *Studii economice*, p. 34.
[2] *Ibidem.*
[3] Sublinierea lui Xenopol.
[4] A. D. Xenopol, *Studii economice*, p. 35—36.
[5] *Ibidem*, p. 37.

www.dacoromanica.ro

ţelor expansioniste ale burgheziei deplin stăpîne pe puterea politică şi economică.

Xenopol avea cu siguranţă multă dreptate cînd spunea că doctrina liberală în totalitatea ei „este o teorie pusă în serviciul unei practici", adică cum am spune noi, serveşte unor interese de clasă. Dar aceasta nu e valabil numai pentru doctrina liberală, ci deopotrivă şi pentru cea protecţionistă. Xenopol nu mai spune însă aceasta. Doctrina economică protecţionistă apărută în Germania, la sfîrşitul primei jumătăţi a veacului al XIX-lea prin lucrarea lui List *Sistemul naţional* este reflexul intereselor economice ale burgheziei germane, a cărei dezvoltare pe tărîm industrial era serios împiedicată de puternicele industrii ale Franţei şi ale Angliei. Opunerea de către List a ideii interesului economic naţional în locul celei a aşa-zisului interes internaţional, afirmat de doctrina liberală, şi a forţei productive, în locul celei a valorii de schimb, afirmată de liberali (această a doua idee exprimă opoziţia dintre o politică care urmărea viitorul economic al naţiunii şi cea care nu ţine seama decît de prezentul său) aruncă lumini lămuritoare asupra funcţiei sociale a protecţionismului. Ţara noastră se găsea atunci cînd Xenopol îşi scrie ale sale *Studii economice*, în principiu, în faţa aceleiaşi nevoi, ca şi cele ale Germaniei din anii cînd îşi publică List lucrarea (spunînd aceasta ţinem, fi este, seama de deosebirea dintre proporţiile, gradul şi intensitatea dezvoltării noastre industriale faţă de cea a Germaniei). Îmbrăţişarea de către Xenopol a protecţionismului [1] — a servit deci — ca să folosim expresia lui Xenopol, „unei practici". Singura, dar nu mai puţin importanta — deosebire dintre doctrina pe care o apăra Xenopol şi cea susţinută de liber-schimbiştii romîni este că prima servea unor „practici" (citeşte interese !—*n.n.*), pe măsura nevoilor obiective pe atunci ale economiei ţării, pe cînd cea de-a doua servea unei „practici" ce se ridica de-a curmezişul acestora. După cum, cu profunzime, observa Marx, legile protecţioniste nu sînt „decît un mijloc de a face să se dezvolte marea industrie a unei ţări . . . Tocmai de aceea se observă că în ţările unde burghezia începe să-şi facă loc, ca clasă, ca de pildă, în Germania, ea îşi dă multă osteneală ca să obţină taxe protecţioniste"[2]. Ca atare, politica protecţionistă este singura raţională şi legitimă pentru orice stat care se află în stadiul iniţial al dezvoltării capitaliste.

Xenopol nu urmărea însă doar demascarea liber-schimbistului apusean, ci în primul rînd al celui romînesc. Ba, am putea spune, că el se oprea cu atîta ascuţime asupra funcţiei economice a amintitei şcoli apusene, pentru a putea lovi cu mai multă virulenţă împotriva liber-schimbiştilor romîni. Aceştia, în ciuda evidenţei adevăratelor interese naţionale, continuau să-şi răspîndească convingerile, ridicate, prin stăruinţa lui Ion

---

[1] La aceasta a concurat mult şi faptul că Xenopol a studiat în Germania, într-o epocă cînd doctrina lui List şi a americanului Carrey — a căror opere Xenopol mărturiseşte că le-a citit — erau foarte curoscute şi apreciate de burghezia germană. Opera acestor economişti influenţează mult concepţia economică a lui Xenopol.

[2] K. Marx, *Cuvîntare despre problema liberului schimb* în *Mizeria filozofiei*, Buc., Ed. P.C.R., 1947 (anexe), p. 171.

www.dacoromanica.ro

Ghica, la rangul de politică economică a statului, în timpul domniei lui Al. I. Cuza [1] și după aceea.

Fiind o „teorie pusă în serviciul unei practici", adică apărînd interesele boierimii și ale burgheziei comerciale interesate în exportul produselor cerealiere, acea „școală curioasă în economie politică"[2], nu ținea seama de rezultatele cu totul nefaste cu care se solda politica liber-schimbistă pentru economia țării. Prin larga aplicare a acestei politici, care preconiza, printre altele, totala libertate a tranzacțiilor, boierimea exportatoare de grîne obținea profituri uriașe. Dar pentru economia țării, această politică dusă de o parte însemnată a oficialității în total dezinteres pentru progresul economic, însemna o adevărată cătușă. Dacă la 1870 industria românească se găsea încă într-o fază incipientă, dacă la această dată abia se documenta despre necesitatea creării unei industrii indigene, aceasta se datorește în bună parte (laolaltă cu alte cauze de natură obiectivă) și politicii liber-schimbiste, care printr-o totală nepăsare față de evoluția economică a țării(după cunoscutul ei principiu „laissez faire, laissez passer") prin neîncurajarea — ba chiar sabotarea oricărui efort industrial a stăvilit propășirea economiei românești[3]. Poate că fără cele aproape patru decenii de politică economică liber-schimbistă, industria românească ar fi putut vorbi despre sine la 1870 nu numai ca despre o existență viitoare !

Referindu-se la rezultatele dezastruoase ale politicii liber-schimbiste pentru economia țării, Xenopol avertiza că „popoarele acele înapoiate ce caută să propășească acum aplicînd teoriile liberului schimb, rămîn cu totul îndărăt și că exemplul cel mai viu și mai cunoscut este însăși țara noastră, Romînia"[4]. Xenopol a sezisat de asemenea că politica liber-schimbistă înseamnă, în ultimă instanță, transformarea țării într-un hinterland al Apusului, și totala ei dependență față de puterile industriale apusene. De aceea după ce în 1879 arătase că prin propagarea principiilor liber-schimbiste puterile apusene urmăresc să mențină țările mai înapoiate, printre care firește și pe noi „pentru totdeauna în o atîrnare față de ele"[5], în 1900 declara cu amărăciune : „Eu găsesc că această stare de fapt este îngrijorătoare la culme ; căci fundamentul vieții unui popor este viața lui economică, și în zadar ne vom făli cu artă, literatură, poezie, știință, chiar cu oameni politici însămnați, dacă temelia casei noastre va putea fi zguduită de alții"[6]. Pentru a nu ajunge la această „stare... îngrijorătoare",

[1] În mesajul domnesc din 6 decembrie 1859, domnitorul declara „noi nu admitem nici un sistem protector : ba sîntem fericiți că în pămîntul nostru, nu există nici una din acele industrii artificiale ce nu pot să se țină, decît prin puterea unor legi speciale" (Mon. of. al Moldovei, 7 decembrie 1859), citat de Xenopol în *Domnia lui Cuza Vodă*, vol.II Iași, 1903, p. 203.

[2] A. D. Xenopol, *Studii economice*, p. 97.

[3] P. S. Aurelian îi înfiera cu mult spirit caustic la 1881 pe economiști (liber-schimbiști —*n.n.*)... care vor să convingă pe romîni că ei și țara lor sînt făcuți pentru agricultură ; că industria dacă va fi să fie vreodată în Romînia, va veni de la sine, adică prin pronia cerească, că viitorul economic al acestei țări stă în absolută libertate a comerciului, a industriei (P. S. Aurelian, *Cum se poate funda industria în Romînia*, Buc., 1881, p. 2).

[4] A. D. Xenopol, *Studii economice*, p. 37.

[5] *Ibidem*, p. 36.

[6] Idem, *Cum stăm la orașe*, Iași, 1900, p. 22.

www.dacoromanica.ro

el indicase încă în 1882 că „statul trebuie să jertfească mai mult pentru susținerea zdrobitoarei concurințe", că e necesar ca „pe lîngă apărarea țării în contra pericolelor militare, s-o înarmăm împotriva altei concurențe (cea economică—*n.n.*) care se face la întuneric și pe nesimțite, dar ale cărei izbînzi sînt mult mai trainice, de vreme ce se înalță pe piedestalul de granit al robirii economice"[1].

Scrierile economice ale lui Xenopol nu au trecut neobservate printre contemporani. Dimpotrivă, ele au trezit ecouri puternice. Este semnificativ, credem, faptul că nici Ion Ghica, acela împotriva căruia în calitate de șef neoficial al școlii liber-schimbiste românești îndreaptă Xenopol cele mai multe săgeți demascatoare, nu a putut trece cu vederea meritele lucrărilor lui Xenopol. În recenzia făcută primei ediții a *Studiilor economice* ale lui Xenopol, Ion Ghica deși subliniază „divergențele de opinii ce pot exista în privința credințelor economice ale d-lui Xenopol"[2], este nevoit să admită... că „în cartea d-lui Xenopol sînt multe idei juste"[3] că ea „merită lauda și încurajarea noastră"[4].

Desigur că tezele exprimate de Xenopol în lucrarea citată erau atît de imbatabile și de juste, încît și Ghica a fost nevoit dacă nu să le recunoască — cel puțin — să nu se ridice cu vehemența-i cunoscută, împotrivă-le. Spunem aceasta deoarece însuși Xenopol relata despre tratamentele la care supun liber-schimbiștii convingerile preopinenților protecționiști : „Cînd se ivește cîte o lucrare care caută să combată teoriile liber-schimbiste, în totul funeste popoarelor începătoare, atunci ele sînt atacate cu o așa înverșunare încît se vede bine că nu interesul științific le combate, ci cel economic".

★

Manifestîndu-se de la început drept interpret al acelor pături interesate în dezvoltarea capitalistă a țării — Xenopol a militat în decursul întregii sale activități economice pentru crearea industriei indigene. Astfel, încă în 1870, cu nouă ani înaintea primei ediții a *Studiilor economice*, în recenzia făcută lucrării liber-schimbistului Ion Strat — *Tractatul de economie politică*, Xenopol, deschizînd lupta, spunea : „Se tot repetă acum la noi în toate părțile și mai ales prin circulările ministeriale că sîntem o țară agricolă, că agricultura este și trebuie să rămînă mersul vieții noastre economice... Toate acestea sînt principii neadevărate în totul... și periculoase pentru dezvoltarea și existența noastră"[5]. Iar în 1877, constatînd cu amărăciune că situația despre care vorbea cu șapte ani înainte, a fost transformată pur și simplu în „catehismul politico-economic al Românilor", scria indignat : „Dar cine s-a întrebat pînă acum la noi : Oare este cu putință ca o țară să rămîie numai agricolă ? Oare agricultura se poate

[1] A. D. Xenopol, *Studii economice*, Craiova, 1882, p. 241.
[2] Ion Ghica, *Opere complete*, ed. Haneș, vol. IV, p. 74.
[3] *Ibidem*, p. 71.
[4] *Ibidem*, p. 75.
[5] A. D. Xenopol, *Tractatul de economie politică a d-lui Ion Strat*, în „Conv. lit.", an. IV (1870), noiembrie, p. 277.

www.dacoromanica.ro

dezvolta în toată întinderea ei fără o industrie...? Și oare bine este pentru o țară de a rămîne dedată numai la agricultură?"[1].

Stăruind asupra faptelor care reclamau în mod imperios făurirea unei industrii naționale, Xenopol, arăta că ele nu se reduc la cele tendențios indicate de Ion Strat. Acesta căutînd să denigreze idealurile protecționiștilor, pretindea că lupta pentru crearea industriei are drept unic scop dorința „de a ne satisface o vanitate puerilă și să putem zice că aceste producte sînt create în țara noastră, de compatrioții noștrii"[2].

Combătîndu-l pe acesta, Xenopol declara: „Nu. Cu totul altele sînt cauzele care trebuiește să îndemne pe un popor a-și dezvolta industria și comerțul său"[3].

Care erau așadar după Xenopol, aceste cauze? În primul rînd documenta el, nu se poate concepe realul progres economic acolo, unde întreaga economie se limitează la un singur compartiment, (și mai ales la acel agricol) știut fiind că „o societate propășește cu atît mai răpede cu cît sînt mai variate îndeletnicirile locuitorilor ei, urmărind aici o lege generală a naturei că progresul constă în deosebirea, diversificarea elementelor și combinarea lor mutuală"[4]. Totodată dezvoltarea industriei este necesară chiar și pentru existența agriculturii, pentru evoluția ei satisfăcătoare. „Agricultura nu se poate dezvolta în toată deplinătatea ei fără o industrie care pe de o parte să consume, pe de altă parte să hrănească productele ei"[5]. Ca atare demonstra Xenopol, fără o industrie proprie, care să pună la dispoziția agriculturii unelte perfecționate[6], îngrășăminte și alte produse industriale, și în același timp să contribuie la crearea unei piețe interne, capabilă să absoarbă produsele, însăși existența acestui sector este grav amenințată.

Ceea ce considera însă Xenopol drept cea mai gravă consecință a menținerii țării într-o stare „eminamente agrară" era pericolul dependenței absolute față de Apus. El a înțeles că la baza tezei liber-schimbiste, potrivit căreia fiecare țară trebuie să producă numai ce îi oferă „condițiile ei climatice", se ascunde strădania de a condamna țara noastră la o veșnică economie agricolă. „Europa apusană, făcea el cunoscut, aruncă asupra noastră munca cea mai grea și mai obositoare, a agriculturii și păstrează pentru dînsa . . . acea care face mai multă economie de puteri și e mai bine răsplătită, a industriei. Cu alte cuvinte în societatea cea mare europeană noi românii sîntem însărcinați cu munca cea mai grosolană, avem rolul...

---

[1] A. D. Xenopol, *Studii asupra stării noastre actuale*, partea a V-a, *Starea noastră economică*, în „Conv. lit." an. XI (1877), aprilie, p. 7—8.

[2] Ion Strat, *Tractatul de economie politică*, p. 306, citat de Xenopol în recenzia făcută acestei lucrări în „Conv. lit.", an IV (1870), noiembrie, p. 274.

[3] *Ibidem.*

[4] A. D. Xenopol, *Studii economice*, Craiova, 1882, p. 6, Influența tezelor lui A. Smith cu privire la însemnătatea diviziunii muncii, e aici vizibilă.

[5] Idem, *Starea noastră economică*, în „Conv. lit.", an. XI (1877), aprilie, p. 7—8. Această idee o reia și în 1895 în prefața lucrării *Industria berei și impozitul*, Buc., 1895, p. 7.

[6] Observînd cît de utilă ar fi înzestrarea agriculturii cu unelte mecanizate, Xenopol era însă nevoit să recunoască: „Dar aceasta este greu de făcut cît timp niște asemine pluguri cu vapori (probabil tractoare — *n.n.*) trebuiesc aduse din străinătate; dacă am avea fabrici în țară s-ar schimba lucrurile" (*Studii economice*, 1882, p. 35).

www.dacoromanica.ro

cele mai apropiat de animale sau de mașinile fără conștiință; sîntem reduși la starea de iloții civilizației"[1].

Socotind această situație „din cele mai dăunătoare pentru economia noastră, Xenopol prevenea cititorii că „a rămîne dedați numai agriculturii este a ne osîndi pe noi înșine la producerea numai de lucruri brute... *este a ne constitui pentru totdeauna robii streinătății*"[2] (sublinierea noastră *Z. O.*).

A ieși din „această stare de lucruri" îi apărea lui Xenopol, după cum s-a văzut drept marele imperativ al momentului. Și singura posibilitate de ieșire era lupta pentru făurirea unei industrii proprii. „Dacă nu voim să pierim... trebuie numai decît să punem umărul la schimbarea stării economice a țării, și la aceasta nu se poate ajunge altfel, decît prin crearea și încurajarea industriilor"[3].

Exprimînd aceste convingeri, marele nostru învățat nu se avînta dincolo de limitele realizabilului. Dimpotrivă, se menținea în sfera unui punct de vedere în întregime realist. El nu urzea planuri utopice, ca de pildă transformarea țării — în acel timp — într-o putere industrială. Dorințele sale erau cu totul pe măsura posibilităților vremurilor sale și a clasei pe care o reprezenta. Elocvent în această direcție este faptul că el nu cerea ca Romînia să devină o țară exportatoare de produse industriale („va trece încă mult timp înainte ca exportul țării noastre să cuprindă și obiecte-industriale"). Singurul lucru către care năzuia era așezarea temeliei edificiului nostru industrial în așa fel, încît să ne putem satisface deocamdată, cu propriile noastre forțe, măcar cele mai importante nevoi „cel puțin să producem pentru trebuințele noastre... măcar pînă într-atîta încît să servească la înfîmpinarea nevoilor celor mai de căpetenie ale trebuințelor vieții"[4].

Care trebuia să fie după concepția lui Xenopol configurația industrială a țării?

Prima ramură, primul sector al industriei noastre pe care îl promovează Xenopol și pentru care pledează mereu este cel așa-numit al „industriilor agricole". Acestea ar urma să prelucreze roadele pămîntului nostru în „producte industriale fabricate". Printre ele Xenopol enumeră asemenea îndeletniciri ca „prefacerea lînei, inului și a cînepii în stofe și frînghii, a grîului în făină, a laptelui în brînzeturi și unt, a cărnurilor în conserve, a picilor crude în piei dubite, a coarnelor și unghiilor în clei, a oaselor în genere în fosfor și cărbune animal, a frunzelor de dud în mătase... etc."[5]. Transformînd în fabricate „produsele brute ale pămîntului — demonstra Xenopol — am reține bani în țară, cîteva din ele ar mări exportul nostru și ar adăuga avuția națională"[6].

Pînă aici nimic nou, nimic deosebit față de ceea ce preconizau și alți economiști ai vremii. Ba chiar, nimic deosebit nici față de poziția

[1] A. D. Xenopol, *Studii economice*, Craiova, 1882, p. 187.
[2] A. D. Xenopol și V. C. Buțureanu, *Industria berei și impozitul*, Buc., 1895, p. 8.
[3] *Ibidem*, p. 16.
[4] A. D. Xenopol, *Studii economice*, p. 192.
[5] A. D. Xenopol și V. C. Buțureanu, *Industria berei și impozitul*, Buc., 1895, p. 11.
[6] *Ibidem*, p. 15.

www.dacoromanica.ro

liber-schimbiștilor în această problemă. Este știut că și liber-schimbistul Ghica, care milita pentru permanentizarea așa-zisului nostru specific agrar, socotea necesară înființarea industriilor agricole, care să prelucreze produsele „trase direct sau indirect din pămînt"[1]. Această poziție a lui Ghica este pe deplin explicabilă dacă ținem seama că el era pe plan ideologic reprezentantul boierimii comerciale, vital interesată în mărirea cîștigurilor prin prelucrarea industrială a produselor obținute pe moșii. Or, dacă și Xenopol ar fi militat numai pentru industrializarea unor produse provenite din agricultură, atunci între poziția lui și cea a liber-schimbiștilor n-ar fi existat nici o deosebire. Iar în cazul acesta, s-ar dovedi cu totul lipsite de consistență, afirmația noastră potrivit căreia Xenopol era purtătorul de cuvînt al aripii industriale a burgheziei românești, și tocmai de aceea propaga și apăra idealurile protecționiste.

În realitate, după cum e și firesc, între punctul de vedere al lui Xenopol și cel al lui Ghica există deosebiri radicale : ele începînd să-și profileze trăsăturile distinctive din momentul cînd Xenopol se străduie să documenteze utilitatea lărgirii sferei industriale agricole. Pe cînd Ghica era net împotriva întemeierii acelor„ fabrici de pînză, de postav, de zahăr, de hîrtie de acelea la care trebuie mașini mari și complicate și capitaluri de milioane"[2], Xenopol socotea că și acestea „s-ar putea introduce mai cu ușurință și folos în Romînia"[3]. El arăta că industria zahărului ne-ar da posibilitatea folosirii mai avantajoase a „sfeclei culese pe ogoarele noastre". Cît privește fabricile de hîrtie, Xenopol declara răspicat că „fabrica de hîrtie este industria a cărei propășiri este cea mai sigură în Romînia. Ea va atrage după sine înființarea unor altor industrii accesorii, va face cu putință existența fabricilor de chibrituri și va da țării în genere un puternic avînt industrial"[4].

Așadar, în timp ce Ghica îngrădea în limite sufocante ceea ce am numit „industrii agricole", reducîndu-le pe acestea, exclusiv la ceea ce puteau prelucra proprietarii de moșii în mod aproape nemijlocit și cu investiții foarte mici, sau la mica producție țărănească, Xenopol milita pentru crearea unei adevărate industrii ușoare, sau cum îi spunea el „industrie mare".

Dar în această chestiune Xenopol nu venea numai în contradicție cu Ghica, Strat sau Moruzi, ci și cu Aurelian, cu care în general se potrivea în opinii. Xenopol s-a dovedit a fi un atît de perseverent propagator al necesității dezvoltării noastre industriale, încît se simțea dator a zdrobi orice fel de argumente contrarii (indiferent de unde ar veni) care ar fi putut periclita în vreun fel realizarea convingerilor sale. El îl combătea pe Aurelian pentru că acesta în *Cum se poate fonda industria la romîni* era „de părere că înlăturînd pentru timpul de față industria mare, organizațiunea noastră industrială ar trebui să se întemeieze pe înființarea industriei domestice și a meseriilor"[5]. Xenopol nu obosea în a susține că

[1] Ion Ghica, *Scrieri economice*, ed. Veverca, Buc. 1937.
[2] *Ibidem*.
[3] A. D. Xenopol, *Studii economice*, Craiova, 1882. p. 204.
[4] *Ibidem*, p. 219.
[5] *Ibidem*, p. 234.

www.dacoromanica.ro

„industria mare este aceea ce trebuie să căutăm a dezvolta mai întîi în Romînia"[1].

Afirmînd cu atîta tenacitate acest punct de vedere, Xenopol prevedea totodată că întreprinderile nou înfiinţate nu au sorţi de izbîndă decît numai dacă se vor bucura de încurajarea şi proteguirea statului. Altfel, printr-o politică liber-schimbistă, tinerile întreprinderi nu numai că nu au şanse de lungă vieţuire, dar nici măcar nu pot vedea lumina zilei.

Cele arătate mai sus (lupta lui Xenopol pentru întemeierea industriei uşoare), dau, credem noi, temei afirmaţiilor noastre cu privire la semnificaţia socială a operei economice a lui Xenopol. Este ştiut că ceea ce caracterizează aşa-numita industrializare burgheză este tocmai tendinţa de a-şi îndrepta mai întîi capitalurile spre acele compartimente care aduc beneficii mari, cu investiţii relativ mici şi în timp scurt, adică spre industria uşoară. Tocmai asemenea poziţii apăra şi Xenopol. De utilitatea atingerii unor asemenea obiective căuta şi Xenopol să-şi convingă contemporanii.

Configuraţia industrială a ţării, în concepţia lui Xenopol, nu trebuia să se limiteze însă numai la „industriile agricole". El pleda cu aceeaşi pasiune şi pentru unele ramuri ale industriei extractive, pe care le socotea foarte avantajoase pentru economia ţării.

Considerînd, că ţara noastră dispune de bogate zăcăminte miniere, spre deosebire de Ghica, Xenopol arăta necesitatea exploatării lor.

„În privirea industriei mari, în întîiul loc avem de propus ca mijloc de dezvoltare : exploatarea minelor"[2]. Procedînd la exploatarea „acestor bunuri nepreţuite", dispunînd de cantităţi tot mai mari de „producte ale minelor"... „naţiunile industriale ale apusului... vor fi silite a se aproviziona cu productele minelor noastre de îndată ce vor fi de o calitate bună şi produsă în condiţiuni astfel ca să poată fi vîndute cu preţuri ieftine"[3]. În acelaşi timp, avînd cărbune, l-am putea folosi şi drept combustibil pentru „drumul de fier" care deocamdată „consumă tot lemnul".

Firește, prevenea Xenopol, pentru a atinge stadiul cînd vom putea produce cărbune „de o calitate bună... şi ieftină", e necesar ca statul să întreprindă serioase cercetări geologice („spre a afla unde s-ar putea deschide mine, ar trebui studii cu mult mai serioase făcute de inginerii plătiţi de stat")[4], să organizeze şcoli profesionale care să pregătească cadre de conducere pentru întreprinderile miniere ce vor lua fiinţă („crearea unor şcoli de mine din care să iasă conducători şi contra maiştri pentru lucrările minei")[5]; şi de asemenea construirea unor căi de comunicaţie care să faciliteze legătura centrelor miniere cu restul ţării („facerea de drumuri şi şosele bune pe lîngă locurile acelea în care cercetările geologice vor descoperi urme de metale sau minerale")[6].

Xenopol a înţeles însă că boierimea şi acea parte din burghezie legată prin interese de ea se împotriveau în mod sistematic exploatării

[1] A. D. Xenopol, *Studii economice*, Craiova, 1882, p. 233.
[2] *Ibidem*, p. 82.
[3] *Ibidem*, p. 83.
[4] *Ibidem*, p. 84.
[5] *Ibidem*, p. 87.
[6] *Ibidem*, p. 86.

www.dacoromanica.ro

minelor. Semnificativă pentru poziția acestor pături este afirmația lui Ion Ghica : „Ar fi o nesocotință, să căutăm să exploatăm bogatele minerale de fier ce avem în multe părți ale Romîniei"[1]. Combătînd acest punct de vedere cu totul ostil realei dezvoltări a organismului nostru economic, Xenopol îi dezvăluia cu profunzime interesul de clasă. Astfel, el arăta că de-a curmezișul creării întreprinderilor miniere se ridică mai ales „proprietarii" (de moșii — *n.n.*) de „teamă că minele să nu detragă locuitorii de la munca cîmpului"[2].

În sfîrșit, alături de exploatarea minelor de „metale ori minerale" Xenopol considera că o atenție deosebită trebuie acordată și exploatării petrolului, întrucît „materiile bituminoase precum petrolul sau păcura au fost întotdeauna extrase din pămîntul nostru"[3]. O rațională și științifică exploatare a petrolului, alături de legi protectoare ar putea pune capăt concurenței ce ne-o face atît pe plan intern cît și pe plan extern petrolul american. Aceasta e pe tărîm industrial calea care după el duce „spre îmbogățirea țării".

De asemenea, Xenopol acordă atenție așa-numitei „mici industrii", noțiune prin care înțelege de fapt industria casnică practicată în gospodăriile țărănești, și meseriile. Cu privire la industria casnică a gospodăriilor țărănești care acum sînt în desuetudine din cauză că „de cînd s-a dezvoltat agricultura mare brațele țăranului au fost robite proprietarului... pînă la sfărîmarea puterilor sale și-a întregii sale familii"[4], Xenopol demonstrează necesitatea reînălțării ei la vechiul prestigiu. În legătură cu meseriile, Xenopol se ridica împotriva slujbomaniei de care suferea tineretul vremii, pledînd pentru îndrumarea lui spre munci productive. Dar și pentru aceasta era nevoie de sprijinul statului care ar fi trebuit să efectueze în primul rînd o „reformare a sistemului de învățămînt" în așa fel încît „să se împuțineze școlile care dau naștere numai la funcționari și să se înmulțească acelea care ar da naștere la ocupații productive"[5] și apoi adoptarea unei politici de „încurajare... a tuturor ocupațiilor industriale" (adică productive — *n.n.*).

În dimensiunile ei generale aceasta este optica lui Xenopol asupra compartimentului industrial al economiei românești.

*

După cum s-a văzut, A. D. Xenopol s-a definit ca un luptător de frunte pentru crearea și dezvoltarea industriei autohtone. Aceasta nu înseamnă însă că a diminuat importanța agriculturii în complexul economic românesc. Cu toate că el era net împotriva tezelor lui Ghica, Strat, Moruzi etc. după care noi trebuie să rămînem „un neam agricol, un neam a cărei bogăție este pămîntul"[6], Xenopol-cugetător pe deplin realist — a înțeles că în acel stadiu de dezvoltare social-economică, pentru mulți ani „agri-

[1] Ion Ghica, *op. cit.*, p. 211.
[2] A. D. Xenopol, *Studii economice*, p. 86.
[3] *Ibidem*, p. 219.
[4] *Ibidem*, p. 248.
[5] *Ibidem*, p. 98.
[6] Ion Ghica, *Opere*, vol. IV, ed. Minerva, 1914, p. 287.

www.dacoromanica.ro

cultura... va rămîne... îndeletnicirea cea mai productivă a poporului nostru"[1]. De aci se desprinde o observație de primă însemnătate în opera economică a lui A. D. Xenopol, și anume că el s-a străduit în permanență să dovedească necesitatea transformării agriculturii din unică îndeletnicire (cum o voiau liber-schimbiștii) într-un compartiment, într-un sector al economiei naționale care să se sudeze într-un tot armonic cu celelalte ramuri: industria și comerțul.

O dată precizat locul agriculturii în ansamblul economiei naționale, Xenopol a urmărit să indice drumul către care trebuie să se îndrepte agricultura pentru a atinge un nivel calitativ superior al dezvoltării ei, spre a intra pe făgaș capitalist.

Pentru aceasta se impunea, arăta Xenopol în primul rînd „varierea culturii și înmulțirea ocupațiilor agricole"[2]. Prin împlinirea acestei necesități s-ar crea țăranului posibilitatea ca în cazul periclitării într-un an al unei culturi să se despăgubească prin cealaltă („dacă culturile ar fi mai variate, s-ar împărți șansele de cîștig asupra unui număr mai mare de producte și dacă unul sau două ar da greș s-ar despăgubi asupra celorlalte")[3]. În plus, o asemenea cu totul nouă situație (pe vremea cînd scria Xenopol, aproape întreaga agricultură se limita la grîu și porumb) ar duce la ramificarea atît de mult resimțită a producției agricole. S-ar fi putut în acest fel aborda la modul corespunzător pomicultura, viticultura, plantele industriale, iar creșterea vitelor s-ar putea ridica la nivelul impus de cuceririle științei. De asemenea, sublinia Xenopol, varierea „culturilor" ar contribui cum nu se poate mai bine la lupta împotriva secătuirii potențelor naturale ale solului.

Un alt mijloc pe care îl indica Xenopol pentru îmbunătățirea agriculturii era ceea ce se numește „restrîngerea culturii". Partizan al agriculturii intensive („ceea ce e de lipsă la noi este dezvoltarea producțiunii în sens intensiv, iar nu extensiv")[4], Xenopol atrăgea atenția că o producție agricolă sporită nu se obține prin cultivarea „a mii de fălci în mod cu totul prost", ci printr-o „cultură rațională". Pentru aceasta trebuie părăsit sistemul „arăturilor primitive prin care pămîntul este... numai rupt, nu arat", de acordat cuvenita atenție îngrășării pămîntului, de luat măsuri pentru ocrotirea pădurilor, întrucît ele contribuie la păstrarea unui „echilibru firesc între ploaie și secetă" etc.

În sfîrșit, al treilea mijloc propus de Xenopol în vederea acelorași scopuri, era perfecționarea „metodelor de cultură". Pornind de la ideea că „agricultura a ajuns în zilele noastre o știință și că numai noi singuri mai credem că este o afacere de simplă rutină"[5], Xenopol cerea cu insistență practicarea unei agriculturi științifice. În vederea realizării acestei cerințe, el propunea ca și Ion Ionescu de la Brad, înființarea a „numeroase școli de agricultură prin districte", a unei „școli centrale de agricultură"

[1] A. D. Xenopol, *Studii economice*, p. 77.
[2] *Ibidem.*
[3] *Ibidem.*
[4] A. D. Xenopol, *Memorii asupra unor îmbunătățiri economice de realizat în Nordul Romîniei și în special la Iași*, Iași, 1887, p. 3.
[5] Idem, *Studii economice*, p. 80—81.

www.dacoromanica.ro

care pe de o parte să pregătească profesori pentru școlile districtuale, iar pe de altă parte,, să încerce a aplica țării noastre acele metode perfecționate ce s-ar potrivi cu starea ei economică, financiară"[1].

Realizînd aceste trei „reguli absolute", cum le spunea el, și paralel făurindu-ne o „industrie puternic dezvoltată care să meargă alăturea cu ea (cu agricultura—*n.n.*) și pe același pămînt"[2], vom reuși să scoatem agricultura „din decăderea în care se află", aducînd-o într-o stare prosperă. Altfel, se va ajunge în situația ca cerealele noastre din cauza insuficienței lor calitative să fie excluse de pe piețele Europei, așa cum s-a întîmplat pe piața din Amsterdam[3].

Dar, Xenopol — în care se întîlneau istoricul, filozoful și economistul — nu putea să limiteze măsurile pentru îmbunătățirea agriculturii la cele de ordin pur tehnic ca să zicem așa, chiar dacă ele erau extrem de utile și importante. Cel care studiase istoria noastră de la originile ei și reflectase asupra raporturilor dintre țărani și boieri nu putea să nu înțeleagă că îmbunătățirea situației agriculturii este strîns legată de problema îmbunătățirii situației țărănimii. Atîta timp cît „țăranul, temelia statului, se află într-o stare rea"[4], cît timp e lăsat „pradă lăcomiei exploatatoare a proprietarilor și arendașilor"[5], munca sa nu va fi productivă și interesată, agricultura nu se va putea ridica la nivelul dorit.

*

Ca să încheiem tabloul economiei naționale așa cum îl preconiza Xenopol, ne mai rămîne să vorbim despre comerț.

Imaginea sa asupra rolului comerțului în societate este de asemenea tributară concepției sale protecționiste.

Pornind de la ideea că „dintre ocupațiile economice, cea mai puțin productivă este comerciul pentru că nu produce valori reale... ci numai cît apropie pe consumatori de producători"[6], Xenopol concludea firesc că situația ideală este aceea în care comerțul este „restrîns pe cît se poate în ceea ce privește interiorul țării și mărginit numai la exterior"[7]. Unde anume poate fi realizată o asemenea situație? Bineînțeles, (și de aici încolo pecetea protecționistă este străvezie) că într-o țară industrială unde consumatorul (Xenopol îngustează arbitrar sfera acestei noțiuni, populînd-o numai cu consumatori de produse industriale) este relativ aproape de izvoarele de producere a bunurilor pe care trebuie să le achiziționeze. Existînd această apropiere, am zice naturală, între producători (de produse industriale—*n.n.*) și consumator (de aceeași categorie de produse—*n.n.*)

---

[1] A. D. Xenopol, *Studii economice*, p. 81.

[2] Idem, *Studii asupra stării noastre actuale*, partea a V-a, *Starea noastră economică*, în „Conv. lit." an. XI (1877), aprilie, p. 8.

[3] Aci, în tratarea problemelor agriculturii, influențele lui Carrey sînt atît de izbitoare încît nu rareori stăruie în cititorul avizat convingerea că Xenopol n-a făcut decît să copieze soluțiile lui — ne referim mai ales la acele mijloace propuse de economistul romîn — și să le aplice la realitățile romînești.

[4] Idem, *Industria mătăsii*, Buc., 1895, p. 11.

[5] Idem, *Mijloacele de îndreptare*, Buc., 1907, p. 20.

[6] Idem, *Studii economice*, p. 105.

[7] *Ibidem*.

www.dacoromanica.ro

rolul comerțului care după cum am văzut îndeplinește prin excelență tocmai rolul de „a apropia producătorul de consumator" devine cu totul minor. Dimpotrivă, într-o țară „curat agricolă" cum e a noastră, cele două elemente ale relației amintite fiind foarte depărtate spațial („toate obiectele lucrate, adică fabricate — trebuie aduse din străinătate")[1], rolul comerțului interior capătă proporții îngrijorătoare, țara plătindu-i „un tribut foarte urcat". Și, evident, nu scapă prilejul ca la capătul unei atari analize să nu tragă concluzii protecționiste : „De aici vine tendința de a înființa fabrici pentru a apropia consumatorul de producător și a scădea în proporțiune birul plătit comercianților"[2].

Această unilateralizare a raporturilor dintre cumpărător și producător, această reducere a problemei numai la consumul de produse industriale cu totul neștiințifică, își găsește explicarea în strădania lui Xenopol de a folosi orice fenomen economic în slujba argumentării și propagării tezelor sale protecționiste. În plus, aceasta se datorește fără îndoială și faptului că într-o economie ca a Romîniei de la sfîrșitul veacului al XIX-lea dominată de elementul agrar, marea problemă nu era schimbul intern de produse agricole, ci acel de produse industriale. De aceea, poate Xenopol are dreptate cînd afirmă că sporirea peste măsură a numărului de comercianți se datorește în parte și faptului că sîntem încă o țară „curat agrară".

Pentru interiorul țării, Xenopol preconiza deci un atare regim economic în care comerțul să fie, „restrîns pe cît se poate". Funcțiunea comerțului trebuia îndreptată în special în spre „relațiile economice cu alte state".

Xenopol trădează, atunci cînd vorbește despre comerțul exterior, unele simpatii față de mercantilism (cu care protecționismul se înrudește într-o oarecare măsură, mai ales în ceea ce privește încurajarea dezvoltării industriale prin politica protecționistă). El apăra școala mercantilistă și cerea ca „suma de bani de metal importată pentru productele exportate să fie mai mare decît suma cea exportată pentru productele importate", pentru că „moneda nu trebuie considerată numai ca un simptom al bogăției ci ca un agent care înlesnește... circulațiunea averilor și schimbul slujbelor ce se face între oameni"[3]. El este însă departe de vechiul și clasicul mercantilism, care nega total rolul producției sociale. Simpatiile pentru acesta se dezvăluie numai atunci cînd tratează problema comerțului exterior și acest lucru ținînd seamă de felul în care concepea Xenopol această problemă, era aproape inevitabil.

Problema comerțului exterior era un punct important atît în concepția liber-schimbistă, cît și în cea protecționistă. Liber-schimbiștii se declarau pentru un comerț cu totul liber, cu ajutorul căruia să putem importa masiv toate produsele industriale pe care noi nu trebuie să le producem, de vreme ce le putem procura de aiurea. Că în acest fel pătrundeau în țară nestingherite o serie de produse fabricabile și la noi și prin aceasta se stăvilea orice încercare de a crea o industrie autohtonă, pentru liber-schimbiști nu era o problemă. În aceste condiții a lupta pentru făurirea și

[1] A. D. Xenopol, *Studii economice*, p. 105.
[2] *Ibidem*, p. 106.
[3] A. D. Xenopol, *Starea noastră economică*, în „Conv. lit.", an. XI (1877), aprilie, p. 10.

www.dacoromanica.ro

dezvoltarea industriei naționale, însemna, necondiționat, a dovedi și caracterul păgubitor al politicii comerciale, a liberului schimb, a demonstra necesitatea stăvilirii importului printr-o politică vamală corespunzătoare, a dovedi necesitatea unei balanțe comerciale favorabilă. A trata asemenea probleme fără a plăti tribut, fie el chiar în mică măsură mercantilismului era, cum spuneam, aproape imposibil.

Caracteristic pentru poziția generală a lui Xenopol e punctul său de vedere în problema comerțului exterior. Ca întotdeauna, atacă frontal tezele liber-schimbiste. Nevoia de a închide granițele țării în calea torentului produselor de import îi apare ca un imperativ de imediată importanță. El demonstrează netemeinicia tezei liber-schimbiste, după care „cu cît o țară importă mai mult, cu atît e mai bogată" subliniind că, „sporirea importului în țara noastră nu înseamnă creșterea bogăției, ci stîrpirea ei... îndreptarea îndeletnicirilor sale tot mai mult către munca brută"[1] și, bineînțeles, împiedicarea evoluției noastre pe tărîm industrial. Afirmațiile liber-schimbiștilor îi apar drept „tot ce poate fi mai absurd". Singura modalitate, arată el, de a izbîndi, în această privință stă în introducerea de către stat a unei politici vamale eficiente, încurajarea și protejarea pe plan intern a întreprinderilor industriale. Altfel, nu vom ieși din situația rușinoasă și păgubitoare, ca aceea creată în urma convenției comerciale cu Austro-Ungaria, prin care importăm făină fabricată din grîul pe care îl exportăm pe un preț de nimic. Altfel, nu vom putea ieși din această situație, cînd „vindem — observa cu ironie amară Xenopol pielea vulpei pentru farting, și-i cumpărăm coada înapoi pentru un schilling"[2].

Ridicînd bariere vamale înaintea fabricatelor apusene trebuie intensificat totodată exportul de produse indigene, care vor putea varia de la produsele agrare pînă la petrol, cărbune și alte produse industriale, legate mai ales de industria ușoară. Aceasta pentru că în ultima instanță, puterea de producțiune a unei țări se măsoară de obicei după exportul său, fiindcă acesta înfățișează prisosul producției peste trebuințele țării[3]. Reușind să împuținăm importul și paralel să mărim volumul exportului, vom putea ajunge la atît rîvnita balanță comercială favorabilă, datorită căreia nu vom mai fi nevoiți „să dăm pe an mai multe valori... streinătății pe cît luăm de la ea"[4].

★

Așa cum ne-am străduit să arătăm, A. D. Xenopol marchează un moment important în evoluția gîndirii noastre economice. E drept că el n-a fost un teoretician al științei economice, că n-a abordat problemele economice la nivelul generalizărilor științifice. S-a dovedit însă a fi unul din cugetătorii vremii, care, aplecîndu-se cu atenție asupra fenomenului nostru economic, a propus căi realiste pentru propășirea lui. Aspectul

[1] A. D. Xenopol, *Studii economice*, p. 191.
[2] *Ibidem*, p. 226.
[3] *Ibidem*, p. 69.
[4] A. D. Xenopol, *Situația financiară a Romîniei*, Buc., 1887, p. 51.

www.dacoromanica.ro

acesta dacă ne e permis a spune, practic, al operei economice a lui Xenopol, nu este însă un ce caracteristic numai lui. Cu puține și neînsemnate excepții, mai toți cugetătorii secolului al XIX-lea care se ocupă de probleme economice, se mențin la nivelul discutării situației economice a țării și indică potrivit poziției de clasă și formației lor științifice, soluții de urmat. De altfel, acest lucru este cu totul normal pentru Romînia celei de-a doua jumătăți a veacului al XIX-lea în care știința în general (și cea economică în special), datorită evoluției relativ încete a forțelor de producție, de-abia pășea spre maturizare și specializare.

Ceea ce dă forță și superioritate gîndirii economice a lui Xenopol e justețea multora din tezele propagate de el. Și acest lucru ni se impune nu numai din confruntarea opiniilor sale cu cele ale lui Ghica, Strat sau Moruzi, dar și cu cele ale lui P. S. Aurelian, bunăoară care ca și Xenopol, ocupa poziții protecționiste. Deși A. D. Xenopol nu a fost prin excelență un economist (așa cum a fost Dionisie Pop Marțian sau Aurelian), ci în primul rînd un istoric și un filozof, socotim totuși că există suficient temei pentru a afirma că în galeria economiștilor celei de-a doua jumătăți a veacului al XIX-lea, Xenopol ocupă locul imediat următor după Marțian. Din deceniul al VII-lea, de cînd Marțian demonstrase caracterul dăunător al liber-schimbismului și necesitatea creării industriei naționale, această problemă — atunci de fundamentală importanță pentru dezvoltarea noastră economică — nu mai găsise un asemenea consecvent și dîrz apărător. Xenopol a făcut din opera sa economică (mare nu din punct de vedere al dimensiunii, ci din cel al valorii) o permanetă chemare spre crearea unei industrii indigene, un aspru rechizitoriu al reacționarelor principii, după care Romînia trebuia să rămînă un veșnic hinterland agrar. (Sub acest raport, chiar și Aurelian se situează cu cîteva trepte în urma lui Xenopol, deoarece chiar în 1881 susținea că nu industria este aceea care trebuie atunci dezvoltată, ci meseriile).

Neglijată sau uitată în trecut (la numai un an după moartea lui Xenopol, D. Gusti trăgînd semnalul de alarmă nota că e necesar „să rupem cu conspirația tăcerii, care începe să se urzească în jurul memoriei lui" [1]), opera economică a lui Xenopol solicită azi o cercetare atentă. Studiind-o, vom putea afirma trăinicia unei opere dintre cele mai demne de valorificat din istoria gîndirii noastre economice.

[1] D. Gusti, *In memoriam*, în „Ideea europeană", nr. 62, martie, 1921, p. 1.

www.dacoromanica.ro

STUDII
Revistă de istorie
Anul X, nr. 4, 1957

UNELE ASPECTE ALE POLITICII INTERNE A LUI ȘTEFAN CEL MARE

DE

ALEXANDRU I. GONȚA

PROPRIETATEA FEUDALĂ ÎN MOLDOVA

Constituită cu mult înainte de întemeierea statului, proprietatea feudală în Moldova este atestată de un document emis de cancelaria ungară încă din anul 1331. În acest an, Carol Robert, regele Ungariei, se plînge că moșiile fostei episcopii a Milcovului dinainte de 1241 au fost luate de„ cei puternici ai acelui ținut" [1].

Un alt document emis de aceeași cancelarie în anul 1365 confirmă, nu numai existența proprietății feudale, dar și funcționarea principiului dominiului eminent în această țară. Regele Ludovic cel Mare, confiscînd moșiile lui Bogdan voievod din Maramureș pentru a le da credinciosului său, Balc, fiul lui Sas, alungat de „cunoscutul infidel", spune că face aceasta pentru a răsplăti faptele de vitejie ale lui Balc, care a lăsat în Moldova „pămînturi și drepturi proprii" [2].

Bogdan voievod, socotindu-se suveranul teritoriului cucerit [3] cu oamenii săi, a confiscat, fără îndoială, proprietățile lui Balc.

Fiindu-i domnia numai ca o „căpitănie" din cauza repetatelor expediții de pedepsire întreprinse de oamenii lui Ludovic cel Mare, Bogdan voievod nu s-a putut ocupa de organizarea statului. Urmașii săi însă, dăruiesc vitejilor din jurul domniei sate libere, cu urice, punînd astfel baza proprietății feudale private în forma în care o cunoaștem astăzi.

---

[1] Zimmerman-Werner, *Urkundenbuch*, I, p. 455—456; P. P. Panaitescu, *Interpretări românești*, Buc., 1947, p. 45.

[2] Hurmuzaki - Densusianu, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, București, 1890, I, p.94. „*terrasque proprias et iura ibidem, relinquendo*".

[3] I. Tanoviceanu, *Formațiunea proprietății funciare în Moldova*, în *Prinos lui D.A. Sturdza*, Buc., 1903, p. 114.

D. Arion, *Încercare asupra dominiului eminent*, în *Închinare lui N. Iorga*, Cluj, 1931, p. 3.

www.dacoromanica.ro

Cel dintîi document intern original din 7 ianuarie 1407, menționează că satele de la gura Neamțului Cîrstianeștii și Timișeștii au fost date mănăstirii Neamț de „sfînt răposatul domn Io Petru Voievod [1]. Această mențiune ne face să credem că în timpul domniei lui Petru Mușat, exista deja o cancelarie domnească. Din documentele emise de cancelaria lui Petru Mușat nu ne-a parvenit decît unul singur [2], și acela în copie.

De la Roman voievod, primul document cunoscut, emis la 30 martie 1392, ne arată că Ionaș Viteazul primește pentru „drept credincioasa slujbă 3 sate pe S ret, uric cu tot venitul" [3].

Sistemul daniilor pentru „vîslujenii", indiferent de natura lor, început dacă nu chiar sub Bogdan ori Lațcu, sigur sub Petru Mușat voievod, a fost practicat pe o scară largă pînă sub domnia lui Ștefan cel Mare, de toți voievozii moldoveni.

Din cele 108 documente cunoscute ca fiind emise în perioada de 48 ani — de la 1384 la 1432 — un număr de 83 sînt de danii, 22 documente sînt de întăriri, unul de înființare a episcopiei armene [4], unul de întăriri și danii [5] și altul de închinare [6] de sate mănăstirii Bistrița.

Din numărul total al documentelor, 80 % îl formează documentele de danii și numai 20 % cel de întăriri. Deci 4/5 din timpul și ocupația cancelariei domnești sînt puse la dispoziția emiterii documentelor de danii și numai 1/5 pentru emiterea celor de întăriri de sate.

În perioada de timp 1432—1457, deși turburată de sfîșietoarele lupte interne, numărul documentelor de danii din satele libere crește și mai mult, atingînd cifra de 110. Dacă ținem seamă că această perioadă nu depășește 25 ani, vedem că într-un timp mai scurt decît prima perioadă, numărul daniilor depășește cu 26 documente pe cel din perioada precedentă.

Privind însă numărul documentelor de danii din cele 239 acte emise în cea de a doua perioadă, vedem ca el nu atinge 50%. De această dată documentele de întăriri, (128, față de 110, de danii și un document conținînd închinarea țării față de turci [7], depășește 50% din numărul total.

Această politică internă, de a dona sate credincioșilor domniei dusă de predecesorii lui Ștefan cel Mare a pus baza proprietății private feudale în forma în care ne este cunoscută astăzi și a unei clase de feudali care era în floare la urcarea pe tron a marelui voievod.

Noul domn avea să inaugureze o nouă politică internă față de satele libere.

---

[1] *Documente privind istoria Romîniei*, A, XIV, XV, vol. I, Buc., 1954, Ed. Acad. R.P.R., p. 15.

[2] *Ibidem*, p. 1, anul 1384 mai 1. În Muzeul Arheologic din Suceava se află o pecete — matriță — de la Petru Mușat voievod.

[3] *Ibidem*, p. 2.

[4] *Ibidem*, p. 12

[5] *Ibidem*, p. 18.

[6] *Ibidem*, p. 66.

[7] *Ibidem*, p. 286.

www.dacoromanica.ro

INTERVENȚIA LUI ȘTEFAN CEL MARE CU PRILEJUL TRANSFERĂRII SATELOR ÎN PROCESUL DE VINDERE-CUMPĂRARE

Cel dintîi fenomen care se desprinde din documentele secolelor XIV și XV, deosebite după obiect, este, după cum am văzut acel al donațiilor de sate, pe care le fac voievozii Moldovei unora dintre vitejii țării. Acest fenomen a făcut ca tot cel ce era purtător al unui titlu de proprietate asupra unui „sat" să fie socotit boier feudal, iar tot cel care se ascundea după numele de „sat" de ocol, „sat" donat ori „sat" întărit, să fie considerat țăran dependent.

Al doilea fenomen care a decurs din primul și a mers apoi paralel cu cel dintîi multă vreme, a fost acela de întărire a proprietății moștenite, succesorilor legali. Adică, împărțirea satelor ori satului între succesorii primului stăpîn, care primeau de la domn „pentru drept credincioasa slujbă" a tatălui și a lor, actele de întărire, pe baza primului uric. Astfel, cei care primeau titlurile de proprietate continuau să fie feudali, iar oamenii din satele întărite lor rămîneau mai departe țărani dependenți.

Acestora le-a urmat, după aproape o sută de ani de la întemeierea statului moldovean, un nou fenomen. Și anume, acela al vînzării de sate de către purtătorii de titluri feudale, fie că erau donatari, fie moștenitori ai donatarilor. Astfel, la 5 martie 1438, ne aflăm pentru prima dată în fața unei vînzări de sat. Grozav, fiul lui Mogoșel de la Vinea, vinde Neagăi, cneghina lui Giurgiu Peatră jumătate din satul său „care-i la Vinea" [1].

În anul următor, la 3 aprilie 1439, se face în cancelaria domnească o altă vînzare. Ivașco, fiul lui Horaiță, vinde lui Stanciul postelnic, pentru 90 de zloți, jumătate din satul Plișineți [2].

Faptele se repetă apoi și ajung pînă la urmă una din preocupările cancelariei domnești, care numai între 5 martie 1438 și 15 septembrie 1466, — (cînd printre cumpărători apare însuși Ștefan cel Mare) — emite 47 de documente, printre care se vînd 33 sate, 8 jumătăți de sate, 7 seliști și 2 locuri pustii cu 3961 zloți.

Indiferent dacă satele erau cumpărate fără a se arăta moneda [3] pe vite [4], pe cai [5] și zloți, sau numai pe zloți, procesul vînzărilor a trebuit să intereseze domnia, nu atît pentru a opri acumularea de bani de către vînzători, cît concentrarea mai multor sate în mîinile unor feudali, care prin puterea lor economică și influența lor politică ar fi putut dăuna țării și domniei. Mari feudali cu 40—50 sate au existat în secolul al XV-lea, în Moldova și pînă la venirea lui Ștefan cel Mare la domnie.

---

[1] *Doc. priv. ist. Rom.*, A, XIV, XV, vol. I, p. 153.
[2] *Ibidem*, p. 160.
[3] *Ibidem* p. 153, 176, 277, 331; *ibid.*, A, XV, vol. II, p. 203.
[4] *Ibidem* p. 189.
[5] *Ibidem*, p. 208, 358; *ibid.*, vol. II, p. 116.

www.dacoromanica.ro

Oricui îi este cunoscut numele lui Mihail de la Dorohoi [1], al boierilor Cupcici [2], al lui Oană vornicul de Suceava [3], al lui Mihu logofătul [4], dintre laici și al episcopiei de Rădăuți [5] dintre comunitățile religioase. Dar acești feudali își creiaseră averile lor pe baza „drept credincioasei slujbe" prin danii de la domnii pe care i-au servit cu credință, ori prin moștenire. Prin procesul de cumpărare însă, oricine dintre boieri, chiar indezirabilii domniei și-ar fi putut mări averile ; aceasta nu convenea deloc noului domn.

Printr-un proces lent de devoluțiune, satele marilor boieri ajungeau la jumătate, ca număr, dacă erau doi moștenitori legali și la numai un sfert dacă erau patru moștenitori. În cazul cînd stăpînul n-avea moștenitori, faptul convenea și mai mult, căci întreaga lui avere revenea domniei.

Apariția fenomenului vinderii și cumpărării de sate în acest proces care — încet dar sigur — ducea la fărîmițarea averii — nu numai că oprea procesul normal de descompunere a latifundiilor, dar pregătea calea inversă, de acumulare de sate în mîinile a puțini stăpîni. Fiind conștient de ce se putea întîmpla cu concentrarea satelor în puține mîini, Ștefan cel Mare, a intervenit direct în acest proces al transferării satelor de la domnie și din mîinile micilor proprietari în acelea ale marilor feudali.

1. Prima măsură pe care a luat-o a fost aceea de a nu face danii din satele depinzînd de ocoalele tîrgurilor niciunui feudal, fie laic, fie comunitate religioasă, pentru a nu diminua cu nimic averea care se cuvenea de drept domniei, de cît tîrziu de tot, după ce-și consolidă domnia. Cel dintîi document care menționează scoaterea unor sate din proprietatea domnească este din 20 septembrie 1479, pentru o comunitate religioasă [6], iar pentru boieri este documentul din 5 aprilie 1488 [7], deci la peste 20 de ani de la urcarea sa în scaunul Moldovei.

2. a) Cancelaria domnească avea misiunea să emită titluri de proprietate numai în cazurile de moștenire ale satelor, la succesorii legali, și numai în virtutea drept-credincioasei slujbe constatată de domn în persoană.

b) Cît privește cumpărătorii, întărirea avea să se facă numai la acei care se vor fi dovedit credincioși.

3. A treia măsură luată, a fost aceea că, începînd cu 15 septembrie 1466 [8] — Ștefan intervine în persoană pentru a cumpăra sate.

Intervenția domnului ca cumpărător de sate ne obligă să ne întrebăm : dacă Ștefan cel Mare a cumpărat parte din sate cu banii visteriei. ce a făcut cu aceste sate? Le-a creiat țăranilor din ele o situație aparte sau identică cu a celor din satele domnești, ori i-a donat din nou ?

---

[1] M. Costăchescu, *Mihail de la Dorohoi și satele lui*, în „Ion Neculce", Iași, fasc. 6, 1927.

[2] Idem, *Boierii Cupcici și satele lor*, în „Ion Neculce", Iași, fasc. 7, 1929.

[3] Idem, *Neamul lui Oană, dvornic de Suceava și satele lui*, Iași, 1929.

[4] V. Dimitriu, *Un mare boier moldovean din prima jumătate a secolului al XV-lea, logofătul Mihai-Mihu, 1932*, N. Grigoraș, *Logofătul Mihu*, în „Studii și cercetări ist.", XIX, Buc., 1946. p. 123—171.

[5] *Doc. priv. ist. Rom.*, A, XV, vol. II, p. 131.

[6] *Ibidem* p. 15. Se dau mitrop. de Suceava satele Vereșcecanii și Ungurenii.

[7] *Ibidem*, p. 95, „Se dăruiește lui Duma (vărul) satul pe Bogdana „unde a fost Fete", și o scliște pe Trotuș,., unde a fost Oana din Moișa."

[8] *Ibid m*, A, XIV, XV, vol. I, p. 350. Ștefan cel Mare cumpără de la frații Stan, Simeon și Iachim Bab.ci și de la fiii lui Iachim, satul Jicovul de sus, cu 200 zloti.

www.dacoromanica.ro

Dacă Ștefan cel Mare cumpărînd satele ar fi făcut aceasta pentru a-i dărui pe țărani cu pămînt, s-ar fi putut trage ușor concluzia că intervenția domnească a fost în favoarea țăranilor. Dacă însă Ștefan cel Mare cumpără satele în scopul de a-i scoate pe țărani cu pămîntul pe care locuiesc din mîinile unor feudali spre a-i da altora, mai apropiați domniei sau comunităților religioase ori ocoalelor ținuturilor, atunci intervenția domnească se va face tot în favoarea clasei stăpînitoare. Prin intervenția sa ca cumpărător de sate, și alipirea lor la ocoalele tîrgurilor sau cetăților, el a urmărit însă întărirea poziției sale, consolidarea domniei. Acest lucru se poate constata de la cel dintîi document în care apare ca cumpărător și pînă la cel din urmă. Cea mai mare parte din satele cumpărate au fost donate ctitoriilor sale și altor mănăstiri pe al căror sprijin se putea bizui oricînd și tîrgurilor, care își măreau astfel ocoalele lor, făcînd totodată să crească și veniturile domniei. Un număr mult mai mic de sate a fost dat unor boieri pentru credincioasă slujbă.

SATE CU ȚĂRANI DEPENDENȚI CUMPĂRATE ȘI DONATE MĂNĂSTIRILOR

Începînd chiar de la 15 septembrie 1466, cînd apare prima oară în calitate de cumpărător, Ștefan cel Mare investește banii vistieriei pentru a cumpăra satul Jicovul de Sus de pe Suceava, de la Stan, Iachim și Simion Babici și fiii lor, și a-l dona mănăstirii Putna. Rînd pe rînd mănăstirea Putna primește satele Ostrița cumpărat de la Tăbuci de la Cobîle și fratele său Pojar[1], Tîrnauca cumpărat de la Misea[2], Maneuții cu mori pe Suceava primit în schimb de la Ștefu1, fiul lui Hărman, Vicșanii sau Vicșineți cumpărat de la Ștefu1, nepotul lui Ivașco[3]. Satul Grecii de lîngă tîrgul Siret și seliștea Gromobitnaia sînt cumpărate de la Marena, fiica lui Toader Prodan[4]; Frătăuții, Botoșenița și Climăuții de la Stanciul, Ivanco și Isaico Starostescul[5]; Mășcățeștii cu mănăstire și mori pe Suceava cumpărat tot de la Stanciul, Ivanco și Isaico Starostescul. Clișcăuții sînt cumpărați de la Petru, Andreico, Matei și Iurie[6]; Voitinul, cumpărat de la Bogdan și Ion Miciorna, nepoți lui Iațco[7]; Ștubeiul de pe Bașeu și un loc pustiu pe Podraga, cît va putea să colonizeze mănăstirea[8], sînt cumpărate de la Ivanco Levici, Hrinco, Ștefu1, Pîrcălab și alții; Sinești și Onișcanii de la Cîrligătura, cumpărate de la fiii lui Ion Sinescul[9] și satele „unde a fost Falcin", Balintești, Farcenii, Scheia, Fîntîna lui Maceș și Seliștea Manei, toate cumpărate[10]. În total 19 sate și 2 selișți.

Suma întreagă investită de Ștefan cel Mare în satele cumpărate și donate mănăstirii Putna, viitoarea necropolă domnească, se ridică la 5 075 zloți, aproape jumătate din suma globală de 12 492 zloți plasată în

[1] *Doc. priv. ist. Rom.*, A, XIV, XV, vol. I, p. 387.
[2] *Ibidem*, A, XV, vol. II, p. 8.
[3] *Ibidem*, p. 89.
[4] *Ibidem*, p. 96.
[5] *Ibidem*, p. 113.
[6] *Ibidem*, p. 136.
[7] *Ibidem*, p. 140.
[8] *Ibidem*, p. 182.
[9] *Ibidem*, A, XVI, vol. I, p. 3.
[10] *Ibidem*, A, XV, vol. II, p. 29.

www.dacoromanica.ro

satele cumpărate pentru toate mănăstirile moldovenești și o treime din suma de 15 304 zloți scoși din visterie pentru cumpărare de sate.

Mitropoliei din Roman i se dăruiesc satele Negoești de pe Pîrâul Negru, jumătate din Gostilești, satul lui Botăș și Poiana, ambele județii pe Moldova, Ciorsăcești, numiți și Tibești, cumpărate de la Mihul, Giurgea, Bratul, Dașco și alții [1] și satul Muntenii Scutași [2], toate cumpărate cu 1 092 zloți.

Mănăstirea de la Moldovița primește jumătate din satul Zvorîște cu mori în Siret, cumpărate de la nepoții lui Giurge Zvorîște [3], cu 400 zloți.

Mănăstirii de la Neamț i se dau satele Mogoșești și Băiceni cumpărate cu 400 zloți, de la nepoții lui Cozma Șandrovici [4].

Mănăstirea de la Bistrița primește satele Ilișești, Dragomirești și Talvești [5], cumpărate cu 400 zloți de la nepoții lui Stan Bîrlici.

Mănăstirii de la Voroneț, lăcașul de odihnă al sihastrului Daniil, Ștefan cel Mare îi donează satul Știlbicani pe Suha Mare [6], satul Vlădenii cu mori în Siret [7], selișteа Poiana de la Gura Humorului [8], o parte din satul Tomești [9], satul Milcinești la Cîrligătura cu 4 fălci de vie [10], toate cumpărate cu 985 zloți.

Mănăstirea Tazlău, altă ctitorie a marelui voievod, fu înzestrată, afară de satele Zănești, Stolnici și Faurii scoase din ocolul curții din Peatra și Bureștii de pe Siret, ascultător de curțile de la Bacău[11], cu satele Borilești, Drăgoești[12] și Urseștі[13] pe Nichid în Cîmpul lui Dragoș, Florești cu morile[14] și jumătatea de sus din satul de la gura Orbicului[15], toate cumpărate cu 1 170 zloți.

Pentru mănăstirea „Schimbarea la față" de pe Dobrovăț, ia de la Cîrstina, fata Voislavei, satele Rușii, Călugărenii și Dumești și le dăruiește mănăstirii, dînd în schimb Cîrstinei patru sate, dintre care două cumpărate în aceeași regiune cu 390 zloți [16].

Celelalte mănăstiri, tot pe Dobrovăț cu hramul „Pogorîrea Duhului Sfînt", îi dăruiește satele Fetești, Alexești, Munteni, Costiceni și Ostroveni, toate pe Dobrovăț, cumpărate cu 1500 zloți de la aceeași Cîrstina, de la Nastasia, nepoata ei și o vară, Vasutca, toate nepoate ale lui Ioan Damianovici [17].

---

[1] *Doc. priv. ist. Rom.*, A, XV, vol. II, p. 98.
[2] *Ibidem*, p. 286.
[3] *Ibidem*, p. 87.
[4] *Ibidem*, A, XVI, vol. I, p. 37.
[5] *Ibidem*, A, XV, vol. II, p. 299.
[6] *Ibidem*, p. 98.
[7] *Ibidem*, 110.
[8] *Ibidem*, p. 145.
[9] *Ibidem*, p. 261.
[10] *Ibidem*, p. 295.
[11] *Ibidem*, p. 159.
[12] *Ibidem*, p. 25.
[13] *Ibidem*, p. 26.
[14] *Ibidem*, p. 152.
[15] *Ibidem*, p. 163.
[16] *Ibidem*, p. 300.
[17] *Ibidem*, A, XVI, vol. I, p. 40.

www.dacoromanica.ro

Dacă ne uităm la rezultatul cumpărărilor de sate, vedem că au fost donate mănăstirilor 46 sate, 2 jumătăți cu o parte dintr-un sat și 2 selișți cumpărate cu suma de 12 492 zloți.

Schimbarea care a intervenit pentru aceste sate este că, dacă mai înainte ascultau de stăpînii laici și erau judecate de către staroștii de ținut, acum depind de mănăstiri care se conduc după legile bisericești, iar judecata se face de către egumen pentru toate abaterile lor.

Pentru domnie scoaterea acestor țărani de sub ascultarea boierilor și punerea lor sub ascultarea mănăstirilor a avut importanță. Puterea economică a celor dintîi a scăzut și a crescut în schimb cea a mănăstirilor, la care domnul găsea oricînd sprijin.

SATE CUMPĂRATE ȘI ALIPITE OCOALELOR DE TÎRG SAU DE CETĂȚI

Dar dacă Ștefan cel Mare a cumpărat sate și a înzestrat mănăstirile, el nu a uitat nici tîrgurile. Cîteva documente ce ne-au mai rămas din cele care au fost date ocoalelor, ne arată destul de concludent aceasta.

La 15 octombrie 1491, Ștefan cel Mare chema la scaunul domnesc de la Suceava pe stăpînii satelor din jurul Vasluiului și îi făcu să renunțe în schimbul unor sume de bani la titlurile lor de proprietate.

Grigorie arhimandritul de la Bistrița fu convins să renunțe la satele Cărstoi, Bilcari și Curtești de pe Racova, pentru 200 zloți.

Nepoții lui Fiere și ai lui Pătru și Cozma Streașină vînd domnului satul Fierești, pentru 100 zloți tătărești.

Fiii lui Băilă cel bătrîn dau Păuceștii pentru 50 zloți. Pentru aceeași sumă cedează satul Rohații și fiul lui Oanăș Ungureanul.

Toader Hasnaș vinde pentru 200 zloți satele Bălteni și Deleni cu selișstea Miclești pe Bîrlad.

Nepoatele lui Dămăcuș stolnicul dau Mareșanii pentru 70 zloți. Nepoții lui Ștefan Mesehne își vînd satul lor din sus de Vaslui pentru 56 zloți. Tot din sus de Vaslui sînt și satele lui Drăgoi și a lui Toma vîndute de nepoții lui Brudur.

Satul Mărățăi de pe Vaslui, numit altădată Prinos, este dat pentru 60 zloți de Ionașcu, feciorul lui Jora, nepotul lui Giurgiu Răspopă.

Două sate între Crasna și Bîrlad, Filipeștii și Săcuenii, sînt vîndute numai pentru 60 zloți de nepoata lui Ion Curiac, iar nepoții lui Ion Giumătate își vînd pentru 500 zloți satul pe Bîrlad, unde au fost Balosinăuții.

Toate aceste 16 sate și cu o seliște sînt alipite de Ștefan cel Mare la ocolul tîrgului Vaslui și după ce indică hotarele ocolului își dă sie-și uric specificînd : „Și plătind domnia mea tot deplin, ni-am sculat și am întors și am spus și am lipit toate aceste de mai sus numitele sate și siliști cătră tîrgul nostru Vasluiului ca să fie domniei mele uric cu tot venitul și fiilor domniei mele și nepoților, strănepoților prestrănepoților și la tot niamul domniei mele, nestrămutat nici odinioară, în veci" [1].

Avînd în vedere venitul ce-i revenea din alipirea celor 16 sate la ocolul tîrgului, domnul renunță la vama din produsele pe care le vor vinde în

[1] *Doc. priv. ist. Rom.*, A, XV, vol. II, p. 164.

www.dacoromanica.ro

tîrgul Vaslui, șoltuzii, pîrgarii și oamenii săraci, care locuiesc în Vaslui. Vor avea să plătească numai acei dintre locuitorii Vasluiului care vor aduce pește la tîrg.

Mai puțin norocos a fost ocolul tîrgului Bîrlad. Deși cu o suprafață de teren care atinge în diametru 18 km, satele ocolului Bîrlad, arse înaintea invaziei lui Mahomed, nu se refăcuseră încă în ianuarie 1495. Locuitorii săraci din satele de ocol, nespecificate, ca și cei din tîrgul Bîrlad care vin la Ștefan cel Mare împreună cu șoltuzii și pîrgarii din Bîrlad și cer să li se cerceteze hotarul cel vechi, „care din veac ascultă de acel tîrg al Bîrladului", erau deja oameni de ocol. Ștefan cel Mare se mărginește numai să le însemne hotarul vechi și să le mai adaoge la ocol o seliște cumpărată de la toți nepoții lui Petru Tudor cu 100 zloți [1], seliște care cădea tot înăuntrul hotarului ocolului.

Ca și la Vaslui, el dă scutire de plata vămii tuturor locuitorilor din Bîrlad, tot după obiceiul vechi, atunci cînd vor face comerț, pe piața tîrgului cu produsele lor, rămînînd să plătească vama numai acei dintre locuitorii Bîrladului, care ar aduce și ar vinde pește.

Vechiul obicei al acestor două tîrguri care dispăruse la un moment dat, în vremea cînd se bucurau de prosperitate economică [2], este reînviat de Ștefan cel Mare. Acest lucru era absolut necesar, întîi pentru refacerea economică a acestor două orașe arse de două ori în decurs de 40 de ani [3], și apoi în scopul menținerii unei piețe bogate, care prin atragerea negustorilor, măreau de la sine veniturile domnești.

A treia știre care ne informează de alte sate cu țăranii dependenți alipite de Ștefan cel Mare la un alt ocol domnesc, se află într-un document de la 17 ianuarie 1517.

Bogdan voievod, întărind satul Solonet lui Luca Arbore, arată că acest sat a fost dat de domn fiilor lui Ivanco Hanco, a lui Dărman și altora, toți nepoți lui Galiian, și le-a luat în schimb trei sate, Cosaceuți, Tricinți și Strijacouții, pe care le alipește la ocolul cetății Soroca „ca să asculte de cetatea noastră de la Soroca" [4].

Informația este foarte prețioasă nu atît pentru că se vorbește de încă trei sate luate de la feudali în schimbul unui singur sat, cît pentru faptul că aceste trei sate sînt anexate la ocolul cetății Soroca care, rezidită de Ștefan cel Mare într-un loc pe unde se strecurau în țară hoardele prădalnice ale tătarilor, a fost înzestrat cu venitul necesar pentru întreținerea oamenilor ce străjuiau la hotarele țării.

Desigur, că documente din acestea care arată intenția marelui voievod de a întări ocoalele domnești și cetățile țării, vor mai fi fost date, dar ele nu ni s-au păstrat.

---

[1] *Doc. priv. ist. Rom.*, A, XV, vol. II, p. 210.

[2] *Ibidem*, I, p. 45. În doc. din 20 aug. 1422, dat m-rii Bistrița ca să încaseze vama de graniță de la Bîrlad, nu se amintește nimic nici de scutirea de vamă pentru bîrlădeni, nici măcar de existența vreunui obicei pe care ar trebui să-l ia în seamă călugării.

[3] *Letopisețul de la Bistrița*, p. 115, ed. I. Vlădescu, în *Izvoarele Istoriei Romînilor*, Buc., Gr. Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. C. C. Giurescu, arse în 1439 și 1440 de tătari, iar în 1476 de Ștefan cel Mare în fața lui Mahomed, Gr. Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. P. P. Panaitescu, p. 76.

[4] *Doc. priv. ist. Rom.*, A, XVI, vol. I, p. 107.

www.dacoromanica.ro

Un alt ocol căruia i s-a anexat un sat, este cel al tîrgului Piatra.

La 7 mai 1475, apare la scaunul din Suceava, Cozma, fiul lui Băloş, pentru a cărui slujbă dreaptă şi credincioasă, Ştefan cel Mare îi întăreşte satul Băloşeşti de pe Iucaş, ţinutul Neamţ, moştenit de la tătăl său, Băloş.

Satul Tortoreşti din acelaşi ţinut, din care o jumătate se afla în stăpînirea lui Cozma, iar cealălaltă jumătate fusese vîndută de acesta pentru 70 de zloţi mănăstirii de la Bistriţa, este luat de domn şi anexat la ocolul amintit. Totodată domnul obligă pe Cozma, fiul lui Băloş să restituie mănăstirii de la Bistriţa banii pe care-i primise pe jumătate de sat.

Documentul nu ne arată dacă satul a fost cumpărat, ori confiscat. Fraza din el este foarte laconic redată de diacul Andreica „Şi după aceasta s-a ridicat iarăşi sluga noastră Cozma şi a întors aceşti bani mai sus scrişi sfintei mănăstiri de la Bistriţa, pentru că acel sat Tortoreştii l-am luat noi în hotarul nostru de la Piatra"!

Faptul este cu atît mai curios cu cît lui Cozma i se întăreşte în acelaşi document satul Băloşeşti, şi apoi, nu numai că nu primeşte suma de cumpărare pentru satul Tortoreşti, dar mai este şi obligat să restituie suma de 70 de zloţi mănăstirii de la Bistriţa pentru jumătate de sat vîndută acesteia. Nu putem şti care a fost mobilul principal al acestei confiscări. Probabil că, imediata vecinătate a satului Tortoreşti de tîrgul Piatra — 5 km, de tîrg —, şi importanţa economică a satului, de care nu se puteau lipsi curţile domneşti de la Piatra, l-au făcut pe Ştefan cel Mare să ia chiar din mîinile călugărilor de la Bistriţa jumătatea satului Tortoreşti, atît de aproape şi de necesar trebuinţelor mănăstirii, trecînd peste uzanţele obişnuite.

Cumpărarea celor 20 de sate cu 2 selişti, în schimbul a 1 590 de zloţi reprezintă mai puţin de jumătate din numărul satelor cumpărate şi donate mănăstirilor.

Prin alipirea lor la ocoalele tîrgurilor domneşti însă, satele cu ţăranii dependenţi au fost scoase din mîinile stăpînilor feudali şi puse direct sub ascultarea vornicilor de ocoale, reprezentanţii domnului ca dregători şi nu ca stăpîni direcţi.

SATE CUMPĂRATE ŞI DONATE ALTOR FEUDALI

Ca ultim scop urmărit în cumpărarea satelor şi abia pe al treilea plan, stă înzestrarea unor oameni noi, apropiaţi de domn.

Tîrziu de tot, abia după ce toate eforturile depuse pentru a scoate Moldova din rîndul ţărilor tributare, s-au dovedit zadarnice, domnul se gîndeşte şi la unii din boierii săi, care-l susţinuseră în vremurile de grea cumpănă pentru ţară şi domnie.

Lăsînd numai pentru rudele sale cinstea de a fi dăruite cu sate domneşti de ocoale, Ştefan cel Mare răsplăteşte serviciile unui mic număr de boieri cu sate cumpărate ori confiscate.

La 9 martie 1479 domnul cumpără de la Bogdan stolnicul satul Podoleni din ţinutul Neamţ şi-l dăruieşte slugii sale, Avram Frîncu[1],

[1] *Doc. priv. ist. Rom.*, A, XV, vol. II, p. 315.

www.dacoromanica.ro

împreună cu vechiul privilegiu, dat de Ștefan voievod, fiul lui Alexandru cel Bun.

Pentru a răsplăti dreapta și credincioasa slujbă a lui pan Ion Murgu, Ștefan cel Mare cumpără la 31 octombrie 1491 de la fiii lui Dragoș Zeamă de la Zeletin două sate pe Perechiciu, Hințești și „unde a fost Neagșa Taurul" [1].

Lui Stan Poiană îi dăruiește la 30 martie 1492, satul Cîrnești, cumpărat de la Neacșa, nepoata lui Mihăilă Popșa [2].

Pe Ieremia vistierul îl dăruiește la 20 noiembrie 1499 cu satul Juleștii de pe Pîrâul Negru, cumpărat de la Lupșe din Siretel [3], iar pe Petrica comisul îl înzestrează la 15 martie 1493 cu satul Onicenii de pe Somuzul Rece, confiscat de la Avram vistierul „pentru hiclenie", „cînd a fugit de la noi în țara Lituaniei" [4].

Deci un număr de cinci boieri primesc de la domn pentru serviciile lor șase sate (două primește panul Ion Murgu) cumpărate cu 1 282 zloți.

Comparînd numărul satelor cumpărate pentru boierii credincioși cu acela al satelor cumpărate pentru mănăstiri (46 și două jumătăți, ori al acelora lipite de ocoale 20) oricine își poate face ideia că Ștefan cel Mare, în acțiunea sa de cumpărare a satelor, nu a urmărit scoaterea satelor cu țărani dependenți din mîinile feudalilor laici, în scopul de a interveni în favoarea țăranilor, pentru a-i scoate din clasa lor socială și a le crea una mai bună decît o aveau. Repartizarea celui mai mare număr din satele cumpărate (52) din nou la feudali față de cel dat la ocoalele domnești demonstrează suficient aceasta.

ATITUDINEA LUI ȘTEFAN CEL MARE FAȚĂ DE SATELE DE OCOL

Din cadrul aceleiași politici perseverente și bine conturate face parte și politica internă dusă față de satele de ocol.

Urmărind consolidarea domniei prin cumpărarea de sate și alipirea lor la ocoalele orașelor, Ștefan cel Mare, a evitat mult timp să disloce sate de ocol și să le dea mănăstirilor ori boierilor favoriți.

Numai o politică economică bine chibzuită față de orașe și ocoale, — surse de venituri mari și permanente ale vistieriei domnești puteau scoate domnia din impas și restabili o dată cu prestigiul ei și liniștea în țară.

SATE DE OCOL DONATE MĂNĂSTIRILOR

Cu toată această politică avem totuși cîteva cazuri cînd sate de ocol au fost donate mănăstirilor. Cel dintîi document care amintește de scoaterea unui sat din proprietatea domnească este actul din 20 septembrie 1479 [5].

Voind să înzestreze mănăstirea Putna, domnul ia „satele noastre adevărate, anume Vereșcecani pe Siret, cu mori, și Ungurenii, și împreună

[1] *Doc. priv. ist. Rom.*, A, XV, vol. II, p. 169.
[2] *Ibidem*, p. 178.
[3] *Ibidem*, p. 293.
[4] *Ibidem* p. 195.
[5] *Ibidem* p. 15.

www.dacoromanica.ro

cu „marele privilegiu" de la Alexandru cel Bătrîn, îl dă mitropolitului Gheorghe al Sucevii, primind în schimb satul Jicovul de Jos cu moara și vama, pe care-l dăruiește mănăstirii Putna.

Tot aceleiași mănăstiri îi mai dă la 3 aprilie 1488, pe lîngă pietrele de ceară, cu șase voștinari, morile și sladnița din tîrgul Siret și „satul nostru propriu", anume Cozminul, din ținutul Cernăuți [1].

La 20 aprilie 1491, Ștefan cel Mare ia „satele noastre drepte domnești" Zănești, Stolnicii și Faurii „din ocolul curților noastre de la Piatra", cu morile, ștezele și gîrlele de la Bistrița, și Bureștii cu loc de prisacă „fost ascultător de curțile de la Bacău" și le dăruiește mănăstirii de la Tazlăul Mare [2].

Mănăstirii Bistrița îi dă la 22 martie 1500 „satele noastre drepte și proprii", Sluganii, Chicoșeștii, Călieneștii și Lățcanii [3], iar mănăstirii Neamț, satul Băiceni de pe Siret cu mori tot din „satele noastre proprii" [4].

Adunate, satele ieșite din ocoale nu depășesc numărul de 12, număr foarte mic dacă ne gîndim la zecile de sate donate de predecesorii săi mănăstirilor.

SATE DE OCOL DONATE BOIERILOR

Trecînd la analiza documentelor prin care se fac danii de sate curtenilor, constatăm, ca și la daniile de sate făcute mănăstirilor, că ele sînt din ultima parte a domniei și în număr mai mic decît cel donat mănăstirilor.

Documentele care ne-au mai rămas, ne arată că la început numai o rudă a domnului, Duma, fiul lui Vlaicu, vărul domnului, a rupt, după 31 ani de la urcarea pe tron, sistemul instaurat de Ștefan cel Mare și a obținut la 5 aprilie 1488, „dintre satele noastre", care „ne-au rămas de la Vălcea și de la cneaghina lui Olga, din prlvilegiul bunicului nostru Alexandru voievod", satul, „unde a fost Fete", pe Bogdana și o seliște în același hotar pe Trotuș [5].

După el a trebuit să treacă încă șapte ani, ca o altă rudă apropiată, Cîlnău spătarul, căsătorit cu nepoata de soră a lui Ștefan cel Mare [6], să mai poată obține o nouă danie de sate domnești.

Coborîndu-se la Vaslui la 10 ianuarie 1495, pentru a sărbători, după douăzeci de ani, victoria de la Vaslui, care-i dusese faima peste hotarele țării, Ștefan cel Mare dăruiește lui Cîlnău spătarul și lui Eremia postelnicul, satul Piscul pe Bîrlad [7].

Cu această ocazie se mai întăresc și cîtorva curteni satele Merești, pe Bîrlad [8], Tomcești [9], Țigăneii pe Dimaci [10] și Lieștii pe Bîrlad [11].

[1] *Doc. priv. ist. Rom.*, A, XV, vol. II, p. 92.
[2] *Ibidem*, p. 159.
[3] *Ibidem*, p. 307.
[4] *Ibidem*, A, XVI, vol. I, p. 37.
[5] *Ibidem*, p. 95.
[6] Dragna, fiica Mariei și a lui Șendrea, portarul Sucevei.
[7] *Ibidem*, p. 215 și 220.
[8] *Ibidem*, p. 216.
[9] *Ibidem*, p. 217.
[10] *Ibidem*, p. 219.
[11] *Ibidem*, p. 223.

www.dacoromanica.ro

În total deci numai două sate dăruite boierilor și acestea unor rude domnești.

Scopul nu este greu de ghicit. Zgîrcenia domnească în privința donațiilor din satele de ocol, a avut ca țintă să păstreze cît mai complet patrimoniul moștenit, pentru a nu micșora veniturile visteriei.

Ștefan cel Mare este poate singurul domn care a făcut cele mai puține donații de sate de ocol, boierilor, dar care a știut să folosească la maximum puterea proprietarilor feudali, numai prin sistemul întăririlor de sate.

DANII DE LOCURI PUSTII ȘI SELIȘTI PENTRU SATE

Dacă a fost foarte rezervat în ce privește daniile de sate de ocol, Ștefan cel Mare dăruiește în schimb multe din seliștele și locurile pustii ale țării pentru a se crea sate și a se popula astfel țara.

La 5 aprilie 1488, Duma, vărul său, primi seliștea „unde a fost Oana din Moișa", pe Trotuș [1], iar Sima Bahluian, seliștea Tețcanilor la confluența Tazlăului Mare cu Tazlăul Sărat [2].

Locuri pustii pe Vișnoveț lîngă Bic sînt dăruite lui Mălușca și fratelui său, lui Cozma Răzan și fratelui său [3]. Probabil aceluiași Cozma, dar numit de această dată Răzăneanu, i se mai dăruiește alt loc pe Botna Mare[4].

Seliștea tătărească, numită Fîntîna Popișoara, din ținutul Tigheci, este dăruită lui Dobrotă și Lupu pentru a-și face sat cu 20 de case [4].

Tot pentru un sat de 20 de case i se dăruiește și lui Duma Hurduescu și fraților săi, un loc la Spiroasa, pe Cogîlnic [5].

Lui Stan și fraților săi li se dă un loc pustiu pe Gahov, la Fîntîna lui Vlad, ca să-și facă sat „cît va putea să trăiască un sat de agiunsu" [6]; iar lui Buda și Grozea, i se dăruiește în același scop, un loc în pustie pe Sărata mai jos de gura pîrăului Căpățîroasa [7].

Politica urmărită în dăruirea de locuri pentru sate a avut ca scop, desigur, colonizarea țării în regiunile de la Nistru devastate și pustiite mereu de hoardele tătărești. Chiar dacă stăpînii vor fi cei dintîi care vor profita de adunarea de brațe de muncă în satele în formație, de aceasta avea să se bucure totuși mai tîrziu și domnia.

★

Urmărind în politica internă numai interesele țării, Ștefan cel Mare a căutat pe toate căile să-și consolideze domnia.

Pentru a realiza aceasta în mod practic el a adoptat îndată ce a ocupat scaunul țării o serie de măsuri menite să-i asigure rezultatul dorit.

1. A pus capăt sistemului de donațiuni din satele de ocol pentru răsplătirea feudalilor.

[1] *Doc. priv. ist. Rom.*, A, XV, vol. II, p. 95.
[2] *Ibidem*, p. 191.
[3] *Ibidem*, p. 318, și vol. I, A, XVI, p. 10.
[4] *Ibidem*, A, XVI, vol. I, p. 5.
[5] *Ibidem*, p. 5.
[6] *Ibidem*, p. 14.
[7] *Ibidem*, p. 28.

www.dacoromanica.ro

2. A readus în patrimoniul domniei prin cumpărare pe bani multe sate.

3. A întărit mănăstirilor existente, satele donate de predecesorii săi, iar celor noi le-a dăruit mai multe sate provenite din cumpărare.

4. A răsplătit pe boierii apropiați lui numai cu sate cumpărate, excepție făcînd doar rudele domnești.

Prin sistarea donațiilor și aplicarea sistemului de întărire a satelor moștenite de feudali a făcut, pe de o parte, ca proprietatea feudală să se macine prin împărțirea între moștenitori, iar pe de altă parte, prin intervenția sa în procesul de vînzări și cumpărări de sate a smuls boierilor circa 76 sate și două jumătăți de sate dintr-un număr de aproximativ 153 de sate și 22 jumătăți cîte s-au vîndut, restul rămînînd în mîinile altor feudali.

Suma totală, investită în aceste sate este de 15364 zloți tătărești, adică aproape jumătate din întreaga sumă care s-a învestit în toate satele cumpărate. Această sumă nu depășește 35 405 zloți.

Printr-o astfel de politică chibzuită pe care n-am întîlnit-o la predecesorii săi, se explică victoriile pe cîmpiile de bătălie și situația înfloritoare a Moldovei în timpul lui Ștefan cel Mare.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

STUDII
Revistă de istorie
Anul X, nr. 4, 1957

DIN ISTORIA RELAȚIILOR COMERCIALE ROMÎNO-CEHOSLOVACE ÎN EVUL MEDIU*

(Produse textile cehe pe piețele romînești)

DE

Dr. FRANTIȘEK KAFKA

DOCENT LA UNIVERSITATEA CAROL DIN PRAGA

Se știe că studiul exportului de postav și al altor produse textile în cursul evului mediu constituie o problemă importantă pentru cercetarea dezvoltării forțelor și relațiilor de producție din orice țară în timpul orînduirii feudale.

Începînd din secolul al XIII-lea, statul ceh, în granițele căruia intrau, în afară de Cehia și Moravia, și țările pe care le-a pierdut în secolele XVII și XVIII : Luzacia de sus și de jos, împreună cu toate stătulețele sileziene avînd ca centru comercial orașul Vratislav (Wroclav), se situa din punct de vedere economic, alături de statele cele mai înaintate din Europa. Prin desimea populației, prin numărul orașelor importante cu meserii înfloritoare, prin bogăția metalelor scumpe (argintul) și prin relațiile sale de comerț, statul ceh se putea asemăna cu Țările de Jos din apusul Europei.

Ca și în alte țări și aci producția postavului destinat pentru export a atins o dezvoltare înfloritoare.

Studiul produselor textile cehe destinate exportului (postavul, pălăriile, pînzeturile) întîmpină mari dificultăți de interpretare. În această privință, un punct de plecare îl poate constitui numai cercetarea sistematică a arhivelor străine, care pînă acum a fost făcută insuficient (în mod sistematic a făcut-o Fr. Graus în Belgia). Dacă pînă în momentul de față istoriografia cehă a lămurit activitatea comercială a Cehiei în privința postavului cu Europa apuseană [1] și cu țările din răsăritul Europei [2], în schimb relațiile

* Tradus din cehă de Tr. Ionescu-Nișcov.

[1] Fr. Graus, *Český obchod se sukvem ve 14. a počátkem 15. st.*, Praga, 1950.

[2] A. V. Florovskij, *České sukno na východoevropském trhu v XVI. a XVII veku*, Praga, 1947; idem, *Česko-ruské obchodni styky v minulosti*, Praga, 1954.

www.dacoromanica.ro

comerciale cu Europa sud-estică au rămas pînă acum, mai mult sau mai puțin în domeniul ipotezelor.

De aceea am folosit șederea mea în Republica Populară Romînă, din anul 1955—1956 pentru a studia această problemă, folosind material arhivistic romînesc. Am urmărit exportul textilelor cehe pînă la jumătatea secolului al XVII-lea. Socotind că concluziile pe care le-am tras, formulate pe baza unui studiu mai mare — care urmează să apară în 1957 la Praga — nu sînt lipsite de interes pentru istoricii romîni, le dau publicității în această notă. Cu excepția lucrărilor lui N. Iorga, I. Nistor și J. Horváth, literatura istorică romînă, maghiară și germană de pînă acum se sprijină foarte puțin pe materialul arhivistic și nu folosește de loc metoda statistică. În ceea ce mă privește, m-am orientat după izvoarele de arhivă, care pot fi prelucrate din punct de vedere statistic (tarife vamale) și pe care le socot cele mai importante. Multe din ele le-am folosit pentru prima oară [1].

Despre perioada cea mai veche a relațiilor comerciale ceho-romîne — adică pînă la sfîrșitul secolului al XV-lea—n-am putut găsi nimic mai mult decît ceea ce este publicat în literatura de pînă acum și în primul rînd în lucrările lui N. Iorga, ale cărui concluzii, în legătură cu comerțul ceh, au fost sintetizate de Mihail P. Dan în cunoscuta sa lucrare [2].

Pînă la sfîrșitul secolului al XV-lea există numai privilegii comerciale și tarife vamale, deci izvoare cu caracter juridic, care cuprind normele comerțului, însă nu adevăratul curs și volumul acestui comerț.

Încă de la începutul secolului al XV-lea, Transilvania, Țara Romînească și Moldova s-au dovedit a fi o piață de desfacere a postavului numit în tarifele vamale ale orașului Brașov, în redacție slavă „*postavaceh*" și în aceleași tarife, în redacție latină, postav polonez („*pannus Polonicalis*"). Această nepotrivire a fost explicată de N. Iorga în sensul că e vorba probabil de postavul silezian — deoarece despre un export al postavului polonez nu se știe nimic în această perioadă, și o altă explicație, deocamdată, nu există [3]. Ceva mai mult despre acest postav, care apare împreună cu postavul de Ypres, cu cel de Louvain și de Colonia, nu se specifică în aceste tarife. Deoarece cele mai vechi privilegii — cel din Țara Romînească din 1413 [4] și cel din Moldova din 1449 [5] — nu sînt motivate ca o reînnoire a unei vechi uzanțe comerciale, nu este exclus ca exportul postavului ceh (silezian) în aceste țări să fi avut loc încă din a doua jumătate a secolului al XIV-lea.

---

[1] Cu acest prilej consider ca o datorie plăcută din partea mea să mulțumesc Ministerului de Externe al R.P.R. și Direcției Generale a Arhivelor Statului pentru că mi-au înlesnit cercetarea arhivelor. De asemenea, mulțumesc colectivului de la Institutul de istorie al Academiei R.P.R., filiala Cluj, îndeosebi acad. Prodan și cercetătorilor G. S. Ardeleanu și M. P. Dan, pentru ajutorul ce mi-au dat, în ceea ce privește literatura și izvoarele în limba maghiară. În același timp mulțumesc direcțiunii Bibliotecii Academiei R.P.R. din București pentru faptul că mi-a înlesnit cercetarea fondului ei de cărți precum și conf. B. Câmpina pentru indicațiile și sfaturile prietenești pe care mi le-a dat.

[2] M. P. Dan, *Cehi, slovaci și romîni în veacurile XIII — XVI*, Sibiu, 1944, p. 68. sqq.

[3] N. Iorga, *Istoria comerțului romînesc*, I, București, 1925, p. 59.

[4] Originalul slav a fost publicat de I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Romînești cu Brașovul*, I, București. 1905, nr. 1.

[5] Publicat I. Bogdan, *Documente moldovenești din sec. XV și XVI*, în arh. Brașovului, București, 1905, nr. 10.

www.dacoromanica.ro

Abia la începutul secolului al XV-lea, datorită tarifelor vigesimei ale orașelor Sibiu și Brașov aflăm date mai amănunțite, nu numai despre ce fel de postav se exporta din țările cehe, ci aproximativ și cantitatea, prețul și locurile din Țara Romînească și din Moldova, pînă unde ajungea postavul ceh. Și aceasta chiar dacă izvoarele oglindesc numai o parte a exportului real [1]. Tarifele vigesimei oferă posibilitatea unor prelucrări statistice, care pînă acum n-au fost folosite îndeajuns.

Prezentarea diferitelor categorii de mărfuri a încercat s-o facă J.Horváth, dar nu fără greșeli serioase [2]. De aceea, am procedat la o nouă totalizare a datelor cu referire specială la exportul postavului ceh. Din aceasta rezultă că la începutul secolului al XVI-lea avea prioritate postavul din Zhorelec (oraș în Luzacia de sus). După cum reiese din izvoarele fragmentare — chiar negustorii romîni au transportat în Țara Romînească și Moldova 212 postavuri (*pecia*). Prezența postavului de Zhorelec pe piața Sibiului a făcut ca, sub raportul cantității, postavul de Nürenberg și din Țările de Jos să rămînă pe al doilea plan.

Negustorii romîni cumpărau postavul de Zhorelec de la Rîmnic, Argeș, Slatina, Tîrgoviște, Cîmpulung, București, Tîrșor, Gherghița, orașul de Floci și de la Suceava. Prețul unui postav varia între 3—7 galbeni ungurești, ceea ce ne dovedește că nu era de prima calitate.

Începînd de la 1530, postavul de Zhorelec nu mai apare pe piețele romînești. Locul acestuia a fost ocupat de postavul de Breslau. După unele date răzlețe, Brașovul a exportat în anii 1529—1542 pînă la 1570 postavuri (*pecia*). Deoarece, din datele pe care le avem la îndemînă, reiese că postavul de Breslau nu pătrunsese prea mult pe piețele din răsăritul Europei, se pare că, pînă la această dată, exportul postavului de Zhorelec era cel mai mare.

În 1542, a mai apărut la Brașov unul din cele mai cunoscute postavuri de la noi, postavul de Jihlava, din cunoscutul oraș Jihlava (Iglau), de pe frontiera ceho-moravă. Ambele postavuri, de Breslau și de Jihlava, erau destul de scumpe (între 8—9 galbeni ungurești un postav). Deși aceste postavuri nu puteau să înlocuiască postavul scump din Germania și Țările de Jos, totuși ele ocupau primul loc. Popularitatea postavului ceh (de Breslau și Jihlava) este confirmată și de faptul că el apare de cîteva ori, în legătură cu darurile voievozilor din Transilvania și a domnilor din Moldova.

În anii 1541—1542, au apărut la Brașov și *pălării de Bratislava* („*pilea do Pozsony*"; „*pilea Posoniensia*"), deocamdată într-un număr mic de 36 bucăți și la un preț de 14—16 dinari.

Tarifele vigesimei de la Brașov și de la Sibiu (din păcate altele nu s-au păstrat) nu ne ajută să ne facem o idee generală despre exportul

[1] Tarifele vigesimei orașului Sibiu, redactate latinește, din anii 1500 și 1501—1508, au fost publicate în *Quellen zur Geschichte Siebenbürgens aus sächsischen Archiven. I. Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Hermannstadt und der sächsischen Nation*, Sibiu, 1880.

[2] J. Horváth, *Az erdély szász városok közgazdasági viszonyai a nemzeti fejedelemség megalakulásáig*. Relațiile economice dintre orașele săsești din Transilvania pînă la apariția conducerii naționale. Gyula, 1905, p. 55, urm. Asupra poziției injuste a acestuia a atras deja atenția D. F. Jickeli, *Der Handel der Siebenbürger Sachsen in seiner Geschichtlichen Entwickelung*, Sibiu, 1913, p. 21 și urm.

www.dacoromanica.ro

produselor textile din Cehia în Transilvania. Ele cuprind numai date privitoare la postavul exportat mai departe în Ţara Romînească şi în Moldova şi aceasta numai atunci cînd exportatorii erau negustori romîni. Pentru exportul în Transilvania, tarifele tricesimei oraşului Cluj sînt izvoare de mîna întîi. Începînd de la jumătatea secolului al XVI-lea, Clujul a devenit în mod cert cel mai însemnat centru pentru importul mărfurilor din centrul Europei, datorită faptului că se afla atît pe drumul care pornea de la Viena şi trecea prin Buda, cît şi în calea negustorilor care veneau dinspre Cracovia şi Liov, prin Prešov şi Košice (acestea două din urmă, cele mai însemnate oraşe comerciale din Slovacia). Tarifele tricesimei oraşului Cluj din anii 1599—1636, păstrate cu lipsuri — în total 17 ani comerciali — ne înlesnesc o perspectivă unică a importului pe măsura istoriei comerţului medieval[1]. Acest material este folosit pentru întîia oară [2]. Cred că o cercetare amănunţită şi atentă din partea istoricilor romîni ar contribui la lămurirea unor probleme de istoria comerţului internaţional. S-au conservat şi tarifele tricesimei oraşului Sibiu, din anii 1666—1720 şi acestea cu numeroase lipsuri, dar care conţin de asemenea un bogat material pentru comerţul dintre Polonia şi ţările romîne [3].

Tarifele din Cluj ale tricesimei ne informează că 12 mari negustori clujeni monopolizaseră comerţul exterior. Aceştia cumpărau mărfurile direct de la Viena, Cracovia, Liov, Jaroslav, Prešov; cumpărau produse textile, articole de metal (cuţite, coase etc.) şi ceea ce e mai interesant cumpărau şi articole orientale (mirodenii, coloranţi, bumbac, mătase, fructe sudice). Exportul din ţările romîne îl formau însă obiecte de provenienţă romînească: ceară şi piei (exportul vitelor era în mîinile geambaşilor şi se efectua în afara pieţei orăşeneşti).

În ceea ce priveşte pălăriile, ele au fost în mod exclusiv de provenienţă cehă sau slovacă. Pălăriile au constituit articolul clasic prin excelenţă al exportului ceh spre răsărit, încă din secolul al XIV-lea, iar fabricarea lor a fost în strînsă legătură cu producţia postavului.

În timpul celor 17 ani de comerţ, din perioada 1599—1636, Clujul a importat 738 000 de pălării. În această cantitate predomină pălăriile de *Bratislava* (51%) şi pălăriile de *Jihlava* (46%). („*Jglar süveg*", „*Posony süveg*"), care costau în jurul a 15 dinari bucata. Numai într-o măsură mică se întîlneau pălării din oraşele slovace, Prešov, Košice, Spiš şi Trnava sau din Breslau (în total 24 000 de bucăţi reprezentînd un procent de numai 3%).

Pălăriile erau transportate în butoaie mici sau mari. Într-un butoi mare încăpeau pînă la 1 100 de bucăţi. Despre cantităţile cumpărate ne putem face o idee din faptul că un singur negustor a cumpărat deodată 37 de butoaie mari, cu aproape 57 000 de pălării. În 1618, importul pălăriilor

[1] Tarifele tricesimei oraşului Cluj, redactate foarte îngrijit în limba maghiară, s-au păstrat pentru anii 1599—1602, 1611—1619, 1621—1623, 1630—1632, 1634—1636, şi se află depuse în Arhivele Statului din Cluj, secţ a Arhiva Oraşului Cluj, fondul „Socoteli", vol. 8, fasc, XIV, vol. 9, fasc. XXXV, vol. 12, b., fasc. VIII.

[2] O prelucrare a materialului a încercat, la jumătatea secolului trecut, Andor Komáromy, care însă s-a ocupat cu tarifele din anii 1599, 1610 — azi necunoscut — 1617 şi 1632.

[3] Tarifele tricesimei oraşului Sibiu păstrate pentru anii 1666—1668, 1670, 1673—1676, 1678—1682, 1682—1692, se află la arhiva din Sibiu, secţia „*Tricesima rechnungen*".

www.dacoromanica.ro

de Jihlava a încetat cu totul. Poate din cauza izbucnirii răscoalei antihabsburgice din Cehia și a declanșării războiului de 30 de ani.

Deoarece pălăriile erau purtate de orășeni și eventual de țăranii înstăriți, se pune și problema altor piețe de desfacere ale marilor negustori de pălării din Cluj. Este exclus să le fi vîndut numai în Transilvania și deci se poate presupune că le exportau mai departe.

Ne surprinde marea cantitate de postav importat de la Jihlava („*Jglar poszto*") în cursul celor 17 ani (9 800 de postavuri). Din izvoarele de la Jihlava, știu că postavul avea în medie 30 coți, adică 17,7 m așa că în total e vorba de aproximativ 174 000 m. Tot atît de surprinzător este și importul *postavului de Breslau* („*Brasslavy poszto*"), din care s-au cumpărat 2 662 de postavuri. În total, e vorba de aproape 214 000 m cu care puteau fi îmbrăcați 60 000 de oameni. Prețul unui postav de Jihlava era de cca 5 galbeni ungurești și a atins, la export, cele mai mari cantități identificate pînă acum.

În sfîrșit, între 1599 și 1636, se întîlnește la vama Clujului pînză de *Breslau*, de *Silezia* și *Opava* („*Brasslay Sliziai, Trupai gyolcz*"), care nu putea concura cu pînza numită *Galler* (probabil de la sf. Havel din Elveția) și cu un alt produs vîndut sub numele de pînză poloneză și care avea preponderență. Exportul nostru total de pînzeturi nu era așa de mare (39% baloturi și $319\frac{1}{2}$ postavuri) și se efectua în întregime prin orașele poloneze.

Articolele produselor textile alcătuiau partea cea mai importantă a exportului ceh și slovac în Transilvania. Dintre celelalte mărfuri, urmau unele produse metalice. Printre acestea menționăm în primul rînd cuțitele cehe denumite în documente *cuțite pragheze* („*Pragai kesek*") și care apăreau alături de cele din Nürenberg și Regensburg. Din păcate, numărul lor e menționat numai în două cazuri. După preț, se poate presupune că numărul cuțitelor exportate a atins cîteva sute de mii de bucăți.

Alături de cuțitele de proveniență pragheză, mai apar și *cuțite sileziene* („*Slisiában csinált kések*").

La exportul articolelor de metal în Transilvania participau și orașele slovace, în primul rînd Prešov, de unde s-au cumpărat aproape 1 000 de coase, 500 de cazane (alături de cositor negru), Rimavska Sobota (cam la 3 000 de coase) Košice (70 de săbii), aceasta înseamnă că orașele din răsăritul Slovaciei erau ceva mai mult decît niște intermediari de comerț între Polonia și Transilvania. Dintre orașele slovace Prešov mijlocea, în primul rînd, tranzitul mărfurilor mai departe, spre răsărit.

Prin 1618, negustorii din Cluj cumpărau în mod regulat de la Prešov pălării, postav și pînzeturi de Silezia, pînză poloneză, ca și alte articole din apus (postav, hîrtie și diferite categorii de ghete scumpe). La rîndul lor, ei nu veneau cu mîna goală, ci aduceau felurite mărfuri : piei de oi tăbăcite (în anii 1636/37, 3 000 de bucăți), mătase, orez, stafide, smochine și miere.

Pentru istoria comerțului cehoslovac, produsele textile au jucat un rol important. La sfîrșitul secolului al XVI-lea și la începutul secolului al XVII-lea, se pare că Transilvania, Țara Românească și Moldova au fost cei mai devotați consumatori ai textilelor noastre, într-o măsură necunoscută pînă acum.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

STUDII
Revistă de istorie
Anul X, nr. 4, 1957

DISCUȚII

CU PRIVIRE LA RĂZBOIUL PENTRU INDEPENDENȚA ROMÎNIEI

DE

VASILE MACIU

Problema independenței Romîniei și a războiului dus de ea alături de Rusia, în anii 1877 1878, a constituit una din preocupările de seamă ale istoriografiei romînești din ultimele opt decenii. În afară de unele capitole sau paragrafe ale unor lucrări cu subiecte mai largi, de numeroase amintiri, comunicări, studii și articole, ea a fost tratată în cîteva lucrări speciale. Paralel, au apărut și importante culegeri de documente, dintre care cea mai cuprinzătoare este ultima, publicată în nouă volume în anii 1952 1955 de Institutul de istorie al Academiei R.P.R. Aceste lucrări și culegeri au contribuit în bună măsură la înțelegerea mai temeinică a împrejurărilor istorice în care poporul romîn a cucerit suveranitatea statului său național. Totuși, procesul desprinderii Romîniei din legăturile multiseculare de vasalitate față de Imperiul Otoman are încă nevoie de a fi studiat, atît pentru a se putea cunoaște unele aspecte neglijate, cît și pentru a fi prezentat el însuși, în întregimea sa, cu deplina înțelegere științifică necesară.

Istoricii mai vechi, preocupați să acumuleze informații și totodată să susțină interesele burgheziei și ale moșierimii, au legat independența de numele uneia sau cîtorva personalități. Astfel, D. A. Sturdza atribuie lui Carol I meritul de a fi inițiat și condus lupta pentru cucerirea suveranității Romîniei [1], ca și cînd înainte de 1866 nimeni n-ar fi lucrat în această direcție, iar în timpul războiului soarta victoriei ar fi atîrnat de el, în timp ce N. Iorga consideră că acest merit trebuie împărțit între Carol I, Ion C. Brătianu, M. Kogălniceanu și C. A. Rosetti [2]. Exceptînd pe N. Iorga, care are intuiția trecătoare a rolului maselor în determinarea

[1] D. A. Sturdza, *Charles I-er, Roi de Roumanie*, vol. II, 1876—1877, Buc., 1904, p. XCIII.

[2] N. Iorga, *Războiul pentru independența Romîniei*, Buc., 1927, p. 185—191.

www.dacoromanica.ro

cercurilor conducătoare la proclamarea independenței [1], ceilalți istorici din timpul său, sau mai vechi ca el, considerînd națiunea ca un tot omogen, au ignorat rolul claselor sociale în acțiunea pentru obținerea independenței, sau în purtarea războiului pentru recunoașterea acesteia de către Imperiul Otoman.

După 1944, însușirea concepției materialismului istoric și publicarea culegerii de documente menționată au permis o înțelegere mai profundă a procesului istoric al cuceririi independenței. Totuși, nu s-a putut ajunge dintr-o dată la fixarea proporțiilor contribuției diferitelor pături sociale și nici la stabilirea obiectivă a raportului dintre greutatea factorului intern și aceea a factorilor externi în determinarea proclamării și apoi a cuceririi independenței Romîniei. În prefața volumului II al menționatei culegeri de documente, primul apărut în mai 1952, se afirmă în mod greșit că delegatul romîn la conferința de la Constantinopol din decembrie 1876—ianuarie 1877 ar fi voit „...să înduplece Poarta ca, în aprecierea situației juridice a țării noastre, să renunțe la termenul „provincie privilegiată", menținînd formula de „provincie autonomă" [2], deși în realitate el urmărea să obțină prin tratative recunoașterea independenței țării sale de către Poartă [3]. Tot atît de eronată este și afirmația din aceeași prefață că „Cea mai mare parte a guvernului burghezo-moșieresc condus de Brătianu și prințul prusac Carol, agent al lui Bismarck în Romînia, s-a cramponat vreme îndelungată de formula „provincie autonomă" și neutralitate"..., deși conducătorul acestui guvern trata încă în noiembrie 1876 încheierea unei convenții cu reprezentanții Rusiei, veniți în secret la București, textul proiectului convenției fiind elaborat în linii mari la 23 noiemvrie [4].

Într-o lucrare mai nouă [5], contra datelor puse de mult la dispoziția cercetătorilor, se arată că guvernul conservator din 1875 „...era împotriva cuceririi independenței..." [6], că guvernul liberal din 1876 „...făcea tot felul de greutăți emigranților bulgari pe teritoriul Romîniei în formarea de detașamente voluntare..." [7] și că „...nu numai că a luat poziție dușmănoasă față de o luptă comună de eliberare națională împreună cu popoarele balcanice înrobite, dar șovăia în genere în problema cuceririi independenței cu armele în mînă, fiindu-i teamă că războiul ar putea șubrezi baza regimului" [8]. În realitate, toate păturile sociale doreau independența țării, dar nu erau la fel de grăbite s-o obțină și urmau căi diferite, datorită intereselor lor de clasă. Moșierimea conservatoare, al cărei partid

[1] N. Iorga, *Războiul pentru independența Romîniei*, p. 184.

[2] *Documente privind istoria Romîniei. Războiul pentru independență*, vol. II (1 ianuarie 1877—9 mai 1877), Ed. Acad. R.P.R. 1952, p. IV. Răspunderea prefeței revine redactorului responsabil, acad. M. Roller.

[3] Generalul Radu Rosetti, *Documente privitoare la misiunea lui Dimitrie Brătianu la Constantinopol, în toamna 1876 și alte documente din arhiva d-lui G. G. Cantacuzino*, București. 1943, p. 29.

[4] *Memoriile regelui Carol I*, vol. IX, p. 8.

[5] Gh. Haupt, *Din istoricul legăturilor revoluționare romîno-ruse*, 1849—1881, Ed. Academiei R.P.R., 1955. În ultimii ani, tînărul istoric și-a revizuit părerile ajungînd la unele concluzii asemănătoare cu cele arătate în acest articol. Vezi „Contemporanul" din 2 august 1957, p. 7.

[6] *Ibidem*, p. 169.

[7] *Ibidem*, p. 170.

[8] *Ibidem*, p. 172.

www.dacoromanica.ro

era la guvern și în 1875, încercase încă în noiembrie—decembrie 1870 să aducă în discuția conferinței puterilor europene, ce urma a fi convocată în ianuarie 1871 la Londra, la cererea Rusiei, chestiunea recunoașterii independenței Romîniei. Chiar în 1875, guvernul condus de Lascăr Catargiu semna convenția comercială cu Austro-Ungaria, încălcînd articolul 8 al Convenției de la Paris din 1858, care impunea Romîniei să aplice tratatele pe care Poarta urma a le încheia cu puterile străine, adică să nu încheie ea însăși tratate cu alte state [1]. Același Lascăr Catargiu trimitea la 4 ianuarie 1876 agenților romîni acreditați pe lîngă marile puteri europene, o notă în care regreta că tratatul de la Paris din 1856 n-a acordat Romîniei „...toate condițiile indispensabile pentru a alcătui, la porțile Orientului, un adevărat bulevard, un stat puternic și complect independent...", dar își exprima speranța că timpul va aduce această soluție [2].

Aplicînd cu strictețe tezele materialismului istoric referitoare la necesitatea cuceririi independenței pentru propria sa piață internă de către orice burghezie în ascensiune, am schițat liniile generale ale problemei independenței Romîniei într-o lucrare [3], care rămîne actuală neputînd fi depășită decît de o alta utilizînd aceeași demonstrație, dar mult adîncită și mult mai cuprinzătoare.

Încă de la întemeierea Țării Romînești și a Moldovei, Transilvania căzînd sub dominația feudalității maghiare înainte de a se fi consolidat, poporul romîn a arătat dîrza lui voință de independență, ducînd cîteva secole lupte sîngeroase pentru apărarea libertății sale contra cotropitorilor străini. Cînd cele două țări libere au căzut în vasalitate față de Imperiul Otoman, ele n-au încetat de a se răzvrăti sau de a lupta pentru cucerirea independenței lor. În condițiile feudalismului, cu forțele limitate ale fiecăreia din cele două țări și cu Transilvania ajunsă în secolul al XVII-lea sub dominația Habsburgilor, poporul romîn n-a izbutit să-și recapete libertatea pierdută.

Apariția relațiilor capitaliste în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și ascensiunea capitalismului în prima jumătate a secolului al XIX-lea au făcut necesară formarea și asigurarea unei piețe interne proprii pentru burghezia romînească. În lucrarea sa *Marxismul și problema națională*, Stalin arată că „...Chestiunea principală pentru tînăra burghezie este piața. Țelul ei este să-și desfacă mărfurile și să iasă biruitoare din concurența cu burghezia de altă naționalitate. De aci năzuința ei de a-și asigura, pentru sine, o piață „a sa", o piață „autohtonă" [4].

La 1821 sub conducerea lui Tudor Vladimirescu poporul romîn s-a răsculat pentru a înlătura jugul otoman și pe cel boieresc, dar cu consimțămîntul Sfintei Alianțe, turcii au putut să sfărîme această încercare de eliberare națională și socială.

---

[1] D. A. Sturdza, *Acte și documente relative la istoria renașterii Romîniei*, vol. VII, București, 1892, p. 308.

[2] *Doc. răzb. ind. Romîniei*, vol. I, partea a II-a, Ed. Academiei R.P.R., 1954, p. 65—66.

[3] Vasile Maciu, *Condițiile interne ale proclamării independenței Romîniei*, București, 1955.

[4] I. Stalin, *Opere*, vol. 2, Ed. P.M.R., p. 321.

www.dacoromanica.ro

Dezvoltarea mai rapidă a producției de mărfuri după 1829 a provocat o puternică creștere a mișcării naționale. Revoluția de la 1848, care a urmat în mod firesc, a țintit atît la înlăturarea feudalismului cît și la independența și unitatea națională a poporului romîn. Cel mai înaintat punct atins atunci de lupta revoluționară în răsărit, ea a fost sfărîmată prin intervenția armată a celor două imperii feudale vecine, Rusia țaristă și Imperiul Otoman. După înfrîngerea revoluției, poporul romîn și-a continuat lupta pentru înlăturarea feudalismului și pentru unitatea și independența sa națională, obținînd la 1858 recunoașterea de către cele șapte puteri semnatare ale tratatului de la Paris din 1856, a deplinei autonomii legislative și administrative a Moldovei și Țării Romînești și apoi a unirii lor într-un singur stat național.

După 1864, cînd țăranii clăcași au fost emancipați de servitutile feudale și împroprietăriți cu loturile de pămînt ce aveau în folosință, capitalismul a continuat să se dezvolte într-un ritm mai viu. S-au întemeiat mari întreprinderi pentru extragerea și prelucrarea petrolului. Numărul întreprinderilor care utilizau forța aburului a crescut. S-au construit primele linii de cale ferată și s-au dezvoltat porturile și liniile telegrafice. În agricultură au fost introduse pe scară mai largă unelte perfecționate și mașini, în special secerătoare și treerătoare, menite să sprijine producția agricolă de mărfuri. Dezvoltarea capitalismului era totuși stînjenită, în afară de persistența resturilor feudale din agricultură, și de vasalitatea țării față de Imperiul Otoman, care-i impunea, la cererea statelor capitaliste din occidentul și centrul Europei, un tarif vamal scăzut. Aplicarea acestuia împiedica însă apărarea producției industriale autohtone prin taxe vamale urcate contra concurenței produselor similare străine. Lupta burgheziei pentru apărarea pieței interne se confunda în acea perioadă cu lupta pentru obținerea independenței Romîniei, la care era interesat întregul popor romîn.

Din cauză că la 1864 moșierimea a păstrat cea mai mare parte a suprafeței cultivabile a țării, iar țărănimea, împroprietărită cu loturi insuficiente pentru necesitățile ei, a fost supusă unei exploatări și mai crunte, burghezia și moșierimea au putut impune la 1866 o constituție, care le punea la îndemînă toată puterea politică în stat. Pentru a se asigura de trăinicia regimului inaugurat, ele au adus în fruntea Romîniei pe Carol I de Hohenzollern Sigmaringen. Capitalurile străine au fost chemate să colaboreze cu cele autohtone la dezvoltarea producției. În aceste împrejurări, cînd proletariatul industrial nu era încă destul de numeros și n-avea încă o conștiință de clasă limpede, conducerea luptei pentru independența Romîniei a revenit burgheziei, ale cărei interese de clasă corespundeau în acel moment cu aspirațiile generale spre libertate națională ale întregului popor romîn. De teama răzvrătirii maselor exploatate contra dominației lor, burghezia și moșierimea, care dispuneau de forța economică și de aparatul de stat, se opuneau la obținerea independenței prin lupta revoluționară împotriva Imperiului Otoman.

Neputînd să se sprijine pe masele nemulțumite, guvernele dominate de burghezi sau moșieri căutau soluții, care să le dea putința de a păstra conducerea acțiunii pentru independență în mîinile lor. Guvernele dominate

www.dacoromanica.ro

de moșieri, cum a fost acela în frunte cu Lascăr Catargiu din anii 1871—1876, așteptau să obțină independența țării de la bunăvoința marilor puteri capitaliste, cumpărătoare ale produselor lor agricole și exportatoare de capitaluri. Cele dominate de burghezie, cum a fost guvernul din anii 1876—1878, pîndeau momentul cînd Imperiul Otoman va fi pus din nou într-o situație critică, internă sau externă, pentru a-l sili, prin amenințări sau chiar printr-o acțiune militară, în colaborare cu popoarele balcanice subjugate de turci sau mai curînd cu Rusia, să consimtă la recunoașterea independenței Romîniei.

După 1871, întîietatea economică și politică a Franței și a Angliei în Europa a fost grav compromisă de vertiginoasa ridicare economică și politică a Germaniei. Neavînd suficiente debușeuri, capitaliștii germani și-au aruncat ochii asupra sud-estului Europei, slab dezvoltat din punct de vedere industrial. Cum Imperiul Otoman era dominat de capitaliștii anglo-francezi, iar Germania nu se simțea încă în stare să înfrunte în același timp Anglia și Franța, cancelarul Bismarck a încurajat pe țarul Rusiei Alexandru II la acțiuni războinice contra Porții, cu condiția expresă ca să se înțeleagă cu Austro-Ungaria [1].

În felul acesta, fără nici un sacrificiu, el spera să izgonească pe capitaliștii anglo-francezi din Balcani pentru a impune apoi în locul lor pe capitaliștii și militariștii germani. La rîndul ei, Rusia țaristă căuta să izgonească pe turci din Europa, ca să poată avea în viitor un cuvînt hotărîtor în rezolvarea problemelor economice și politice mondiale. Pe de altă parte, țarul Alexandru II, în luptă cu democrații revoluționari din propria lui țară, spera ca printr-un război popular, cum era cel contra Imperiului Otoman, să îndepărteze atenția maselor asuprite de la lupta revoluționară internă.

Imperiul Otoman, asupra căruia se miza, devenise un nod de contradicții, după ce în sînul societății feudale din cuprinsul său apăruse capitalismul. Tînăra burghezie turcă, dornică de a păstra în întregime pentru sine imensa piață internă cuprinsă între granițele imperiului, ducea lupta pentru reorganizarea acestuia pe baze capitaliste, izbindu-se de împotrivirea feudalității turce conservatoare, dar și de voința de eliberare națională a popoarelor subjugate.

În anul 1875, pentru a înlătura falimentul finanțelor statului, Poarta a mărit impozitele ce se aplicau numai țăranilor popoarelor subjugate. Sîrbii din Herțegovina și Bosnia, încurajați de frații lor din Serbia și Muntenegru, precum și de cei din Austro-Ungaria, s-au răsculat, rezistînd eroic vreme îndelungată atacurilor date contra lor de armata turcă [2].

În aprilie 1876 s-au răsculat și bulgarii, conduși de un comitet revoluționar ce se afla în Romînia, la Giurgiu [3], dar răscoala lor a fost repede înăbușită [4] prin măceluri îngrozitoare, care au indignat opinia

[1] Emil Diaconescu, *Acordul de la Reichstadt*, în *Omagiu lui Ioan Lupaș la împlinirea vîrstei de 60 de ani*, Buc., 1943, p. 889.

[2] N. Iorga, *Correspondance diplomatique roumaine sous le roi Charles I-er (1866—1880)*, ed. a II-a, p. 151—153 și *Doc. răzb. ind.*, I, partea a II-a, p. 137.

[3] *Istoria Bulgariei*, vol. I, Sofia, 1954, p. 454—455 (trad. dactilograf.).

[4] *Ibidem*, p. 464—468.

www.dacoromanica.ro

publică europeană, în special pe cea rusă. Hristo Botev, cel mai înaintat conducător al luptei revoluționare a poporului bulgar din acel timp, trecu pe la mijlocul lui mai din Romînia în sudul Dunării în fruntea unei cete de revoluționari și muri eroic pentru eliberarea patriei sale la poalele Balcanilor [1]. Turcii protestau contra adăpostirii revoluționarilor bulgari în Romînia [2], primind însă de la guvernul romîn numai asigurări formale că se vor lua măsuri [3]. La Constantinopol, tulburările puse la cale de Junii turci au dus la asasinarea sultanului Abdul Aziz, în timp ce Serbia și Muntenegru pregăteau războiul contra Imperiului Otoman, pe care îl credeau gata de prăbușire. Noul guvern romîn alcătuit din burghezi și moșieri liberali sub conducerea lui Manolache Costache Iepureanu considera că a sosit momentul să obțină de la Poartă, prin presiuni, dacă nu recunoașterea independenței formale, cel puțin independența *de facto* a Romîniei. În acest scop, M. Kogălniceanu, ministrul afacerilor externe, a trimis la 16 iunie 1876 guvernului otoman și guvernelor puterilor garante o notă diplomatică, însoțită de un memoriu explicativ, în care cerea, sub amenințarea că Romînia va părăsi neutralitatea păstrată pînă atunci, recunoașterea individualității statului romîn și a denumirii sale istorice, admiterea reprezentantului Romîniei în corpul diplomatic, asimilarea juridică a supușilor romîni rezidînd în Imperiul Otoman situației celorlalți supuși streini, inviolabilitatea statului romîn și delimitarea insulelor Dunării, încheierea cu Imperiul Otoman a unor convenții comerciale, de extrădare a răufăcătorilor, poștale și comerciale, recunoașterea pașaportului romîn și abținerea consulilor turci de a se amesteca în afacerile privind pe romînii din străinătate, fixarea graniței între Romînia și Imperiul Otoman la gurile Dunării, luînd ca bază calea navigabilă a brațului principal al acestui fluviu [4]. Sprijinită de puterile occidentale, Poarta a dat un răspuns evaziv. Fără ca Romînia să se alăture într-adevăr Serbiei și Muntenegrului, care porniseră război contra turcilor, guvernul romîn, care încuviința organizarea de cete de voluntari bulgari [5] și trecerea voluntarilor ruși pe teritoriul său pentru ajutorarea Serbiei, a trimis însă pe Dunăre, în dreptul graniței dintre Serbia și Turcia, un corp militar de observație, menit să împiedice extinderea războiului pe teritoriul Romîniei.

Era limpede că guvernul romîn nu era dispus să riște purtarea unui război greu și primejdios, ci prefera să aștepte împrejurări mai favorabile pentru obținerea independenței. Armata, menită să fie instrument de represiune contra maselor muncitoare de la sate și de la orașe, nu era destul de puternică pentru a înfrunta superioritatea numerică și de armament a armatei turcești. În țară nu existau fabrici de armament nici de muniții, iar finanțele statului erau sleite de criză.

La îndemnul cancelarului Germaniei, Bismarck, țarul Alexandru II și Franz Ioseph împăratul Austriei s-au întîlnit la 8 iulie st. n. 1876 la Reichstadt în Boemia, unde au ajuns la o înțelegere de principiu asupra

[1] *Istoria Bulgariei*, vol. I, Sofia, 1954, p. 469—470.
[2] D. A. Sturdza, *op. cit.*, p. 68, 69, 71 și *Doc. răzb. ind.*, 1, partea a II a, p. 164—165.
[3] *Doc. răzb. ind.*, I, partea a II-a, p. 177—179.
[4] *Ibidem*, p. 193—194.
[5] *Ibidem*, p. 184.

www.dacoromanica.ro

condițiilor în care Austro-Ungaria urma a păstra neutralitatea în cazul că Rusia ar declara război Imperiului Otoman. Căutînd a orienta acțiunea Romîniei în conformitate cu vederile puterilor centrale și nordice, despre care se știa că lucrează în deplină înțelegere [1], noul șef al guvernului romîn, Ion C. Brătianu, care înlocuise în iulie 1876 pe Manolache Costachi Iepureanu, a făcut în august o vizită împăratului Franz Ioseph la Sibiu, și apoi la sfîrșitul lui septembrie și începutul lui octombrie, una țarului Alexandru II la Livadia în Crimeea. Aici s-a făcut o înțelegere verbală pentru o eventuală colaborare romîno-rusă în cazul cînd Rusia s-ar hotărî să pornească războiul [2]. Era necesară însă o convenție scrisă, care urma să fie elaborată prin tratative secrete ce trebuiau duse la București [3]. Rusia, sprijinită în secret de Germania și Austro-Ungaria, promitea recunoașterea independenței Romîniei, cu condiția ca aceasta să consimtă la trecerea armatelor ei contra Imperiului Otoman, fără ca ea să se angajeze că nu-i va relua cele trei județe din sud-vestul Basarabiei, cedate prin tratatul de la Paris din 1856, în privința cărora se înțelesese cu Austro-Ungaria să le reia la încheierea păcii. Întrebîndu-l în scris pe Bismarck ce cale să apuce. Carol I a primit sfatul să se înțeleagă cu Rusia [4]. Pe baza convorbirilor de la Livadia, în noiembrie 1876 se elabora de către contele Nelidov, trimisul ambasadorului rus la Constantinopol, și primul ministru al Romîniei, proiectul convenției romîno-ruse [5], ce urma a fi semnat în momentul cînd Rusia s-ar fi hotărît să declare război.

În vederea creării unei atmosfere favorabile, Rusia stăruise să se convoace o conferință a puterilor semnatare ale tratatului de la Paris din 1856, pentru a impune Porții reformele minime cerute de popoarele subjugate acesteia. Conferința, convocată la Constantinopol în decembrie 1876, nu reuși să convingă Poarta, sprijinită în secret de primul ministru al Angliei, Disraeli, să consimtă la reformele propuse și o împinse să acorde ea însăși o constituție liberală, care proclama egalitatea de tratament a tuturor supușilor ei, indiferent de religie. Respingerea reformelor propuse de conferința din Constantinopol și apoi a celor înscrise în protocolul din Londra de către Poartă dădea Rusiei mînă liberă să acționeze aproape ca o mandatară a Europei împotriva Imperiului Otoman.

Conferința de la Constantinopol, pe lîngă care guvernul romîn trimisese un împuternicit [6], a convins poporul romîn că puterile occidentale nu erau dispuse să acorde Romîniei nici un sprijin pentru a obține independența. Mai mult, în timpul conferinței, Poarta arătase și mai fățiș, în constituția ce-și dăduse, că ea considera Romînia o simplă provincie privilegiată a ei [7]. Acum apărea clar că singura cale de obținere, în condițiuni onorabile, a independenței nu era decît colaborarea cu Rusia.

---

[1] N. Iorga, *Politica externă a regelui Carol I*, București, 1916, p. 123.

[2] Ion I. C. Brătianu, *Romînia și chestiunea Orientului. Reflexiuni, considerațiuni și amintiri*, în *Războiul neatîrnării, 1877—1878*, Buc., 1927, p. 87—89.

[3] *Ibidem*, p. 89.

[4] *Memoriile regelui Carol I*, vol. IX, p. 16.

[5] *Ibidem*, p. 81.

[6] Generalul Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 1.

[7] *Ibidem*, vol. II, p. 45.

www.dacoromanica.ro

Contrar afirmației că „...în cursul anului 1876 și la începutul anului 1877, nu s-a făcut de fapt o pregătire militară...” [1], încă din iunie 1876 se constituise la Gruia pe Dunăre corpul de observație menționat, menit să împiedice pe turci de a ataca Serbia cu vase ce ar urca pe Dunăre [2], în toamnă s-a concentrat întreaga armată permanentă sub pretextul manevrelor, la 26 noiembrie 1876 s-au înființat încă opt regimente de dorobanți, pe lîngă cele opt existente, apoi s-au votat noi credite pentru echiparea lor, cu toată criza financiară, ce bîntuia în țară, iar la 3 martie 1877 s-a decretat înființarea a încă două regimente de artilerie, în timp ce se făceau fortificații la Calafat și la Barboși, pentru a se împiedica mutarea teatrului de război la nordul Dunării, și se făceau eforturi pentru procurarea echipamentului necesar armatei [3].

Încă din vara și toamna anului 1876 armatele turcești înfrînseseră pe sîrbi, cu tot ajutorul de voluntari dat de Rusia. Numai la intervenția acesteia, Poarta consimțise să încheie un armistițiu, dar victoria asupra puținelor forțe militare sîrbe o îngîmfase peste măsură. În ianuarie 1877 Rusia și Austro-Ungaria încheiau o convenție secretă la Budapesta, care asigura țarului neutralitatea curții habsburgice cu condiția să-i cedeze la încheierea păcii Herțegovina și Bosnia, iar Bulgaria să nu se întindă în sudul Balcanilor. Calea războiului era deschisă.

Proiectul convenției romîno-ruse era elaborat, urmînd numai să fie semnat, acum cînd Rusia se hotărîse să pornească războiul. La 1 aprilie 1877, a fost convocat la București, sub conducerea lui Carol I, un consiliu de miniștri, la care au fost invitați să participe în afară de președintele Adunării deputaților, C. A. Rosetti, și capii grupărilor opoziționiste, cu excepția conducătorilor partidului conservator, care erau puși încă din iulie 1876 sub acuzare pentru călcarea constituției și a legilor. Reprezentanții grupărilor de moșieri liberali și conservatori s-au pronunțat împotriva colaborării cu Rusia. Ca exportatori de cereale în occidentul și centrul Europei, unde se loveau de concurența ce le făceau produselor lor cerealele exportate de moșierii ruși, moșierii romîni arătaseră încă de mult opoziția față de o eventuală colaborare cu Rusia în vederea obținerii independenței. Dacă mai adăugăm că mai toți conducătorii moșierimii liberale erau foști conducători ai revoluției de la 1848 și multă vreme emigrați din cauza prigoanei țarului Nicolae, împotriva căruia au dus o îndelungată campanie de presă, înțelegem de ce ei nu acceptau colaborarea cu Rusia. Unul dintre cei mai reprezentativi moșieri liberali, Ion Ghica, publicase cu puțin înainte broșura *O cugetare politică*, unde atacase ideia colaborării romîno-ruse, arătînd pe lîngă tot felul de temeri, o totală neînțelegere a noilor raporturi de forță europene. „A dori și a cere independența, scria el, fără de o garanție eficace, ar fi a ne expune la bunul plac al unuia sau altuia din imperiile care ne înconjoară, ar fi o neprevedere și o nesocotință neiertată și o impacientă copilărească, pe care am plăti-o foarte scump într-o zi” [4].

[1] Gh. Haupt, *op. cit.*, p. 172.
[2] *Doc. răzb. ind.*, I, partea a II-a, p. 243.
[3] *Ibidem*, vol. II, p. 43.
[4] Ion Ghica, *Opere complete*, vol. IV, Buc., 1915, p. 97.

www.dacoromanica.ro

Ca unul ce reprezenta interesele unei grupări de burghezi și moșieri liberali moldoveni, M. Kogălniceanu, care în iunie—iulie 1876 dusese o acțiune diplomatică intensă pentru obținerea independenței *de facto*, se pronunță în consiliu pentru aprobarea convenției cu Rusia, cu condiția să nu se ajungă și la o colaborare militară. C. A. Rosetti s-a pronunțat în mod categoric pentru semnarea convenției, fără a face nici o obiecțiune. Ca președinte al Adunării deputaților, cuvîntul său atîrna greu. Reprezentant al burgheziei și al micei burghezii orășenești, unul dintre spiritele cele mai înaintate în timpul revoluției de la 1848 și apoi în lunga pribegie ce a urmat, deși atacase cu mai mult de douăzeci de ani în urmă absolutismul țarist [1] și era republican în convingerile sale, C. A. Rosetti dorea așa de mult cucerirea independenței țării, încît a trecut peste vechile lui resentimente și a pledat pentru colaborarea cu Rusia țarilor.

La acest punct de vedere s-au raliat toți membrii guvernului în frunte cu Ion C. Brătianu, precum și Carol I. Atitudinea acestuia era determinată de dorința de a deveni suveran în adevăratul înțeles al cuvîntului, înlăturînd rușinosul titlu de vasal al Sultanului, de sigur monarhul cel mai disprețuit din Europa, și de indicațiile ce primea de la Berlin, ale cărui interese le apăra. Cum Germania voia să împingă Rusia la război contra Porții, Carol I considera că era de datoria sa să împletească interesele sale cu acelea ale fostei sale patrii.

Țărănimea nu era reprezentată direct în consiliu, neavînd o grupare politică proprie. Ea era totuși favorabilă colaborării cu Rusia, pentru cucerirea independenței țării, de care lega speranța îmbunătățirii vieții sale.

Fiind la începutul dezvoltării sale și în afara sferelor conducătoare, mișcarea socialistă românească privea problema independenței dintr-un punct de vedere cu totul diferit de acelea ale burgheziei și moșierimii. Asigurînd libertatea poporului român, independența merita chiar și ororile unui război, — războiul dus în acel moment fiind un război just la fel cu acela pe care revoluția franceză de la sfîrșitul sec. al XVIII-lea l-a dus pentru apărarea libertăților cucerite prin răsturnarea absolutismului monarhic. Totuși, chiar și în război trebuia avută în vedere dragostea de om și de civilizație.

Gazeta *Socialistul*, apărută la 26 mai 1877 și suprimată după al doilea număr, expunea aceste vederi în articolul *Resbelul* din primul său număr. Constatînd „...entuziasmul care domina noua generație..." pentru războiul isbucnit de curînd, autorul anonim înfățișează ororile oricărui război și recomandă dragostea de pace, de progres și de civilizație. „E altceva de făcut decît resbelul, este industria, este arta". Războiul dus de poporul român este îndreptățit de dorința lui de independență națională, dar purtîndu-l, românii trebuie să se ferească de măceluri și de fanatism religios, pacea trebuie să fie ținta lor permanentă pentru ca să ajungă cîndva „...ca omul de orice rasă, în orice parte a continentelor, să nu mai fie decît cetățean al lumii pacifice și egalitare".

Cercurile socialiste din România au dus în tot timpul războiului lupta contra țarismului, nu numai pentru că printre conducătorii lor erau

[1] „Republica Română", nr. 2 din 1853, Bruxelles, studiul *Rusia*.

www.dacoromanica.ro

cîțiva revoluționari fugiți din ghiarele poliției acestuia, cum erau dr. N. Zubcu-Codreanu, dr. Russel și C. Dobrogeanu-Gherea dar, și pentru că autocrația țaristă reprezenta dușmanul cel mai de temut al socialismului de pretutindeni. Ajutînd la cucerirea victoriei în război, socialiștii romîni înțelegeau să sfărîme și cauza războaielor : nedreptatea socială și ignoranța.

Ca urmare a celor discutate și hotărîte în consiliu, a doua zi 2 aprilie M. Kogălniceanu intra din nou în guvern, ca ministru al afacerilor externe, și semna la 4 aprilie 1877 la București convenția cu Rusia, prin care armatele ruse erau autorizate să treacă prin Romînia, guvernul rus angajîndu-se să respecte drepturile politice ale statului romîn „. . . așa cum rezultă din legile interioare și tratatele existente, precum și de a menține și apăra integritatea Romîniei. . .” [1]. Se prevedea de asemenea că toate cheltuielile făcute de armatele ruse vor fi achitate de guvernul rus. O convenție specială era semnată în vederea precizării modului de aplicare a convenției principale.

La 12 aprilie st. v. Rusia declara război Porții și unități ușoare de cavalerie ocupau localitatea Barboși, pentru a împiedica pe turci de a o ocupa ei și de a tăia astfel singura legătură de cale ferată din Moldova în Muntenia, unde trebuiau să se concentreze armatele ruse pentru a trece Dunărea. Concentrarea acestora pe fluviu s-a făcut însă mult mai încet, terminîndu-se abia la începutul lui iunie.

Corpurile legiuitoare au fost convocate în grabă la 14 aprilie pentru a discuta și ratifica convenția, ținută pînă atunci secretă. După discuții vii, în care s-a văzut încă o dată ostilitatea moșierimii pentru colaborarea cu Rusia, convenția a fost aprobată atît de Adunarea deputaților, cît și de Senat [2], dîndu-se posibilitatea guvernului să acționeze deschis în vederea pregătirii războiului. Poarta, aflînd despre votul Corpurilor legiuitoare, a ordonat bombardarea orașelor romînești de la Dunăre și întețirea incursiunilor de başibuzuci pe teritoriul Romîniei.

Mobilizarea armatei fusese hotărîtă încă de la 31 martie, deci înainte de consiliul din 1 aprilie, dar decretul de mobilizare, semnat la 6 aprilie, n-a apărut în Monitorul Oficial decît la 8 aprilie 1877. Masele populare au primit cu entuziasm pregătirile armatei pentru război.

Pentrucă posibilitățile financiare ale statului erau mici, moșierimea și burghezia sustrăgîndu-se adesea de la îndatoririle lor fiscale, s-au făcut numeroase ofrande de alimente, îmbrăcăminte și bani, de către țărani și intelectualii modești : învățători, profesori, preoți, funcționari. Războiul lua un caracter popular. Moșierimea și burghezia nu înțelegeau însă să facă sacrificii materiale pentru purtarea războiului. S-au făcut numeroase înrolări voluntare. Un tînăr participant voluntar la război, muncitor în vîrstă de 16 ani, dintr-un regiment de artilerie, ce pleca din Craiova către Calafat, povestește mai tîrziu căldura cu care erau priviți ostașii ce mergeau să-și elibereze patria din jugul multisecular. „Craiovenii, scrie el, care se adunaseră să ne petreacă și să ne ureze „izbîndă” au strigat și ei

[1] *Doc. răzb. ind.*, vol. II, p. 111—113.
[2] Vasile Maciu, *op. cit.*, p. 66—69.

www.dacoromanica.ro

cu soldații împreună „...să trăiți...". Atît erau de voioși, continuă el, încît credeam că nimic nu va putea rezista în contra noastră" [1].

Un alt „voluntar", de astă dată moșier, Ion Lahovary, destul de vîrstnic pentru a fi obligat să meargă la război, ne transmite în amintirile sale, nu atît entuziasmul, cît îngrijorarea burgheziei bucureștene pentru soarta a lor săi ce plecau la război. Cînd regimentul 3 Călărași pornește de la cazarmă spre gară, traversînd Bucureștii „...ușile magazinelor, ferestrele caselor se umplu de spectatori, circulația neunumăratelor trăsuri, totdeauna în galop, se oprește. Se dau la o parte ca să ne facă loc și regimentul înaintează încet pe strada, devenită tăcută, și pe care o acopere acum tropotul potcoavelor celor 500 cai, fîșîitul frînelor, zăngănitul tecilor de oțel isbind scările și pintenii, răsuflarea cailor noștri..." [2]. Memorialistul atrage atenția că „...mulțimea ce se strînge în calea noastră e tăcută, serioasă, puțin tristă" [3]. În contrast cu entuziasmul micilor burghezi, al țăranilor și al muncitorilor, care știau că-și trimit fiii la moarte, melancolia burgheziei la plecarea fiilor ei la război, unde aveau să fie privilegiați, e grăitoare.

Cele patru divizii ale armatei permanente romîne ocupară poziții pe Dunăre, primele două în regiunea Calafat și celelalte la sud de București, pentru a împiedica pe turci să treacă la nordul fluviului înainte ca armatele ruse să se poată concentra. La 26 aprilie mobilizarea era terminată, atingînd 50 000 ostași cu 180 tunuri, în afara miliției și a gărzilor civice [4]. Pentru epocă, era o forță armată de care trebuia să se țină seama. Acum cu greu ar mai fi putut comandamentul turc să mute teatrul operațiilor la nordul Dunării.

Turcii începură cu bombardarea Brăilei la 21 aprilie, apoi bombardară Calafat, Bechet, Giurgiu, Oltenița și Călărași. Încă la 25 aprilie *Romînul*, gazeta lui C. A. Rosetti și organul semioficios al guvernului, cerea proclamarea independenței. A doua zi, la 26 aprilie, artileria romînă din Calafat răspundea bombardamentului turcesc, trăgînd asupra cetății Vidin. Între Imperiul Otoman și Romînia se ajunsese la starea de război *de facto*. Opinia publică romînească cerea acum proclamarea imediată a independenței. În raportul său din 28 aprilie 1877 către cancelarul Andrássy, consulul austro-ungar de la București arăta că „...agitația continuă a cercurilor reprezentanților poporului..." țintea la declararea independenței și a războiului contra Porții. Precizînd, el spunea că „...în două întruniri intime de ieri se pleda în cuvîntări pătimașe că poporul romîn n-ar trebui să lase să-i scape ocazia binevenită de a culege rodul copt al independenței sale politice și, în același timp, să se apere cu arma în mînă contra îndrăznelii turcești" [5].

În Adunarea deputaților, notează Carol I la 28 aprilie, se pregătea votarea unei moțiuni prin care se cerea „...deslipirea Romîniei de Turcia

[1] St. Georgescu, *Memoriile din timpul războiului pentru independență*, Buc., 1891, p. 6.
[2] Jean Lahovary, *Souvenirs d'un volontaire de l'Armée roumaine (Plevna, 1877)*, Buc., 1925, p. 55.
[3] *Ibidem*, p. 56.
[4] *Memoriile regelui Carol I*, vol. IX, p. 73.
[5] *Doc. răzb. ind.*, II, p. 449.

www.dacoromanica.ro

și proclamarea independenței...", dar M. Kogălniceanu, ministrul afacerilor externe, se opunea acestui curent „...temîndu-se să nu aducă fapte pripite și vătămătoare" [1]. Carol I se opunea și el proclamării independenței în acel moment, însă cu totul pentru alte motive. El voia anume să lege acest act de mare importanță națională, de ziua de aniversare a sosirii sale în București la 1866, cu scopul de a întări astfel sentimentul dinastic destul de slab din rîndurile poporului. Pentru a-și ajunge țintele, M. Kogălniceanu și Carol I, sprijiniți de primul ministru Ion C. Brătianu, au făcut ca a doua zi, 29 aprilie, să se voteze în Adunarea deputaților nu proclamarea deschisă a independenței, ci o rezoluție care recunoștea că s-a creat Romîniei de către Poartă starea de război și recomanda guvernului țării să depună toate sforțările și să ia toate măsurile spre a apăra și asigura existența statului romîn, pentru ca Romînia să poată ieși la încheierea păcii, cu o poziție politică bine definită și națiunea, existînd prin ea însăși, să-și poată îndeplini misiunea sa istorică [2]. Rezoluția, adoptată a doua zi și de Senat, decepționa opinia publică, condusă de gruparea radicală. Gazeta acesteia, *Romînul*, se arăta indignată, în editorialul său din 4 mai de „...modul în care s-a dezbătut în Cameră noua chestiune a războiului și a ruperii vechilor noastre legături cu Turcia, adică independența absolută...". Mustrînd pe cei care arătaseră lipsa de hotărîre, editorialul spunea mai departe: „După părerea noastră, mai mulți dintre reprezentanții națiunii, n-au fost cu această ocazie la înălțimea subiectului ce aveau să trateze...".

La 1 mai, după ce Corpurile legiuitoare votaseră rezoluția care recunoștea existența stării de război între Romînia și Poartă, M. Kogălniceanu trimitea o notă agenților diplomatici romîni de pe lîngă guvernele puterilor garante pentru a fi adusă la cunoștința acestora, în care justifica ratificarea de către Romînia a convenției romîno-ruse din 4 aprilie, dar spunea că „...nu intră în vederile noastre de a rupe legăturile noastre cu Imperiul Otoman...", deși termina afirmînd că „...noi sîntem în război cu Turcia și că acest război ne-a fost declarat de însăși Sublima Poartă" [3]. Evident, M. Kogălniceanu voia să cîștige timp și să prevină o izbucnire violentă din partea puterilor din vestul și centrul Europei, pe care le presupunea jignite de hotărîrea poporului romîn de a călca prevederile tratatului și ale Convenției de la Paris, în ceea ce privește Romînia.

În numele opiniei publice nemulțumite de faptul că rezoluția votată de Corpurile legiuitoare fusese aproape dată uitării, la 9 mai deputatul radical N. Fleva interpelează guvernul dacă s-a comunicat puterilor garante ruperea relațiilor cu Poarta și consecința acesteia, independența țării, și care era situația Romîniei dată fiind starea de război în care se găsea ea cu Imperiul Otoman. Încheindu-și interpelarea, N. Fleva cerea declararea imediată a independenței.

Interpelarea și răspunsul dat de M. Kogălniceanu erau urmărite de un numeros public din tribune, în timp ce o mare mulțime de oameni manifesta în curtea Adunării și pe străzi pentru independență. Nu mai

[1] *Memoriile regelui Carol I*, vol. II, p. 75.
[2] D. A. Sturdza, *op. cit.*, p. 734.
[3] *Doc. războ. ind.*, II, p. 519–520.

www.dacoromanica.ro

era cu putință să se continue din culise manevrele socotite abile, menite să întîrzie luarea unei hotărîri clare.

Răspunzînd interpelării, acum cînd nu se mai putea ocoli un răspuns neted, M. Kogălniceanu a declarat că Adunarea deputaților și Senatul „...au recunoscut că sîntem în stare de resbel, au recunoscut că sîntem deslegați de legăturile noastre cu Înalta Poartă...". Precizînd, el continua: „... În stare de resbel cu legăturile rupte, ce sîntem? Sîntem independenți, sîntem națiune de sine stătătoare". Îndepărtînd parcă imputarea ezitării sale de pînă atunci, afirma: „... nu am cea mai mică îndoială și frică de a declara în fața reprezentanței naționale, că sîntem o națiune liberă și independentă" [1].

O moțiune a fost votată, în mijlocul unei mari însuflețiri, cu 79 voturi pentru și 2 abțineri, în care Adunarea deputaților se declara mulțumită cu explicarea dată de guvern „... asupra urmărilor ce a dat votului ei de la 29 aprilie..." și lua act „... că războiul între Romînia și Turcia, că ruperea legăturilor noastre cu Poarta și independența absolută a Romîniei au primit consacrarea lor oficială" [2]. Senatul a votat îndată o moțiune cu același cuprins. Romînia era de aci înainte prin voința sa însăși independentă.

Proclamarea independenței, în momentul cînd războiul deabia începea, constituia pentru poporul romîn dovada hotărîrii sale de a lupta cu cea mai mare energie pentru recunoașterea suveranității patriei sale. Puterile garante, avizate încă prin rezoluția de la 29 aprilie despre voința Romîniei de a se proclama independentă, nu s-au arătat surprinse. În timp ce Anglia se arăta dușmănoasă, de-a dreptul, celelalte puteri garante nici nu s-au gîndit c-ar putea fi vorba să se pronunțe înainte de sfîrșitul războiului, cum declara în acest sens, Andrássy [3]. În Italia, cu toată rezerva guvernului „... independența noastră este considerată cu simpatie de lumea politică și de ziarul oficios Diritto...", raporta la 15 mai agentul diplomatic romîn la Roma, Obedenaru [4]. La Berlin, în numele guvernului german, Bülow, „... a declarat categoric — raporta agentul romîn Degre la 15 mai — că chestiunea independenței Romîniei nu poate să fie rezolvată decît la pace și că hotărîrea guvernului german în această chestiune depinde de felul cum interesele supușilor și acționarilor germani vor fi regulate în Romînia" [5]. Ministrul de externe al Franței, Decazes, arăta „... o excesivă rezervă..." cu privire la situația ce-și creea Romînia. În schimb, forurile politice franceze regretau „... că ne-am eliberat de garanțiile care ne apărau și că ne-am luat libertatea de acțiune pentru viitor" [6]. Anglia, unde un agent romîn nu fusese încă primit oficial, însărcina pe lordul Loftus, ambasadorul său la Petersburg, să întrebe pe cancelarul Gorceacov cum privește guvernul rus declarația de independență a Romîniei, primind răspunsul că hotărîrea poporului romîn e considerată

[1] *Doc. răzb. ind.*, II, p. 667, 668.
[2] *Ibidem*, p. 669.
[3] *Ibidem*, III, p. 78, 79.
[4] *Ibidem*, p. 124.
[5] *Ibidem*, p. 124.
[6] *Ibidem*, p. 119.

www.dacoromanica.ro

ca un fapt împlinit, dar nu ca unul *de jure*, urmînd a fi tratată mai tîrziu de toate puterile europene împreună [1].

Participarea la războiul pornit de Rusia și care va fi purtat proporțional în mare parte de ea, apărea deci pentru Romînia ca o necesitate cerută de însăși proclamarea independenței, căci valoarea acesteia ar fi fost mult scăzută dacă recunoașterea ei ar fi venit ca un dar din partea Rusiei sau din consensul puterilor garante. Încă de la 29 aprilie se exprimase de către primul ministru părerea că Romînia s-ar putea vedea nevoită să intervină cu forțele sale armate la sudul Dunării[2], comandamentul armatelor ruse de la Dunăre fiind partizan al unei asemenea colaborări [3]. Carol I cerea însă „... o bază proprie de operații, cu sprijinirea aripei sale stîngi pe Ischer" [4], pentru a asigura independența armatei romîne și a scoate în evidență participarea ei la război, făcînd să se vorbească de un sector romînesc al războiului. El făcea demersuri în acest sens pe lîngă guvernul imperial rus, care-i răspundea însă prin contele Nelidov, că „...nu invită Romînia la o cooperare dincolo de Dunăre ...decît dacă aceasta ar putea avea loc cu condiția absolută a unității comandamentului superior, care ar rămîne în mîinile generalului șef al armatei imperiale" [5]. Subordonarea armatei romîne de operații comandamentului militar superior imperial contrazicea voința de independență a Romîniei, proaspăt proclamată, de care conducătorii ei se arătau plini de grijă, din care cauză nu s-a putut ajunge de la început la pornirea unei ofensive a armatei romîne în sudul Dunării, concomitent cu aceea a armatelor ruse. Desfășurarea ulterioară a războiului a arătat însă că guvernul imperial rus, care nu voia să împartă gloria victoriei cu romînii, nu cunoștea în mod real forțele armate de care dispunea Imperiul Otoman și comitea o greșeală serioasă desconsiderînd oferta de colaborare militară ce-i făcea guvernul romîn.

Între timp, armatele ruse se concentrau pe Dunăre, de la Galați și Brăila, la Călărași, Oltenița, Giurgiu și Turnu-Măgurele, pînă la vărsarea Oltului în fluviu. La 20 aprilie ele erau bine fixate la Galați și Brăila, la 24 aprilie erau lîngă București, dar numai la mijlocul lui mai atingeau toată porțiunea Dunării, ce le era destinată. Pe măsură ce soseau armatele ruse, diviziile III și IV se deplasau din sudul Bucureștilor către Oltenia de sud, unde aveau să se împreune cu diviziile I și II pentru a face presiune asupra turcilor de la Vidin și Rahova.

La 10 iunie între Galați și Brăila și la 15 iunie pe la Zimnicea, armatele ruse au trecut cu ușurință Dunărea, flotila romînească de război și armata romînă din Oltenia contribuind prin acțiunile duse contra turcilor. Pe cînd în Dobrogea de nord, trupele ruse au înaintat încet și apoi se opriră, în Bulgaria centrală, ele pătrunseseră cu repeziciune la Tîrnova și apoi pînă dincolo de Balcani, la Stara Zagora, unde avangarda călare a detașamentului comandat de generalul Gurko ajungea la mijlocul lunii iulie, în timp ce o altă coloană ataca cetatea Nicopole, în fața vărsării Oltului

[1] D. A. Sturdza, *op. cit.*, p. 791.
[2] *Ibidem*, p. 744.
[3] N. Iorga, *Istoria războiului pentru independență*, Buc., 1927, p. 101.
[4] *Ibidem*, p. 101.
[5] D. A. Sturdza, *op. cit.*, p. 787.

www.dacoromanica.ro

în Dunăre, cucerind-o la 4 iulie, cu concursul artileriei și infanteriei romîne, care executau trageri asupra cetății. Urmînd ritmul rapid al înaintării, dorit de țarul Alexandru II, coloana de vest rusă ataca la 8 iulie Plevna, unde se instalase de curînd Osman-pașa, venit de la Vidin cu numeroase trupe pentru a o opri. Inferiori în număr, rușii au fost respinși cu pierderi grele, deși reușiseră să pătrundă pînă în oraș.

Hotărîndu-se să atace din nou Plevna spre a o cuceri cît mai curînd, ca să asigure astfel flancul drept al detașamentului Gurko, ce trecuse Balcanii pe la Șipca, comandamentul rus ceru comandamentului romîn să ocupe el cetatea Nicopole, cu trupele sale, pentru a trimite întreg corpul IX rus contra Plevnei [1]. Comandamentul romîn acceptă propunerea și trimise o brigadă de cavalerie și una de infanterie din div. IV dincolo de Dunăre, ocupînd cetatea Nicopole și împrejurimile.

Un detașament de circa 40 000 oameni, din corpurile IX și XI ruse, ataca la 18 iulie din nou Plevna, apărată de circa 30 000 turci, dar între timp puternic înzestrată cu fortificațiuni. Și acest atac fu respins cu pierderi și mai mari după ce atacanții pătrunseră din nou în oraș. În același timp, turcii contraatacau detașamentul lui Gurko, care ajunsese la Stara Zagora, și-l respingeau la nord de Balcani, instalîndu-se în mare număr în pasul Șipca. Speranța diplomației țariste într-o victorie rapidă se spulbera. Calculele comandamentului suprem rus, întemeiate pe informații greșite referitoare la forțele militare turcești, se dovedeau neîntemeiate. Căutînd să aplice în împrejurări noi tactica utilizată de Diebici în 1829, comandamentul țarist nu ținuse seama de forțele militare considerabile strînse de turci în vestul Bulgariei încă din anul 1876 și îndreptase majoritatea unităților sale către sud, pentru a ataca Adrianopolul și Constantinopolul, și către est, pentru a ține în șah armatele turce din regiunea Șumla-Rusciuc-Varna.

Acum, era pericolul unei contra-ofensive turcești și dinspre Plevna, care ar fi putut împinge întregul front la Dunăre. Un moment de panică stăpîni comandamentul rus. La 19 iulie, marele duce Nicolae trimitea din Tîrnova prințului Carol I următoarea telegramă: „Turcii, aducînd cele mai mari mase de trupe la Plevna, ne zdrobesc. Rog să faci fuziune, demonstrație și, dacă se poate, să treci Dunărea cu armata, după cum dorești. Între Jiu și Corabia, demonstrațiunea aceasta este neapărat necesară pentru înlesnirea mișcărilor mele”[2]. Carol I îi răspunse îndată că va încerca să apere Nicopole cu divizia a IV-a, va deplasa divizia a III-a la răsărit de Jiu pentru a ține legătura cu divizia a IV-a și va face demonstrația cerută [3]. Restul diviziei a IV-a trecu îndată Dunărea, creindu-se astfel în sudul fluviului un cap de pod romînesc de tot de cuprinzător.

În sînul guvernului romîn se iviră divergențe, premul ministru Ion C. Brătianu fiind de părere să se meargă imediat în ajutorul rușilor cu toate forțele armate, ca să nu se prelungească războiul, în timp ce Carol I

[1] *Istoricul războiului din 1877—1878. Lucrare făcută de mai mulți ofițeri*, partea I, Buc., 1877, p. 231.

[2] *Memoriile regelui Carol I*, vol. X, p. 38—39.

[3] *Ibidem*, p. 39.

www.dacoromanica.ro

voia să-şi pună condiţiuni [1]. Urmară tratative cu comandamentul rus, terminate la 16 august prin conversaţiile lui Carol I cu ţarul Alexandru II şi marele duce Nicolae, cînd se conveni ca trupele romîne şi ruse să coopereze numai în regiunea Plevna, unde comanda supremă să revină lui Carol I [2].

O parte din divizia a III-a fusese şi ea trecută între timp în sudul Dunării, se crease o divizie nouă, cu numele de divizia de rezervă, iar milițiile din Oltenia au fost aduse la Dunăre şi puse sub comanda generalului de rezervă Nicolae Haralambie[3], aşa încît efectivele capabile de luptă ale Romîniei se măriseră simţitor. Diviziile III, IV şi cea de rezervă formau Corpul de operaţiuni, ce trebuia să lupte în sudul Dunării, iar diviziile I, II şi milițiile din Oltenia, Corpul de observaţie, menit să rămînă în regiunea Calafat şi să supravegheze pe turcii din Vidin. Un consiliu de război, compus din Carol I, Ion C. Brătianu, generalul Al. Cernat, ministrul de război, şi diferiţi comandanţi militari, hotărăşte la 19 august trecerea Dunării pentru cooperarea cu trupele ruse în jurul Plevnei. A doua zi, 20 august, generalul Al. Cernat înceta de a mai fi ministru de război şi era numit comandantul Corpului romîn de operaţiuni. După amiază, divizia de rezervă şi restul diviziei a III-a trec Dunărea pe un pod de vase construit la Siliştioara, lîngă Corabia, iar la 21 august Carol I ia comanda trupelor romîno-ruse ce aveau să lupte împreună la Plevna. Peste cîteva zile, la 25 august, cînd concentrările de trupe romîno-ruse la nord-est de Plevna erau pe punctul de a fi terminate, cei 65.000 de turci pe care Osman-paşa îi strînsese sub comanda sa aveau de luptat cu circa 65.000 de romîni şi ruşi,—35.000 romîni cu 108 tunuri şi 30.000 ruşi cu 182 tunuri [4]. La stăruinţele marelui duce Nicolae, comandantul suprem al trupelor de la Dunăre, contra părerilor lui Carol I, se lua măsura să se atace îndată Plevna, pentru a treia oară, înainte ca Osman-paşa să poată primi noi ajutoare [5]. În Consiliul de război din 29 august, la care participa şi ţarul Alexandru II, se hotărî, deşi pregătirea de artilerie nu era satisfăcătoare, cum obiecta Carol I, iar poziţiile turceşti nu erau cunoscute bine, să se dea asaltul general asupra cetăţii a doua zi, ora 3 după amiază, cînd era şi ziua numelui ţarului [6]. Acesta voia să lege victoria de care era sigur, de numele său, în mod vădit pentru a-şi întări prestigiul în propria sa ţară.

În dimineaţa zilei de 30 august artileria romîno-rusă trăgea asupra redutelor turceşti, făcînd o întrerupere între orele 9 şi 11 pentru ceremonia religioasă legată de ziua numelui ţarului. O ceaţă groasă, transformată uneori în ploaie, împiedeca vederea. După terminarea serviciului religios, deşi se hotărîse ca asaltul general să fie început la ora 3 după amiază,

[1] Titu Maiorescu, *Istoria contemporană a Romîniei*, p. 133.

[2] *Memoriile regelui Carol I*, vol. X, p. 64.

[3] *Istoricul răzb. din 1877—1878*, partea a II-a şi a III a, Buc., 1898, p. 294.

[4] Titu Maiorescu, *op. cit.*, p. 138. După *Istoricul răzb. din 1877—1878*, romînii aveau 36—38 mii de oameni cu 120 tunuri, (p. 362), iar ruşii 38—39 mii, cu 220 guri de foc (p. 359). Trebuie avut însă în vedere că unităţile ruse suferiseră pierderi în oameni, pe care nu le putuseră decît în parte înlocui.

[5] *Memoriile regelui Carol I*, vol. X, p. 74, 80 83 şi 90.

[6] *Ibidem*, p. 90.

www.dacoromanica.ro

generalul Scobelev porni lupta în sectorul său la stînga, ceeace dădea posibilitatea lui Osman-pașa să-și manevreze trupele sale acolo unde primejdia era mai mare pentru el.

La ora hotărîtă, cînd ceața se împrăștiase, coloanele ruse din sectorul de centru și cele romîne din sectorul de dreapta porniră și ele asaltul. După știrea comandamentului, romînii aveau de atacat reduta Griviței, care apăra Plevna dinspre nord-est. În realitate, turcii aveau două redute, Grivița I și Grivița II, la 300 metri una de alta, care se apărau reciproc, prin încrucișarea focurilor. Romînii au atacat cu divizia a IV-a în stînga și cu divizia a III-a, în dreapta. Prinse între focurile celor două redute și trebuind să treacă printr-o vîlcea adîncă înainte de a ajunge la reduta Griviței II, necunoscută lor, trupele diviziei a III-a, cu toate sacrificiile și eroismul ostașilor și al ofițerilor, fură respinse de două ori și nu mai putură, decimate, să pornească la un al treilea atac. Trei asalturi ale diviziei a IV-a, întărită cu două batalioane ruse, fuseseră respinse. În sectorul de centru, turcii respinseseră asalturile ruse, iar în sectorul de stînga, Scobelev asalta necontenit cu mari pierderi, cu succese trecătoare. Comandamentul suprem era plin de îngrijorare. Pe seară, divizia a IV-a porni al patrulea asalt asupra Griviței I, încununat de astădată cu succes. În timp ce romînii, în frunte cu batalionul 2 de vînători, comandat de maiorul Al. Candiano Popescu, care deși deputat, venise în mod special să ia parte la lupte, asaltau reduta dinspre nord-est, unități ale regimentului rus Arhanghelskgorod, o atacau dinspre sud-est. Batalionul 2 de vînători intră primul în redută, de unde turcii fură alungați în scurtă vreme. Un contraatac turcesc dat pe întuneric dinspre reduta Griviței II fu respins cu ușurință. Cucerirea Griviței I era singurul succes real al zilei, plătit însă cu pierderi mari.

În timpul luptelor pentru cucerirea Griviței I se cimenta frăția de arme romîno-rusă, subliniată în mod firesc și prin eroice manifestări individuale. În amintirile sale, generalul Alexandru M. Fălcoianu povestește cum, pe cînd o baterie romînă pregătea asaltul, s-a apropiat tîrîndu-se pe brînci maiorul rus Kwitka, rătăcit de unitatea sa. „După cîtva timp, începînd atacul, pe cînd trupele noastre treceau pe lîngă baterie, maiorul Kwitka ne strînge mîna și se asvîrle înaintea trupelor cu care a intrat în redută...[1].

Cu prilejul luptelor din 30 august, trupele romîne au dovedit eroismul lor. În raportul său din 1 septembrie 1877, referitor la felul cum a decurs asaltul dat la 30 august de brigada sa asupra Griviței II, colonelul Grigore Ipătescu arăta, între altele: „... Trupa a mers în ordine perfectă pînă în fundul văii, aci însă întîmpinînd acel mărăciniș, care-i împiedica mișcarea, a oblicat la dreapta, pe unde terenul era puțin practicabil. În acel timp, căzînd maiorul Șonțu care conducea 1-iul batalion din 10 Dorobanți și tiraliorii, căzînd și o mare parte din ofițeri și trupă, a înaintat mai încet și formația a suferit, astfel că s-a amestecat cu plotoanele 1-iului din 8 Linie, care mergeau cu avîntul cel mai mare sub impulsia comandan-

[1] Generalul Alexandru Fălcoianu, *Amintiri din războiul ruso-romîno-turc din 1877—1878*, Buc., 1912, p. 40.

www.dacoromanica.ro

tului său, căpitan[ul] Mărăcineanu, care s-a ținut mereu călare în capul trupei pînă la 20 metri de redută, unde a căzut mort..." [1].

Pierderile mari de oameni cauzate de asaltul din 30 august au convins comandamentul suprem și în primul rînd pe țar că Plevna nu putea fi cucerită prin asalturi. În consecință, s-a hotărît blocarea cetății, chemîndu-se în acest scop din Rusia noi trupe și generalul Todleben, pentru a conduce operațiile de încercuire. Două noi încercări ale romînilor — la 6 septembrie și 7 octombrie — de a cuceri Grivița II au fost respinse cu mari pierderi și au determinat comandamentul să nu se grăbească. Prin cucerirea la 12 octombrie a marei redute Gorni-Dubnic, situată la vest de Plevna, de către trupele ruse comandate de generalul Gurko, cu participarea romînilor, se ajungea la blocarea aproape completă a cetății. Osman-pașa era silit să se limiteze la munițiile și alimentele ce avea, urmînd ca la sfîrșitul lor să capituleze sau să încerce o ieșire disperată. Asediatorii treceau la jumătatea lui octombrie de 100 000 de oameni, în timp ce turcii erau aproape jumătate. Romînii, acum doar o treime din totalul asediatorilor, ocupau toată partea de nord, de la Grivița la Bucova—Opanez—Bivolar, restul încercuirii rămînînd în grija rușilor.

Frigul venise înainte de vreme și ostașii romîni, în special dorobanții, n-aveau cu toții îmbrăcăminte groasă, de iarnă, din care cauză sufereau mult de pe urma ninsorilor și a ploilor reci ce căzeau. Nici aprovizionările cu alimente nu erau făcute la timp. Vintilă Rosetti, voluntar într-o unitate de lîngă Grivița, scria la 5 octombrie părinților săi: „... Aici n-avem apă, nici lemne. Sîntem o divizie. La 6 sau 8 kilometri se află un puț pentru toată armata. Eri soldații au mîncat $1^1/_2$ pesmet, li s-a[u] dat $5^1/_4$ pentru 3 zile. N-au avut altceva și au umblat 10 ore. Nu știu cu ce se va găti bucatele lor..." [2].

Încercuirea Plevnei fiind completă la începutul lunii noiembrie, exista primejdia ca, în momentul cînd Osman-pașa s-ar fi hotărît să facă o ieșire, să-i vină în ajutor, printr-un atac din spate asupra asediatorilor turcii din Orhanie sau cei din Rahova. Contra unui atac dinspre Orhanie, s-a constituit un detașament rus comandat de generalul Gurko, căruia i s-a adăugat și o brigadă din divizia a IV-a romînă. Pentru că Rahova constituia o primejdie mai mare, fiind așezată pe Dunăre în legătură cu puternica cetate Vidin, și împiedica manevrele necesare întăririi asediului Plevnei, comandamentul a luat măsura de a o cuceri. În acest scop s-a constituit un detașament romîn, compus din 6 000 oameni, infanterie și cavalerie cu 22 tunuri, sub comanda colonelului G. Slăniceanu, un favorit al lui Carol I, fost ministru de război și apoi șef al Marelui Stat Major al armatei. În sprijinul acestui detașament a fost trimis și un mic detașament romîno-rus compus din 1 200 oameni, comandat de generalul rus Meyendorf, menit să împiedice pe turcii din cetate să fugă spre vest, în momentul înfrîngerii. Trupele romîne de pe malul nordic al Dunării, din dreptul orașului Bechet, trebuiau să sprijine atacul asupra Rahovei prin trageri de artilerie și prin atacul unui batalion, ce trebuia să treacă fluviul pe pontoane trase de o șalupă.

[1] *Doc. răzb. ind.*, vol. VI, Buc., 1953, p. 24—25.
[2] *Ibidem*, p. 539.

www.dacoromanica.ro

După un bombardament de artilerie de trei ore asupra fortificațiilor turcești, în ziua de 7 noiembrie la ora 10.30, regimentul 10 Dorobanți pornì la asalt dinspre răsărit, paralel cu Dunărea. O mică redută a fost cucerită după o luptă de o oră, dar marea redută din marginea Rahovei era încă departe. După încă două ore de bombardament asupra ei, trei batalioane de dorobanți pornesc la asalt pentru a o cuceri, în timp ce detașamentul Meyendorf ataca Rahova dinspre vest. Cu toate pierderile grele, asaltatorii pătrunseră în primele fortificații ale redutei la căderea nopții, fără ca turcii să fi încetat rezistența. Slăniceanu, în loc să continue efortul cu rezervele ce avea, a ordonat retragerea nu numai din fortificațiile marei redute, ci și din reduta cea mică, cucerită cu cîteva ore mai înainte, iar a doua zi n-a reluat asaltul pe motiv că timpul nu era favorabil. Din cauza aceasta, turcii au avut timpul să organizeze un atac spre vest, pentru a se retrage la Lom-Palanca. Ei porniră atacul în dimineața zilei de 9 noiembrie asupra batalionului de dorobanți comandat de căpitanul Merișescu, care apăra podul de pe rîul Schit, sprijinit de două escadroane de roșiori și de bateria comandată de căpitanul Hepites. Respinși, turcii făcură mai spre nord un vad prin apele rîului și o parte din ei reușiră să fugă, Slăniceanu aflînd peste cîteva ore mai tîrziu. În timpul acesta, batalionul din Bechet intra în oraș, după ce trecuse Dunărea, cam în același timp cu trupele maiorului Rasti, ce pătrundeau dinspre sud. Populația bulgară primi pe eliberatori cu entuziasm, bucuroasă că a scăpat de lunga robie turcească.

Ca și la Grivița, trupele, în special cele de dorobanți, au dovedit o vitejie demnă de admirat. Într-un raport al său, generalul Meyendorf o descrie astfel: „Dorobanții, spune el, înaintară cu cea mai mare tărie și cu un curaj mai presus de orice laudă și ajunseră pînă la șanțul ocupat de vrăjmaș. Dar aci ei întîlniră un foc atît de omorîtor încît comandantul lor maiorul Mateescu, fu rănit, aproape 100 din ai lor căzură, și ei fură nevoiți a se trage înapoi, dar la scurtă depărtare, și urmînd pușcătura cu vrăjmașul care nu cuteza a ieși și a-i urmări" [1].

Prin cucerirea Rahovei, mișcările trupelor ruso-române care asediau Plevna au fost pe deplin asigurate dinspre nord. Victoria era importantă și pentru că slăbea curajul turcilor asediați în Plevna. Ea ar fi putut fi și mai mare, dacă colonelul Slăniceanu nu s-ar fi dovedit lipsit de inițiativă. Pentru acest motiv, i s-a ridicat imediat comanda, care a fost dată colonelului Leca.

La mijlocul lunii noiembrie, armata română de operațiuni a fost reorganizată. Diviziile II, III și IV formează Corpul I, sub comanda generalului Al. Cernat, ce conlucrează cu armata rusă la asediul Plevnei, iar divizia I și divizia de rezervă Corpul II, sub comanda generalului Nicolae Haralambie, cu misiunea de a continua luptele în partea de vest a Bulgariei, avînd ca obiectiv principal asedierea și cucerirea Vidinului, una din cele mai puternice cetăți turcești.

În a doua jumătate a lunii noiembrie, turcii din Plevna ajunseseră la sfîrșitul proviziilor de alimentare și muniții. Dezertările din rîndurile

[1] T. C. Văcărescu, *Luptele românilor în resbelul din 1877—1878*, vol. II, Buc., 1887, p. 227.

www.dacoromanica.ro

lor, din cauza foametei, erau tot mai dese. Încercările turcilor din regiunea Sofia de a porni o ofensivă în direcția Plevnei au fost înfrînte de detașamentul generalului Gurko. Era de așteptat ca Osman-pașa să încerce a sparge încercuirea spre a se retrage spre sud.

În dimineața zilei de 28 noiembrie, el pornește un atac masiv asupra pozițiilor rusești de la Opanez și Gorni Etropol, reușind să le cucerească, fără a putea merge mai departe. Ca să poată face un efort așa de mare, Osman-pașa evacuase redutele Griviția II și Bucova în zorii zilei, dar romînii și-au dat seama îndată și, după ce au ocupat redutele părăsite, au atacat pe turci dinspre nord-est. Turcii rezistau în cele trei redute de la Opanez, care acopereau atacul lor spre vest. Romînii le atacă însă cu vigoare, „Colonelul se decide : el ordonă să se arunce trupele la asalt, povestește un martor ocular ; artileria încetează tragerea, soldații avansează dintîi tîrîndu-se, deodată izbucnește, strident, precipitat, vesel, sunetul goarnei pentru asalt : ostașii se ridică dintr-o săritură și, cu baioneta înainte, puțin curbați, plecînd instinctiv capul, se aruncă alergînd către redută care nu e la mai mult de 600 metri. Împușcătura turcă se precipită, dar sîntem departe, cu mult departe de înspăimîntătorul foc al teribilelor zile din august”[1]. După cîteva ore, cele trei redute de la Opanez sînt cucerite, romînii prinzînd 7000 de turci și 6 tunuri, în timp ce rușii resping trupele lui Osman-pașa înapoi spre Plevna.

Curînd după ora 12, Osman-pașa, rănit el însuși, ridică steagul alb al capitulării și se predă colonelului Cerchez, comandantul diviziei de rezervă, care se afla în apropiere în fruntea trupelor sale. Plevna era cucerită, cea mai grea luptă a războiului ruso-romîno-turc din 1877—1878 era terminată cu bine. În afara mușirului Osman-pașa, căzeau prizonieri 10 pașale, 130 ofițeri superiori, 2 000 ofițeri subalterni, 40 000 infanteriști și artileriști și 1200 călăreți. Erau capturate 77 tunuri[2].

A doua zi, 29 noiembrie, trupele romîne și ruse au intrat în Plevna, fiind primite cu entuziasm de populația bulgărească locală. Ostașii romîni și ruși, înfrățiți prin numeroase jertfe făcute și prin suferințele comune îndurate, aveau acum bucuria de a vedea rezultatul colaborării lor frățești. Pentru poporul romîn, căderea Plevnei constituia asigurarea că independența proclamată la 9 mai va fi consfințită prin recunoașterea ei de către Poartă.

Căderea Plevnei înclina cumpăna războiului în favoarea rușilor și romînilor. De aci înainte, turcii nu mai pot opune rezistența dîrză a ostașilor lui Osman-pașa. Armatele ruse își reiau marșul către Balcani și după lupte victorioase reușesc să-i traverseze, înainte de sfîrșitul anului 1877, înaintînd apoi către Adrianopol, pe care-l cuceresc la 8 ianuarie 1878.

Forțele romîne, regrupate, au constituit corpul de vest, compus din diviziile I, II și IV, sub comanda generalului Nicolae Haralambie, cu misiunea de a cuceri localitățile fortificate din jurul Vidinului și de a încercui și cuceri această cetate însăși. Divizia de rezervă a fost trecută

[1] Jean Lahovary, *op. cit.*, p. 261.
[2] T. C. Văcărescu, *op. cit.*, p. 326.

www.dacoromanica.ro

la Calafat, iar divizia a III-a a primit misiunea de a escorta prizonierii turci luați la Plevna în țară și pînă la Prut și apoi de a ocupa poziții în fața Rusciucului și Silistrei, pe Dunăre.

Corpul de vest a început ofensiva, cucerind la 10 decembrie Arcer Palanca, iar la 29 decembrie Nazir-Mahala și Vitbol, cînd legăturile Vidinului spre sud fură întrerupte. Un atac general s-a dat la 12 ianuarie 1878 asupra localităților fortificate din imediata apropiere a Vidinului, cînd sînt cucerite rînd pe rînd Rupcea, Rainovcea, Tatargic, Smîrdan și Hinova.

Cercul asediatorilor Vidinului se strîngea, iar la 19 ianuarie 1878 luptele au încetat, în urma armistițiului încheiat de comandamentul rus și de cel turc. După puțin timp, trupele române au intrat în Vidin și Belgragic, pe care le-au reținut pînă la încheierea păcii de la San Stefano, la 19 februarie (3 martie) 1878.

Tratatul de la San Stefano dintre Rusia și Turcia prevedea între altele independența Muntenegrului, a Serbiei și a Romîniei, precum și autonomia Bulgariei. Turcia ceda sangeacul Tulcea (Dobrogea), pe care Rusia își rezerva dreptul de a-l schimba „cu partea Basarabiei detașată la 1856" [1]. Acum poporul român primea recunoașterea independenței patriei sale Romînia, ca rod al jertfelor de sînge ce făcuse pentru înfrîngerea oștilor Imperiului Otoman. Vestea încheierii păcii și a recunoașterii independenței țării din partea Porții a umplut de bucurie sufletele maselor populare românești, care sperau că eliberarea națională va aduce cu sine și eliberarea lor din exploatare și asuprire. Speranțele maselor populare s-au spulberat însă curînd după încheierea păcii. Țărănimea, care făcuse cele mai mari sacrificii pentru cucerirea victoriei, a rămas mai departe pradă exploatării moșierilor și marilor arendași, din care cauză, exasperată, ea se va răscula în 1888, la zece ani după terminarea războiului, zguduind regimul burghezo-moșieresc.

Prevederile tratatului de la San Stefano nu conveneau însă nici Angliei, nici Austro-Ungariei și nici Germaniei. Niciuna din aceste puteri nu vedea cu ochi buni anihilarea Porții în Balcani. Austro-Ungaria era supărată pentru că nu primise Herțegovina și Bosnia, cum se înțelesese cu Rusia, din care cauză peste cîteva zile a cerut convocarea unui congres al celor șapte puteri europene pentru reexaminarea prevederilor tratatului de la San-Stefano. Întrucît Germania sfătuia guvernul țarului să consimtă la convocarea congresului cerut de Austro-Ungaria și Anglia, Rusia s-a declarat de acord, pentru a nu rămîne izolată. Pînă la întrunirea congresului, care și-a început lucrările la 2 (13) iunie la Berlin sub prezidența lui Bismarck, între Anglia, Austro-Ungaria, Rusia și Turcia s-au dus tratative bilaterale secrete, menite să ușureze dezbaterile ce urmau a avea loc. Astfel, Anglia a obținut de la Turcia insula Cipru, drept răsplată pentru ajutorul diplomatic ce i-a dat; Austro-Ungaria a obținut acordul Angliei și al Rusiei la cucerirea celor două provincii răsculate contra Porții la 1875, Herțegovina și Bosnia.

[1] *Doc. răzb. ind.*, vol. IX, Buc., 1955, p. 367.

www.dacoromanica.ro

La Congres reprezentanții Romîniei, Ion C. Brătianu, primul ministru, și M. Kogălniceanu, ministrul afacerilor externe, n-au fost primiți decît în ședința din 19 iunie pentru a expune revendicările țării lor, care n-au fost ținute în seamă decît în mică măsură.

Congresul de la Berlin și-a încheiat lucrările la 1/13 iulie 1878, semnînd un tratat, care modifica în mod simțitor prevederile tratatului de la San-Stefano în defavoarea popoarelor balcanice. Principatul autonom al Bulgariei era micșorat la mai puțin de jumătate, el rămînînd mai departe vasal Porții, în cuprinsul teritoriilor căreia se creia o provincie autonomă, Rumelia, cu un guvernator creștin numit de Sultan. Provinciile Herțegovina și Bosnia se dădeau spre administrare Austro-Ungariei, rămînînd a fi considerate mai departe ca teritorii de drept turcești. S-a recunoscut independența Muntenegrului și a Serbiei, cărora li s-au făcut mici adaosuri teritoriale, precum și independența Romîniei, condiționată de înlăturarea discriminării confesionale și de cedarea către Rusia a porțiunii „... teritoriului Basarabiei, despărțită de Rusia în urma tratatului de la Paris din 1856...", în schimbul căreia i se da delta Dunării și sangeacul Tulcea (Dobrogea), care fusese luate de turci de la Țara Romînească la începutul sec. al XV-lea.

Tratatul de la Berlin confirma astfel independența Romîniei, proclamată la 9 mai 1877 de Corpurile legiuitoare romîne și recunoscute de tratatul de la San Stefano. Punerea lui în aplicare urma să se facă numai după schimbul instrumentelor de ratificare între cele șapte puteri și, în ceea ce privea Romînia și pe celelalte țări ce-și obținuseră independența, după notificarea către ele a recunoașterii suveranității lor de către fiecare dintre statele semnatare ale tratatului. Anglia și Germania s-au folosit de ocazie, prima pentru a smulge Romîniei o convenție comercială, asemănătoare cu cea romîno-austro-ungară din 1875, și a doua pentru a-i impune răscumpărarea în condiții împovărătoare a căilor ferate ale Societății romîne a drumurilor de fier, ale cărei acțiuni erau în mîinile capitaliștilor germani, dintre care principalul, S. Bleichröder, era amicul personal și om de afaceri al cancelarului Bismarck.

De aici înainte, Romînia era un stat independent. Poporul romîn cucerise independența patriei sale printr-o îndelungată și neîntreruptă luptă, intensificată în secolul al XIX-lea și încununată cu jertfele eroice ale ostașilor săi pe cîmpurile de război în anii 1877—1878. La cucerirea independenței sale, el a primit un ajutor prețios din partea poporului rus. Într-adevăr, efortul principal militar în acest război a fost făcut de Rusia. Încă de la începutul campaniei, comandamentul rus destinase frontului dunărean aproximativ 135 000 de oameni[1], al căror număr l-a dublat în următoarele șase luni prin aducerea pe cîmpul de luptă a noi unități, între care garda imperială, care număra singură 70 000 de oameni[2]. Zeci de mii de ostași ruși au murit sau au fost răniți în timpul luptelor pentru înfrîngerea armatelor otomane, alături de miile de ostași romîni. Acest război, la care Romînia a participat aproape ca o aliată, încorona astfel șirul acțiunilor militare purtate de Rusia

[1]. *Istoricul războiului din 1877 - 1878*, partea I, p. 53-54.
[2]. N. Iorga, *Istoria Romînilor*, vol. X, p. 205, București 1939.

www.dacoromanica.ro

în secolele XVIII și XIX contra Imperiului Otoman și care au contribuit, indiferent de țelurile cotropitoare ale țarilor, la eliberarea popoarelor subjugate din Balcani.

Folosind suveranitatea națională, societatea din Romînia a putut să se dezvolte mai repede de atci înainte. Importanța politică a moșierimii a scăzut prin modificarea Constituției la 1884, burghezia putînd să-și impună tot mai mult programul de guvernare favorabil dezvoltării capitalismului. La 1886 s-a pus în aplicare tariful parțial protecționist pentru mărfurile produse de întreprinderile industriale autohtone, care utilizau materii prime din țară, iar în anul următor s-a făcut legea pentru încurajarea industriei naționale. Ambele măsuri au contribuit mult la creșterea ritmului de înființare a întreprinderilor industriale și prin aceasta la dezvoltarea mai intensă a capitalismului. Proletariatul industrial, puțin numeros pînă la 1878, a crescut din punct de vedere numeric și a ajuns la conștiința de clasă ce-i lipsea. Mișcarea muncitorească s-a dezvoltat, contopindu-se cu mișcarea socialistă, pășind în lupta pentru progres părăsită treptat de burghezie.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

STUDII
Revistă de istorie
Anul X, nr. 4, 1957

EDIȚIA CRITICĂ A LEGIUIRII CARAGEA. PENTRU CRITICI

Colectivul pentru vechiul drept romînesc este mulțumit că — după mai mult de un an de la apariția ediției critice a legiuirii Caragea, care nu s-a bucurat nici de o simplă anunțare — au început să se ivească cercetări asupra valorii ei. Oricare va fi judecata asupra acestei lucrări, ea va fi de folos pentru cunoașterea unui aspect din trecutul nostru, mai ales cînd este făcută cu metodă științifică și cu nepărtinire.

Cu dorința de a pune în lumină adevărul, căutăm să răspundem criticii aduse acestei ediții de către recenzentul Nestor Camariano [1].

În primul rînd socotim că este nevoie să arătăm că la editarea de legi, chiar vechi, nu este totdeauna necesară o introducere. Colecții mari de legi sau diferite dispoziții juridice — de ale noastre sau străine — cuprind de obicei numai textele, care formează obiectul principal și uneori cîte o prefață foarte scurtă.

Dacă se face o introducere, ea nu este un studiu despre tot ce se poate spune cu privire la legea sau colecția editată. Pentru aceasta se pot face deosebite studii, afară numai dacă acei care publică nu dau introducerii caracterul de studiu introductiv.

Introducerea este o înfățișare sumară a ediției, o prezentare către cititori în care se arată cînd și cum a fost făcută legea respectivă și mai cu seamă cum a fost întocmită ediția.

De aceste norme a fost călăuzit Colectivul. Introducerea ediției trebuie judecată în acest sens și să nu fie criticată pe motiv că n-au fost tratate — așa cum ar dori cineva — anumite chestiuni.

După aceste lămuriri principiale — referitoare la modul cum trebuie înțeleasă introducerea — vom examina criticile recenzentului Camariano, pe cît cu putință în ordinea în care sînt așezate în expunerea sa.

De la început — ca o critică — se spune că noua ediție — după părerea Colectivului — „poate fi model" pentru celelalte ediții de pravile, care urmează să fie publicate.

În ce sens crede că s-a întrebuințat cuvîntul „model"? În sens de frumusețe, de tipăritură, de legătură, de anumite idei? Cuvîntul „model" era ușor de înțeles. Ediția are o alcătuire, care la noi nu se găsește — în orice caz — la publicările de legi vechi. Ea cuprinde o introducere, textele legiuirii, material documentar din care se vede cum a fost întocmită; după acestea urmează dispozițiile, prin care a fost modificată, completată, interpretată, legiuirea pînă la 1865, apoi

[1] Revista „Studii", an. X (1957), nr. 1, p. 179—191.

www.dacoromanica.ro

jurisprudența Înaltei Curți de Casație, plus indicele. Acest mod de publicare reprezintă o metodă foarte bună, în special pentru legile vechi, căci dă posibilitatea să se vadă nu numai textele, ci evoluția dispozițiilor înscrise în ele.

Pentru a se înțelege aceasta și de nespecialiști nu este de prisos să arătăm că multe din rîndurile înscrise în legiuirea Caragea au fost modificate, desființate, completate sau lămurite în decursul timpului, ca de exemplu în materie de protimisis, de embatic, de clacă, de robia țiganilor, de procedura judecătorilor etc. Cine vrea să vadă transformările, le va afla în anexe și va putea cunoaște schimbarea ideilor. De asemenea cine va dori să afle dispozițiile unei anumite materii, de pildă închiriere și arendare la 1853, va vedea că textele din legiuirea Caragea nu mai erau în vigoare fiindcă au fost înlocuite cu legea lui Vodă Știrbei din 1852.

În unele ediții ale legiuirii Caragea au fost arătate părți din asemenea transformări. Uneori sînt așezate în locul textelor de la 1818 sau jos în note, și mai totdeauna nu sînt complete. Cititorul nu poate ști forma primă și diversele transformări.

În ediția criticată s-a căutat să se dea un tablou complet al primei forme și al transformărilor pînă la 1865, adăugîndu-se și interpretarea jurisprudențială pînă la 1951.

Această metodă de întocmire a ediției este aceea arătată de conducătorul Colectivului, Andrei Rădulescu, în comunicarea făcută în secția a V-a a Academiei R.P.R. la 20 septembrie 1949 și publicată în Buletinul respectiv.

Cînd Colectivul a întrebuințat cuvintele „întocmirea ediției poate fi model pentru celelalte" a înțeles — și înțelege oricine — că și pentru editarea celorlalte izvoare de drept scris se poate folosi aceeași metodă, același plan, bineînțeles cu unele modificări, care s-ar impune din cauza modului cum au fost făcute sau a caracterului lor specific.

După această critică introductivă, la începutul recenziei se spune că de către Colectiv nu se aduce „nici o precizare nouă față de predecesorii cercetători burghezi în legătură cu autorul sau autorii acestei legiuiri". De observat că mai toți, care s-au ocupat de această chestiune, n-au aprofundat-o, afară de Andrei Rădulescu, care din 1910 a arătat cine a lucrat la întocmirea acestei legiuiri [1].

Colectivul a precizat — atît cît intra în cadrul introducerii și pe dovezi, care nu mai pot fi contestate — cine au fost autorii. De altminteri se va preciza din nou cînd vom examina această chestiune, asupra căreia stăruie în chip deosebit criticul.

Se spune, apoi în recenzie, că din expunerea Colectivului „nu rezultă clar care anume proiect al legiuirii a fost dat la tipar". Este de neînțeles această afirmație. Ediția de la 1818 — cu mici greșeli — corespunde în totul cu manuscrisele originale, păstrate acum la Academie și care poartă pe ele pecetea domnească și iscălitura Marelui Logofăt Constantin Bălăceanu. Poate fi vreo îndoială că legiuirea cuprinsă în forma din aceste manuscrise a fost trimisă la tipar? Ce dovadă mai puternică se poate cere că acestea sînt textele trimise — se înțelege în copii — la tipografie? Ce autenticitate mai de valoare decît pecetea domnească pe fiecare pagină și semnătura Marelui Logofăt, iar în pitace chiar semnătura domnului?

Se pare că recenzentul dorește să se arate undeva că legiuirea trimisă pentru tipar a fost opera lui Hristopol, ceea ce n-ar fi permis nici Caragea, oricît de generos va fi fost — față de acela.

*

Trecem acum la problema socotită capitală de recenzentul Camariano.

---

[1] Andrei Rădulescu, *Logofătul Nestor*, în „Revista critică de drept, legislație și jurisprudență" 1910, ediția a II-a în Biblioteca Juridică din Craiova, 1929, precum și în extrase, ed. I, p. 3—24 și ed. II. p. 7—28. De asemenea în *Pagini despre legiuirea Caragea* (ms.), comunicare ținută în septembrie 1950, la secția a V-a a Academiei R.P.R.

www.dacoromanica.ro

Cine este autorul legiuirii Caragea?

Este adevărat că au existat divergențe în această privință, pentru că nu erau cunoscute unele documente sau n-au fost cercetate. Colectivul a examinat totul cu atenție și a ajuns — fără urmă de îndoială — la cele arătate în introducerea ediției și pe care le repetăm în scurt.

Vodă Caragea a însărcinat pe Atanasie Hristopol, logofătul străinilor pricini și pe biv vel clucer Nestor să întocmească fiecare cîte un proiect de legiuire. După ce au fost întocmite, le-a poruncit, la 2 octombrie 1816, să-și alăture pe stolnicul Constantin Bălăceanu și pe stolnicul Ioniță Bălăceanu pentru a revedea cele două proiecte și a face un nou text, „nouă întocmire". Domnul — după ce a revăzut acel text — l-a trimis, la 15 februarie 1817, Sfatului de Obște. Deoarece acesta întîrzia, a poruncit la 16 aprilie 1817 să se întrunească la Curtea domnească, marțea și simbăta și să grăbească lucrarea. De-abia peste un an, la 9 iunie 1818, Sfatul de Obște, printr-o anafora, aduce la cunoștința Domnului că a aprobat legiuirea și roagă să se dea poruncă de tipărire — ceea ce s-a făcut — iar de la 1 septembrie 1818 a fost pusă în aplicare.

Recenzentul susține că singurul autor al legiuirii este Hristopol și împărtășește aceeași părere cu savantul prof. grec Triandafilopolos, care spune că „juriștii romîni arată ca autor și pe un oarecare Nestor" [1]. În introducere (p. IX), Colectivul a spus că părerea acestuia este neîntemeiată și se explică prin faptul că n-a cunoscut cine era acel „oarecare Nestor" și nici actele menționate mai sus. Cele scrise de Colectiv în paginile anterioare despre întocmirea legiuirii și în scurta notiță despre Nestor arătau suficient de ce nu este întemeiată părerea savantului grec. Credem că dacă Triandafilopolos ar fi luat cunoștință de acestea, ar fi recunoscut că este justă părerea Colectivului și a celor care au scris mai înainte în același sens.

Credem — de altfel — că și acei care susțin că autorul legiuirii este Hristopol, se referă numai la textul grecesc. Părerea recenzentului Camariano că acesta ar fi fost tradus este cu totul greșită, cum se va vedea mai jos.

Care sînt argumentele pentru a se susține că autorul legiuirii este Hristopol?

1. *Biografia lui Hristopol*, publicată la Atena în 1853 de către Nicolaos Koritzas, prietenul și admiratorul lui Hristopol. În aceasta se spune că Hristopol „priceput în ale legilor și bun cunoscător al țării" a primit să redacteze noua legiuire și în doi ani „a adus la bun sfîrșit opera sa". Mai jos spune : „deci prezenta legiuire, care e valabilă și pe care o aplică și astăzi (1853) corpul judecătoresc al Țării-Romînești... este opera adevărată în ceea ce privește redactarea și buna alcătuire a lui Hristopol de la început pînă la sfîrșit".

2. *Cuvîntarea*, rostită de protosinghelul Dionisie, directorul seminarului Mitropoliei din București, la înmormîntarea lui Hristopol (20 ianuarie 1847), în care se spune, între altele, că Hristopol „a lucrat pravila țării numită a lui Caragea, pe care după a lui sfătuire i s-a poruncit de Domnul Caragea s-o alcătuiască" [2].

3. *Limba* aleasă, în care este redactată și despre care Triandafilopolos spune :„grație preocupărilor juridice ale poetului, literatura juridică grecească posedă un text plin de farmec și de frumusețe, neatinsă de textele contemporane, care din cauza ființei deosebite de astăzi a dreptului, legată în chip nedespărțit de formă, nu ar mai fi cu putință să fie scrisă în stilul plăcut al codului romînesc".

4. *Imnul*, aflat în fruntea ediției grecești, tipărită la Viena, prin care se aduc laude Domnului, imn socotit de contemporanii lui Hristopol că este scris de el și care este trecut — ca atare — într-o ediție din Liricele lui.

---

[1] G. D. Triandafilopolos, *Însemnare despre codificările grecești în Romînia*, în *Jus Graeco-romanum*, tom. VIII, Atena, 1931, p. 31, editat de I. D. și P. I. Zepos.

[2] „Vestitorul romînesc." supliment la nr. din 1 aprilie 1847 .

www.dacoromanica.ro

În legătură cu imnul se adaugă *generozitatea domnească* a lui Caragea față de Hristopol, care nu s-ar explica decît prin faptul că acesta este autorul legiuirii.

5. Hristopol a frecventat universitățile din Buda, Veneția și Padova, unde *a studiat* pe lîngă limba latină, filozofia, medicina *și dreptul.*

6. Faptul că Nestor n-a semnat anaforaoa din 9 iunie 1818, prin care Sfatul de Obște aproba legiuirea și ruga pe Domn să dea poruncă să fie tipărită.

*

Să examinăm pe scurt aceste argumente.

De reținut că este vorba nu numai de textul promulgat al legiuirii ci și de anteproiect, de care ne ocupăm mai departe; după părerea contrară aceleia a Colectivului, amîndouă sînt opera lui Hristopol.

1. *Biografia lui Hristopol* este socotită de recenzent că a fost făcută fără nici o îndoială de Koritzas. Colectivul n-a reușit s-o cerceteze fiindcă nu există în bibliotecile publice din București. Au cercetat-o, însă, învățați greci competenți. De altfel și dacă ar fi cercetat-o, Colectivul ajungea la aceeași concluzie, pe care o arătăm mai jos. Triandafilopolos și Valetas au crezut că biografia este făcută chiar de Hristopol. Între părerea acestora *și a recenzentului* este de mai multă valoare a celor dintîi. *Koritzas* rămîne editorul dar nu biograful lui *Hristopol*[1].

Să presupunem că biografia este făcută de Koritzas. De unde a luat cele cuprinse în ea cu referire la legiuirea Caragea? De unde a aflat Koritzas ce s-a făcut în Țara Românească la anii 1816—1818? După notele recenzentului, la 1814 Koritzas era elev la școala domnească din București și la 1820 student la Paris. Presupunînd că, deși tînăr, se interesa de ce legi se făceau în Valahia, este foarte greu de crezut că după atîția ani și-a adus bine aminte de acele lucrări. Și de ce n-a spus nimic decît la aproape 6 ani după moartea lui Hristopol?

Este sigur că spusele sale se datoresc celor aflate de la Hristopol sau din hîrtiile acestuia. Chiar recenzentul spune că unele amănunte prețioase le va fi aflat — probabil — chiar de la Hristopol.

Dar chiar analizînd biografia — și credem că recenzentul a dat o traducere exactă — constatăm că Hristopol „a primit *să redacteze* noua legiuire"; mai jos, acea legiuire... „este o operă adevărată în ceea ce privește *redactarea*", iar mai jos că Domnitorul a însărcinat în cele din urmă pe același *redactor.*

Se știe că redactarea nu este întocmirea în adevăratul sens al cuvîntului, ci numai darea formei exterioare.

Se va obiecta că se vorbește de „buna alcătuire" și de „alcătuitorul". Aceste cuvinte sînt însă aci strîns legate de redactare, ceea ce arată că prin alcătuire s-a înțeles planul, așezarea textelor, mărimea, forma redactării, dar nu fondul legiuirii. Întocmirea cere pe lîngă acestea, adunarea materialului, alegerea lui, concepția pentru diferitele dispoziții, în tot cazul altceva decît numai formularea, redactarea textelor.

Deci din biografie — socotită ca argumentul cel mai puternic — rezultă că Hristopol a fost redactorul dar nu autorul — și încă singurul autor — al legiuirii. Și trebuie adăugat că n-a fost singur nici în ceea ce privește redactarea textului grecesc.

---

[1] Cele arătate de recenzent în notă cu privire la o carte pe care o posedă, cu o însemnare și cu înștiințarea din 1852 dintr-o revistă, n-avea de unde să le afle Colectivul și chiar dacă le-ar fi cunoscut, n-aduceau lumină în chestiune; în nici un caz n-aveau rost în introducere. Recenzentul își poate extinde cercetarea dacă va socoti că este de vreo utilitate.

www.dacoromanica.ro

Mergînd mai departe — indiferent de cine a fost autorul — ce valoare poate avea această biografie față de documentele autentice și precise ale lui Caragea, în care se arată clar cum au fost însărcinați Hristopol și Nestor să facă fiecare cîte un proiect, cum le-au fost alăturați cei doi Bălăceni și cum noua întocmire a fost trimisă Sfatului de Obște, care a cercetat-o mai bine de un an și a hotărît asupra ei? Între afirmațiile lui Hristopol sau ale prietenului și admiratorului său Koritzas și cuprinsul documentelor oficiale, nu mai poate fi îndoială că adevărul se află în documente.

Cu aceste considerațiuni se poate încheia orice discuții cu privire la autorul legiuirii și ar putea fi socotită de prisos cercetarea altor argumente.

Cu toate acestea pentru a înlătura orice fel de îndoială, vom examina și celelalte argumente, oricît s-ar găsi că se dă multă dezvoltare în răspunsul Colectivului.

2. *Cuvîntarea protosinghelului Dionisie* nu este un argument serios. Despre morți nu se spune, de obicei, decît bine și mai ales la înmormîntare. Vorbitorul a spus, între altele, că Vodă Caragea, după sfătuirea lui Hristopol, i-a poruncit să alcătuiască pravila. De unde știa protosinghelul ce se făcuse cu 30 de ani mai înainte? Desigur afirmațiile sale se bazau pe spusele lui Hristopol sau ale familiei lui.

Este — însă — de crezut că Vodă Caragea „vanitosul", cum îl prezintă recenzentul, să se fi hotărît să facă o pravilă după sfatul lui Hristopol?

Dacă Domnul a însărcinat pe Hristopol și pe Nestor să facă fiecare cîte un proiect este neîndoios că i-a cunoscut bine, le-a spus hotărîrea, ideile sale și le-a dat directive; nu este de admis că sfătuirea îi va fi venit de la Hristopol și numai de la acesta.

3. *Limba*, în care este scrisă legiuirea, ar fi dovada că singur Hristopol este autorul. Triandafilopolos a apreciat în chip elogios limba; această apreciere a primit-o și Colectivul. De aici nu reiese că Hristopol este singurul autor al legiuirii. Toți care au luat parte la întocmire, fie în proiecte, fie în Sfatul de Obște, știau grecește și probabil foarte bine, căci era limba protipendadei [1]. Nu mai vorbim de Domn, care n-a avut talentul poetic al lui Hristopol, dar desigur că — din punct de vedere al cunoașterii limbii grecești — nu era inferior aceluia [2]. Aceasta fiind situația, chiar la redactarea textului grecesc n-a lucrat numai Hristopol. El va fi contribuit la acea redactare, mai mult decît alții, cu talentul său, la ultima formă, ceea ce la spus și Colectivul în introducere (p. IX), fără a se putea afirma că numai el a făcut pravila.

4. Se invocă drept argument și *imnul* de la începutul ediției grecești, imn pe care Colectivul l-a ignorat și nu l-a reprodus în noua ediție.

Imnul n-a fost reprodus în fruntea textului grecesc pentru că nu era necesar [3]. N-a fost însă ignorat, ci menționat în introducere (p. XIV) nu cu titlul de imn ci de „poezie de laudă către Domnul legiuitor" și cu lămuriri în nota 4.

Acest imn, ca și cuvîntul către cititori, nu este semnat. Totuși Colectivul a spus: „Se pare că au fost scrise de Atanasie Hristopol". Nu este imposibil ca acestea — și în deosebi imnul — să fi fost revăzute, poate chiar modificate și de Caragea, care doar era vanitos, și va fi voit să fie întocmite cît mai potrivit cu dorința lui. Admițînd că imnul este făcut de Hristopol de aici nu urmează că el singur este autorul legiuirii.

---

[1] Nestor alcătuise statutele societății filologice greco-dacice (Camariano, recenzie, p. 180, nota). În Sfatul de Obște erau — afară de Hristopol — doi greci, Petrache Ritoridis și Grigore Romanitis, care semnează grecește anaforaoa din 9 iunie 1818. Pentru aceștia i se impută Colectivului că nu le-a reprodus semnăturile în grecește, sau n-a făcut mențiune despre aceasta, ca și cum Colectivul avea de studiat cîți greci erau în Sfat, care semnau grecește.

[2] Caragea avea preocupări literare; a tradus în grecește din limba italiană pe Goldoni.

[3] Imnul n-a fost reprodus nici în ediția grecească a lui Zepos.

www.dacoromanica.ro

În legătură cu imnul este *generozitatea domnească*, acordată lui Hristopol pentru munca depusă la facerea legiuirii; aşa afirmă Koritzas.

Independent de asemenea amănunte, care-şi au locul mai nimerit într-un studiu asupra vieţii lui Hristopol, generozitatea domnească nu este o probă că Hristopol singur este autorul legiuirii. Domnii recompensau într-o oarecare formă — serviciile aduse. În Moldova, Scarlat Calimach a făcut de asemenea un gest de generozitate — şi încă important — faţă de Flechtenmacher căruia — la plecarea din domnie — i-a dat şi un interesant certificat de laudă pentru serviciile făcute şi de recomandare către viitorii domni [1].

Caragea nu putea să fie mai prejos de ceea ce făcea Domnul din Moldova. De altminteri şi faţă de ceilalţi şi-a arătat mulţumirea şi bunăvoinţa. Pe Constantin Bălăceanu l-a făcut Mare Logofăt şi i-a încredinţat protocolirea şi semnarea manuscriselor referitoare la legiuire. Pe Nestor l-a numit într-un post de înaltă încredere cum vom arăta. Cu 3 zile înainte de punerea în aplicare a legiuirii a fost numit Logofăt al străinilor pricini.

Este probabil că şi lui Ioniţă Bălăceanu, care lucrase în comisia celor patru, i s-a dat ceva.

Prin urmare nici imnul, nici generozitatea domnească nu pot duce la concluzia criticului Camariano.

S-a arătat că Hristopol *a învăţat şi dreptul*. Nici Triandafilopolos, care cunoştea biografia, nu ştia aceasta. El spune că „Hristopol, ce-i drept n-a urmat dreptul, dar era stăpîn pe variate cunoştinţe. Diletantismul lui, ce-l avea din fire, i-a făcut uşoară opera de legiuitor ce o întreprinde, de ajutor fiindu-i şi dreptul natural, de care pe atunci era inundată Europa şi orice suflet de poet" [2].

Oricum am judeca învăţămîntul în cele trei universităţi în care — ne spune Koritzas că a recventat Hristopol — ne dăm seama ce pregătire juridică a putut dobîndi cineva, care a studiat latina, filozofia, medicina şi alături de acestea şi *dreptul*.

De altminteri ce activitate juridică deosebită a mai desfăşurat Hristopol pînă în 1847, cînd a murit? Poet şi boier în Divan, şi nu toţi din Divan erau tari în ale dreptului [3]. Protosinghelul Dionisie nu-l laudă decît pentru pravila Caragea. Nici vorbă de a fi comparat, ca jurist, cu Nestor, despre care vom vorbi îndată.

Din faptul de a fi frecventat trei universităţi şi a fi studiat patru specialităţi, între care şi dreptul — ceea ce nu ştia nici un savant grec, cunoscător al biografiei — este inutil să se mai caute o îndreptăţire pentru ca Hristopol să fie înfăţişat ca singurul autor al legiuirii Caragea.

6. *Nesemnarea de către Nestor* a anaforalei de la 9 iunie 1818, prin care Sfatul de Obşte aprobă legiuirea şi roagă să se tipărească.

Din această nesemnare — pentru un motiv sau altul — nu rezultă că Nestor n-a avut un rol la întocmirea acestei legiuiri şi că totul este opera lui Hristopol. De ce n-a semnat Nestor, vom cerceta cu oarecare dezvoltări mai departe.

*

Mai întîi trebuie să arătăm pe scurt, celor ce n-au vrut sau n-au putut să-l cunoască, cine a fost acel „oarecare Nestor".

---

[1] Andrei Rădulescu, *Pravilistul Flechtenmacher*, în „Anal. Acad. Rom.", Mem. Secţ. Ist., 1923, p. 11—13; vezi şi manuscrisul 105, fila 53.

[2] G. D. Triandafilopolos, *Însemnare despre codificările greceşti în Romînia*, p. XV.

[3] A fost şi membru în Adunarea Obştească dar n-a avut un rol însemnat.

www.dacoromanica.ro

Acesta n-a avut norocul să aibă un Koritzas, care să-i publice sau să-i facă o biografie. El a fost uitat și de romîni. A fost dezmormîntat de-abia în 1910 de Andrei Rădulescu [1]. Cîteva completări au fost aduse de I. C. Filitti [2] și de criticul Camariano în recenzia sa. Aici se arată că era cunoscut ca jurisconsult încă de la 1810 cînd a întocmit statutele societății filologice greco-dacice, prima lui operă.

Nestor era romîn, condiție esențială pentru a fi numit mai tîrziu în instituția așa de înaltă a Sfatului Consultativ. El a fost fiu de țăran din părțile Craiovei; de aceea a fost cunoscut și cu numele Craiovescu, uneori Ștefan Nestor Craiovescu. Eliade Rădulescu dă amănunte despre el arătînd cum s-a ridicat [3].

Din știrile ce avem reiese că a pornit de jos [4] și despre el se spunea că „din opincă a ajuns boier la Divan".

Înainte de venirea lui Caragea era un jurist cunoscut și ajunsese judecător în Divanul veliților boieri.

Cînd Caragea s-a suit pe tron, chiar din prima lună ocupîndu-se de organizarea școlilor, a numit pentru aceasta la 1 decembrie 1812, pe Banul Grigore Brîncoveanu și pe Nestor, să cerceteze socotelile Casei școlilor și să prezinte un plan de reorganizare. De atunci, Nestor aproape n-a lipsit de la lucrările referitoare la școli. La sfîrșitul lui decembrie, Caragea îl numește din nou judecător între veliții boieri, arătînd în pitacul de numire că este cunoscut „pentru știința și praxis a pravililor".

Din 1814, afară de activitatea pentru școli și în Divan, a început să primească însărcinări pentru unele chestiuni de drept; poate că de atunci a fost chemat să facă un proiect pentru legiuirea Caragea. Cert este că în acel an Nestor a fost însărcinat să facă un proiect pentru *dreptul de protimisis*. Lucrarea a fost gata în iulie și Domnul a trimis-o Divanului la 29 ale lunii. Divanul a aprobat proiectul, dar Vodă l-a primit numai în parte.

În acest proiect, al cărui cuprins se vede în notă [5], Nestor, departe de a fi apărătorul boierilor, cum susține recenzentul, era apărătorul romînilor, în special al moșnenilor contra străinilor

---

[1] Andrei Rădulescu, *Logofătul Nestor*, *op. cit.*

[2] I. C. Filitti, în „Revista Arhivelor", vol. II, 1927—1929, p. 234.

[3] Eliade Rădulescu, *Echilibrul între antiteze*, p. 44.

[4] „Romînia", 1838, nr. 291, supliment din 3 decembrie.

[5] Andrei Rădulescu, *Logofătul Nestor*, *op. cit.* Pentru interpretarea dispozițiilor din condica lui Ipsilante, Caragea a hotărît că protimisisul trebuie acordat mai întîi răzoașilor, adică vecinilor imediați fie rude ori străini (V. A. Urechie, *Istoria Romînilor*, X, A, p. 564—567). Grație acestei interpretări, străinii care pătrundeau în proprietatea moșnenilor în devălmășie invocau dreptul de protimisis ca fiind părtaș-vecin cînd se vindea ceva din moșie și pe această cale își măreau dreptul ajungînd cu încetul la întinse suprafețe.

Boierii din Divan — și desigur toți cei pămînteni — au fost nemulțumiți de interpretarea domnească pentru că și ei puteau fi îndepărtați cînd se vindea ceva din hotarul, în care era și partea lor, plus că înțelegeau pericolul pentru moșneni, mai totdeauna frații lor de moșie și înlesnirea pentru străini (de neam sau de moșie) de a intra sau de a se întinde în proprietățile romînești. Față de aceste nemulțumiri Domnul a însărcinat pe Nestor să facă un proiect asupra acestei materii. Prin acel proiect se da precădere rudelor de sus și de jos, pînă la gradul, în care aveau dreptul să ceară moștenirea, iar celor în linie colaterală pînă la gradul patru; după aceștia veneau părtașii și apoi vecinii.

Cînd cineva era rudă mai de aproape, iar altcineva era părtaș sau vecin, dar rudă mai depărtată, era preferată ruda mai apropiată, deși nu era părtaș ori vecin. Nestor a voit ca nemișcătoarele să fie păstrate în familie și să fie îndepărtați străinii.

Cercetînd cu luare aminte proiectul, Divanul l-a aprobat și l-a înaintat Domnului, arătînd că a găsit cu bună orînduială teoria lui Nestor, că așa este deslușirea pravilniceștii condici și că așa s-a urmat în pricinile de judecăți (V. A. Urechie, *op. cit.*, p. 568). Cf. *Pravilniceasca Condică*, ediție critică a Academiei R.P.R., p. 206.

www.dacoromanica.ro

care voiau să pătrundă în proprietățile pămîntenilor. Interpretarea dată de Domn precum și modificarea unei părți din proiectul lui Nestor favorizau pe străini între care erau și mulți greci, unii ajunși în Divan.

În anii următori activitatea lui Nestor este din ce în ce mai bogată și mai prețuită. În 1816 Domnul într-o conglăsuire cu veliții boieri — convinși de însemnătatea științei dreptului — a hotărît să introducă în școli și un profesor de drept. Pentru că orice lucrare la început, spunea, trebuie să-și aibă îngrijitorul experimentat, a numit profesor la 23 februarie, pe Nestor „apreciind talentul științelor sale în drept". El a fost astfel cel dintîi profesor romîn pentru această specialitate, pentru care — îngrijindu-se și de viitor — a izbutit ca membru în Eforia școlilor să trimită bursier pentru drept la Pisa, pe Costache Moroiu.

Nestor a avut un rol însemnat — probabil cel mai însemnat — la întocmirea legiuirii Caragea. Cu 3 zile înainte de punerea ei în vigoare, la 28 august 1818 — am mai spus — a fost numit Logofăt al străinilor pricini pentru a contribui la aplicarea cît mai justă a legilor și pentru a reduce, pe cît posibil, efectele regimului capitulațiilor. S-a căutat să se înlăture obiecțiile străinilor că n-avem justiție organizată și judecători cinstiți și pricepuți, prin aceea că în fruntea acestei instanțe era numit cel mai bun jurist.

În acest post a fost numit din nou de Grigore Ghica. Cu toate că a fost criticat de unii consuli, „era mult lăudat" și despre el „se spunea mult bine" [1].

În mai 1825 a părăsit acest post și a fost numit Logofăt al Țării de Jos. A fost — apoi — membru în Extraordinara Adunare Obștească pentru facerea Regulamentului Organic și pe urmă în Adunarea Obștească, dar a luat parte îndeosebi la chestiunile de drept. Era ales aproape în toate comisiile cu caracter juridic, între altele într-una pentru întocmirea unei condici politicești (civilă) și criminalicești.

La 1833 este ales în capul listei celor 12 desemnați de Adunarea Obștească pentru ca dintre ei să aleagă Domnul șase pentru Înalta Curte de revizie [2]. Aproape totdeauna era ales cu unanimitate; locul prim în chestiunile de ordin juridic se socotea de contemporani că se cuvine lui Nestor.

În 1835 a fost înființat Sfatul Consultativ, compus din trei membri, care trebuiau „să fie născuți romîni, cercați în slujbe, cinstiți, cu știință de pravile". Sfatul cerceta hotărîrile care erau supuse Domnului pentru a fi întărite, chibzuia cu el dacă erau date conform legilor

---

Domnul a aprobat numai în parte proiectul și a dispus că dacă vine în concurență o rudă care este și părtaș sau vecin cu altă rudă, care nu este părtaș sau vecin, dar este rudă mai apropiată să fie preferată ruda care este și părtaș sau vecin.

Caragea își întemeia interpretarea pe motivul că pravila Ipsilante recunoștea dreptul de protimisis, întîi rudelor care vor fi părtașe sau răzorașe, fără să spună rudele de aproape sau de departe, și în al doilea rînd rudelor mai apropiate. De aici reiese că rudele mai de aproape, care nu sînt și părtașe sau vecine, au protimisis, numai după rudele care sînt și părtașe ori vecine indiferent dacă acelea sînt rude mai apropiate sau mai depărtate. Se admitea o excepție numai pentru părinte, care venea la averea fiului și pentru fiul la averea părintelui; aceștia, chiar cînd nu sînt părtași ori vecini, trec înaintea rudelor părtașe sau vecine.

Interpretarea Domnului convenea străinilor care puteau deveni rude chiar depărtate prin căsătorie, înfiere și avînd astfel un drept în proprietatea devălmașă erau și părtași; cu aceste calități puteau îndepărta chiar pe fratele vînzătorului dacă acesta nu va fi fost părtaș, ori vecin. Proiectul lui Nestor, aprobat și de Divan — conform cu pravila, cu Obiceiul și cu practica judecătilor — apăra situația romînilor moșneni sau boieri — împiedicînd pe străini să pătrundă mai ales în cetele de moșneni sau să-și mărească proprietățile. De aceea Caragea, dacă n-a putut schimba cu totul proiectul, l-a modificat numai în parte.

[1] Hurmuzaki, *Documente*, X, p. 202 și 273.

[2] De notat că ultimul dintre cei 12 era Iorgu Bibescu, viitorul Domn, care era doctor în drept din Paris.

www.dacoromanica.ro

şi — în caz afirmativ — le trimitea pentru întărire la Logofeţia Dreptăţii; în caz negativ le înapoia la Înaltul Divan pentru a fi judecate din nou, ţinîndu-se seamă de observaţiile Sfatului.

Preşedinte al acestui Sfat, cea mai înaltă autoritate judecătorească şi care controla cea mai înaltă instanţă şi lumina pe Domn, a fost numit „domnul Nestor". Activitatea Sfatului a fost aşa de apreciată încît la 12 martie 1837 Domnul a exprimat mulţumirile sale preşedintelui prin Buletinul Oficial.

Sănătatea şubrezită a făcut ca Nestor să se retragă din acest post la 15 iunie 1837[1]. Drept semn al deosebitei consideraţii şi ca o răsplată pentru meritele lui, Domnul, prin ofisul imediat următor îl ridică la rangul de Mare Logofăt al Dreptăţii.

Din această expunere sumară se vede cine a fost acel „oarecare Nestor". Se înţelege uşor că expunerea n-avea rost să fie cuprinsă în introducere, dar acum este necesară pentru a fi cunoscută şi de cei care critică ediţia şi care tăgăduiesc — aproape cu totul — rolul lui Nestor la întocmirea legiuirii.

Dacă s-ar fi luat în considerare cine a fost Nestor, nu se mai putea susţine că singur Hristopol este autorul legiuirii Caragea şi nu s-ar mai fi putut vorbi de un „oarecare Nestor".

*

Ar urma să vedem de ce Nestor n-a semnat anaforaoa de la 9 iunie 1818. Pentru aceasta — însă — este nevoie să ne ocupăm şi de anteproiectul aflat în biblioteca Săulescu, cercetat de Const. C. Giurescu [2] şi din care au fost cuprinse în ediţie cîteva fragmente.

Se aduce o învinuire Colectivului că nu s-a străduit să-l descopere şi că s-ar găsi la Craiova. De unde putea să ştie că este acolo şi unde în acel oraş? Şi dacă va fi la Sibiu sau în vreun sat? Colectivul era dator să-l caute, nu ştim unde? Şi dacă-l găsea trebuia să facă despre el un studiu în introducere? Este încă o dată nevoie să ne amintim caracterul unei introduceri.

Acest manuscris grecesc a aparţinut domnişoarei Ralu Bărcănescu. Desigur că a existat şi un manuscris romînesc, care se va fi pierdut, mai cu seamă că nu mai prezenta interes o dată ce legiuirea a fost promulgată în altă formă.

Autorul acestui anteproiect — după părerea criticului Camariano — este numai Hristopol. În sprijinul acestei păreri sînt argumentele invocate pentru textul promulgat lîngă care se adaugă aici cîteva consideraţii.

Hristopol avea idei progresiste, ceea ce se vede dintr-o lucrare publicată la Paris cînd avea mai multă libertate în acţiunile sale, în 1833, în care propunea ca toţi să dea ca impozite atît din venit, dar şi Statul să impună pe fiecare atît cît se poate, fără să-l lipsească de ceea ce este necesar vieţii lui, căci impozitele prea mari duc la revoltă. El se declara apoi contra luxului boierilor, monopolurilor etc.

Hristopol era şi curajos şi spunea că trebuie să avem curajul să cerem lucrurile, pe care le socotim că sînt juste, chiar dacă nu sîntem siguri că vom reuşi. Koritzas arăta că proiectul lui Hristopol era mai favorabil păturilor de jos decît claselor privilegiate.

---

[1] După el a fost numit Preşedinte Alexandru Filipescu, doctor în drept de la Paris; în iunie 1838, Domnul găsind neorînduieli în hîrtii, l-a înlocuit cu Iordache Golescu, iar peste cîţiva ani Sfatul a fost desfiinţat.

[2] Const. C. Giurescu, *Legiuirea Caragea. Un anteproiect necunoscut*, Bucureşti, în „Buletinul Comisiei Istorice a Romîniei," III, 1924, p. 46—74 şi Andrei Rădulescu, recenzie în „Curierul judiciar", nr. 38, 1923.

www.dacoromanica.ro

De aici se deduce că numai el a fost în stare să prevadă în proiectul său unele dispoziții favorabile păturii țărănești.

De altă parte, nu se poate crede că Nestor „care luptase alături de boieri pentru protimisis", să fie autorul proiectului, în care se prevedea pentru țărani dreptul de a fi preferați la luarea în arendă a moșiilor pe care locuiau, adică dreptul de protimisis la arendare în favoarea țărănimii.

Să examinăm și aceste argumente. Este de crezut că Hristopol avea la 1833 idei progresiste, dar în acea vreme asemenea idei erau foarte răspîndite. Să ne aducem aminte de Cărvunarii din Moldova în frunte cu Andronache Donici, de proiectul de constituție de la 1822, și de alte manifestări. Nu este de mirare că și Hristopol era atins de „vîntul vremii'. Tot așa va fi fost și la 1816—1818? Și numai el va fi avut idei progresiste?

El s-a declarat împotriva luxului boierilor etc. Oare — ca boier în Divan — nu va fi trăit cu luxul clasei din care făcea parte?

Despre spusele lui Koritzas am vorbit cînd am arătat ce încredere merită biografia.

Se adaugă că Nestor a fost alături de boieri în chestia protimisisului, apărătorul lor, și nu este de crezut că a făcut sau a participat la proiectul, în care se recunoștea țăranilor dreptul de protimisis la arendare.

Din cele ce am arătat în privința proiectului lui Nestor pentru protimisis se vede cît de nedreaptă este și această susținere. Nestor n-a luptat pentru apărarea boierilor, ci pentru a romînilor în deobște a moșnenilor. Reflecteze oricine asupra acelui proiect și va recunoaște cum s-au străduit și el și boierii din Divan să apere proprietățile față de străini.

Cu privire la protimisisul la arendare, situația era altfel decît cum crede recenzentul Camariano. Preferința la arendare a fost totdeauna o vie cerință a țăranilor. Ea era intrată în Obiceiul pămîntului și dreptul era recunoscut și în Condica lui Ipsilante pentru „ruminii ce sălășluiesc" pe moșie. Era, apoi, recunoscut în hrisovul de la 29 decembrie 1791 al lui Mihail Suțu în care se prevedea că sătenii trebuiau să-l ceară pînă la 1 martie cel mai tîrziu [1].

Probabil — însă — că nu era respectat ca și alte norme cuprinse în Obicei; de aci dorința de a fi consacrat, din nou, în texte acest drept. În Moldova a fost consfințit de domnitorul Mihail Suțu[2].

Ce se făcea prin anteproiectul, la care — orice s-ar spune — nu se poate susține că n-a lucrat și Nestor? Se consacra din nou printr-un text acel drept pentru a se satisface astfel dorința țăranilor.

Desigur că nu era pe placul multor boieri căci, în lipsa unui asemenea drept, puteau avea arendași, care plăteau mai mult, adesea străini. Aceștia găseau astfel mijlocul de a avea cel puțin în folosință moșiile, în care nu puteau pătrunde ca proprietari din cauza dreptului de protimisis reglementat prin proiectul lui Nestor și legiferat.

Se adăuga — apoi — și ideea libertății în circulația bunurilor, care pătrunsese și la noi în viața economică și în mentalitatea păturii de sus și care — peste cîteva decenii — a dus la desființarea dreptului de protimisis.

Dacă va fi fost cineva, care va fi stăruit să fie recunoscut din nou acest drept pentru țărănime, n-a putut fi altul decît acela care, în reglementarea protimisisului în genere, apărase pe romîni și care prin originea sa cunoștea nevoile țărănimii; acela a fost Nestor. Deci părerea că el n a putut înscrie în anteproiect acest drept și că totul se datorește lui Hristopol nu este exactă.

---

[1] *Pravilniceasca Condică*, ediție critică, Ed. Acad. R.P.R., 1957, p. 207.

[2] Andrei Rădulescu, *Dreptul de protimisis la arendarea moșiilor*, în revista „Dreptul," 1907, nr. 40.

www.dacoromanica.ro

Examinînd chestiunea cine a întocmit anteproiectul, Colectivul ca și Const. C. Giurescu au ajuns la concluzia că acest proiect a fost făcut de cei patru în comisie și după ce a fost revăzut de Domn a fost depus la Sfatul de Obște. Această concluzie este întărită și prin pitacele de la 2 octombrie 1817, pentru alăturarea Bălăcenilor și de la 15 februarie 1817 pentru depunerea proiectului la Sfatul de Obște, în care se vorbește lămurit de „noua întocmire întru întregire" și „de către întocmitorii săi". Este deci dovedit că la Sfatul de Obște a fost depus un proiect făcut nu de unul ci de „întocmitori".

Pentru a întări părerea că Nestor a fost apărătorul boierilor, s-a menționat și o anafora din 17 octombrie 1822 către Domnitorul Grigore Ghica, în care semnînd și el alături de marii boieri, cere să se intervină împotriva țăranilor de pe moșiile boierești și mănăstirești care se îndărătnicesc să facă claca obișnuită și alte dreptăți ale stăpînilor moșiilor „care sînt cunoscute și orînduite în pravila pămîntului" și dacă nu se supun să-i supuie ispravnicii „și făr de voia lor". Semnatarii anaforalei cereau să fie respectată pravila. Ce i se putea pretinde lui Nestor, jurisconsultul, profesorul de drept, unul din autorii legiuirii și logofătul străinilor pricini? Să fi îndemnat să nu se mai respecte pravila? Nu i se pretindea prea mult? Și din aceasta să se spună că era apărătorul boierilor?

★

După acestea a rămas să cercetăm de ce n-a semnat Nestor anaforaoa de la 9 iunie 1818. Un răspuns întemeiat pe dovezi absolut sigure nu se poate da acum. Totuși din comparația anteproiectului cu legiuirea promulgată putem găsi explicația.

Nestor n-a semnat — se spune — fiindcă era boier, încă apărătorul lor și prin legiuire se micșorau privilegiile boierești. Dar Hristopol nu era boier? Și-afară de el — au semnat boierii de viță veche.

Cu privire la boieri Const. C. Giurescu spune că anteproiectul cuprinde și dispoziții favorabile boierilor. În fragmentele pe care le cunoaștem — și aflate în anexe — este un capitol despre slobozi, în care sînt dispoziții privitoare la boieri și la celelalte clase sociale. În legiuire nu s-au mai reprodus, căci așa au hotărît boierii în Sfatul de Obște și desigur că nu aceasta putea fi un motiv de nemulțumire din partea lui Nestor.

Sînt însă alte dispoziții, care ne pot ajuta pentru explicație.

În anteproiect era dreptul de protimisis la arendare în favoarea țăranilor. Erau, apoi, dispoziții mult mai favorabile pentru clăcași. O comparație între textele respective din anteproiect și cele din legiuire arată cît de mult era îngreuiată starea clăcașilor. Mai erau rînduieli favorabile datornicilor fetei neînzestrate, femeii pentru garantarea zestrei și se desființa cazna. Se înscria apoi o dispoziție, probabil influențată de Manualul lui Andronache Donici (1814), privitoare la judecători ca „să nu primească daruri afară de puțină mîncare sau băutură de la cei ce se judecă".

Acestea nu mai sînt în textul promulgat.

N-au fost — oare — aceste modificări și în special înrăutățirea situației țăranilor — mai ales a clăcașilor — un motiv și foarte puternic, ca acela care se ridicase de jos, care nu uitase opinca, să nu semneze anaforaoa? Acela era un „oarecare Nestor".

Dar se pune întrebarea: de ce boierii în Sfatul de Obște au modificat anteproiectul și au semnat anaforaoa? În primul rînd pentru că au înscris obligații mai grele pentru clăcași. Au eliminat — apoi — textele referitoare la situația lor și a celorlalte clase sociale. Ei rămîneau cu drepturile consacrate de obiceiul vechi, după care aveau privilegii mai mari decît cele cuprinse

www.dacoromanica.ro

în textele menționate, înscrise desigur, după hotărîrea lui Caragea care voia ca Domnul să stăpînească pe boieri.

Era însă și alt motiv, care n-a fost luat în considerare. La începutul anteproiectului era un capitol intitulat : „Despre Domn și drepturile domnești". Aici erau înscrise drepturile Domnului, care-i asigurau o putere foarte mare, de stăpîn absolut. Este destul să cităm : dreptul de a legifera singur, dreptul de a fi judecător suprem, dreptul de exil și ocnă, dreptul de moarte a celor vinovați, dreptul de a alege și de a confirma pe mitropolit, episcopi, egumeni, de a face boieri etc.

Se știe destul despre năzuințele domnitorilor de a-și mări puterea și de a înfrînge rezistența boierilor.

Caragea a crezut că poate asigura atotputernicia Domnului prin noua legiuire. Probabil că și pentru acest scop — nu din vanitate — s-a hotărît să facă pravila. Primelor două capitole din anteproiect se datorește — probabil — întîrzierea în Sfatul de Obște, unde boierii au înfrînt presiunea Domnului, care le poruncea să se grăbească și care i-a chemat chiar la Curtea domnească, unde poate va fi luat parte și el la lucrările lor, tocmai pentru a obține primirea textului depus.

Deci boierii au semnat anaforaoa de la 9 iunie 1818, pentru că din legiuire au fost eliminate în special dispozițiile care le amenințau grav poziția, iar Nestor n-a semnat fiindcă se înrăutățea mult situația celor de jos, îndeosebi a clăcașilor [1].

Pînă la alte dovezi aceasta este singura explicație.

Rămîne de neînțeles atitudinea lui Hristopol, progresist și curajos, care totuși a semnat anaforaoa.

Din această cercetare, care nu-și avea locul într-o introducere a ediției, rezultă ceea ce am spus, că din nesemnarea lui Nestor nu se poate scoate un argument pentru a susține că singurul autor al legiuirii a fost Hristopol.

S-a făcut astfel dovada că toate argumentele invocate de recenzent în favoarea lui Hristopol sînt nefondate.

★

Afară de cele arătate pînă aici se mai poate adăuga că dacă numai Hristopol ar fi fost autorul, ce rost ar mai fi avut să fie însărcinat și Nestor să facă un proiect și să mai fie alăturați și cei doi Bălăceni ? Cînd Nestor a fost ce a fost și considerat cel mai de seamă jurist al vremii, să fi fost trecut numai de formă în pitacele domnești ? Dar cei doi Bălăceni, pentru ce vor fi fost numiți ? Dacă Nestor și acești doi ar fi fost numai de formă, cine ar fi cunoscut măcar obiceiurile juridice românești ? Este cu putință ca acești trei membri români să fi fost numai de umplutură și cu ce scop ? Creadă cine poate.

De altminteri dacă Hristopol a fost singurul autor al legiuirii, cum este posibil ca timp de aproape 30 de ani să nu fi spus, să nu fi scris undeva — afară de biografie — că el este

[1] Într-o notă (p. 180) recenzentul Camariano arată că anaforaoa boierilor de la 9 iulie 1818 a fost parodiată mai tîrziu, de Iordache Golescu, care totuși o semnase. Nu arată — cum era dator — în ce sens și pentru ce a fost parodiată. S-ar putea bănui că a adus vreo critică legiuirii. Din examinarea parodiei se vede că Golescu spune că pravila nu era necesară, nu era de nici un folos din cauza sărăciei generale datorită lui Caragea și că în Sfatul de Obște, care a semnat anaforaoa, au fost boieri care nu erau adevărați boieri, ci oameni noi, care desigur își plătiseră rangul, între alții și unul de neam țigan. Nu știm de ce era nevoie, chiar într-o recenzie, să se menționeze această parodie, care nu se referă la valoarea pravilei (N. Bănescu, *Viața și scrierile marelui vornic Iordache Golescu*, 1910, p. 155—159). De relevat că Iordache Golescu ca judecător, Președinte al Sfatului Consultativ, Mare Logofăt al Dreptății, a aplicat legiuirea Caragea.

www.dacoromanica.ro

autorul? Cînd cineva face o asemenea operă, cînd ea este menținută prin Regulamentul Organic, cînd se propune și i se aduc modificări, cînd se aplică continuu, este de admis ca singurul autor să nu-i revendice paternitatea?

De altă parte, din biografia publicată de Koritzas, se vede că Hristopol, după ce a redactat o legiuire completă și cu dispoziții favorabile celor de jos, veliții boieri i-au ciuntit-o, i-au știrbit-o. Atunci Caragea l-a însărcinat tot numai pe el s-o îndrepte, ceea ce a făcut și Vodă a promulgat-o și tipărit-o în forma cunoscută. Aceasta înseamnă că Domnul singur a aprobat lucrarea lui Hristopol, cu alte vorbe că a legiferat. Domnul avea dreptul să legifereze singur? Acest drept fusese înscris — după porunca lui Caragea — în fruntea anteproiectului prezentat Sfatului de Obște, dar — cum am arătat — acesta nu l-a primit. Dacă Domnul ar fi avut dreptul să legifereze singur n-ar mai fi trimis Sfatului, la 15 februarie 1817 proiectul, pentru chibzuire și aprobare. Iar dacă a văzut că Sfatul nu-l primește și întîrzie, de ce a stăruit să-și grăbească pronunțarea? Nu era mai ușor să legifereze singur, cu un moment mai devreme? Acestea probează că — după dreptul țării — Domnul nu putea să facă o astfel de legiuire fără Sfatul de Obște.

De altfel în pitacul din 22 iulie 1818 în cel de promulgare din 9 august 1818 și în porunca dată ispravnicilor la 12 august, Domnul spune expres: „Pravilele ce prin Sfat de obște... s-au întocmit de Domnia mea" sau „am întocmit prin Sfat de Obște". Și Marele Logofăt C. Bălăceanu spune: „am protocolit toate aceste pravili, după izvoadele ce prin Sfat de Obște s-au alcătuit".

Prin urmare Hristopol n-a mai putut să îndrepte ceea ce ciuntiseră veliții boieri. Domnul a promulgat textul aprobat de către Sfatul de Obște. Spusele din biografie cu îndreptarea ciuntirii, sînt — deci — inexacte.

Toate cele expuse mai sus probează că nimic nu poate zdruncina părerea că Hristopol n-a fost singurul autor al legiuirii Caragea, ci numai un colaborator.

*

Tot în acest capitol recenzentul arată că nu poate admite toate cele spuse de Koritzas dar reține unele amănunte. De pildă, nu admite că domnitorul Caragea se grăbea să facă o legiuire din dragoste pentru poporul Țării Românești. De asemenea îi vine greu să creadă că acest Domn a fost îndemnat să facă o legiuire de puternica dezvoltare a forțelor de producție și avîntul general al vieții economice, cum susține Colectivul. Criticul este de părere că Vodă Caragea a căutat spre sfîrșitul domniei să dea o pravilă desăvîrșită mai mult din vanitate, ca să nu rămînă mai prejos de Domnitorul Moldovei, Alexandru Ipsilante, dorind astfel să-și lege numele măcar de publicarea unei legiuiri. Graba lui pentru tipărire s-ar datora faptului că-și pregătea fuga în Rusia, încă din 1817, tocmai cînd silea Sfatul de Obște să termine revizuirea proiectelor întocmite de Hristopol și Nestor. Așa se explică și graba de a o pune în aplicare, iar la mai puțin de o lună — după acea dată — părăsea pe ascuns țara.

În privința arătărilor lui Koritzas, Colectivul nu le-a dat crezămînt. Referitor la condițiile economice este surprinzător că recenzentul nu știe că baza economică are un puternic rol asupra suprastructurii, în care intră și normele juridice și despre influențele reciproce între aceste elemente ale vieții sociale. Or, sînt necontestate prefacerile economice, care începuseră din secolul al XVIII-lea, care erau tot mai accentuate în secolul al XIX-lea și care impuneau și noi reglementări juridice [1].

---

[1] În acest pasaj din introducere s-a strecurat o eroare: „mai stricient în raporturile juridice" în loc de mai „strictă". Nu era nevoie ca recenzentul să pună semn de întrebare după „stricient", căci se vedea ușor greșeala de tipar. De altminteri unele părți de la începutul introducerii și din bibliografie au suferit oarecare modificări la Editură.

www.dacoromanica.ro

Este posibil ca domnitorul Caragea să fi fost îndemnat și de vanitate. Dar vanitoși vor fi fost și domnii anteriori, care legiferaseră în anumite forme sau plănuiseră să legifereze? Scarlat Calimach tot din vanitate legifera?

Caragea grăbea facerea pravilei ca să fugă mai repede? Lucrările pentru legiuire începuseră — în orice caz — în 1816, poate chiar mai înainte. Dacă se grăbea să fugă de ce n-ar fi început mai de vreme, mai ales că, după spusa lui Koritzas, avea la îndemînă pe Hristopol și apoi putea legifera singur? Grabă era cînd Sfatul de Obște i-a ținut proiectul mai bine de un an? N-a așteptat destul — cel puțin de la 16 aprilie 1817 pînă în iunie 1818? Vanitosul grăbit aflase că în Moldova fusese promulgat codul Calimach la 1 iulie 1817 și el aștepta hotărîrea boierilor. Tratativele pentru adăpostirea în Rusia sînt explicabile. Se apropia sfîrșitul domniei și căutarea de refugiu nu era ceva neobișnuit; probabil că în acel timp căuta un loc și în Apus, unde s-a îndreptat. A plecat curînd după punerea în aplicare a legiuirii, fiindcă a fost desigur informat de ceea ce i se pregătea la Constantinopol, mai vîrtos că n-avea în țară o atmosferă prielnică. De altfel peste cîteva luni, pleca și Scarlat Calimach, care — mai încrezător în Turci — a mers acolo unde-l aștepta o soartă așa de tristă.

Asemenea amănunte, interesante pentru istoria lui Caragea erau necesare pentru introducere? În caz afirmativ se pot spune încă multe, cel puțin despre chestiunile juridice din această domnie.

Se mai arată — în recenzie — că prin întocmirea legiuirii, Caragea a voit să nu rămînă mai prejos de Domnitorul Moldovei, Alexandru Ipsilante. Despre aceasta se menționează și în introducere că „pentru hotărîrea domnească a intervenit și aceea ce aflase că s-a făcut în alte țări pentru alcătuirea de legi și îndeosebi în Moldova". Colectivul a indicat astfel că pentru izvoarele legiuirii să se cerceteze și alte legi apărute în acel timp, ceea ce s-a și dovedit pentru codul civil francez [1].

Ceea ce este și aici surprinzător este că a fost trecut ca Domn al Moldovei, Alexandru Ipsilante, în loc de Scarlat Calimach.

Cum a fost posibil ca un cercetător principal de la Institutul de istorie al Academiei R.P.R. să facă o astfel de greșeală? Aceasta trebuie să arate criticului Camariano că nu este bine să judece cu severitate neobișnuită ceea ce ar greși alții.

Edițiile legiuirii

În această privință ar fi fost poate suficient să se facă numai o enumerare a edițiilor cu cîteva date asupra lor. Colectivul s-a ocupat de ele mai amănunțit, pentru a înlesni cercetările și pentru a se vedea că o nouă ediție era necesară.

În recenzie se exprimă mirarea că nu s-a menționat o ediție în limba română, care ar fi apărut la Brașov, din care un exemplar s-ar afla în biblioteca liceului Honterus din acel oraș și că este regretabil că n-a fost cunoscută și cercetată de Colectiv.

Prin aceasta se pune întrebarea: unde a fost tipărită legiuirea la 1818?

Tipărirea la Brașov s-ar dovedi printr-o însemnare din 29 martie 1819 menționată de Andrei Verezs [2] și prin alta, aflată într-o cuvîntare asupra limbii românești [3]. De acestea a avut cunoștință Colectivul dar pe baza acelor însemnări nu putea admite tipărirea ediției oficiale la Brașov, iar examinarea acelui exemplar nu era neapărat necesară față de arătarea lui Verezs.

[1] C. Dissescu, *L'influence du code civil français en Roumanie*, în *Livre du Centenaire*, II, p. 81 și urm. Andrei Rădulescu, *Influența franceză asupra dreptului român pînă la 1864*, în „Analele Acad. Rom.", Mem. Secț. Ist., seria III. t. XXVII, mem. 15, p. 428—429, și în extras, p. 8—9.

[2] Andrei Verezs, *Bibliografia româno-ungară*, 1931, vol. II, p. 229.

[3] Academia R.P.R., manuscrisul 600, foaia 10.

www.dacoromanica.ro

Tipărirea acelei ediții dă naștere la discuții. Cine a trimis acolo legiuirea? Cine a plătit cheltuielile căci ediția din București a fost tipărită pe cheltuiala proprietarilor tipografiei? Cum de nu s-a găsit — pînă acum — în Țara Românească un exemplar la fel cu cel de la liceul Honterus? Trebuia, apoi, să se ocupe colectivul de acestea în introducere? Regretul recenzentului este fără temei; d-sa poate să-și consacre timpul pentru o asemenea cercetare.

Mai este învinuit Colectivul că n-a pomenit de o tipărire la Rîmnicul Vîlcii. N-a pomenit-o căci a socotit că nu era necesar, dar a avut cunoștință despre aceasta din pitacul de promulgarea legiuirii, reprodus în anexe. Nu s-a aflat însă nicăieri o astfel de tipăritură; era imposibil să nu se fi găsit undeva un exemplar sau să nu fi ajuns în biblioteca Academiei, unde sînt 24 de exemplare din cea tipărită la București. Cele cuprinse în pitacul domnesc, unde se vorbește de „trupurile" de la Rîmnicul Vîlcii s-ar explica prin aceea că Domnul ar fi hotărît ca legiuirea să fie tipărită acolo dar în urmă, față de oferta proprietarilor tipografiei de la cișmeaua Mavrogheni de a o tipări pe cheltuiala lor, a dispus să fie tipărită aici. Ipoteza că zațul de la Rîmnicul Vîlcii ar fi fost dus la București sau la Brașov seamănă mai mult a poveste. La 1818 nu era altceva mai bun de făcut decît să fie mutat zațul unei cărți dintr-o parte a țării în alta — destul de îndepărtate — și mai mult, să fie trecut și peste graniță.

Legiuirea, textul românesc, a fost tipărită la București în tipografia de la cișmeaua Mavrogheni, și „cu toată cheltuiala domnilor Constantin Caracaș dohtor și dumnealui Răducanu Clinceanu, biv vel stolnic și dumnealui Dumitrache Topliceanu, biv vel sluger". Aceasta este ediția românească, în care este reprodus — cu mici greșeli — manuscrisul, ediția care a fost folosită în edițiile următoare și aplicată înaintea instanțelor, este ediția originală, autentică, tipărită sub supravegherea Marelui Logofăt și a lui Vodă Caragea.

Față de acestea, Colectivul a socotit că nu este nici un motiv să creadă că ar mai fi fost vreo altă ediție princeps la Brașov.

Colectivul mai este apoi învinuit că a menționat numai traducerea în limba rusă și n-a pomenit nimic de o traducere în limba franceză, pe care consulul francez din București a trimis-o lui Chateaubriand, ministrul de externe al Franței, cu o scrisoare care este publicată în documentele Hurmuzaki [1] și reprodusă în recenzie. Interesantă traducere și mai cu seamă trimiterea, impresionantă chiar. Legiuirea Caragea din țara Valahilor să ajungă pe masa de lucru a marelui Chateaubriand. Desigur că aceasta l-a impresionat și pe recenzent; de aceea a reprodus și scrisoarea de trimitere, socotind că aduce o aspră mustrare Colectivului și crezînd — poate — că acesta n-a cunoscut-o. Colectivul a știut-o dar n-a menționat-o pentru un motiv puternic. Nu se știe unde se află traducerea. Ea a fost făcută — cum spune consulul — „pour le service du consulat". Cu nimic nu se dovedește că a fost tipărită. Chiar dacă ar fi voit colectivul s-o cerceteze, unde ar fi putut-o căuta? La Legația Franței sau în arhivele Ministerului de Externe al acelei țări? Ar fi de dorit să indice recenzentul. Ea ar putea fi folosită pentru o ediție în franțuzește. Traducerea de atunci ar fi poate mai bună decît una de azi, fiindcă ar cuprinde o înțelegere mai exactă a limbii noastre din acea vreme.

Dacă însă am merge pe acest drum de ce să nu se cerceteze și la alte consulate căci desigur și acelea — din cauza regimului capitulațiilor — aveau nevoie pentru serviciul lor de traducerea legiuirii?

Se putea cere colectivului să facă asemenea cercetări?

El n-a pomenit decît traducerea în rusește fiindcă a fost tipărită la 1889.

---

[1] Hurmuzaki, *Documente*, XVI, p. 1134.

www.dacoromanica.ro

Raportul între textul românesc și cel grecesc

În acest capitol criticul recunoaște la început, că s-a cercetat cu grijă de către Colectiv atît textul grecesc cît și cel românesc, dar mai pe urmă schimbă tonul. Reproduce părți în care Colectivul afirmă că textul românesc se prezintă față de cel grecesc ca o lucrare deosebită și de sine stătătoare și că amîndouă textele au putut fi lucrate deodată, „ceea ce explică asemănările și deosebirile între amîndouă textele, ce se întregesc și se lămuresc reciproc".

După această părere, Colectivul a vrut să prezinte textul românesc deosebit de cel grecesc și — în lipsă de argumente puternice — s-a mărginit să citeze cîteva paragrafe din legiuire care au deosebiri așa de neînsemnate încît nu-l îndreptățește să tragă astfel de concluzii categorice. Drept exemplu criticul spune că au fost comparate textul grecesc și cel românesc, referitoare la avocatură și vechiletul de judecăți. „Ce argument puternic" exclamă, „oricine îl va citi se va mira cum de a îndrăznit Colectivul Academiei pe baza unui astfel de argument să tragă o concluzie așa de categorică". Adaugă că textul grecesc nici n-a fost bine tradus și de aceea deosebirea este întrucîtva mai pronunțată. Celelalte argumente alese de Colectiv sînt și mai slabe și de aceea nu mai insistă.

În completarea acestei păreri se mai afirmă că o dată ce a admis că proiectul lui Hristopol stă la baza legiuirii — este firesc că acesta a scris-o în greceşte, limba lui maternă ca și celelalte opere ale lui și — după aceea — textul grecesc a fost tradus în românește [1].

Nici cele spuse în acest capitol nu sînt întemeiate. Colectivul n-a examinat numai cîteva texte pentru a le compara și n-a tras concluzie numai din textele referitoare la avocatură. Sînt și altele : 14 în introducere, 24 prin trimiteri în note precum și foarte multe în aparatul critic. Chiar într-un rînd, așezat înainte de cel examinat de dînsul s-a dat în introducere un exemplu care în textul grecesc este : „înfierea este liberalitate și se zice acțiunea lui înfiez, iar înfiez se zice fac fiu adoptat". În textul românesc se spune : „Facerea de fii de suflet este dar spre mîngîierea celor ce n-au copii" (p. 126).

Înfățișăm și alte exemple. În III, 21, alin. 2 se precizează cine nu poate fi epitrop chiar și cu chezășie. Textul grecesc prevede : „umblătorul după cîștiguri rușinoase", iar cel românesc : „răsipitor" (p. 98). În materie de divorț textul grecesc întrebuințează pentru despărțirea vremelnică sau definitivă aceeași expresie ; textul românesc caută să facă o precizare cu cuvîntul „despărți" (p. 74,III, 16—6) în caz de despărțire definitivă și cu „osebi" pentru cea vremelnică (p. 82, III, 16—35).

În VI, 1, paragr. 1 este definiția termenilor juridici cu privire la proces. Pe lîngă termenii din textul grecesc sînt adăugați în cel românesc și termenii populari din Obiceiul pămîntului (p. 154). În III, 16, paragr. 13, alin. 2 textul grecesc prevede că fratele este dator să „mărite" pe sora lui orfană, iar cel românesc precizează că e dator să o „înzestreze" (p. 78, rînd 2).

Asemenea exemple, numeroase în aparatul critic, au putut îndreptăți Colectivul să conchidă că textul românesc se înfățișează ca o lucrare deosebită, de sine stătătoare și amîndouă textele au fost lucrate deodată.

Cînd recenzentul a afirmat că toate celelalte argumente sînt slabe, avea datoria să binevoiască a mai examina cel puțin cîteva ; căci simpla sa afirmație nu este suficientă [2].

---

[1] Pentru susținerea părerii sale găsește că în rezumatul francez colectivul a spus că Domnul „ordona d'utiliser, *jusqu'à la rédaction du texte roumain* les exemplaires rédigés en grec". Este vădită eroarea : *réd uction* în loc de *impression* ; iar dacă ar fi exactă părerea recenzentului, ar fi trebuit să fie *traduction*.

[2] Cu privire la traducerea textului citat (avocatura) despre care susține că n-ar fi bună, se poate spune acest lucru și despre cea făcută de recenzent.

www.dacoromanica.ro

Susținerea că legiuirea a fost redactată întîi în greceşte de Hristopol şi apoi tradusă în româneşte nu mai poate fi discutată din moment ce am dovedit că Hristopol n-a fost singurul autor, nici al textului grecesc şi că Domnul, în pitacul către Sfatul de Obşte, arată că noua pravilă a avut întocmitorii săi.

De o traducere a textului românesc nici nu se poate vorbi; nimeni n-a spus aşa ceva şi nici o menţiune nu există.

Este însă alt motiv care întăreşte părerea Colectivului. În textul grecesc — cum s-a arătat în introducere — este un mare număr de cuvinte româneşti.

Aceasta duce la altă concluzie decît a criticului. Întîi a fost redactat textul românesc şi apoi textul grecesc cu atîtea cuvinte româneşti. Este de admis ca întîi să fie redactat textul grecesc cu atîtea cuvinte româneşti şi după aceea să fie tradus în româneşte? În acest caz n-avea sens să se întrebuinţeze în textul grecesc cuvinte româneşti, cînd erau, pentru cele mai multe, cuvinte în limba greacă.

De altminteri, în hrisovul de promulgare, şi în porunca dată ispravnicilor, Domnul spune că pravila s-a dat la tipar „atît în limba românească cît şi în limba grecească". De aici reiese neîndoios că textul românesc ocupa locul prim. De adăugat că şi sigiliul domnesc are chiar în ediţia grecească titlul Domnului în româneşte.

Totul pledează pentru părerea că întîi a fost întocmit textul românesc şi după el cel grecesc. Redactarea şi în limba greacă a fost necesară pentru că era limba Domnului şi a păturii de sus, probabil şi pentru a înlesni cunoaşterea ei în străinătate. Întocmirea şi redactarea s-au făcut în amîndouă limbile dar prioritatea a avut-o textul românesc, cum era şi natural în Ţara Românească.

Cu toate acestea, Colectivul nu s-a pronunţat categoric în acest sens ci — sever în afirmaţiile sale — a spus numai că textul românesc este o lucrare de sine stătătoare şi că amîndouă textele au fost redactate deodată.

Se mai susţine că şi Colectivul admite, în mod indirect, că textul grecesc a fost scris mai întîi „cînd afirmă că poate sub influenţa textului grecesc au intrat în textul românesc mai multe cuvinte greceşti (p. XXII)" sau cînd spune: „în româneşte însă sînt un pleonasm ivit sub influenţa textului grecesc" (p. 22, nota 2).

Recenzentul trunchiază citatele, ceea ce nu este îngăduit. Astfel citatul: „poate sub influenţa ...", trebuia reprodus în întregime cu cuvintele „dar se pare că mai mult ca neologisme din graiul curent de atunci în clasa de sus, au intrat în textul românesc e drept un număr mult mai mic de cuvinte greceşti". De asemenea şi citarea cu pleonasmul, unde s-a adăugat o simplă explicaţie dar nu o dovadă că textul grecesc a fost întocmit întîi.

După cum se vede Colectivul n-a spus ceea ce voia recenzentul să pună în evidenţă ci numai o posibilitate. Adevărul este în partea nereprodusă de dînsul; aproape toate cuvintele citate erau de mult intrate în limba curentă şi n-au venit prin apariţia legiuirii Caragea.

Afară de mirările şi exclamările sale, o gravă învinuire adusă Colectivului este că a avut „îndrăzneala" de a trage o concluzie aşa de categorică în exemplul cu avocatura.

Lăsînd de o parte că întrebuinţarea cuvîntului „îndrăzneală" nu trebuie să aibă loc în cercetările ştiinţifice, se poate pune întrebarea cum să fie calificată atitudinea recenzentului, care susţine cu orice preţ — ca scop esenţial al recenziei sale — că Hristopol este singurul autor al legiuirii greceşti a lui Caragea şi nu ţine seama de documentele semnate de Domn şi care se află în anexele ediţiei?

www.dacoromanica.ro

Textul ediției și aparatul critic

Ocupîndu-se de acestea, criticul se întreabă între altele — de ce Colectivul a ținut să dea o ediție critică, pentru că obiectul de căpetenie al criticii textelor este să restituie forma autentică a operii adică originalul în forma în care a fost întocmit de autor [1]. Or scopul ediției a fost să arate numai micile greșeli ortografice sau tipografice și raportul între versiunile greacă și română, păstrate în original. Cu alte vorbe nu este o ediție critică.

Colectivul are însă altă părere și crede că-i este permisă. În prim rînd necesitatea unei ediții a acestei legiuiri nu mai poate fi discutată. Dar, afară de aceasta, legiuirea Caragea s-a păstrat în manuscrise originale, care au unele omisiuni (p. 46, r. 4). Copii azi pierdute, ale manuscriselor au fost date la tipar astfel că edițiile de la 1818 pot fi considerate ca un fel de manuscrise. Această legiuire a fost redactată și tipărită în două limbi; între cele două redacții și tipăriturî au fost constatate deosebiri nu numai de formă ci și de fond. Ea a fost tipărită ulterior în mai multe ediții în care sînt numeroase greșeli. Prin urmare a fost destul material de cercetat, judecat și ales spre a stabili exact textele, care trebuie să servească — în special juriștilor — pentru studii și interpretări. De aceea nu era suficient să se reproducă pur și simplu manuscrisele, ceea ce ar fi mulțumit poate din punct de vedere lingvistic și ceea ce ar fi fost o lucrare aproape mecanică, aproape o fotografie.

Referitor la stabilirea textelor, recenzentul găsește că procedeul a fost cu totul greșit iar aparatul critic n-ar fi trebuit să existe.

Pentru editarea textelor au fost hotărîtoare manuscrisele originale oficiale [2] și Colectivul s-a străduit ca textele legiuirii să fie cît mai conforme cu acelea din manuscrise.

A înlăturat, însă, unele nepotriviri, inconsecvențe și greșeli, dar notîndu-le pe toate în introducere și în aparatul critic așa încît cercetătorul să poată avea o imagine fidelă a manuscriselor.

Se mai întreabă „după care criterii Colectivul a stabilit că în textul românesc întîlnim inconsecvențe iar în cel grecesc greșeli".

S-a arătat în introducere (XXIII) multe exemple de inconsecvențe și greșeli încît pot fi ușor văzute motivele pentru care și cînd s-au unificat iar mai jos se spune „și alte inconsecvențe de acestea".

S-a afirmat, apoi, că greșelile zise itacisme ar fi fost atribuite de Colectiv lui Hristopol ceea ce este de neadmis, cînd se știe că acesta, la 1805, a publicat o gramatică a limbii grecești. Este o învinuire vădit nedreaptă deoarece Colectivul a spus precis : „copistul lui R și G" (p. 46, nota 4) și „cînd l-a scris caligraful" (p. XII)...arătînd astfel că greșelile de itacism au fost făcute de copist sau mai bine zis de caligraful manuscrisului grecesc (G) și nu de Hristopol.

★

Se mai impută Colectivului „procedeul arbitrar" de a unifica unele inconsecvențe și de a păstra altele ca de exemplu : μοσία și μουσία, Κραγιώβα și Κραϊώβα.

În introducere (p. XXIII) este scris : „am păstrat însă inconsecvența în scriere cînd μοσία cînd μουσία pentru românescul „moșie", cînd Κραγιώβα cînd Κραϊώβα pentru românescul „Craiova". „Tot așa am păstrat... " și se înșiră mai multe cuvinte grecești...„pentru că sînt scrise în mod consecvent așa". Spre a întrebuința termenul tare „procedeul arbitrar" trece de la Κραϊώβα la „pentru că sînt scrise în mod consecvent așa", deși această motivare se referă numai la cuvintele grecești enumerate. Cu privire la celelalte două cuvinte „moșiea" și „Craiova"

---

[1] D. Russo, *Critica textelor și tehnica edițiilor*, în *Studii greco-romîne*, vol. II, Buc., 1939, p. 586.

[2] Astăzi manuscrisul grecesc are cota 1367 (fost manuscris românesc 2323).

www.dacoromanica.ro

fiind romînești, nu se poate cere unui neromîn — Hristopol sau copistul — să le pronunțe la fel și de aceea s-a păstrat pronunțarea diferită și în scrierea lor.

De observat este că în introducere, aproape pentru fiecare caz, s-a atras atenția cercetătorilor.

Recenzentul pune apoi două întrebări: „Ce încredere pot avea cercetătorii în aparatul critic"? și „Ce valoare poate să aibă, cînd știm că unele inconsecvențe au fost îndreptate iar altele nu"? Pentru dovadă arată că grecescul καθ' ἕνας a fost îndreptat pe tăcute în καθένας, precum se spune în introducere (p. XXIII r. 9 și 6 de jos) și cu toate acestea la p. 107, r. 18 s-a notat în aparatul critic deosebirea καθ' ἕνας, ceea ce — adăugăm — ar produce confuzii, pe care recenzentul vrea să le combată. Exemplul ales ar putea să probeze că nu ști e bine să citească un aparat critic. Litera g lîngă καθ' ἕνας din aparat arată — după indicația siglelor de la pag. XXVII — că așa este scris în ediția de la Viena și nu se referă la textul din manuscris, care este însemnat cu sigla G. Numai cu privire la textul din manuscris sînt enumerate cazurile de inconsecvență, unificate sau păstrate întocmai încît nu poate fi o îndoială cînd s-a făcut o îndreptare și cînd nu.

*

Criticul — după ce descrie întrebuințarea obișnuită a unui aparat critic — vorbind și despre cele două feluri cunoscute ale unui astfel de aparat, pozitiv și negativ, îl privește dogmatic și conchide că în această ediție aparatul nu putea fi întrebuințat. Întocmirea unui astfel de aparat „după cum se știe e un lucru destul de dificil", spune d-sa. Colectivul este de aceeași părere, dar adaugă că este și mai dificil să fie satisfăcute pretențiile tuturor criticilor. După părerea sa ar fi fost mai bine ca în loc de aparat critic să se fi făcut încă o traducere a textului grecesc și cu ajutorul celor trei texte cercetătorii ar fi putut singuri să-și dea seama de deosebirile dintre cele două versiuni. În felul acesta Colectivul ar fi muncit mai puțin.

Deosebirile trebuiau — în orice caz — semnalate. Cînd erau prea multe și prea mari, paragrafele respective au fost traduse în întregime (p. 42, nota 1; p. 92, nota 2; p. 104, nota 4 etc.). Dar ca să fie semnalate în modul propus, deosebirile din toată legiuirea ar fi însemnat mai multă muncă și de prisos, întrucît urma să fie traduse și paragrafe care n-au deosebiri.

Uneor. sînt deosebiri importante dar de un singur cuvînt sau o literă. De ex. la p. 10, r. 16, cap. 7, partea I, textul romînesc are titlul: „Pentru robii țigani", iar în cel grecesc în loc de „i" (și) se află „sau". La p. 38, r. 28 (III, 3.5) textul romînesc prevede că un nemișcător mănăstiresc poate fi schimbat cu alt nemișcător dar de „îndoit preț". Dar textul grecesc în loc de preț prevede „venit". La p. 52, r. 22 (III, p. 8—13, alin. 2), în romînește „părții" în grecește „părților", deosebirea de la singular la plural poate duce la o interpretare juridică diferită.

S-a întrebuințat în unele ediții sistemul notelor în josul paginii, însemnîndu-se cu un asterisc sau un număr[1]. Acest sistem produce însă multe confuzii, deoarece nu se arată totdeauna destul de lămurit cîte cuvinte din textul romînesc corespund deosebirii semnalate. De aceea Colectivul a folosit aparatul critic pentru a semnala mai ușor și mai clar deosebirile dintre cele două texte. Acest aparat nu este de felul celui obișnuit — pe care recenzentul îl ridică la dogmă imuabilă și care este întrebuințat la stabilirea textului autentic al unui autor, cînd autograful sau manuscrisul s-a pierdut. Colectivul a dat în introducere lămuririle trebuincioase despre aparatul critic arătînd că nu este vorba de variante ale aceluiași text ci de deosebiri între texetele autentice ale aceleiași legiuiri scrisă în două limbi. Dintr-o simplă privire asupra

[1] Acest mod a fost folosit de prof. P. I. Zepos în ediția Pravilniceștii condici a lui Ipsilante, apărută în luciările Academiei din Atena, 1936 (Πραγματεῖαι τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμος 4, nr. 2, 1936).

www.dacoromanica.ro

acestui aparat reiese că nu se poate aduce Colectivului învinuirea injustă că s-a dedat la un „procedeu neştiinţific".

Necesitatea arătării deosebirilor între cele două texte nu mai poate fi pusă în discuţie, în special pentru interpretarea juridică unde adesea o virgulă are importanţă.

Dacă s-au introdus în acest aparat unele inovaţii, departe de a fi inutil, satisface tocmai această necesitate.

Firește că se poate face observaţia că s-a pus în aparatul critic uneori prea mult, alteori prea puţin ; aceasta este o chestiune de apreciere.

Cît privește părerea de a se fi făcut o nouă traducere a textului grecesc, nu poate fi primită. O ediţie a aceleiaşi legi cu trei variante, din care una creată astăzi, ar îngreuia întrebuinţarea şi pare foarte curioasă şi neîntîlnită.

★

După ce-şi arată părerea cu totul nejustificată că aparatul critic nu se putea întocmi şi că era mai bine să fi lipsit din ediţie, recenzentul caută să-i descopere greşeli.

Pentru aceasta alege ca exemplu rîndurile 28—32 de la p. 178 şi le cercetează amănunţit. Este vorba de paragraful 15 al. 2 şi 3 din partea VI, cap. 3 : Despre judecători, judecată şi hotărîre. După ce s-a dat o hotărîre a judecătorilor din Bucureşti, se arată cum trebuie să se procedeze mai departe. În alin. 2 şi 3 se continuă „Asemenea să să urmeze" şi la spătărie, agie şi isprăvnicii şi „într-acestaşi chip" şi la Craiova. Cuvintele din textul romînesc „Asemenea să să urmeze" şi „într-acestaşi chip să să urmeze" sînt în textul grecesc : „Ὁ αὐτός τύπος νὰ ἐνεργῆται" şi „Ὁ αὐτός ἔτι νὰ ἐνεργῆται". În aparatul critic, Colectivul alături de cuvintele din textul romînesc a pus traducerea cuvintelor greceşti aşa : „Aceeaşi procedură să se pună în lucrare". Recenzentul declară traducerea Colectivului de greşită şi o înlocuieşte cu „Acest fel de acţiune să se urmeze". Traducerea cuvîntului τύπος cu „acţiune" nu este de loc nimerită, întrucît în limba juridică „acţiunea" are alt înţeles. Termenul „procedură" este cel mai potrivit deoarece este vorba de ceea ce trebuie să se facă mai departe în desfăşurarea procesului.

Altă scădere în aparatul critic, o găseşte la p. 36, r. 28 (III, 2,44 alin. 9) pentru că nu s-a semnalat că în textul grecesc lipseşte „prin judecată". În textul romînesc stă scris „să va cere prin judecată", iar în cel grecesc „διεκδικηθῇ". Nu era nevoie să se arate lipsa în greceşte a cuvintelor „prin judecată", pentru că termenul juridic „διεκδικῶ" însemnează chiar cer prin judecată, revendic iar dacă era numai cer, ar fi αἰτῶ, ζητῶ.

Altă scădere ar fi că nu ştie cum să fie numit : pozitiv sau negativ. Examinînd aparatul critic, putea să fie lămurit că de cele mai multe ori este pozitiv, căci sînt puse alături deosebirile dintre amîndouă textele ; uneori însă este negativ şi anume cînd deosebirea pusă în aparat se putea vedea clar şi sigur cu care cuvinte din celălalt text se acoperă, aşa că poate fi numit „mixt", termen care se obişnuieşte [1].

În introducere s-a explicat că greşelile aşa numite itacisme s-au îndreptat fără să mai fie trecute în aparatul critic şi se menţionează şi forma verbală σηκὼνη. Se face Colectivului o vină de ce au mai fost semnalate în aparatul critic formele de la p. 71, r. 9 : σικώνη şi r. 12 : σικώση şi se întreabă „atunci care este forma cea adevărată, care se află în manuscrisul original". Cînd se aduce această imputare nu s-a ţinut seama că s-a spus lămurit că greşeli de acest fel au fost îndreptate, fără să fie menţionate în aparatul critic, „afară doar cînd arată vreo deosebire morfologică". În cazul de faţă semnalările au o importanţă gramaticală, întrucît în amîndouă locurile forma ar putea fi întrebuinţată la acelaşi timp. De aceea s-a crezut că e bine să se atragă

[1] D. Russo, *op. cit.*, p. 604.

www.dacoromanica.ro

atenția prin semnalarea în aparat. În ce privește întrebarea, „care formă se află în manuscrisul original", este cu totul de prisos, deoarece în aparatul critic este obiceiul să fie notată sub sigla cuvenită, totdeauna forma exactă așa precum este în manuscris, fie chiar greșită, și niciodată așa cum este în textul editat, fie chiar cea corectă. Acela care știe citi un aparat critic, înțelege fără îndoială că în manuscrisul original este scris σικώνη și σικώσῃ astfel cum este notat în aparat.

★

De obicei într-o recenzie sînt arătate nu numai părțile rele ale unei lucrări ci și cele bune. Recenzentul Camariano, nesocotind cu totul pe cele bune, spune la sfîrșitul criticii că „apreciază" cel puțin munca intensă depusă de Colectiv ca „să copieze și să publice etc". Și de astă dată a ținut să înfățișeze în chip inexact această muncă. Se va recunoaște de orice nepărtinitor că nu este vorba de o copiere, pe care o poate face oricine cu puține cunoștințe de paleografie ci de o transcriere, comparație, cercetare adîncă din punct de vedere juridic a textelor, întocmirea introducerii, adunarea și sistematizarea anexelor.

Din această expunere — în pagini prea multe poate pentru un răspuns, dar necesare pentru a lumina și înlătura orice îndoială — rezultă că obiecțiile recenzentului nu sînt întemeiate. Dorim ca să cerceteze cu mai multă atenție și cu nepărtinire această ediție a legiuirii Caragea, să întrebuințeze adevărata metodă științifică și să se deprindă a cîntări mai just tăria argumentelor, operație pentru care juriștii credem că au mai multă pregătire.

★

Înainte de a încheia sîntem datori să spunem cîteva cuvinte și despre altă recenzie făcută de *Vladimir Hanga*, publicată în revista „Justiția Nouă", 1956, nr. 5, p. 943—947. Fără să intrăm în amănunte constatăm că s-a făcut o dare de seamă și o apreciere dreaptă și obiectivă, ceea ce dovedește pregătirea autorului.

Recenzentul a făcut cîteva observații asupra lucrării. Pentru una s-a arătat mai sus că în ediție nu trebuiau reproduse întocmai manuscrisele căci nu s-a socotit că este o reproducere aproape fotografică.

În ceea ce privește introducerea, arată că toate problemele referitoare la întocmirea legiuirii, la aplicarea și la cuprinsul ei, sînt tratate rezumativ, precis și sistematic. Înțelegînd caracterul introducerii într-o ediție pur critică, ar fi de preferat totuși o tratare mai amplă a problemei raporturilor dintre structura socială a Țării Românești și legiuirea Caragea, care astfel ar apărea mai bine explicată cît privește geneza ei. Dorința autorului este explicabilă, dar aceasta cerea o dezvoltare, care nu intra într-o introducere, ci într-un studiu, care poate fi făcut de cei ce au înțelegerea acelor vremuri.

În bibliografie au fost trecute numai principalele lucrări pe care — cum se spune în notă — Colectivul le-a putut avea. Cursul de istoria statului și dreptului R.P.R., litografiat la Cluj, în 1954, n-a fost înscris pentru că manuscrisul ediției a fost depus pentru tipărire la Academie în 1951.

Celelalte observații pot fi discutate.

Această recenzie este cu atît mai interesantă cu cît este făcută de un jurist, care a înțeles valoarea și utilitatea ediției.

★

Desigur ediția critică a legiuirii Caragea nu este perfectă, oricît s-a silit Colectivul pentru vechiul drept românesc să fie cît mai bună.

Pentru o judecată dreaptă asupra ei trebuie să se țină seamă că este prima de acest fel în țara noastră, de munca nu numai intensă ci foarte grea și migăloasă, precum și de cunoștințele cerute pentru înfăptuire.

www.dacoromanica.ro

S-au strecurat oarecare mici greșeli pe care — mai bine decît oricine — le-a descoperit după apariție, Colectivul, a cărui autocritică este cea mai justă.

Sperăm — spuneam în prefață — că va fi de un real folos ; adăugăm astăzi — că — oricîte critici i s-ar aduce, va fi apreciată în special de juriști, ceea ce a fost principalul scop urmărit de Colectiv.

Vinderea aproape în întregime a exemplarelor ediției arată că speranța se realizează și că — nu prea tîrziu — se impune a doua ediție.

Astfel cum a fost întocmită și cum a apărut această ediție critică reprezintă — fără îndoială — un bun început pentru publicarea izvoarelor vechiului nostru drept scris și o însemnată contribuție pentru cultura românească.

Conducătorul Colectivului,
academician Andrei Rădulescu

www.dacoromanica.ro

STUDII
Revistă de istorie
Anul X, nr. 4, 1957

PE MARGINEA LUCRĂRII TOV. S. ȘTIRBU: „RĂSCOALA DIN 1821 ȘI LEGĂTURILE EI CU EVENIMENTELE INTERNAȚIONALE"

Răscoala populară condusă de Tudor Vladimirescu a constituit obiectul preocupărilor multor cercetători pe tărîmul istoriei. Cu toate eforturile depuse, cu toată bogăția de izvoare, răscoala din 1821 a fost mult controversată și unele aspecte ale ei nu sînt lămurite nici pînă astăzi. O ultimă lucrare consacrată acestei răscoale este studiul prof. S. Știrbu „Răscoala din 1821 și legăturile ei cu evenimentele internaționale", apărută în 1956, în Editura de stat pentru literatura politică. Autorul își propune să prezinte istoria răscoalei de pe pozițiile științei marxist-leniniste și se străduiește să urmărească problemele „sub unghiul interacțiunii factorilor interni și externi" (p. 5). După ce analizează documentele, autorul scoate în evidență faptul că în răscoala din 1821 rolul hotărîtor l-au avut factorii interni. Conținutul lucrării depășește însă titlul sub care a apărut, autorul ocupîndu-se și de situația economică și socială din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, de războaiele dintre ruși și turci din acea vreme și chiar de evenimente posterioare răscoalei.

Deși autorul acordă un rol hotărîtor factorilor interni, el consacră totuși primul capitol din lucrarea sa situației internaționale de la sfîrșitul veacului al XVIII-lea și începutul celui următor. În acest capitol (p.7—57) se ocupă de „Războaiele europene în primele decenii după victoria revoluției burgheze din Franța", de „Apariția și destrămarea Sfintei Alianțe", iar în ultimul paragraf de „Mișcarea revoluționară decembristă". Din păcate, în afară de faptul că multe pagini reprezintă un balast inutil, autorul susține o serie de inexactități. Dintre acestea citățm următoarele : „În 1796, guvernul francez, mînat de tendințe expansioniste, declară război Italiei pentru a-i acapara teritoriile" (p. 8). Inexact, Italia nu exista ca stat ; războiul era dus împotriva Austriei și Piemontului.

„Programul de guvernămînt al lui Napoleon a fost consfințit în așa numita Constituție a anului al VII-lea al Republicii" (p. 9). În realitate Constituția a fost promulgată în anul al VIII-lea.

„Dușmanii lui Napoleon reușesc să antreneze pe țăranii din Vendée... într-o răscoală de mari proporții" (p. 9—10). Nu corespunde realității istorice, mișcarea contrarevoluționară din Vendeia izbucnită în anul 1793 nu are legătură cu Napoleon. Încercările făcute mai tîrziu de a se provoca o răscoală împotriva lui Napoleon au avut ca centru Bretania ; în Vendeia au dat rezultate neînsemnate.

După un lung citat dintr-un raport al lui Arbuthnot din 25 august 1806, tov. S. Știrbu afirmă că din rîndurile citate „iese în evidență rafinamentul diplomației franceze... de a scoate

www.dacoromanica.ro

din coaliția antifranceză, atît Rusia cît și Turcia" (p. 17). Din citat nu reiese acest lucru ; de altfel Turcia nici nu făcea parte din coaliția antifranceză.

Autorul face apoi o comparație între poziția geografică a statelor ce făceau parte din Sfînta Alianță, a forțelor de care dispuneau și situația internațională din zilele noastre (p. 23, 34—39). Tov. Știrbu afirmă că prin crearea Sfintei Alianțe „înjghebată de trei monarhi europeni : țarul Rusiei, împăratul Austriei și împăratul Germaniei" (inexact, este vorba de regele Prusiei ; „sfîntul imperiu roman-german" fusese desființat în 1806, iar imperiul german a luat ființă abia în 1871) s-au format în Europa „două forțe opuse". De o parte : a) „Spania Eroică Aspru Terorizată Odinioară", „Ambele Sicilii" și „Regiunile Peninsulei Balcanice", care „au socotit că după ce Napoleon a fost (corect : va fi) învins vor putea scăpa nu numai de cotropirea străină, dar și de exploatarea feudală" (p. 23) ; iar de altă parte, b) „Reacțiunea" adică Sfînta Alianță care își avea ca centru „Statul Ultrareacționar Austriac". Ea dispunea de teritoriul strategic al fostei „Coaliții Antinapoleoniene A Ducatelor Apusene". În flancul de est ea se sprijinea pe „Unitatea Nordică Absolutistă"— țarismul rus— și în sud-est se bizuia pe „Rezervele Forțelor Grănicerești" ale Porții musulmane" (p. 23). Menționăm că terminologia și ortografia folosite sînt produsul fanteziei autorului. Se știe că Sfînta Alianță, coaliția statelor feudalo-absolutiste care avea ca scop să lupte împotriva revoluțiilor burgheze și a mișcărilor de eliberare națională, s-a destrămat datorită luptei popoarelor și contradicțiilor dintre marile puteri. În lecțiile de școală se obișnuiește să se atragă atenția elevilor că și în zilele noastre cercurile imperialiste au înjghebat o „Sfîntă Alianță" — Uniunea Nord Atlantică — care are de scop să lupte împotriva libertății și independenții popoarelor. Învățămintele istoriei arată că și această Sfîntă Alianță contemporană se va prăbuși ca și cea din veacul trecut. Pe această linie, tov. S. Știrbu merge mult mai departe făcînd o serie de considerații strategice de-adreptul bizare și afirmă : „Astăzi situația se prezintă în felul următor : 1) Centrul contrarevoluției mondiale se găsește în Statele Unite ale Americei ; 2) Sprijinul strategic principal, ca spate al frontului, este rezervat Canadei, teritoriu cu un potențial uman mult mai redus decît cel care a fost ales (?) de statele feudale în timpul „Sfintei alianțe" ;3) Flancul de est al reacțiunii contemporane se sprijină pe țările europene ale Uniunii Nord Atlantice. Aceste țări, din cauza fărîmițării lor, nu pot îndeplini cu atîta eficacitate (?) rolul de jandarm al lumii cum l-a îndeplinit, la timpul ei, „Unitatea Nordică a Absolutismului" — țarismul rus — ; 4) Flancul grănicerese din est al „Sfintei alianțe" contemporane se bizuie pe Republica Federală Germană" (p. 38). Autorul arată apoi că în flancurile „nord-vestic", „vestic-central" și „sud-vestic" „al reacțiunii internaționale" s-au înregistrat cotituri radicale situația schimbîndu-se „în favoarea forțelor progresiste". În ceea ce privește „regiunile care înconjură pe la sud centrul „Sfintei alianțe" contemporane, s-ar putea spune că prezintă cele mai multe asemănări cu cele trei peninsule europene situate în jurul centrului reacționar din acele timpuri : doar că proporțiile teritoriilor, ale populației asuprite și deci ale mișcărilor de eliberare sînt incomparabile. Proporțiile luptei de eliberare din flancul sud-vestic, spre exemplu, din regiunile S.E.A.T.O. întrec de nenumărate ori prin amploarea luptelor desfășurate în trecut pe pămîntul „Spaniei Eroice, Aspru Terorizată Odinioară" de către cotropitori" (p. 38—39). Pentru a face „înțeleasă" această strategie bizară se dau la sfîrșitul volumului niște hărți întocmite cu migală, care reușesc însă să zăpăcească și mai mult pe cititori. Cu toate că dorim să păstrăm un ton sobru, cînd facem considerații pe marginea cărții, nu ne putem totuși abține să nu menționăm că „originalitatea" autorului este unică atunci cînd inventează un asemenea joc de cuvinte, de dragul unui paralelism înțeles anapoda. El formulează diferite titluri numai pentru a alcătui din inițialele lor un S.E.A.T.O., N.A.T.O., R.F.G. etc. la 1821.

Tov. S. Știrbu afirmă de asemenea că în anii 1820 — 1821 răscoale populare „cuprind întregul teritoriu european al Turciei, începînd din Grecia pînă în Moldova" (p. 24). Afirmație

www.dacoromanica.ro

inexactă, deoarece este cunoscut că sîrbii, bulgarii, albanezii și muntenegrenii nu s-au răsculat în acești ani. Autorul consideră greșit că „atitudinea absurdă" a țarului Alexandru I, „miopia" sa „în domeniul politicii externe" a salvat imperiul otoman de la prăbușire (p. 27—28). Pentru a-și argumenta această părere, tov. Știrbu aduce un citat dintr-o lucrare a istoricului sovietic A. F. Miller „Scurta istorie a Turciei". Citatul pe care-l reproduce nu confirmă însă punctul de vedere al tov. Știrbu ; dimpotrivă A. F. Miller precizează : „singurul lucru care a întîrziat destrămarea definitivă a imperiului otoman a fost contradicția dintre marile puteri europene" (p. 27).

Paginile consacrate mișcării revoluționare decembriste reprezintă un vechi articol al autorului. Și aici inexactitățile abundă. El arată că Arakceev a înființat „așa numitele așezăminte militare" (p. 40) (corect „colonii militare") ; că „micii nobili, denumiți și, ... „curteni personali" ... reprezentau... o pătură socială care „... aștepta cu nerăbdare o lovitură de stat" (p. 41). Dacă autorul se referă la „однодворцы" el traduce greșit prin „curteni personali", cînd de fapt aceștia erau mici nobili fără iobagi și fără pămînt, avînd numai conac. Dacă se referă la млиочные дворяне traducerea corectă ar fi nobili pereonali. Dar pe ce bază *documentară* se afirmă că această pătură socială așteaptă o lovitură de stat? Nu este exact să se spună că „în 1819 la Ciuguev izbucnise răscoala garnizoanei militare" (p. 46). În realitate este vorba de răscoala coloniei militare și nu a garnizoanei. Vorbind de Congresul Uniunii Propășirii de la Moscova, autorul afirmă că acesta a fost ținut „în ultimele zile ale anului 1820 și în primele zile ale anului 1821" (p. 47). Și aici este nevoie de o precizare. Nicolae Turgheniev, care a prezidat Congresul a plecat din Petersburg spre Moscova la 1 ianuarie 1821. Prin urmare nu se poate pune problema că Congresul ar fi putut să se țină „în ultimele zile ale anului 1820". Autorul afirmă că în martie 1821 a luat ființă în sud, noua organizație secretă a decembriștilor denumită Societatea de Sud, iar că „abia peste un an, în 1822, a luat ființă o organizație asemănătoare la Petresburg, denumită Societatea din Nord" (p. 48). Ambele organizații derivă din autodizolvarea Uniunii Propășirii și ambele au luat ființă în 1821. Este de altfel cunoscut faptul că, în anul 1821, Nichita Muraviev a început să lucreze la prima variantă a constituției sale. Tov. S. Știrbu afirmă „Nicolae Muraviev... a fost organizatorul Societății din Nord" (p. 49). În realitate este vorba de Nichita Muraviev și nu de Nicolae Muraviev. Aceeași eroare se face și în enumerarea conducătorilor organizației de Sud : „Pestel, Iușnevschi și Nicolae Muraviev" (p. 49), cînd de fapt este vorba tot de Nichita Muraviev. Tov. Știrbu scrie că proiectul de constituție a lui Pestel prevedea „că pretutindeni în țară, chiar și în volosturi... pămîntul să se împartă în două părți egale" (p. 49). Țara fiind divizată în volosturi, împărțirea făcută pe volosturi implica și împărțirea pe țară.

Tov. S. Știrbu repetă fără discernămînt critic aprecierile cunoscutei savante sovietice M. V. Necichina asupra organizației revoluționare numită „Societatea Slavilor Uniți", precum și așa-numitele însemnări ale lui Gorbacevski (p. 51—52). În recenzia din „Voprosi Istorii", nr. 10/1956, S. B. Ocuni socotește afirmațiile savantei M. V. Necichina nefondate.

Autorul afirmă, după o lucrare a ei din 1949 că „Ipsilanti a trăit la Chișinău în casa decembristului Mihail Orlov" (p. 48, 181 și 188). În ultima ei lucrare, apărută în 1955, M. V. Necichina, citînd mărturia unui contemporan F.E. Figheli, rectifică informația dată în studiul său din anul 1949 și precizează că Ipsilanti a frecventat numai casa lui M. F. Orlov (M. V. Necichina, *Mișcarea decembristă*, vol. I, p. 222). Se știe de altfel că Ipsilanti a locuit în casa lui Catacazi.

Tov. S. Știrbu, vorbind despre interogatoriul la care au fost supuși decembriștii, arată că „singurii care n-au declarat nimic au fost Pestel și Lunin" (p. 54). Afirmația este inexactă (M. V. Necichina, *Mișcarea decembristă*, vol. II, p. 397).

Tov. S. Știrbu caută să precizeze poziția unuia dintre cei mai însemnați conducători ai organizației decembriste, P. I. Pestel față de răscoala din țările romîne. Problema este pusă la p. 47—48 și este reluată la p. 186—188 și 209—210. În acest scop se analizează un raport al lui Pestel adresat sub formă de scrisoare generalului P. D. Kiseleff, care era în acea vreme șeful

www.dacoromanica.ro

statului major al armatei a II-a. Este meritorie încercarea tov. Ştirbu de a prezenta într-o lumină nouă această problemă, căreia în istoriografia noastră nu i s-a dat importanța cuvenită. În februarie 1821 colonelul Pestel a fost trimis în misiune neoficială (tov. S. Ştirbu afirmă inexact că misiunea lui era oficială, p. 188) de către comandamentul armatei a II-a pentru a culege informații asupra evenimentelor care aveau loc în țările române. În acest scop Pestel a fost la Sculeni, iar după unele date nesigure el ar fi reușit să ajungă și la Iași. El a cules informații de la diverși inși, îndeosebi de la cei care se refugiau în Basarabia. Această misiune l-a interesat în mod deosebit pe Pestel, care avea astfel posibilitatea să studieze îndeaproape desfășurarea răscoalei din țările române. Pe baza scrisorii lui Pestel din 3 martie 1821, tov. S. Ştirbu afirmă că : „Pestel a inițiat și a organizat sprijinirea răscoalei din țara noastră pe două căi : 1) prin sudul Rusiei asigura deschiderea frontierei pentru a da posibilitatea răsculaților să se retragă în cazul cînd răscoala ar fi fost înfrîntă ; 2) prin intermediul consulului rus din Moldova, el lua — fără știrea țarului — măsuri diplomatice care să întărească încrederea populației țărilor românești în răscoală, asigurînd-o că turcii nu vor putea interveni pentru a potoli mișcarea" (p. 48). În realitate măsurile privitoare la deschiderea frontierei au fost luate de comandamentul armatei a II-a, iar Pestel n-a făcut altceva decît să confirme pe cale neoficială niște măsuri, care de altfel erau cunoscute și conducerii carantinei de la Sculeni. Printre cei cu care a luat contact Pestel a fost și A. Pisani, consulul Rusiei, care se retrăsese la Sculeni. În discuțiile cu Pisani, Pestel și-a exprimat părerea că ar fi necesar ca moldovenii să fie încurajați, să li se arate că turcii nu vor intra în țară și deci nu au de ce să se teamă. Se pune întrebarea : pe ce bază afirmă tov. Ştirbu că „Pestel a inițiat și a organizat sprijinirea răscoalei din țara noastră" ?

Capitolul al II-lea al lucrării este consacrat „cauzelor economice ale apariției mișcărilor revoluționare burgheze în Țara Românească" (p. 58—134).

Autorul, pe baza învățăturii marxiste, se străduiește să argumenteze că nu domniile fanariote au provocat răscoala — așa cum susțineau majoritatea istoricilor burghezi — ci accentuarea începuturilor capitalismului și descompunerea feudalismului. Sarcinile puse de dezvoltarea vieții materiale, înlăturarea barierelor feudale și crearea unui stat liber au dus la declanșarea răscoalei. În acest scop autorul își propune să se ocupe de problema acumulării primitive a capitalului, de problema pieții, a „apariției muncii salariate în industrie" și să explice „zig-zagul" care a avut loc în dezvoltarea economică a țării și care exprimă caracterul contradictoriu al procesului de destrămare a feudalismului și de apariție a relațiilor de producție capitaliste în țara noastră" (p. 65).

Tov. S. Ştirbu consideră că măsurile luate de Mavrocordat, ca : introducerea regimului „peceților" la impunerile fiscale (în 1742, iar nu în 1744, cum scrie autorul), mărirea considerabilă a birului, înlesnirea circulației mărfurilor și iertarea de rumînie care ar constitui (după autor) exproprierea țăranilor de pămînturile lor, ar exprima tendința caracteristică procesului de acumulare primitivă a capitalului (p. 70). Se știe însă că renunțarea la procedeul colectiv al cislei și introducerea regimului peceților sau al hîrtiilor individuale s-a mai aplicat și cu un secol în urmă în Moldova (Dumitrașcu Cantacuzino și Gheorghe Duca). C. Mavrocordat în reformele sale financiare, pe care de altfel tov. Ştirbu le simplifică, a introdus pe lîngă foaia de cislă și împărțeala peceților. Procedeul nu era nou. În ceea ce privește mărirea birului, datele actuale despre presiunea fiscală din secolul al XVIII-lea nu ne îngăduie să tragem concluzia că sub C. Mavrocordat s-a mărit „considerabil" birul sau au fost sporite celelalte dări. C. Mavrocordat, spre exemplu, a desființat văcăritul, în schimb el a urcat oieritul, vinăriciul și prețul sării. Acest domn nu a luat măsuri deosebite pentru înlesnirea circulației mărfurilor. De altfel C. Mavrocordat nici n-a reușit să respecte măsurile luate de el. Apare deci neargumentată afirmația tov. S. Ştirbu că acestea ar exprima tendința de acumulare primitivă a capitalului. În explicarea procesului de acumulare primitivă, tov. Ştirbu pune un accent deosebit pe așa-numitele

www.dacoromanica.ro

„așezăminte" privitoare la iertarea de rumînie. Dînsul consideră că prin aceste reforme „se admite ...ca brațele de muncă folosite de tîrgoveți în tîrguri sau în comerțul clandestin să fie lăsate la dispoziția acestora" (p. 69); că ele sînt menite „să ușureze procurarea brațelor de muncă pentru păturile noi ale exploatatorilor care n-au dispus de țăranii iobagi" (p. 70—71): că așezămintele ar prevedea „anularea obligației de a înzestra pe rumîni cu 2/3 din moșia boierească" (p. 69). Ce date are la dispoziție tov. S. Știrbu pentru a-și putea susține afirmațiile de mai sus care după noi sînt inexacte? Interpretînd greșit hrisovul lui Const. Mavrocordat din 5 august 1746, tov. S. Știrbu crede că ar fi vorba de două feluri de rumîni: „rumîni cu moșii" și „rumîni fără moșii" (p. 71). Autorul străduindu-se să explice prin ce se deosebesc aceste două categorii de rumîni, face o serie de afirmații, una mai ciudată decît alta. „Rumînii cu moșii" n-aveau decît de pierdut în urma reformei, „iertarea lor a fost făcută necondiționat și cu însoțirea unei demagogii nerușinate" (p. 81). Pentru rumînii fără de moșii, adică pentru „cei care formau masele de bază ale iobagilor, „iertarea fără răscumpărare putea să devină o realitate" (p. 81). Această situație a rumînilor fără de moșie se datorește, după cum afirmă în continuare autorul, faptului că „boierii intenționau să taie suprafețe însemnate din cele 2/3 ale moșiei cu care trebuiau să fie înzestrați clăcașii pentru agonisirea hranei lor" (p. 81).

Citirea atentă a hrisovului din 1746 arată întîi că nu este vorba de două categorii de rumîni, ci de una singură și anume de *rumînii rămași fără de moșie*, care-și vînduseră moșiile „den vremurile cele străvechi". Toate actele din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea privitoare la problema țărănească confirmă aceasta. Pe ce bază documentară afirmă tov. S. Știrbu că boierii intenționau să taie suprafețe însemnate din cele 2/3 ale moșiei? Care sînt izvoarele istorice care îl îndreptățesc să afirme că au existat două categorii de rumîni? Pe ce temei se declară că iertarea rumînilor cu moșii a fost însoțită de o demagogie nerusinată? Tov. S. Știrbu crede că boierii voiau să taie suprafețe din cele 2/3 ale moșiei deoarece în acest timp ei căutau să extindă pășunile pentru creșterea vitelor pe seama acestor suprafețe și astfel „mulți țărani nu numai că au fost iertați de rumînie, dar au fost atît de persecutați încît s au văzut nevoiți să fugă în țări străine" (p. 81) Care sînt dovezile care confirmă tendința boierilor de a-și extinde pășunile și fuga țăranilor cauzată de această tendință? Hrisovul pentru bejenari al lui Constantin Racoviță din 1756 arată că țăranii au fugit, după propria lor declarație, „din pricina vremelnicei nestări, adică neștiind și nefiind hotărîți ce să dea bir pe an". Tov. S. Știrbu arată în repetate rînduri că au emigrat în această perioadă zeci de mii de țărani din țările române (p. 81, 84, 85, 91, 92 103). Se știe că mijlocul secolului al XVIII-lea marchează un moment de ascuțire a luptei de clasă, exprimat prin fuga în masă a țăranilor. Datele catagrafiilor, citate și de tov. S. Știrbu, acceptate în genere de istoriografia noastră nu trebuie luate însă ca valori absolute. Nu era nevoie să emigrezi în țări străine pentru a te eschiva de a fi trecut în catagrafia birnicilor. Tov. Știrbu menționează un număr mare de emigranți romîni în regiunile căzăcești. O lucrare relativ recentă a istoricului sovietic Pîlaeev contestă însă această părere. Acest istoric arată pe baza unui vast material de arhivă că numărul emigranților din țările române în sudul Rusiei în deceniile V și VI ale secolului al XVIII-lea ar fi fost de circa 2600 de oameni. Fuga și în consecință eschivarea de la înscrierea în foile de cislă a luat într-adevăr o amploare deosebită, dar aceasta nu trebuie considerată ca o emigrare. Tot atît de nefondată este și afirmația „zecile de mii de țărani care au fugit tocmai din cauza clăcii și s-au întors după intrarea armatelor rusești" (p.92). Pentru a-și argumenta părerea în legătură cu exproprierea țărănimii, ca urmare a reformei lui Mavrocordat, tov. S. Știrbu redă pe larg procesul dintre sătenii din Comarnic și M. Cantacuzino din anul 1750 (p. 82—84). Dar din actele citate rezultă cu totul altceva. Țăranii reclamau muntele în baza unor acte de proprietate, iar M. Cantacuzino îl reclama pe baza faptului că acest munte ar fi fost pus zălog de țărani pentru o datorie care nu fusese plătită în termen. Înțelegerea

www.dacoromanica.ro

greșită a documentelor, interpretările arbitrare îl duc pe tov. S. Știrbu la teoria după care în condițiunile începutului acumulării primitive a capitalului în țările românești „vitele au mîncat pe țărani" într-un mod asemănător aceluia din Anglia unde „oile au mîncat pe oameni" (p. 86). Nici un document nu confirmă această teorie. Afirmațiile și teoriile tov. S. Știrbu care caută să dovedească că reformele lui C. Mavrocordat sînt „expresia tendinței de acumulare primitivă a capitalului" nu stau în picioare, ci ele produc multe confuzii regretabile.

Tov. S. Știrbu își propune să trateze într-un subcapitol special consecințele economice ale războiului ruso-turc din 1768—1774 (p. 89—109). Ideea ca atare merită a fi salutată. Din păcate însă autorul reușește să dea naștere la multe confuzii și să adauge noi afirmații inexacte. La p. 90 se dă o ilustrație reprezentînd „Bătălia de la Focșani din 1774". Nu cunoaștem nici o bătălie care ar fi avut loc la Focșani în anul 1774. Autorul confundă evenimentele care au avut loc în timpul războiului ruso-austro-turc în 1787—1792, mai ales că și în pagina precedentă găsim o altă inexactitate : „administrația rusă și austriacă în timpul războiului din 1768—1774" (p. 89). În realitate în războiul din 1768—1774 nu a existat administrație austriacă în țările române. Tov. S. Știrbu crede că spiritul de răzvrătire al voluntarilor români ar fi și urmarea faptului „că între soldații ruși se găseau mulți cazaci din regiunea Iaic" (p. 91). Nu știm pe ce temei se face această afirmație. Tov. Știrbu, comentînd un ordin dat de Rumeanțev pentru aprovizionarea armatei ruse, arată că „în acest ucaz nu se vorbește de loc despre obligațiile țăranilor față de boieri. În loc să ia măsuri pentru asigurarea drepturilor boierilor asupra plății — ceea ce ar fi ușurat aprovizionarea armatei — Rumeanțev a acordat vistieriei un mare împrumut în numerar ca în felul acesta divanul, prin cumpărare, să asigure îndestularea oștilor cu cele trebuincioase" (p. 92). Este cunoscut faptul că Rumianțev s-a bazat în primul rînd pe sprijinul boierimii, și a căutat să întărească pozițiile și privilegiile acestei clase din care făcea parte și el. În perioada administrației ruse au fost înăbușite cu aceeași cruzime ca și în trecut orice mișcare de nesupunere a claselor exploatate („Arhiva românească", ed. a II-a, p. 193—196, Acad. R.P.R., doc. IX/102 etc.). De asemenea este inexact că Rumeanțev ar fi acordat vistieriei un mare împrumut în numerar. Tov. S. Știrbu afirmă „totodată Rumeanțev a înființat o monetărie românească" (p. 92). Rumeanțev nu a înființat nici o monetărie românească. Dreptul de a bate monede românești a fost concesionat baronului Gartenberg, care a înființat o monetărie la Sadagura. Tov. S. Știrbu afirmă că măsurile luate de administrația rusă „au dat posibilitate boierilor să folosească și munca salariată ca să compenseze lipsa deosebit de acută a forței de muncă neplătită" (p. 93). Ce date cunoaște autorul despre „lipsa deosebit de acută a forței de muncă neplătită" ? În ce sectoare se resimțea această lipsă deosebit de acută ? După tov. S. Știrbu, Al. Ispsilanti „depune eforturi pentru a asigura cu forță de muncă moșiile boierești prin fixarea narturilor" (p. 94). Pentru a argumenta „eforturile" depuse de Al. Ipsilanti, tov. S. Știbru citează un extras din „Catalogul" de prețuire al muncilor. Catalogul este împărțit pe trei coloane : a) specificarea muncii, b) cum se plătea mai înainte munca respectivă, c) cum s a găsit acum cu cale să se plătească. Însuși catalogul arată limpede că existau și în trecut norme de salarizare pentru diverse munci (o afirmă și tov. S. Știrbu la p. 103). După tov. Știrbu „conținutul acestui document arată că la începutul domniei lui Ipsilanti avem de-a face cu condiții prielnice pentru dezvoltarea noilor relații de producție capitaliste în dauna relațiilor de producție feudală" (p. 95). Din acest document, oricît l-am suci și răsuci, nu reiese însă care sînt „condițiile prielnice" de la începutul domniei lui Ipsilanti pentru afirmarea relațiilor capitaliste. N. Bălcescu arată că în anul 1775 „mai mult de 10 000 țărani lăsaseră plugul și se apucaseră de tîlhărie. Alexandru V. Ipsilanti cu mare nevoie făcu făgăduieli și scutiri pentru a-i întoarce iarăși la muncă"(p.95-96)Reproducînd acest citat tov.Știrbu crede că „una din făgăduielile cu care Ipsilanti a reușit să liniștească spiritele a fost aceea că vor fi revizuite documentele referitoare

www.dacoromanica.ro

la proprietatea moșiilor. Țăranii expropriați au privit acest act ca o măsură pentru repunerea lor în posesiunea pămînturilor care le aparținuseră (p. 96). Care este adevărul ? Al. Ipsilanti a introdus condica pentru a se înscrie documentele tuturor moșiilor „fiesce care vînzare de moșii sau vie, ori de nemeștii, ori de țigani să se treacă toate în condică. Asemenea să se treacă și zălogirile de orice" (V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, vol. II, p. 704). Pe ce bază afirmă tov. Știrbu că Ipsilanti ar fi făgăduit revizuirea documentelor privitoare la proprietatea moșiilor și că țăranii ar fi privit aceasta drept o măsură pentru repunerea lor în posesiunea pămîntului ? Această afirmație ciudată se întregește cu interpretarea complet greșită a hrisovului lui Al. I. Mavrocordat din 1785. Nu este vorba în acest hrisov, cum afirmă tov. S. Știrbu, că „boierii își ticluiau singuri actele de proprietate, acte «meșteșugite» cum li se zicea în acea vreme" (p. 96), ci de întărirea dreptului de protimisis prin interzicerea vînzărilor deghizate sub formă de danii. La p. 97—109 tov. S. Știrbu face o serie de afirmații deosebit de bizare ; 1) Pentru cultivarea cerealelor „practicarea sistemului de exploatare pur feudală a asigurat rentabilitatea cea mai înaltă. Această trăsătură specifică agriculturii se menține pînă în perioada cînd se va pune la ordinea zilei folosirea mașinilor în agricultură. Or, nici în secolul al XIX-lea în țara noastră nu s-a pus această problemă" (p. 101). 2) „Prin reforma lui Mavrocordat sînt expropriați mai ales acei moșneni care au avut pămînturile intercalate între mai multe trupuri de moșii aparținînd unui singur boier" (p. 102). 3) „Dacă ținem cont de numărul uriaș al emigranților, ne dăm seama că fără a recurge și la munca salariată sezonieră nu s-ar fi putut asigura producția de animale, și cu atît mai mult (sic) exportarea lor clandestină. Printre dovezile existente în legătură cu răspîndirea muncii salariate încă din acest timp poate fi menționat și „nartul" întocmit în timpul lui Ipsilanti care fixează pentru fiecare soi de muncă salariul zilnic cu care a fost (sic) plătită în deceniile anterioare (sic)" (p. 103). 4) Din deceniul al IX-lea al secolului al XVIII-lea relațiile agrare iau „o întorsătură și se orientează din nou în direcția întăririi exploatării feudale, astfel se ajunge la cea de a doua înșerbire a țăranilor". Procesul acesta și-ar găsi expresia în faptul că „categoria clăcașilor în ansamblul ei este împinsă de facto înapoi spre situația șerbilor, situație în care s-au găsit ruminii și vecinii înaintea reformelor lui Mavrocordat" (p. 103). 5) „Instituția poșlușniciei permitea transformarea țăranului printr-o trăsătură de condei într-un om dependent de boier, într-un simplu șerb al acestuia, indiferent dacă țăranul avea sau nu vreo legătură cu pămîntul boierului, indiferent dacă a fost înainte liber sau a fost clăcaș". Nu numai poșlușnicii, ci și scutelnicii aveau această situație : , Cîte multe alte suferințe a trebuit să mai îndure țăranul care avea ghinionul să fie trecut din lista birnicilor în lista poșlușnicilor sau a scutelnicilor ! Fiecare țăran, fără excepție, fără vreun criteriu prealabil stabilit, putea fi trecut în categoria această specială a șerbilor" (p. 106). În realitate, nici un document nu confirmă afirmațiile de mai sus, iar speculațiile cu care tov. S. Știrbu încearcă să-și argumenteze considerațiile vin în contrazicere cu orice urmă de logică.

În ultima parte a capitolului II, tov. Știrbu se ocupă de apariția muncii salariate în manufactură. Într-adevăr, cum remarcă tov. Știrbu, spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea „are loc o dezvoltare accentuată a întreprinderilor manufacturiere". De asemenea este perfect justă și constatarea că în această perioadă „raporturile feudale în aceste întreprinderi mai perzistă" (p. 117). Karl Marx arată că „în manufactură revoluționarea modului de producție ia ca punct de plecare *forța de muncă*, în marea industrie, *mijloacele de muncă*" (*Capitalul*, vol. I, p. 345). Tov. S. Știrbu este însă de altă părere cînd afirmă că în manufactură „transformările intervenite în forțele de producție, *în primul rînd în uneltele de producție*, au determinat necesitatea introducerii obligatorii (?) a muncii salariate" (p. 117) (sublinierea noastră). Interpretînd în mod eronat hrisovul din 15 ianuarie 1803 obținut de Gr. Ghica, tov. S. Știrbu crede că, în această fabrică au fost angajați *numai* lucrători cu plata simbriei" (p. 119) (sublinierea noastră).

www.dacoromanica.ro

„Așadar, scrie tov. Știrbu, constatăm că la începutul secolului al XIX-lea scutelnicii încep să se transforme în lucrători salariați în sensul adevărat al cuvîntului" (p. 121). Hrisovul citat, ca și celelalte documente, nu confirmă această concluzie a tov. Știrbu. Este inexact de altfel că în întreprinderea înființată de Grigorie Ghica ar fi fost angajați numai lucrători cu plată. Considerăm meritoriu faptul că tov. Știrbu a reușit să stabilească, consultîndu-se cu specialiștii de la Institutul de cercetări al industriei lemnului și celulozei, că la hardughia de la Ciorogîrla s-a folosit un holender în locul morii primitive de hîrtie.

Vorbind de penetrația mărfurilor străine în țările române, tov. S. Știrbu afirmă următoarele „cu sprijinul autorităților otomane prin intermediul consulului de la București și al unor boieri cu mare influență, guvernul austriac va reuși să impună un regim excepțional de favorabil pentru exportul mărfurilor austriece și engleze în țările românești. Acest regim privilegiat pentru mărfurile austriece și engleze a fost acceptat datorită interesului boierilor de a menține raporturile feudale și de a avea aceleași condiții prielnice pentru valorificarea produselor agricole ca cele pe care ei le oferiseră străinătății la importul mărfurilor industriale" (p. 130). Aceste considerații sînt pe de-a-ntregul inexacte. Este doar cunoascut faptul că regimul vamal aplicat în țările române a fost instituit în capitulațiile acordate de Poartă puterilor străine. În concluzie, tov. Știrbu afirmă : „Cunoscînd evoluția situației economice în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea se poate lămuri una din enigmele rămase nedezlegate în legătură cu răscoala din 1821" (p. 134). Analiza pe care o face cu privire la situația economică dovedește însă că pentru domnia sa „enigma" a rămas nedezlegată și multe probleme simple și demult lămurite în istoriografia noastră i-au rămas de neînțeles.

Capitolul III : „Legăturile dintre răscoala din 1821 și mișcările de eliberare din țările vecine" constituie desigur partea cea mai importantă a întregului studiu.

Problemele complicate, care se cereau rezolvate aci, au necesitat eforturi considerabile din partea autorului și el le-a depus fără a izbuti însă să ajungă la rezultatele dorite. Sîntem întru totul de acord cu poziția autocritică a autorului exprimată chiar în primele pagini ale acestui capitol, cum că „nu vom putea evita ca și lucrarea noastră să sufere de o serie de lipsuri și neajunsuri, *poate și mai grave decît ale predecesorilor noștri* (p. 140) (sublinierea noastră). Aceste cuvinte conțin un adevăr, care se și constată din paginile care urmează, precum și din întreg studiul tov. S. Știrbu.

Una dintre dovezile pe care tov. S. Știrbu își întemeiază teoriile sale atît cu privire la presupusa pregătire a unei răscoale în 1816 cît și cu privire la legăturile lui Tudor Vladimirescu cu mișcările revoluționare din țările vecine, este declarația lui Iacov Nenadovici din 1823.

Începînd analiza acestui document pe care-l dă numai în fragment, autorul stabilește „în mod incontestabil" cele trei fapte pe care ni le împărtășește la p. 142. De aci autorul ajunge la formularea unor titluri neîntîlnite pînă acum nici în istoriografia problemei și nici în documentele vremii, ca : „Mișcarea Antiotomană din Oastea Sîrbă" (p. 175), „Programul Conspirației revoluționare" (p. 176) și „Ramificația Revoluționară Locală a Eteriei" (p. 177). Cu prima Tudor ar fi intrat în colaborare, la cea de-a doua ar fi aderat, iar în cadrul celei de-a treia, el ar fi ocupat un „Post de Răspundere Efectivă" (p. 177).

Asemenea denumiri necunoscute în istoriografia problemei sînt formulate de către autorul cărții și nu se găsesc nicăieri în documente. La asemenea „constatări" se poate ajunge numai prin nesocotirea metodelor științifice de cercetare și prin adoptarea unui vocabular neadecvat.

Trebuie spus din capul locului că tov. S. Știrbu nu a respectat cerința elementară a metodei de cercetare istorică cînd a luat drept bune și și-a însușit fără nici o rezervă afirmațiile din cuprinsul documentului în chestiune, a cărui importanță o socotește atît de mare. Nu se vede la autor nici măcar intenția de a supune acest document unei analize critice.

www.dacoromanica.ro

În primul rînd documentul din 5 (nu 3) octombrie 1823 semnat de I. Nenadovici nu trebuie luat izolat, ci el trebuia coroborat atît cu celelalte documente privind întreaga pricină a lui I. Nenadovici, cît și cu alte documente privind pe frații Macedonschi și alte persoane care pretind diverse despăgubiri pentru pagubele pricinuite de răscoală.

Cînd coborîm acest document cu altele, ne dăm seama mai bine că el este dubios și că a fost întocmit pentru șantaj. Nu este îngăduit să folosești acest act al lui Nenadovici, fără a supune unei analize serioase toate actele privitoare la pretențiile sale bănești. Aceste acte prezintă de asemenea unele aspecte dubioase.

În 1830 Iacov Nenadovici apare la București și introduce o acțiune împotriva a trei boieri, bazîndu-și pretențiile pe cele cinci acte menționate în declarația sa din 1823, pe care tov. S. Știrbu o redă parțial (p. 141). Polițele și chitanțele invocate de I. Nenadovici nu s-au găsit pînă astăzi. În februarie 1832. Nenadovici a cerut să i se restituie de la logofeția dreptății a Țării Românești cele 5 acte, invocînd motivul că ar urma să-și caute cu ele drepturile în Serbia — lucru pe care nu l-a făcut acolo niciodată. Deși aceste documente sînt restituite lui Nenadovici „supt adeverință", aceasta nu se găsește astăzi la dosarul respectiv (Arh. St. Buc. Judecătorești noi, Logofeția dreptății, dos. 4412/1831 roșu). Este edificator faptul că sub adresa logofeției, prin care se cer înapoi hîrtiile lui Nenadovici se face precizarea că acestea „sînt împotriva lui Nenadovici ... " Hîrtiile nu au fost restituite logofeției, ci au fost reținute la cancelaria lui Kiseleff.

Actele au fost reținute în ciuda stăruinței boierilor ca pricina să fie supusă dezbaterilor Obștești Adunări și actele să fie verificate.

Constatările lui Minciaky, la care el a ajuns în urma unei anchete serioase, că afacerei Nenadovici este în fond un șantaj, sînt confirmate și într-un raport consular austriac din 1832 a scăpat atenției tov. S. Știrbu. Agenția austriacă, deobicei bine informată, arată lui Metternich, că toată acțiunea lui Nenadovici este o intrigă „răutăcioasă", poliță prezentată de Nenadovici fiind un „fals evident", iar celelalte acte de asemenea sînt „false și ticluite".

În afară de actele de mai sus, nu există nicăeri, nici în documentele interne și nici în izvoarele sîrbești, vreo altă informație despre legătura lui Nenadovici cu Tudor Vladimirescu.

Dar și analiza documentului însuși, luat izolat, așa cum procedează tov. S. Știrbu, face să ne îndoim că faptele s-au petrecut așa cum se arată acolo. Nici cu cea mai mare bunăvoință nu se poate explica faptul, cum de altfel nici tov. S. Știrbu nu-l explică, cum au fost înmînați lui Tudor abia în 1821 niște bani pentru care el dăduse încă din 1816 chitanță, despre care I. Nenadovici afirma că se găsește la el.

Chiar dacă Tudor ar fi scris o chitanță în 1816 la Cloșani, nu reiese de nicăieri că Nenadovici ar fi fost vreodată în această localitate și că ar fi avut legături directe cu Tudor. Dimpotrivă, informațiile documentare infirmă o asemenea teză.

Pentru a înțelege documentul lui I. Nenadovici, o mare importanță are faptul, subapreciat de tov. S. Știrbu, că frații Macedonschi apar în rolul de ortaci ai lui I. Nenadovici. Tocmai din partea a doua a documentului, care nu este redată în studiul recenzat, se vede că este la mijloc o afacere între Nenadovici și frații Macedonschi, așa cum pe urmă a constatat și Minciaky în ancheta sa.

Există o contradicție între cele declarate de Nenadovici și alte declarații ale fraților Macedonschi. După I. Nenadovici, hîrtiile au fost luate de la el de către ministerul de externe al Rusiei. Pavel Macedonschi declară la rîndul său, în martie 1823, despre aceleași hîrtii că de la el au fost luate de guvernatorul Basarabiei în 1822. Din declarația ambilor frați Macedonschi, dată în mai 1828, reiese că hîrtiile se aflau la acea dată încă la minister și că ei cereau cu insistență să li se restituie. Dacă frații Macedonschi revendică sume de la boieri pe baza acestor hîrtii,

www.dacoromanica.ro

atunci de ce nu apar ei în 1830—1832, cînd aceste documente parvin, după cum se arată în dosarul pricinii Nenadovici, cancelariei lui Kiseleff?

Tot în 1831, cînd se cercetează averea lui Tudor Vladimirescu în vederea despăgubirii creditorilor săi, D. Macedonschi se prezintă cu acte originale. Era de aşteptat să se prezinte şi I. Nenadovici ca unul ce avea chitanţa lui Tudor din 1816, ceea ce nu s-a întîmplat.

Ar fi meritat desigur atenţie şi faptul că documentul iscălit de I. Nenadovici poartă şi iscălitura lui Efrem Nenadovici ca „împlinitor al voinţii tatălui meu".

Toate aceste împrejurări arată că în primul rînd se pune problema autenticităţii documentului însuşi şi, în funcţie de rezolvarea acesteia, urmează a considera faptele relatate în el, precum şi problema legăturilor lui Tudor. Tov. S. Ştirbu nu a făcut acest lucru, ci a luat drept bune afirmaţiile lui Nenadovici, clădindu-şi şi expunerea pe temeiuri şubrede.

Din atitudinea fetişistă faţă de document a decurs apoi o serie de alte inexactităţi.

Astfel, după tov. S. Ştirbu, emigranţii sîrbi de la Chişinău au în frunte pe Nenadovici (p. 194), cînd de fapt acest lucru nu reiese de nicăieri. În vremea răscoalei din Serbia, I. Nenadovici a fost comandantul trupelor de la Val vo, Şabaţ, Ujiţe (nu era din Semlin, cum greşit se spune la p. 146, nota 6). Ca atare el era un puternic rival al lui Karagheorghe pentru supremaţie. Acesta din urmă a reuşit însă să-i reducă puterea şi să-l subordoneze, lucru cu care Nenadovici nu s-a împăcat deplin niciodată. Rivalitatea lor a continuat pînă la moartea lui Karagheorghe.

Nu există legătură între Tudor şi Nenadovici în 1821 (p. 189) şi afirmaţia că Tudor ar fi fost cunoscut printre emigranţii sîrbi datorită lui Nenadovici (p. 195) este numai o ipoteză nedovedită. Mai verosimil este că Tudor s-a făcut cunoscut emigranţilor sîrbi prin Iordache Olimpiotul, care-i cunoştea bine pe emigranţi ca unul care luase parte la răscoala sîrbilor, luptînd alături de Haiduc Velco. Dar şi în privinţa lui Iordache, autorul cărţii se încurcă şi denaturează lucrurile, plasînd fapte de după moartea lui Iordache în anii dinaintea răscoalei. În loc să recurgă la documente cunoscute în chestiunea lui Iordache, tov. S. Ştirbu se ia după afirmaţiile unui anonim şi conchide că Iordache avea prin soţia sa o moşie în Basarabia şi acareturi la Hotin, moşia fiind rămasă de la primul soţ al Stanei (nu Maria, chiar dacă afirmă anonimul). Realitatea este însă următoarea : Stana este originară din localitatea Sicole (Serbia) şi a fost mai întîi soţia eroului Haiduc Velco, alături de care a luptat şi a devenit populară sub numele de Ciuciuc Stana. După moartea lui Haiduc Velco la Negotin în lupta cu turcii (1813) Stana se refugiază la Biserica Albă (Banat) şi se căsătoreşte acolo cu Iordache Olimpiotul. Apoi au trecut în Ţara Românească. În 1821, cînd turcii năvălesc în ţară, Iordache trimite pe Stana la Cîmpulung şi apelează la Hagi Ianuş să-i vină în ajutor în cazul cînd lui i s-ar întîmpla să moară. Adăpostindu-se apoi la Hotin, Stana şi-a cumpărat avere din banii ce-i dăduse Iordache, care la rîndul lui îl jefuise pe Tudor. (Cum reiese din actele procesului care l-a avut Stana în 1826—1828). În orice caz, nu de la primul soţ (Haiduc Velco) avea ea moşia. Menţionăm în treacăt că ulterior (1842) Stana s-a mutat la Atena, unde a devenit cunoscută prin patriotismul ei.

Autorul ne mai informează că Nenadovici a avut legături cu decembriştii şi totodată şi cu Tudor în 1821, adăugînd că „alte informaţii (?) ne vorbesc despre legăturile sale (ale lui Tudor) cu o secţie a Eteriei ce activa la Viena. E posibil ca aici să se fi întîlnit pentru prima dată şi cu Nenadovici" (p. 175). Este vorba de fapt de Matei Nenadovici şi nu de Iacov Nenadovici cum lasă tov. S. Ştirbu să se înţeleagă. Autorul comite o gravă eroare cînd vorbeşte de o secţie a Eteriei la Viena în 1814.

Nu putem concepe cum Tudor în 1814 putea să aibă legături la Viena cu o secţie a Eteriei, cînd ştim sigur, pe baza celor scrise de Emanuil Xanthos, unul dintre întemeietorii Eteriei, că această societate secretă abia luase fiinţă în toamna anului 1814 la Odesa şi activitatea ei a

www.dacoromanica.ro

început să se manifeste tocmai la 1816. Amintim că în catalogul eteriștilor publicat de Valeriu Mexas (Atena, 1937) găsim numai *două* persoane inițiate în eterie pînă în 1816 una în 1814 și cealaltă în 1815. Așadar, afirmația este cu totul lipsită de temei.

Tot pe baza documentului amintit, tov. S. Știrbu face mai departe diferite afirmații categoric neîntemeiate, care desigur induc în eroare pe cititori. De exemplu, autorul arată că mișcarea revoluționară de sub conducerea lui Gross din 1816 „trebuie să fi avut legături și cu acțiunile inițiate de Iordache Olimpiotul, Tudor și Karagheorghe. Aceste legături s-au stabilit prin colaborarea lui Tudor și Nenadovici din iunie 1816, consemnată în documentul prezentat la începutul lucrării" (p. 150).

În pagina următoare scrie : „Din datele sus-menționate reiese în mod evident că încă din 1816 Tudor se afla printre conducătorii unei mișcări de eliberare de sub jugul otoman și cel feudal" (p. 151).

Tot pe baza documentului citat tov. Știrbu afirmă : „este de asemenea incontestabil faptul că din 1816 el a participat fără întrerupere la pregătirile secrete, ilegale din interiorul țării. care au permis răscoalei să izbucnească în 1821" (p. 151).

De asemenea bazîndu-se pe același document tov. S. Știrbu afirmă că „Tudor ocupa un loc de seamă" în mișcarea din 1816 (p. 176).

Urmează apoi alte afirmații tot atît de bizare : Tudor a aderat în 1816 la „Programul Conspirației Revoluționare" (p. 177) și a devenit un membru activ al secției din Țara Românească a Eteriei : „în vara anului 1817, în împrejurările participării sale active la organizarea insurecției antiotomane de sub conducerea biv-banului Kara Gheorghe [biv ban !?], i se încredințează lui Tudor la Cerneți și Orșova cel mai periculos «Post de răspundere Efectivă» de care se folosește «Ramificația Revoluționară Locală a Eteriei» (p. 177). Pentru toate aceste afirmații, conținînd termeni așa de pompoși, puși în ghilimele, nu există nici o trimitere. Nici un document nu dovedește că Tudor a devenit în 1816 „un membru activ al secției din Țara Românească a Eteriei". Dar cum ar putea să existe un astfel de document, cînd nici nu exista încă pe atunci o secție organizată a Eteriei în Țara Românească !

Tov. S. Știrbu afirmă : „Faptul că între Tudor și Leventis (dragomanul consulatului rus) existau legături strînse este confirmat prin numeroase documente" (p. 180). Este o afirmație cu totul gratuită, fiindcă tov. Știrbu nu cunoaște nici un document cu care să probeze cele afirmate. Sîntem siguri că, dacă ar fi avut la îndemînă un singur document, l-ar fi amintit de zeci de ori, ca și documentul provenit de la Nenadovici.

Tov. S. Știrbu crede că „în țările cotropite de turci, grupările revoluționare s-au apropiat în așa măsură de organizațiile eteriste din țara respectivă, încît acțiunile lor erau împletite, formînd secții pe țări ale Eteriei (p. 180). Nici această afirmație nu este bazată pe vreun izvor istoric și este inexactă.

Tov. Știrbu susține că Leventis avea sarcina din partea Eteriei „de a coordona activitatea tuturor forțelor revoluționare din țara noastră [Țara Românească], indiferent de nuanța națională" (p. 180). Afirmația este interesantă, dar lipsită de orice bază documentară.

Tov. Știrbu reproduce următorul pasaj din C. D. Aricescu : „La 5 octombrie 1820 Ipsilanti convoacă în cimitirul de la Ismail pe capii eteriei din diferite părți ale Greciei, între care figurau Dikeos, Pervos [recte Perevos], Leventis și Xanthos" (p. 180). Pe baza acestui pasaj, tov. S. Știrbu trage, cum vom vedea mai jos, cîteva concluzii foarte ingenioase. Dar să vedem dacă afirmației lui C. D. Aricescu, pe care tov. Știrbu și-a însușit-o fără vreo rezervă, i se poate acorda încrederea cuvenită. C. D. Aricescu nu arată de unde a luat această informație și ne miră faptul cum tov. S. Știrbu, care uneori respinge afirmațiile lui Aricescu (vezi p. 283), pe aceasta și-o însușește fără nici o rezervă. Interesant este că tocmai Leventis, persoana care

www.dacoromanica.ro

interesa direct pe tov. S. Știrbu, n-a participat la această întrunire. Istoricul grec Filimon citează vreo 15 persoane care s-au dus să se întîlnească cu Ipsilanti la Ismail, dar printre aceștia nu este amintit Leventis și nici nu putea fi amintit, fiindcă știm sigur, din alte izvoare, că Leventis n-a participat la această consfătuire. Într-o scrisoare din 29 septembrie 1820 Leventis scrie lui Ipsilanti că Olimpiotul, Sava și Farmachi sînt gata să execute ordinele lui și că Xanthos are să-i expună amănuntele. Întîlnirea lui Leventis cu Ipsilanti la Ismail, de care tov. S. Știrbu face atîta caz, n-a avut loc. O dată cu stabilirea acestui adevăr, se prăbușesc și toate concluziile trase de tov. Știrbu, avînd ca argument principal călătoria lui Leventis în Basarabia și întîlnirea sa cu Ipsilanti și cu decembriștii.

În urma celor arătate mai sus, nu mai pot sta deci în picioare nici afirmațiile sau concluziile tov. Știrbu de genul celor ce urmează :

„Ținînd seamă de faptul că Leventis a mai avut întîlniri cu Ipsilanti, care trăia în casa generalului decembrist M. F. Orloff, ținînd seama și de faptul că Orloff și Raevski, acționînd în numele organizației decembriste, au fost « inițiatorii și organizatorii școlilor lancasteriene din Basarabia, de fapt școli decembriste », nu putem presupune că Leventis să nu fi avut legături cu Raevski și Orloff. Aceste legături nu pot fi contestate dacă ținem seama de faptul că și Raevski se găsea la Ismail în acele două săptămîni cînd au avut loc cele două conferințe ale eteriei" (p. 181).

„Raevski, care cunoaștea pe Ipsilanti și pe colaboratorii săi cei mai apropiați încă dinainte, din locuința lui Orloff, a avut legătură cu delegații conferinței și în primul rînd cu Leventis, care participa în conducerea unei rețele de școli lancasteriene în care au învățat 200 000 de oameni" (p. 182).

„Venind la consulat, Tudor voia, probabil, să aranjeze plecarea sa prin intermediul lui Leventis, sau chiar să plece împreună cu acesta, pentru ca pînă la 5 octombrie 1820 să ajungă la Ismail, ca să participe la cele două conferințe convocate de Ipsilanti pentru zilele de 5 și 13 octombrie" (p. 196).

Tov. S. Știrbu spune : „Știm că în pregătirea răscoalei, Tudor a colaborat încă din 1816 cu secretarul consulatului rus, Gheorghe Leventis"(p. 196). De unde știe ? Iar la p. 204, tov. Știrbu susține că legăturile lui Tudor cu Leventis datează din 1816. Cele spuse de tov. Știrbu sînt lipsite de adevăr, fiindcă în 1816 Leventis nu era în București, ci lucra la consulatul Rusiei din Iași.

La p. 196—197 tov. Știrbu afirmă : „Noi știm că la Ismail au fost convocați nu numai conducătorii eteriei, ci și persoanele cărora li se dăduseră anumite sarcini în vederea declanșării răscoalei". Și aci lipsesc referințe. De ce tov. Știrbu nu indică documentele pe care se bazează ?

La p. 197 tov. Știrbu susține că la consfătuirea de la Ismail din 5 și 13 octombrie a participat și Sava, care „a venit chiar cu un plan amănunțit". Încă o inexactitate ! Sava n-a participat la această consfătuire, căci dacă ar fi participat, Ipsilanti n-ar fi scris la 9 octombrie lui Sava și lui Olimpiotul să fie gata pentru acțiuni peste șase săptămîni, iar Sava n-ar fi scris la 16 octombrie din București, la Ismail lui Xanthos ca să transmită unele instrucțiuni lui Leventis care se găsea și el în București.

Cît privește participarea personală a căminarului Sava la consfătuirea de la Ismail, din cercetările făcute de istoricii bulgari reiese că el nu s-a deplasat acolo. Aci trebuie să observăm că Nicola Traicov nu a scris o carte despre participarea bulgarilor la răscoală cum afirmă tov. S. Știrbu (p. 203, nota 1), ci un mic articol de ziar.

Așadar toate comentariile făcute de tov. S. Știrbu în legătură cu participarea lui Sava și a lui Tudor la consfătuirea de la Ismail nu au niciun temei. Să amintim următorul pasaj :

www.dacoromanica.ro

„Ținînd seama de faptul că Sava a fost chemat la Ismail numai datorită faptului că avea relații mai apropiate cu Tudor, este firesc să presupunem că conducerea eteriei a invitat prin Leventis nu numai pe Sava care a jucat doar rolul unui intermediar între eterie și cei 3 000 de panduri din părțile Valahiei mici, ci pe Tudor însuși" (p. 197).

De asemenea, tov. Știrbu, fără să se bazeze pe vreun izvor, afirmă : „Că în această mare mișcare comună de eliberare națională și socială, Tudor a fost socotit ca un adevărat reprezentant al aspirațiilor spre libertate ale poporului romîn, rezultă clar din dezbaterile conferinței de la Ismail și din desfășurarea evenimentelor care au loc după venirea lui Leventis la București (p. 197).

La p. 198, tov. Știrbu afirmă categoric că la conferința de la Ismail. Leventis „a propus" un plan. Am arătat mai sus că Leventis n-a participat la această conferință de la Ismail. Întrebăm atunci pe tov. Știrbu : cum rămîne cu această presupunere?

Tov. Știrbu merge chiar mai departe și susține că planul lui Leventis „a fost adoptat la conferința de la Ismail" și trimite la C. D. Aricescu, *Istoria revoluției*, p. 85. Rugăm pe tov. Știrbu să deschidă încă o dată cartea lui Aricescu și să citească cu atenție pagina amintită, bineînțeles fără vreo prejudecată, și sperăm că de data aceasta va vedea că nu este vorba de planul de acțiune al lui Leventis, cum susține d-sa, ci de planul lui Sava. Aricescu este destul de categoric și ne miră faptul cum tov. Știrbu a putut să substituie numele lui Sava cu cel al lui Leventis, numai de dragul tezelor sale preconcepute.

Regretăm însă totodată și faptul că nu putem fi de acord nici cu modul în care uneori se valorifică documentele în acest studiu. Tov. S. Știrbu se străduiește peste măsură să convingă pe cititor că Tudor a plecat în Rusia în 1820, pentru ca apoi să conchidă că nu știm acest lucru (p. 196) și în cele din urmă să fie și „firesc să presupunem" că Tudor însuși a fost chemat la consfătuirea de la Ismail (p. 197). Însuși documentul pe care tov. Știrbu își bazează teza despre plecarea lui Tudor în Rusia în 1820 ne face să respingem anul 1820 și să admitem că este vorba de 1812—1813. Acesta e timpul cînd Tudor se afla ostaș și era preocupat mereu de problema morții. Dacă scriind diata sa în 1820 ar fi avut în vedere răscoala apropiată, el nu ar fi dispus ca armele lui să se vîndă, ci ar fi indicat pentru ele altă destinație mai potrivită. În diata sa Tudor mai arată că nu datorează bani nimănui, pe cînd în 1820 el se află dator lui D. Macedonschi, respectiv lui Mihaloglu, lui V. Ghelmegeanu și Răducan Nicolau ; despre cumpărătura moșiei Cloșani, făcută în 1811 de la Constantin Dănciulescu, nu ar mai fi vorbit în 1820, deoarece moșia o răscumpărase Barbu Viișoreanu în martie 1813.

În 1813 avem și scrisori de ale lui Tudor relative la o călătorie programată (pînă la București). Asemenea afirmații nu le întîlnim în actele din 1820 referitoare la Tudor. Părerea noastră că pregătirea pentru plecare a avut loc în 1812—1813 este întărită indirect de faptul că în 1813 Tudor întreține o corespondență vie cu Ștefan Legatovici de la Odesa. Se pare că, neputînd pleca, Tudor a rezolvat chestiunea care-l interesa prin Legatovici, de vreme ce acesta ia asupra sa îndatorirea și cheltuiala de a-i procura lui Tudor o „patentă" de la Petersburg. Este vorba de brevetul de locotenent. Dar chiar din cele spuse de tov. Știrbu la p. 197, reiese că Tudor nu a fost în Rusia. Iluzorie este deci speranța autorului că se vor putea „aduce precizări cu privire la plecarea lui Tudor în Rusia poate și dovada prezenței sale în Rusia la sfîrșitul anului 1820" (p. 193).

Cînd combatem părerile tov. S. Știrbu nu înseamnă că negăm legăturile care incontestabil au existat între răscoala din țara noastră și lupta pentru eliberare dusă de popoarele vecine. Noi combatem maniera de a prezenta aceste legături în mod denaturat și forțat, prin exagerarea sensului și importanței unor anumite documente. prin poziția lipsită de spirit critic față de documente și prin ignorarea completă a altor date importante.

www.dacoromanica.ro

Este de neînțeles faptul că, de pildă, în problema legăturilor cu mișcarea sîrbească nu se subliniază, ci se menționează numai în treacăt participarea lui Tudor la asediul și cucerirea Cladovei din septembrie 1810, eveniment pe care Tudor însuși a ținut să-l sublinieze în 1821 (vezi N. Iorga, *Izvoare comtemp.*, p. 194); de asemenea trimiterea a 300 panduri romîni în ținutul Poreci. Acolo Tudor a cunoscut pe căpetenia de seamă, Milenco Stoicovici care în 1811 trece în Țara Romînească și de aci în Rusia, împreună cu ginerele său St. Legatovici, care întreține cu Tudor corespondența amintită mai sus, pomenind mereu și de Milencu.

Mulți ostași de rînd și o seamă de conducători sîrbi trăiesc în Țara Romînească : Petar Dobrinaț, Milan Obrenovici, Marco Todorovici Abdula, Ștefan Jivcovici, Hagi Prodan etc. Prezența acestora în țară, participarea activă a multora dintre ei la răscoala din 1821, ajutoarele pentru sîrbii răsculați date în vremea lui Constantin Ipsilanti și alte fapte constituie atîtea elemente de luat în considerație mai de grabă decît alte lucruri care cu greu se pot dovedi.

Nu știm dacă stăruința lui Tudor de a manevra față de Poartă pentru a obține unele succese inițiale este un principiu de tactică adoptat de la decembriști. Fapt este însă că situația însăși impunea prudență față de „puternica împărăție", care ușor putea zdrobi orice răscoală la începuturile ei. Situația însăși a impus lui Tudor să se declare răzvrătit cu norodul împotriva abuzurilor săvîrșite de oamenii trimiși de Poartă și să ceară „om împărătesc" pentru ascultarea plîngerilor norodului. La fel a fost și la începutul răscoalei sîrbești. Răsculații sîrbi au susținut mult timp că ei se ridică numai împotriva dahiilor, nu împotriva Porții. Numai după ce și-au întărit pozițiile, ei au deschis focul împotriva oștirii sultanului. De ce să denaturăm faptele, căutînd și găsind înainte de vreme tactică decembristă acolo unde ea nu a existat, cînd în schimb există fapte concrete pentru explicarea tacticii adoptate de Tudor față de Poartă ? De ce să forțăm faptele, căutînd planuri revoluționare pentru trecerea pandurilor (arnăuților !) în Serbia, în 1816, cînd documentar constatăm că turcii se tem foarte mult în 1815 ca sîrbii răsculați a doua oară să nu ia legătură cu pandurii din Oltenia și să acționeze în comun ?

Există așadar legături între lupta poporului nostru la 1821 și lupta popoarelor vecine, precum și paralelisme care însă trebuie scoase în evidență cu ajutorul faptelor concrete, ceea ce tov. Știrbu nu face pentru că nu ține seama de proporțiile realității.

Întregul capitol este clădit pe inexactități și aceasta nu numai în legătură cu problemele centrale, ci și cu cele de amănunt. Tov. Știrbu afirmă : „În ziua de 7 iunie 1816, deci încă înainte ca sentința de condamnare a revoluționarilor să fie pronunțată, vodă Caragea întocmește un nou așezămînt pentru panduri, în care sînt satisfăcute unele revendicări ale lor". În realitate, concesiile acordate pandurilor la 7 iunie 1816 constituie o urmare a revoltei pandurilor din 1814—1815 și se referă numai la cei 500 panduri aflați în slujbă, restul de 5 500 rămînînd mai departe fără privilegii în „breasla pandurilor", constituită la 10 februarie 1816 și obligată să plătească ca și mai înainte cîte patru taleri de nume (Acad. R.P.R., *ms.* rom. 267, f. 230—231).

Este inexactă și afirmația : „Un alt pitac dat cu o lună mai tîrziu, la 18 august 1816, arată precis că măsurile întreprinse de Caragea priveau în special județul Mehedinți, adică regiunea de baștină a lui Tudor. Totodată acest document arată că stăpînirea a avut aici și mai puțină încredere în panduri decît în alte părți,căci luînd hotărîrea de a înființa o nouă căpetenie de poterași, ccre ca și ei să fie recrutați numai din panduri predați" (p. 149). În realitate, pitacul privea în special pandurii din județul Mehedinți, deoarece acolo se aflau cei mai mulți panduri și nu că acest județ era regiunea de baștină (?) a lui Tudor. (T. Vladimirescu era de baștină din Vladimir, jud. Gorj).

În ceea ce privește pandurii predați, documentul se referă la pandurii alăturați turcilor, foști participanți la revolta din 1814—1815 de sub conducerea lui Paul Nicolicescu, care apoi au intrat în slujba județului Mehedinți.

www.dacoromanica.ro

Tov. S. Știrbu crede că Tudor a fost timp de 6 ani ofițer în armata rusă, avînd rang de « porucic » și decorat pentru faptele sale de arme cu ordinul « Sfîntului Vladimir ». În realitate Tudor Vladimirescu a fost ofițer în armata rusă timp de un an. El semnează prima dată cu titulatura de „porutcic" pe o scrisoare din 25 iunie 1812 ; deci la sfîrșitul războiului ruso-turc din 1806—1812 (Virtosu, *Mărturii noi...*, p. 37). Brevetul de ofițer i-a fost înmînat abia în anul 1818 (Liprandi, Arhiva principală, F-5, anul 1818, f. 1—2).

Tov. Știrbu afirmă : „Pe tărîmul organizării ori conducerii forțelor care luptau împotriva dominației otomane încă în timpul războiului din 1806—1812 s-au distins Tudor Vladimirescu, Simeon Mehedințeanu etc." (p. 168). Precizăm că nici un document nu atestă că Simeon Mehedințeanu ar fi participat la războiul ruso-turc din 1806—1812.

Tov. Știrbu scrie că : „Într-un document inedit, descoperit în ultimul timp, se arată că (prietenul apropiat al lui Tudor, Dimitrie Macedonschi, a luptat în timpul acestui război sub comanda generalului P. I. Bagration, eroul de mai tîrziu de la Borodino. În acțiunile sale în care a dat dovadă de bravură militară, Tudor s-a inspirat din exemplul acestui eminent comandant" (p.174). La aceasta, observăm că n-avem nici o dovadă de existența în acest timp a prieteniei dintre Tudor Vladimirescu și D. Macedonschi. Primul a acționat în Oltenia din decembrie 1806 pînă la sfîrșitul războiului, iar cel de-al doilea a luptat la Obilești în 1807 și a stat cu detașamentul său în județul Ialomiței pe malul Dunării pînă la venirea lui Bagration în 1809, cînd i s-a aprobat să lucreze la comandamentul rus, după desființarea detașamentului său. Deci, nu a luptat sub comanda directă a lui Bagration în Dobrogea.

În ceea ce privește pe T. Vladimirescu, nici el n-a luptat sub comanda directă a lui Bagration în Dobrogea. Bagration a inspectat Oltenia abia la mijlocul lunii februarie 1810 și în luna martie 1810 a fost înlocuit de la comandă.

Tov. Știrbu crede că : „Rușii forțați să se bată, au făcut să intre în luptă două escadroane ale frumosului regiment de husari al lui Kutuzov și cîteva sute de cazaci", după care cu ajutorul populației, Miloradovici a alungat pe turci din București. Autorul scrie că „Din acest fragment rezultă că armatelor ruse li s-au alăturat din primul moment locuitorii țării noastre. Populația aptă de a purta arme, în frunte cu vitejii panduri ai lui Tudor Vladimirescu, luptînd alături de oștile comandate de generalul Kutuzov și Miloradovici, au înspăimîntat pe asupritorii turci" (p. 174—175).

Afirmație inexactă, deoarece Kutuzov nu a participat la operațiunile militare din decembrie 1806, cînd Miloradovici a eliberat orașul București de sub stăpînirea turcească. La acea luptă a participat numai regimentul care purta numele lui Kutuzov. Nu avem nici o mărturie documentară sau sursă narativă care să ateste participarea lui Tudor Vladimirescu la eliberarea Bucureștilor, deși nu putem exclude acest lucru. Pandurii se aflau acasă, fiind chemați din nou la București, la 19 decembrie 1806 (V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, vol. IX, p. 105, sub formă de rezumat ; Arh. St. Buc., Condica 54, f. 12).

Un alt exemplu de îndepărtare de la metoda științifică a cercetării și de înțelegere profund greșită a lucrurilor îl constituie întreaga parte privind folclorul (p. 154—162). Este just că materialul folcloristic poate constitui un document, mai ales în lipsa altor informații, dar și ca o completare la informațiile documentare propriu-zise. Trebuie însă verificat în ce măsură folclorul, cîntecele populare, exprimă realitatea, așa cum într-adevăr face și tov. S. Știrbu, din păcate însă numai în ce privește figura lui Ion ăl Mare (p. 157). Cu regret trebuie să spunem că este o aberație a pune alături de Ion ăl Mare, personaj real, pe personagiul imaginat în poezia populară, Dolcin Bolnavul, ca„ luptători ieșiți din rîndurile poporului" și ca „figuri devotate luptei pentru dreptate" (p. 161). Nu a existat în realitate un Dolcin Bolnavul în Țara Românească și nu este vorba de „luptele sociale din această perioadă" (începutul sec. al XIX-lea). Este vorba

www.dacoromanica.ro

pur și simplu de variantele românești pe tema legată de Dolein Bolnavul din eposul medieval sud-slav, care a pătruns la noi și a căpătat și aci diferite variante sub numele de Doncilă, Ducin, Doicilu, Dolcin Bolnavul. Această chestiune a fost lămurită de mult de către I. Bianu, Dem. Teodorescu, E. Hodoș și alții.

În loc să recurgem fără rost la figuri legendare din poezii, care pot constitui o explicație a luptei antiotomane și antifeudale a maselor, dar în alt loc și în alt timp, ar fi fost desigur de preferat unele dintre documentele numeroase privind lupta haiducilor, chiar și cîntecele, cu condiția însă ca ele să se refere într-adevăr la fapte și persoane din perioada respectivă.

În capitolul al IV-lea autorul se ocupă în deosebi de „cererile norodului românesc".

Tov. Știrbu pornește de la constatarea că „este cunoscut faptul că decembriștii, spre deosebire de multe alte mișcări revoluționare ale timpului, au concretizat programele lor tocmai sub forma unor proiecte de constituție" (p. 243) și subliniază că și „Tudor a încercat de asemenea să sintetizeze într-un proiect de reforme cu caracter constituțional sarcinile principale ale răscoalei condusă de el" (p. 243).

Tov. S. Știrbu, consideră „cererile norodului românesc" drept un proiect de reformă cu caracter constituțional, însă face rezerva că nici textul românesc nici cel german nu pot fi considerate ca izvoare autentice pentru cunoașterea conținutului adecvat al proiectului de constituție al lui Tudor Vladimirescu (p. 243; aceeași afirmație și la p. 244). După cîteva rînduri însă, ambele variante adică și textul german și cel românesc, sînt declarate de tov. Știrbu,, proiecte de constituție" (p. 244—245), iar mai apoi „constituția lui Tudor" (p. 254). Este regretabil că în analiza făcută „cererilor norodului românescu" autorul s-a servit de copia lui G. Macescu (pentru textul românesc) și nu de cea publicată de E. Vîrtosu, dată și în facsimil, unde se vede că punctele nr. 19 și nr. 20 sînt scrise de mîna lui Tudor Vladimirescu și deci se poate considera „izvor autentic".

Comentariile tov. Știrbu pe marginea punctelor prevăzute în „cererile norodului" și interpretarea pe care o dă fiecărui punct sînt de-a dreptul extravagante.

Punctul al doilea din „cererile norodului" prevede: „Poslușnicii să lipsească cu totul, fiindcă este numai un catahrisis al țării și folos al jefuitorilor, precum și toți scutelnicii străinilor să lipsească cu totul".

În interpretarea tov. Știrbu,, ștergerea poslușniciei însemna înlăturarea completă din legislație a principiului feudal, al dependenței personale a producătorilor direcți față de stăpînii privilegiați" (p. 254). În realitate însă Regulamentul Organic a desființat, după cum se știe, poslușnicii și scutelnicii. Această măsură nu a însemnat însă „înlăturarea completă din legislație a principiului feudal ..." Tov. Știrbu pune semnul egalității între iobăgie și poslușnicie. Or, iobăgia a fost înlăturată de abia în urma reformei agrare din 1864.

Punctul al 14-lea din „cererile norodului" prevede: „Pravilniceasca condică a domnului Caragea să lipsească cu totu, nefiind făcută cu tot norodul, iar a domnului Ipsilanti să rămîie bună și să urmeze". Tov. Știrbu, după o serie de considerații asupra acestui punct, scrie: „Într-un alt loc noi am menționat că domnitorul A. Ipsilanti a reușit să liniștească pe țăranii răzvrătiți din timpul lui cu promisiunea că va revizui actele de proprietate asupra pămîntului prin înființarea unei tabule. Printre măsurile care ar fi rezultat din intenția lui Tudor de a pune în vigoare legiuirile lui Ipsilante, un loc important trebuia să ocupe *reînființarea* tabulei, dar de astă dată nu sub ocîrmuirea boierilor, ci a organelor revoluționare" (p. 255). După cum se vede, afirmația inexactă a tov. S. Știrbu cu privire la „revizuirea actelor de proprietate asupra pămîntului" „promisă" de Al. Ipsilanti devine izvor de bază pentru a se argumenta „intenția" lui Tudor. Înlăturarea condicei lui Caragea și revenirea la cea a lui Ipsilanti s-ar datora — după tov. Știrbu — cererii de a se reînființa tabula de revizuire a actului de proprietate asupra pămîntului.

www.dacoromanica.ro

Noi am arătat că nu este vorba de o tabulă de revizuire a actelor de proprietate, ci doar de condica în care se treceau actele moșiilor, această condică nu a fost desființată și deci nu se punea problema reînființării ei. De unde știe tov. Știrbu că organele revoluționare urmau să ia sub ocîrmuirea lor revizuirea actelor de proprietate? Pe ce bază atribuie lui Tudor intenții pe care nu le-a avut?

Căutînd să argumenteze aceste aberații, autorul denaturează fapte arhicunoscute „Iată relatările martorului ocular Iacovenko — afirmă tov. Știrbu — : „Deodată au venit în București 400 oameni cu cerere la soția fostului domnitor, ca ea să le întoarcă documentele pămînturilor ce li s-au luat. Boierii avuseră în ă grijă mai din timp și scoaseră documentele de la principesă". „Rezultă de aici — scrie tov. Știrbu — faptul că boierii au știut că în curînd țăranii vor cere aplicarea în practică a vechii promisiuni de a revizui actele proprietății funciare" (p. 255).

Al. Suțu a dăruit soției sale orașul Tîrgoviște cu moșia din jur. Orășenii din Tîrgoviște s-au ridicat împotriva acestei samavolnicii. După moartea lui Al. Suțu, doamna a restituit ocîrmuirii țării actele vechi ale orașului. Iacovenko relatează un episod din acțiunea orașului. Tov. Știrbu înțelege însă din citatul pe care îl reproduce după Iakovenko că : „boierii au știut că în curînd țăranii vor cere aplicarea în practică a vechii promisiuni de a revizui actele proprietății funciare". Tot în acest mod sînt interpretate și celelalte puncte din „cererile norodului romînesc" și în acest capitol inexactitățile, confuziile și afirmațiile pline de non sens sînt izbitoare.

Ultimul capitol, al cincilea, este consacrat „rolului reacțiunii externe în înăbușirea răscoalei conduse de Tudor Vladimirescu".

Tov. Știrbu arată în mod just că diferiții agenți englezi și austrieci au avut o atitudine ostilă răscoalei din 1821, dar *teza sa cu privire la amestecul direct al acestor agenți la uciderea lui Tudor este de a dreptul surprinzătoare.* Căutînd să facă din Tudor o victimă a spionajului englez, tov. S. Știrbu subapreciază factorul intern, care a contribuit la înfrîngerea răscoalei.

La pagina 341 autorul afirmă că Tudor „a fost condamnat la moarte pe ascuns și executat într-un mod mișelesc de reprezentanții reacțiunii internaționale".

Toată argumentarea posibilă și imposibilă este folosită pentru a ajunge la această concluzie și a scoate astfel basma curată atît conducerea eteristă, cît și reacțiunea feudală internă. Pentru a ajunge aici, se relatează că „cei trei boieri care au semnat înțelegerea cu Tudor au fugit la Brașov", iar „ceilalți s-au ridicat cu arme împotriva răsculaților" (p. 221), însă după venirea lui Tudor în București ei ar fi fost salvați din mîinile acestuia de către agenții englezi. Afirmații cu totul inexacte, deoarece și cei trei boieri, cînd au văzut că Tudor dă răscoalei un caracter de masă, l-au considerat „ca pe un om periculos" pentru privilegiile lor boierești și în consecință — spune Liprandi — au semnat și au luat parte la toate măsurile pentru înăbușirea răscoalei, alături de ceilalți. Ei au plecat la Brașov abia în martie 1821, — nu însă înainte de a fi epuizat toate mijloacele de a-l combate pe Tudor.

În privința boierului Gr. Băleanu (prietenul agentului englez Bargrave) se știe precis că a venit la Tîrgoviște — cu aprobarea lui Tudor — încă din prima jumătate a lunii aprilie 1821 și a stat mai multe zile aici în tovărășia lui Al. Ipsilanti, căruia i-a înaintat și un memoriu adresat țarului. În cele din urmă a plecat și el în Transilvania, așa că nu a fost salvat „din mîinile lui Tudor" (p. 335) de „agentul englez" Duca. Oare cum se poate explica faptul că acest Duca, în „generozitatea" sa de a salva boierii din „mîinile lui Tudor" (sarcină primită — zice autorul — de la agenții englezi), s-a grăbit să-i ajungă pe valea Prahovei, pentru a-i ușura și de bani? Dar, să trecem în revistă și alte argumente folosite de autor pentru susținerea tezei sale.

Tov Știrbu, găsind în cererile norodului romînesc ale lui Tudor indicația : „Dumnealui căminar Bibescu și dumnealui stolnic Viișoreanu să se izgonească din țară", conchide hazardat „se vede că despre uneltirile celuilalt prieten al agentului englez, Băleanu, Tudor n-avea cunoș-

www.dacoromanica.ro

tință și de aceea nu sînt prevăzute măsuri împotriva lui "(p. 274). Pentru a vedea ușurința cu care autorul judecă lucrurile, este necesar să facem unele precizări. Agentul englez Bargrave, în raportul către lordul Stewart din 7/19 aprilie 1821, scrie : „În timpul șederii mele la Sibiu am avut dese convorbiri cu primul nobil al Valahiei Mici" (Bibescu). Făcînd abstracție de faptul că în text nu se găsește epitetul de prieten, e vorba aici de logofătul Dumitrache Bibescu. cel mai mare boier din Oltenia, și nu de căminarul Ștefan Bibescu, la care se referă Tudor. De altfel, din proiectul de constituție al lui Tudor se vede clar că cei doi boieri trebuiau izgoniți pentru motivul că s-au împotrivit cu arme răsculaților la mănăstirea Motru, omorînd cîțiva panduri, *deci nu pentru faptul că ei ar fi, chipurile prieteni cu agentul englez Bargrave — așa cum îi place autorului să răstălmăcească lucrurile.*

Se încearcă apoi să se reliefeze că „manevrele urzite de guvernul englez împotriva răscoalei conduse de Tudor erau dirijate din două centre : din Transilvania în nord și din Ianina în sud (p. 310). Autorul își întemeiază această afirmație pe simplul fapt că așa-zisul agent englez Duca fusese mai înainte în slujba lui Ali Pașa și deci el — indiferent că mai putea sau nu să aibă legături cu vechiul său șef — ar fi fost *dirijat* împotriva lui Tudor, direct din Ianina, pe considerentul că „Ali Pașa era omul capitaliștilor englezi" (p. 311). De asemenea se susține, tot fără o bază reală că Bargrave îl *dirija*, de la Sibiu, pe eteristul Scufo.

În continuare observăm cum autorul se contrazice cu propriile lui afirmații. El scrie : „Prima preocupare a diplomaților englezi, atunci cînd în țările cotropite de imperiul otoman au izbucnit răscoale de mari proporții, a fost îndepărtarea conducătorilor acestor mișcări, pentru ca nu cumva ei să ajungă să cîrmuiască în locul interpușilor guvernului turc. Este firesc — concluie autorul — că agentul diplomatic al lui Ali Pașa a urmărit această linie a diplomației engleze cînd a pus la cale uciderea lui Tudor" (p. 311). Să ne fie permis să întrebăm : cum se face că această linie se aplică numai la un singur caz, la Tudor. și nu și la Ali Pașa sau la Al. Ipsilanti ? Oare ei nu se răsculaseră (și chiar cu forțe mai mari) tot împotriva sultanului ?

Toate intrigile împotriva lui Tudor urzite de conducerea Eteriei, toate mașinațiile de cul ise ale reacțiunii interne, — *inclusiv faptul că boierii promiseseră Porții capul lui Tudor încă din aprilie 1821 — sînt trecute sub tăcere de autor, care se străduiește să demonstreze, pe baza unui text, arbitrar interpretat* (p. 430), că *patru eteriști de seamă* (Duca, Scufo, Manu și N. Ipsilanti) *ar fi fost în înțelegere cu agentul englez Bargrave de la care ar fi primit ordine să suprime pe conducătorul pandurilor*, sarcină de care aceștia s-ar fi achitat !

Pe drept cuvînd ne-am putea întreba : oare burghezia engleză era cea mai amenințată de răscoala lui Tudor ?

Liprandi, care a stat de vorbă cu mulți dintre foștii participanți la răscoală, cît și cu unii comandanți turci (Nuri Aga ș.a.) arată că *Tudor a fost omorît din cu totul alte motive și nu datorită agenților englezi. Astfel el ne relatează că după dezavuarea* mișcării de către țar și după ce a constatat și neseriozitatea conducerii eteriste, Tudor a căutat o cale de înțelegere cu turcii. Prin aceasta el urmărea să cîștige timp și eventual să salveze țările române de intervenția trupelor turcești. Nuri Aga trimis de comandantul turc, a venit de cîteva ori în tabăra lui Tudor pentru a-l convinge să acționeze împotriva eteriștilor. I s-au făcut multe promisiuni, dar Tudor a refuzat să lupte împotriva lui Ipsilanti, arătînd că el se va retrage în locurile întărite din Oltenia și va păstra o strictă neutralitate. Eteriștii — nefiind siguri de intențiile lui Tudor — încercau să-i ia comanda pentru a-și alătura apoi armata pandurilor. Discordia în sînul căpitanilor lui Tudor a înlesnit aceasta

Asasinarea mișelească a lui Tudor nu poate fi considerată decît un episod al luptei de clasă și o pată, atît pentru boieri cît și pentru conducerea Eteriei.

www.dacoromanica.ro

*

În cercetările sale autorul nu a pornit de la analiza critică a tuturor materialelor documentare. Dimpotrivă, tov. Știrbu a pornit de la anumite teze și idei preconcepute pe care a încercat să le sprijine prin interpretarea arbitrară a documentelor, prin aluzii, presupuneri și argumentări forțate numai și numai pentru a ajunge la concluziile cerute de tezele sale. Luînd fără nici o critică drept veridice toate afirmațiile, interpretînd arbitrar și greșit anumite documente, era și firesc ca autorul să ajungă la concluzii greșite și surprinzătoare în multe privințe.

N. Adăniloaie, N. Camariano, S. Iancovici, I. Neacșu, Al. Vianu

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

PROBLEME DE ISTORIE GENERALĂ ÎN LUCRAREA PROFESORULUI S. ŞTIRBU: „RĂSCOALA DIN 1821 ŞI LEGĂTURILE EI CU EVENIMENTELE INTERNAŢIONALE"

Ştiinţei istorice din patria noastră îi revin în momentul de faţă sarcini deosebit de importante. Printre altele ea trebuie să repună în limitele reale unele din problemele trecutului nostru, deformate de istoricii burghezi. Una din aceste probleme este şi cea a răscoalei din 1821 şi a poziţiei conducătorului ei, Tudor Vladimirescu. Nu însă această problemă formează obiectul rîndurilor prezente, ci doar unele observaţii legate de cartea indicată în titlu, cu privire la elementele de istorie generală cuprinse în capitolul I al lucrării [1].

Capitolul I încearcă, şi credem că este bine, să redea în cîteva pagini o succintă prezentare a cadrului istoric general european din preajma răscoalei din 1821, fără de care, fără a nega importanţa factorilor interni, răscoala ar apărea ruptă de complexul general al momentului istoric în care a avut loc, adică anul 1821. Din felul în care sînt tratate problemele, se observă încercarea de orientare a cititorului spre o înţelegere materialist-dialectică a evoluţiei generale istorice. Bineînţeles că expunerea este sumară şi nu foloseşte un material documentar prea bogat, material care, de altminteri, se află la dispoziţia specialistului şi care ar fi putut întări spusele autorului.

Noi intenţionăm să discutăm în aceste pagini doar probleme de istorie generală care au fost puse în discuţie de materialele apărute în ultimul timp şi legate de răscoala condusă de Tudor.

I

Am vrea în primul rînd să ne spunem părerea dacă este justă sau nu afirmaţia că regimul napoleonian „...a lichidat realizările democratice ale revoluţiei burgheze" şi dacă au existat sau nu mişcări puternice în perioada imediat următoare loviturii de stat a lui Napoleon, adică în anii IX şi X ai Republicii, care să fi permis autorului să generalizeze problema, legînd-o de activitatea spionilor diferitelor state în ţările romîne.

Fiind un produs al revoluţiei ale cărei cuceriri el le-a aplicat iniţial, pentru a le respinge final, Napoleon s-a dovedit un credincios reprezentant al intereselor marii burghezii franceze, pe care a servit-o fără a se lăsa dominat de ea.

---

[1] Prima parte a articolului de faţă, respectiv cea care tratează paragraful I al acestui capitol, a fost întocmită de N. Huscariu şi D. Rosenzweig, iar restul articolului a fost întocmit de N. Huscariu, Gh. Diaconu şi St. Safta.

www.dacoromanica.ro

Ceea ce este just în afirmația prof. Știrbu este faptul că, încercînd să preia și să îmbunătățească opera socială a Constituantei, Napoleon nu a făcut decît să o înrăutățească. Ceea ce părea bun pentru epoca istorică respectivă, s-a dovedit prost pentru cea următoare. Astfel trebuie înțeleasă afirmația istoricului Lefebvre: „Dar dacă influența sa (a lui Napoleon — *n. n.*) a fost considerabilă, aceasta a fost în măsura în care ea se exercita în sensul vremii". Și Lefebvre continuă: „Totodată, între tendințele sale personale și între ceea ce era durabil în opera sa... exista o contradicție. El devenise din ce în ce mai ostil Revoluție, pînă acolo încît dacă ar fi avut timp ar fi sfîrșit prin a repudia în parte egalitatea civilă" [1].

Dacă ne adresăm faptelor îndeobște cunoscute constatăm că Lefebvre are dreptate. Cine dacă nu Napoleon a lichidat organele de autoadministrație locală (comunele alese) care, după expresia lui K. Marx, reprezentau una din cele mai puternice pîrghii ale revoluției, înlocuindu-le cu sistemul reacționar al prefecților și primarilor numiți de guvern? Cine a lichidat chiar și acel simulacru de parlament din timpul Directoratului, dacă nu Napoleon, înlocuindu-l cu un regim de dictatură personală, despotică și birocratică. Cine a instituit cenzura severă a presei (legea din 17 ianuarie 1800), dacă nu Napoleon?

„Lovitura de stat de la 18 Brumar a anului al VIII-lea al Republicii (9 noiembrie 1799), care a trecut întreaga putere în mîinile lui Napoleon Bonaparte, *a însemnat dezvoltarea mai departe a contrarevoluției burgheze* (sublinierea noastră), începute după 9 Thermidor" [2], spune istoricul sovietic E. V. Tarlé în cursul său de *Istorie Modernă*.

Este într-adevăr greu să susții că omul care a instaurat imperiul în Franța și a dat decretul de reintroducere a sclaviei în coloniile franceze din Marea Antilelor (Guadelupa, Martinica etc.) a fost un partizan al democrației.

„Am menținut interesele și am izgonit teoria" îi spunea Napoleon lui H. Bertrand spre sfîrșitul vieții sale, cînd era la Sf. Elena, referindu-se la suprimarea libertății cuvîntului, la cenzura presei ș.a.m.d.

De altminteri, Napoleon repudiase de mult și egalitatea civilă. Însăși faimoasa sa constituție a anului al VIII-lea (care apare în lucrarea amintită ca a anului VII), în cele 95 de articole strînse în mod confuz, nu face deloc mențiune despre drepturile cetățeanului și nu organizează puterile publice decît în mod cu totul incomplet. Ea este „scurtă și obscură" după cum o voise Bonaparte. Înainte de toate, ea instituia *atoputernicia primului consul*. Nu degeaba capitolul I, partea a II-a, a lucrării lui Lefebvre, are ca subtitlu: *Organizarea dictaturii în Franța*.

În ultimul timp unii tovarăși (la care ne vom referi în prezentul articol) reproșează lui S. Știrbu faptul că acesta din urmă vorbește despre răscoala contrarevoluționară din Vendée, motivînd reproșul lor cu argumentul că ea n-ar avea legătură cu Napoleon. Socotim că ei nu au dreptate în această problemă (I) [3].

Este știut că Anglia — principalul dușman al Franței burgheze — a căutat tot timpul să creeze condiții cît mai defavorabile pentru activitatea lui Napoleon. Anglia dădea răsculaților din Vendée arme, bani, instructori, pentru a-i ridica la luptă împotriva lui Napoleon.

---

[1] Cf. Lefebvre, *Napoleon*, Ed. F. Alcan, Paris, 1935, p. 566.

[2] *Istoria Modernă*, partea I, sub redacția lui E. V. Tarlé, Moscova 1939, traducere românească, fasc. a III-a, p. 57.

[3] Am avut prilejul să facem cunoștință cu textul articolului *Pe marginea lucrării tov. S. Știrbu*: *„Răscoala din 1821 și legăturile ei cu evenimentele internaționale"*, semnat de tovarășii N. Adăniloaie, N. Camariano, S. Iancovici, I. Neacșu, S. Vianu.

Am considerat util să semnalăm în parantezele drepte numărul de ordine al divergențelor dintre autorii articolului menționat și semnatarii paginilor de față cu privire la cartea tov. S. Știrbu.

www.dacoromanica.ro

De-abia în anii Imperiului a fost lichidat focarul răscoalelor din Vendée lucru pe care de altfel îl menționează și E. V. Tarlé în lucrarea sa despre Napoleon.

Prin urmare, problema răscoalei din Vendée nu poate fi explicată dacă nu ținem seama de lupta înverșunată dintre cele două țări burgheze, Anglia și Franța, în care se foloseau mijloace extreme — spionaj, asasinate etc. S-ar putea obiecta prof. S. Știrbu doar faptul că nu subliniază amploarea acestei răscoale, că nu menționează și răscoala „Chouan-ilor" din Bretagne, în frunte cu Georges Cadoudal, împotriva lui Napoleon. Chiar din momentul loviturilor de stat, Bonaparte, — după cum subliniază E. V. Tarlé „...dădea cea mai vie atenție Vendée-ii... Cu Vendée-nii și cu „Chouan-ii", Bonaparte întrebuința o altă tactică... Primul consul întări armata care opera împotriva lor (adică a răsculaților — *n. n.*). Pe de altă parte, el promisese amnistia acelor care vor depune armele și dădu să se înțeleagă că cultul catolic nu va fi persecutat. În sfîrșit, voi să vadă personal pe Georges Cadoudal, celebru șef al Chouan-ilor, căruia îi promitea — oricare ar fi fost rezultatul discuțiilor — o absolută securitate personală, în timpul călătoriei spre Paris, și libertatea înapoierii " [1].

Aceste discuții nu au avut nici un rezultat, și, după un moment de derută printre răsculați în privința intențiilor lui Napoleon, luptele au reînceput. Bonaparte a reușit ulterior să înăbușe această răscoală care îi cauza multe neplăceri în politica sa internă și mai ales externă, amenințîndu-i spatele frontului.

Lefebvre arată de asemenea că viitorul Carol al X-lea — contele de Artois — pe atunci șef al emigrației contrarevoluționare, instalat în Anglia, avea agenți în insula Jersey și la Paris, dar că principala sa forță era în răsărit. „Chouneria" reîncepuse în anul VII cu centre principale la nord de Loire și în Vendée. Aceste răscoale au fost însă înăbușite de către generalii Hedouville, la nordul Loirei, și Travet în Vendée. Rezistența insurgenților a continuat, cu tot armistițiul încheiat de Napoleon cu șefii rebeli la 4 ianuarie 1800, îndeosebi în Bretania. La 14 februarie, Cadoudal fu în sfîrșit obligat să negocieze. Frotté, alt șef al rezistenței fu arestat la Alençon și împușcat în ziua de 29 februarie, la Verneuil, pe baza unui ordin al lui Napoleon.

Mișcările au fost reluate în anii următori, VIII și IX. Îndeosebi criza din anul IX a fost deosebit de puternică și periculoasă.

Cadoudal a reluat lupta în Bretania sprijinit de englezi. Pentru zdrobirea lui au fost organizate, la 18 floreal anul al IX-lea (8 mai 1801), trei puternice detașamente militare, însoțite de comisii militare de judecată, sub comanda supremă a mareșalului Bernadotte.

Ca de obicei, măsurile de represiune au fost extraordinare. Teroarea bonapartistă a lui Napoleon, întreprinsă în numele marii burghezii, în numele „revoluției" și al ordinii burgheze cerută în acel moment istoric, a fost deosebit de aspră. Gloanțele nu au ales. Ele au culcat la pămînt și regaliști și iacobini și oameni cinstiți și briganzi. Este singurul gen de justiție distributivă de care el (Napoleon) nu s-a îndepărtat niciodată — a spus cu această ocazie M-me de Staël.

După cum susțin criticii sus-menționați ai lui S. Știrbu o altă „greșeală" a cărții constă în faptul că la p. 8 se spune că în primăvara anului 1796 Napoleon a declarat război Italiei. Nu avem intenția de a susține că formularea din carte nu ar avea neajunsuri. Vrem doar să menționăm că inexistența unui stat italian unit nu exclude faptul că statele italiene și nu numai Piemontul — cum susțin tovarășii sus-menționați, după părerea noastră, în mod greșit (III) — ci și Veneția, Genova etc. au fost antrenate la război împotriva Franței burgheze, că armatele franceze au trebuit să lupte împotriva acestor state pentru a putea stabili și con-

[1] E. V. Tarlé, *Napoleon*, Ed. Cartea rusă, 1946, p. 100–101.

www.dacoromanica.ro

solida dominația franceză în Italia. Din surse documentare aflăm metodele prin care Napoleon a declarat război pentru cotropirea acestor teritorii. Citâm ca exemplu cîteva documente din corespondența dintr-o singură zi (15.VI.1796) a lui Napoleon : 1. Ordin către Berthier pentru ocuparea Genovei ; 2. Raport către Directorat despre operațiile militare ; 3. Ultimatum către senatul Genovei [1].

Sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea este una din cele mai frămîntate perioade din istoria popoarelor europene. Incendiul revoluționar izbucnit în Franța în 1789 a avut un ecou profund în toate colțurile Europei. Victoria capitalismului în una din cele mai mari țări ale Europei, instaurarea dictaturii bonapartiste în Franța și transformarea războaielor juste ale Franței revoluționare în războaie nejuste, de cotropire, pentru satisfacerea poftelor de jaf și exploatare ale burgheziei franceze, au dus la o serie de schimbări radicale în situația internațională. Toate statele europene, state feudale reacționare, împreună cu Anglia burgheză s-au unit în luptă, întîi împotriva Franței revoluționare, iar apoi împotriva lui Napoleon Bonaparte. Europa întreagă a asistat înmărmurită la un spectacol de necrezut înaintea revoluției franceze : alianța dintre Rusia și Turcia (laolaltă cu celelalte state din coaliție) împotriva Franței, la campania flotei ruso-turce conduse de Ușakov în Marea Mediterană împotriva francezilor, campanie al cărei obiectiv era alungarea francezilor nu numai din Italia, ci și din partea răsăriteană a bazinului Mediteranei.

În legătură cu această problemă vrem să menționăm contribuția pozitivă adusă de prof. S. Știrbu la elucidarea problemelor privind poziția Turciei în sistemul raporturilor internaționale în perioada războaielor napoleoniene, problemă care după cît se pare este mai puțin tratată în istoriografia românească. Deși în anul 1801 Turcia a încheiat un tratat de pace preliminar cu Franța, ea se găsea strîns legată de Rusia prin o serie de tratate (1799, 1802, 1805) și prin aceste tratate implicit de coaliția antinapoleoniană. Aceste tratate făceau din Imperiul Otoman un inamic potențial pentru Franța. De aceea, diplomația napoleoniană a făcut numeroase încercări rafinate de a atrage Turcia în război împotriva Rusiei, ceea ce pînă la urmă i-a reușit, așa cum subliniază just prof. S. Știrbu bazîndu-se pe raportul lui Arbuthnot (p. 17 și 367—369 ale lucrării sale), fapt pe care îl contestă fără temei unii tovarăși (III). După cum arată istoricul sovietic A. F. Miller, în anul 1806 „ambasadorul lui Napoleon, generalul Sebastiani, prin amenințări și promisiuni a convins Poarta să calce tratatul de alianță semnat de ea cu Rusia în 1805 și alte acorduri ruso-turce. Intrigile lui (adică ale lui Sebastiani — *n. n.*) au împins Turcia în război cu Rusia (sfîrșitul anului 1806), iar apoi și cu Anglia (începutul anului 1807) [2]. Aceste războaie nu au avut însă alt rezultat decît accentuarea crizei Imperiului Otoman. Înfrîngerile suferite de Turcia atît din partea Angliei cît mai ales din partea Rusiei au dus la slăbirea pozițiilor Turciei atît pe plan intern cît și pe plan extern, la agravarea „chestiunii orientale" mai ales după terminarea războaielor napoleoniene, cînd problema soartei viitoare a Turciei s-a pus cu o deosebită ascuțime.

Poziția puterilor europene față de soarta „omului bolnav" impunea și luarea unei atitudini față de lupta de eliberare națională a popoarelor creștine din Balcani. Această atitudine, după cum menționează acad. prof. A. Oțetea, prezintă „cea mai mare importanță pentru înțelegerea evenimentelor care s-au petrecut în 1821 în Țara Românească și în Moldova" [3]. Or, prof. S. Știrbu în paragraful I al capitolului X se ocupă și de aceste probleme.

II

Un alt grup de probleme la care vrem să ne referim este cel legat de epoca posterioară războaielor napoleoniene, de crearea „Sfintei Alianțe", de rolul ei reacționar în istoria Europei,

[1] *Bonaparte Napoleon*, sub redacția Dr. Borovsky, vol, IV, Budapesta, p. 70,
[2] A. F. Miller, *Scurtă istorie a Turciei*, Moscova, 1949, p. 47.
[3] „Studii", an. X, nr. 2, 1957, p. 201.

www.dacoromanica.ro

de relațiile dintre marile puteri europene în perioada răscoalei din 1821 (paragraful 2 al primului capitol al cărții prof. S. Știrbu).

„Sfînta Alianță" a fost creată de către țarul Rusiei, împăratul Austriei și regele Prusiei. Suveranii laici ai Europei, invitați să adere la Sfînta Alianță, au semnat un act care nu-i angaja prea mult.

În ceea ce privește guvernul britanic, acesta s-a abținut de la semnarea formală a tratatului, invocînd drepturile parlamentului. Pe de altă parte, prințul regent al Angliei, într-o scrisoare adresată țarului Rusiei, își exprima simpatia sa pentru „Sfînta Alianță" [1].

Cercurile conducătoare engleze, din însăși momentul constituirii sale, pînă în anul 1822, au sprijinit „Sfînta Alianță", deși cu unele rezerve, datorită mai ales considerentelor de moment (lupta cu opoziția liberală, situația grea a clasei muncitoare care ducea la izbucnirea unor tulburări violente ca cea din 1816 — Peterloo). Tocmai această situație încordată ducea pe de altă parte cercurile conducătoare engleze la concluzia necesității întăririi „Sfintei Alianțe" ca un antidot sigur în vederea luptei împotriva mișcării revoluționare atît de pe continent cît și din Anglia propriu-zisă.

De altminteri, Castlereagh deși formal s-a opus, de exemplu, intervenției din Italia (împotriva revoluției napolitane), în scrisorile sale particulare își dădea consimțămîntul, asigurîndu-i lui Metternich o libertate completă de acțiune împotriva napolitanilor [2].

În prima perioadă de existență a „Sfintei Alianțe" (1815—1822), Anglia a sprijinit-o activ, deși semnătura engleză a lipsit din actul constituirii sale, după cum remarcă autorii *Istoriei diplomației* [3].

De aceea, socotim că orice obiecție în sensul că Anglia și Austria (!?) nu s-au simțit legate de „Sfînta Alianță", ci numai de Cvadrupla Alianță, nu este fondată.

După cum se știe, la 20 noiembrie 1815, în chiar ziua în care aliații impuneau lui Ludovic al XVIII-lea al doilea tratat de la Paris, a fost semnat tratatul de constituire a Cvadruplei Alianțe care, reînnoind tratatul de la Chaumont, excludea pentru totdeauna familia Napoleon de la tron și organiza o înțelegere pentru cazul în care „principiile revoluționare ar fi putut din nou să ridice Franța și să amenințe astfel liniștea celorlalte state". Într-un cuvînt, o „Sfîntă Alianță" care-și exprima aceleași intenții limitîndu-le la Franța, dar putînd fi extinse în caz de nevoie la orice alt teritoriu. În acest sens, se prevedeau conferințe la epoci fixate, consacrate marilor interese comune. Din această cauză, politica acestor două alianțe hibride, frămîntate de disensiuni intestine, s-a confundat în mintea istoricilor — după cum spune G. Weill — ca o singură alianță reacționară care-și trăgea seva din reacționarismul regimurilor absolutisto-feudale reprezentate de ele și încarnate în persoana sufletului reacțiunii din această perioadă : prințul de Metternich [4].

După cum remarcă istoricul francez A. Debidour, „prin spiritul său tratatul (de încheiere a Cvadruplei Alianțe — *n. n.*) constituie o expresie desăvîrșită a „Sfintei Alianțe" [5]. De altfel, A. Debidour dezvăluie sensul adevărat al declarațiilor lui Metternich despre pretinsa valoare formală a principiilor Sfintei Alianțe (întrucît acțiunile ei nu se bucurau de popularitate în mase) : „Exprimîndu-se în acest fel, ministrul austriac face un joc de cuvinte și își bate joc de cititori" [6].

---

[1] L. Weill, *Éveil des nationalités et le mouvement liberal (1815—1818)*, Ed. F. Alcan, Paris, 1930, p. 29.
[2] *Iridem*, p. 32 ; 55—56 : 59.
[3] *Istoria diplomației*, vol. I, Moscova, 1941, p. 387.
[4] L. Weill, *op. cit.*, p. 30.
[5] A. Debidour, *Istoria diplomatică a Europei*, vol. I, Moscova, 1947, p. 124.
[6] *Ibidem*, p. 121.

www.dacoromanica.ro

Nu putem fi de acord nici cu părerea că doctrina Monroe abia la sfîrșitul sec. al XIX-lea s-a transformat într-un instrument al expansiunii burgheziei din S.U.A. și că în prima jumătate a acestui secol ea n-a urmărit decît să împiedice intervenția „Sfintei Alianțe". Fără să revenim la cunoscutele planuri din 1820 ale secretarului de stat american Henry Clay, care urmărea extinderea controlului burgheziei din S.U.A. asupra tuturor națiunilor continentului american, vrem doar să menționăm unele fapte. Mergînd pe această linie, S.U.A. anexaseră Florida (1819)[1], teritoriu pe care în prealabil îl cuceriseră de la spanioli cu forța armată, după cum, după enunțarea doctrinei în 1846, au ocupat Texasul, iar în 1848 California, de la republica independentă Mexic[2].

Dacă analizăm în mod dialectic efectul doctrinei lui Monroe, constatăm că în funcție de împrejurări istorice concrete, ea a jucat și un rol pozitiv în istoria continentului american. De exemplu, după victoria lui Franco în Spania, această doctrină a îngreunat ofensiva fascismului în America Spaniolă. Dar acest efect pozitiv n-a anihilat, nici în perioada fascismului nici a „Sfintei Alianțe", tendința capitaliștilor din S.U.A. de a-și subordona întregul continent american sub egida acestei doctrine — așa cum susține pe drept cuvînt prof. S. Știrbu.

Considerînd că în cazul doctrinei Monroe, aprecierea unui eveniment istoric de la începutul secolului al XIX-lea poate fi mai convingător argumentată pe baza comparației cu un eveniment asemănător din perioada contemporană, ne exprimăm părerea că este justificat din punct de vedere științific și procedeul utilizat de prof. S. Știrbu de a compara procesul destrămării „Sfintei Alianțe" perspectivele alianței contemporane a statelor reacționare și a forțelor progresiste care i se opun.

Prof. S. Știrbu arată că în primul sfert al secolului al XIX-lea prin crearea Sfintei Alianțe s-au format în Europa „două forțe opuse: „1. Pe de o parte cea reacționară, adică «Sfînta Alianță», care își avea ca centru «Statul Ultrareacționar Austriac». Ea dispunea ca hinterland strategic de teritoriul fostei «Coaliții Antinapoleoniene a Ducatelor Apusene» (germane). În flancul de est ea se sprijinea pe «Unitatea Nordică Absolutistă»—țarismul rus— și în sud se bizuia pe «Rezervele Forțelor Grănicerești» ale Porții musulmane" (p. 23). „2. Pe de altă parte forțele opuse reacțiunii—masele populare din «Spania Eroică Aspru Terorizată Odinioară», «Ambele Sicilii» și «Regiunile Peninsulei Balcanice»". Popoarele din aceste regiuni „au socotit că după ce Napoleon a fost învins vor putea scăpa nu numai de cotropirea străină, dar și de exploatarea feudală" (p. 23). (Nu putem fi de acord cu obiecția (IV) că după constituirea „Sfinței Alianțe" Napoleon nu ar fi fost încă învins). În general este încetățenit procedeul ca în cursurile de istorie universală să se atragă atenția studenților că și în zilele noastre cercurile imperialiste au înjghebat o „Sfîntă Alianță"—concretizată prin Uniunea Nord Atlantică, S.E.A.T.O., pactul de la Bagdad—care are ca scop să împiedice victoria noii orînduiri socialiste în aceste regiuni. Învățămintele istoriei arată că și „Sfînta Alianță" contemporană se va prăbuși ca și cea din veacul trecut. Pentru a nu se rezuma la enunțarea șablon și formală a acestui adevăr sub forma unei axiome — așa cum din păcate în anumite materiale se mai exprimă unii autori — prof. S. Știrbu recurge la comparații cu privire la rolul jucat de unele state și zone teritoriale în aceste alianțe, face o serie de considerații strategice, care nu pot fi în nici un caz considerate drept „bizare" (V).

Aceste comparații sînt firești, dacă ținem seama de faptul că în numeroase lucrări marxiste este enunțată ideea că raporturile de forță între cele două sisteme, în condițiile revoluțiilor burgheze, ajung la deznodămîntul lor final prin evoluția luptei pe plan european, pe cînd în condițiile contemporane prin evoluția lor pe plan mondial. Un motiv și mai temeinic pentru asemenea comparații constituie faptul că un sistem de alianțe dintre state cu obiec-

[1] W. Foster, *Schița istoriei politice a celor două Americi*, E.S.P.L.P., 1954, p. 214.
[2] *Ibidem*, p. 216—217.

www.dacoromanica.ro

tivul de a domina pe plan internațional tinde permanent la o repartizare de funcții strategice. Astfel se manifestă tendința ca puterea diriguitoare sau principalul exponent al alianței să aibă la dispoziție ca spate al frontului în cazul unor complicații militare un teritoriu vasal al unui partener minor. În cadrul unui astfel de sistem problema flancurilor, adică a limitelor marginale, atît din punct de vedere economico-politic cît și militar, joacă un rol principal. În sfîrșit, pentru menținerea unei astfel de alianțe o rezervă a forțelor grănicerești (cu alte cuvinte acel teritoriu care servește pentru diverse provocări și care poate servi pentru astfel de scopuri din cauza unor împrejurări istorice specifice) este de asemenea indispensabilă.

Cel care studiază cu atenție vasta literatură istorică despre „Sfînta Alianță" nu poate să scape din vedere asemenea probleme. Or, în cadrul acestui studiu devin din ce în ce mai evidente asemănările de principii, în ciuda uriașelor deosebiri din punct de vedere al tehnicii militare și al condițiilor istorice concrete, dintre raporturile create între partenerii Uniunii Nord Atlantice și raporturile dintre membrii „Sfintei Alianțe".

Termenul de „Sfînta Alianță contemporană" este folosit nu numai în zeci de documente și lucrări istorice marxiste în privința „Uniunii Nord Atlantice", dar și în numeroase izvoare burgheze. Prin urmare, această comparație făcută pe hartă nu este altceva decît concretizarea unei situații enunțate în literatura istorică mondială.

Faptul că în locul Austriei în „Sfînta Alianță contemporană" rolul diriguitor aparține Statelor Unite sau că rolul de hinterland strategic pentru retragere îi revine — în locul Germaniei — Canadei, în condițiile unui război pe teritoriul S.U.A., sau că în zilele noastre flancul cel mai agresiv îl deține — în locul Rusiei țariste — țările europene ale Uniunii Nord-Atlantice și, însfîrșit, că în locul Imperiului Otoman care a constituit atunci mărul discordiei și statul militarist cel mai înfocat, rolul de a constitui o rezervă grănicerească pentru provocări de conflicte îi revine astăzi Republicii Federale Germane, toate aceste comparații se bizuie pe realități incontestabile.

Pînă la urmă, prof. S. Știrbu ajunge la următoarele concluzii: „... se poate spune că între evenimentele ce se petrec în zilele noastre în flancul de sud-est al teritoriilor dominate de reacțiune, cum ar fi continentul Africii sau « Regiunile Pactului Badgad », și cele întîmplate de mult în Arhipelagul grecesc și « Regiunea Peninsulei Balcanice » există anumite asemănări chiar și din punct de vedere al proporțiilor.

Această asemănare este sugerată de faptul că unele țări mici din acestă regiune (Algeria, Egipt, Cipru etc), situate în flancul de sud-est al teritoriilor dominate de reacțiune, tocmai în zilele noastre încep să dea semnalul unei lupte grandioase împotriva înrobitorilor, lupte care pînă la urmă se vor solda cu destrămarea « sfintelor coaliții contemporane »"[1].

Problema actualizării fiind expusă într-o notă a capitolului, e explicabil că autorul n-a anexat la lucrarea sa o hartă contemporană, deși în general el este preocupat de facilitatea intuiției cititorilor. Această preocupare își găsește expresia în tabelul sintetic, unde găsim o hartă a lumii din perioada începutului sec. al XIX-lea, completată cu medalioane pe fond negru, în care sînt semnalate denumirile zonelor mondiale după actualul sistem politico-administrativ și strategico-geografic.

În harta Europei sînt folosite în schimb inițialele convenționale pentru a imprima un caracter mai sugestiv comparațiilor pe calea intuiției. De exemplu, pentru a sugera că rolul pe care îl au în prezent S.U.A., în raporturile internaționale, l-a avut Austria în perioada aceea, prof. S. Știrbu folosește noțiunile Statul Ultrareacționar Austriac. Avînd în vedere că Austria a avut un asemenea caracter, nu se poate obiecta nimic împotriva faptului că în

[1] S. Știrbu, *Răscoala din 1821 și legăturile ei cu evenimentele internaționale*, E.S.P.L.P., 1956, p. 39.

www.dacoromanica.ro

denumire figurează acest atribut care corespunde realității. Din această cauză nu putem accepta părerea tovarășilor menționați că aceste noțiuni reprezintă doar rodul „fanteziei autorului" (VI). Este demn de subliniat încă faptul că prof. S. Știrbu a depus un efort deosebit pentru a găsi asemenea atribute, care pe lîngă faptul că exprimă anumite trăsături reale ale țărilor trespective, mențin totodată inițialele actuale ale zonelor politico-administrative și strategico-geografice. Întocmirea unor hărți de un asemenea gen, care utilizează în toate elementele lor principiul comparației cu dublu aspect (și de conținut și de formă), cere o muncă extrem de migăloasă, unică în felul ei.

Eforturile depuse au însemnătatea lor tocmai ca o demonstrație asupra felului cum pot fi rezolvate de către diverse școli istorice opuse problemele raporturilor dintre conținut și formă.

Se știe că pentru anumite școli burgheze problema formei vieții sociale constituie unica preocupare de cercetare istorică, atunci cînd e vorba de a trage concluzii pentru condițiilel actuale. Munca lor se concretizează într-o sumedenie de date prezentate ca un conglomerat fără o interpretare a conținutului obiectiv al proceselor sociale. Oricît de pretențioasă ar fi mantia științifică în care e îmbrăcată o asemenea lucrare, ea pune în centrul preocupărilor sale problemele formei, rupînd-o de conținut.

Or, o asemenea cercetare nu poate fi considerată științifică, deoarece în privința formelor, atît din punct de vedere al noțiunilor cu care sînt desemnate elementele de comparație, cît și din punct de vedere al situării lor în spațiu, combinațiile intelectuale bazate pe criteriile științifice sînt inepuizabile.

Harta demonstrează diversitatea posibilităților de combinare, din punct de vedere a formei, a noțiunilor care desemnează elementele comparate. Pe lîngă acest obiectiv secundar, harta demonstrează ca element esențial repartizarea teritorială a funcțiilor unor state din cadrul coaliților internaționale și tendința dezvoltării acestora pe plan comparativ.

Cei care sînt obișnuiți să urmărească lucrări de istorie numai prin prisma acelora care pun în centrul atenței problema formei, nu pot observa din lucrările respective altceva decît o combinație a aspectelor formale. Dar acest lucru demonstrează că problema fondului, a esențialului nu este accesibilă, sau e complet disprețuită de asemenea cercetători.

Acești tovarăși nu-și dau seama că ceea ce e prezentat pe hartă ca o demonstrare a elementelor subiective, variabile, pentru evidențierea opoziției dintre aceste elemente și cele obiective constante, de o valoare incontestabilă, constituie un semnal pentru a lămuri problemele teoretice și practice — de o importanță deosebită — ale creației științifice, în domeniul științelor istorice.

Lucrările și harta despre care e vorba ne demonstrează că în problema esențială, în privința tendințelor de dezvoltare a raporturilor internaționale, mai ales a coaliților de state pe plan internațional, există anumite fenomene esențiale, care acționează cu caracter permanent și hotărîtor în procesul istoric. Din acest punct de vedere nici un fel de combinație formală nu poate fi opusă unor cercetări care dovedesc rolul forțelor sociale ce acționează în favoarea victoriei unei noi orînduiri.

Esențialul în hărțile respective este constatarea deosebirilor fundamentale, în favoarea forțelor progresiste, care determină victoria lor în raporturile internaționale actuale.

Pe de altă parte se știe că există în cercetarea istorică marxistă, și curente dogmatice, care limitează expunerea unor probleme de esență la reproducerea legilor celor mai generale de dezvoltare a societății, descoperite de clasicii marxism-leninismului. Dincolo de aceste teze, dogmaticii nu-și permit să tragă concluzii cu privire la aspectele vieții sociale.

Or, din munca prof. S. Știrbu se vede că și-a pus ca scop să dovedească unele tendințe fundamentale mai puțin cunoscute în dezvoltarea procesului istoric, pe baza studiului științific

www.dacoromanica.ro

comparativ al celor două perioade istorice date. Ridiculizarea sau ignorarea acestor constatări este periculoasă pentru dezvoltarea științei și exprimă deci, fie o extremă dogmatică, fie o extremă agnostică, formalistă, în studierea istoriei.

Principalele idei expuse și prezentate în hartă se rezumă la următoarele fapte: 1. În condițiile internaționale din 1821, adică de la începutul deceniului al III-lea al secolului trecut, lupta unor popoare mici din peninsula balcanică a putut să influențeze hotărîtor soarta contradicțiilor din sînul coaliției statelor feudale, în așa măsură încît să ducă la destrămarea acestei coaliții; 2. Aceeași situație se prezintă astăzi în privința destrămării forțelor reacționare, în urma aseuțirii contradicțiilor dintre statele imperialiste datorită luptei popoarelor din regiunea pactului de la Bagdad și a continentului african.

Aceste concluzii sînt confirmate de evenimentele din ultimul timp.

Constatările de mai sus nu vor putea fi negate prin nici o încercare cvasiștiințifică, deoarece evenimentele reale ale zilelor noastre demonstrează și confirmă justețea lor.

În lucrarea Acad. A. Oțetea, *Tudor Vladimirescu și mișcarea eteristă din Țările Românești*, constatăm de asemenea o încercare de a enunța unele considerente comparative cu priviri la valoarea din trecut și din prezent a cunoștințelor istorice. Ne-am format această părere pe baza faptului că în lucrarea d-sale există o anexă de citate și noțiuni cu valoare convențională. Așa bunăoară, citarea ca motto a cuvintelor lui Ioseph de Maistre: „de 300 de ani — istoria este un permanent complot împotriva adevărului", ne lasă această impresie.

Sublinierea acestor cuvinte ne sugerează ideea că pînă la apariția cărții d-sale asupra răscoalei din 1821, istoricii nu ar fi descoperit decît aspecte formale, care au denaturat conținutul procesului istoric în așa măsură, încît au constituit un complot împotriva adevărului. S-ar mai putea presupune că e vorba de o rezervă de altă natură și anume, fapt care ni se pare mai verosimil, că scepticismul de natură agnostică al autorului l-a determinat să prezinte aceste cuvinte drept o rezervă, în sensul că nici această lucrare nu s-ar putea deosebi de cele scrise pînă atunci.

În tot cazul, în această lucrare nu se oglindește raportul dintre conținut și formă, în sensul evidențierii acțiunilor legilor obiective de dezvoltare a societății care au acționat în timpul răscoalei din 1821 și cu atît mai puțin concluzii cu privire la evenimentele contemporane.

De aceea găsim că nu e de prisos punerea în discuție, atît în cazul particular al răscoalei din 1821, cît și în cazurile generale ale procesului istoric, a felului în care este prezentat raportul dintre conținut și formă în diverse lucrări.

Studierea raportului dintre formă și conținut și analizarea științifică a experienței istorice din trecut, pentru înțelegerea perspectivelor procesului istoric contemporan, sînt probleme care trebuie să fie prezente în lucrările istoricilor noștri, cu atît mai mult, cu cît istoriografia burgheză din țările imperialiste ne obligă să nu le ocolim.

Încercările făcute de prof. S. Știrbu în privința explicării perspectivelor reale ale Uniunii Nord Atlantice pe baza experienței din trecut sînt justificate și prin tendința istoricilor din țările imperialiste de a trage învățăminte false din experiența istorică, tocmai referindu-se la aceste probleme.

Mergînd pe această cale, Jacques Pirenne, în vol. VII al operei sale *Curente fundamentale ale istoriei universale*, spune următoarele:" atunci cînd, în perioada dintre secolele XVI și XX, imperiile continentale s-au distrus unul după altul, pentru că n-au reprezentat o civilizație unitară, civilizația s-a format în bazinul Oceanului Atlantic, pe fundamentul individualismului apusean și s-a format în partea cealaltă a Oceanului Atlantic — în America de Nord și de Sud.

www.dacoromanica.ro

Din sec. XVI în bazinul Oceanului Atlantic se formează civilizația atlantică ca moștenitoare a străvechei civilizații elene din bazinul Mării Mediterane".

Pentru a ne da seama unde vrea să ajungă „eminentul" istoric belgian, care se bucura de stima generală a burgheziei din țările occidentale, trebuie să cităm încă două fragmente: „Civilizația apuseană s-a transformat în civilizația atlantică, care este definită astăzi în Pactul Atlantic...". „Acesta nu e o oarecare alianță care urmărește scopuri politice vremelnice. Acest pact este încheiat în vederea apărării bogățiilor spirituale pentru veșnicie". În sfîrșit o ultimă idee: „În jurul S.U.A., ca în jurul unui pol s-au unit toate țările maritime".

Din cele de mai sus rezultă că pentru justificarea unei situații create de cercurile imperialiste, istoricii burghezi considerau ca ceva firesc să se adreseze trecutului în vederea motivării prezentului. Deoarece experiența trecutului nu permite să se recurgă la comparații științifice cu prezentul, fiindcă asemenea comparații științifice în nici un caz nu ar fi în favoarea lor, ei nu ezită să prezinte în mod falsificat evoluția istorică a unui întreg continent în decursul multor secole.

Ținînd seama de cele de mai sus, sîntem de părere că este binevenită metoda la care a recurs prof. S. Știrbu prezentînd o analiză comparativă pe baza respectării stricte a adevărului istoric în conținut și folosind unele procedee formale ingenioase care de asemenea sînt în concordanță cu trăsăturile caracteristice ale celor două epoci despre care este vorba.

Aceasta cu atît mai mult cu cît ea ne ajută să înțelegem, ceea ce este just subliniat în carte, că „Experiența istoriei din timpul «Sfintei Alianțe» dovedește cu date incontestabile că unul din factorii care au dus la destrămarea puternicei alianțe a comunității statelor feudale europene a fost văpaia luptei de eliberare a popoarelor din Balcani. Poporul nostru se mîndrește cu faptul că prima scînteie a acestei flacări a fost aprinsă de către răsculații valahi în 1821" (p. 37)[1].

Nu putem încheia aceste sumare reflecții pe marginea unei probleme importante — după părerea noastră — fără a consemna slaba preocupare față de problemele actuale ale situației internaționale, de care dau dovadă, din păcate, unii cercetători ai trecutului istoric. Din nefericire, așa stau lucrurile și cu acei critici ai prof. S. Știrbu care îl învinuiesc că „inventează un joc de cuvinte", sau că face „strategie bizară" (! ? !), atunci cînd face o comparație între procesul destrămării „Sfintei Alianțe" și aspectele actuale ale acțiunilor „Sfintei Alianțe contemporane". Aceste acuzații neîntemeiate nu pot decît să dovedească insuficienta pregătire politică și indiferența față de problemele vitale care stau azi în fața omenirii.

---

[1] O cercetare profundă, multilaterală, care să pună în adevărata ei lumină mișcarea revoluționară de la 1821 a devenit posibilă o dată cu instaurarea regimului democrat-popular, cînd științei noastre i s-au creat condiții favorabile pentru progres. Studiul acestor probleme a stat în atenția preocupărilor istoricilor din țara noastră. După 23 August 1944 au apărut unele lucrări ca cea a acad. prof. A. Oțetea, *Tudor Vladimirescu și mișcarea eteristă în Țările Romînești* (București, 1945), lucrarea prof. E. Vîrtosu, *Mărturii noi despre Tudor Vladimirescu* (Ed. Casei Școalelor, București 1947), precum și unele studii privind diferite aspecte ale răscoalei oglindite în reviste de specialitate.

Din numărul acestor lucrări face parte și cartea prof. S. Știrbu, *Răscoala din 1821 și legăturile ei cu evenimentele internaționale*, lucrare care reprezintă rodul unei munci îndelungate de cîțiva ani, a autorului. În capitolele următoare ale acestei lucrări, bazîndu-se pe izvoare în parte inedite, sau ignorate de alți cercetători, și pornind de la principiile fundamentale ale materialismului istoric, prof. S. Știrbu aduce o contribuție personală care în nici un caz nu poate fi ignorată — după părerea noastră — de către acei care se străduiesc să elucideze și să prezinte în adevărata ei lumină istoria mișcării revoluționare de la 1821, și figura luminoasă a eroului din Vladimiri, Tudor Vladimirescu.

www.dacoromanica.ro

Socotim că criticii prof. S. Știrbu s-au postat pe poziţiile unui academism prost înţeles atunci cînd socotesc că o comparaţie între trecutul şi prezentul istoric reprezintă doar un „paralelism înţeles anapoda".

Pentru a dovedi slabele cunoştinţe de istorie contemporană ale criticilor prof. S. Ştirbu vom da numai un singur exemplu. Criticii sus-menţionaţi vrînd neapărat să critice totul în cartea prof. Ştirbu, îşi permit să atingă şi unele domenii care, după cum observăm, le sînt total inaccesibile.

Astfel, ei afirmă„. . . tov. S. Ştirbu merge mult mai departe, făcînd o serie de consideraţii strategice de-a dreptul bizare". Afirmaţia făcută de prof. S. Ştirbu şi care pare „de-a dreptul bizară" criticilor amintiţi este următoarea: „Centrul contrarevoluţiei mondiale se găseşte în Statele Unite ale Americii". Pentru aceşti critici este cel puţin bizar să se facă o asemenea afirmaţie, ca şi cum ea nu ar fi adevărată şi nu ar fi cunoscută, chiar de cursanţii unor cercuri de „politică curentă". Credem că din acest exemplu reiese clar pentru oricine valoarea criticilor aduse de tovarăşii sus-menţionaţi.

Bazîndu-ne pe cele spuse pînă acum, considerăm prin urmare că valoarea celui de-al doilea paragraf al primului capitol al cărţii nu poate fi contestată, dacă îl judecăm după criteriul factologiei, al metodologiei şi al concepţiei şi nu după anumite criterii subiectiviste.

III

Înainte de a ne pronunţa asupra ultimului paragraf al capitolului de care ne ocupăm, menţionăm că sîntem convinşi de faptul că şi specialiştii care studiază istoria gîndirii social-politice îşi vor exprima părerile lor cu privire la legăturile decembriştilor cu mişcarea revoluţionară din Ţara Romînească.

De altfel, considerăm că o discuţie rodnică, constructivă, care să contribuie la adîncirea şi aprofundarea unor probleme legate de istoria mişcării revoluţionare de la 1821 ar fi folositoare dacă nu s-ar porni de la anumite teze şi verdicte doar enunţate de către unii cercetători care se ocupă în mod profesional numai de întocmirea unor lucrări privitoare la răscoală, în conformitate cu planurile de muncă ale institutelor ştiinţifice.

Deseori, cercetătorii care, fără obligaţii administrative, au doar simpla şi firească dorinţă de a se documenta asupra diverselor aspecte, pot aduce o contribuţie tot atît de mare ca şi cei care se consideră că, fie pe baza autorităţii de care se bucură în lumea ştiinţifică, fie pe baza funcţiilor deţinute în cadrul unor institute ştiinţifice, ar fi singurii chemaţi să se pronunţe asupra acestor probleme. Se poate presupune că şi economiştii şi filozofii vor participa la discutarea diverselor probleme tratate în alte capitole ale cărţii.

Una din problemele de principiu atacate de acad. prof. A. Oţetea, pusă ca o întrebare capitală — cum spune d-sa — este aceea a atitudinii guvernului ţarist, în speţă a lui Alexandru I, faţă de răscoala lui T. Vladimirescu ca şi faţă de cea eteristă. Nu se poate contesta, după părerea noastră, miopia ţarului Alexandru în problemele politicii externe, dacă ne referim la acest caz concret. Dacă facem doar o simplă comparaţie între politica lui Alexandru I şi Nicolaie I în chestiunea grecească este evidentă greşeala comisă de Alexandru, acest adept înfocat al „Sfintei Alianţe". Deşi la început el nu se pronunţa împotriva răscoalei menţionate mai sus, după tratativele duse cu Metternich la Geneva în primăvara anului 1821 a renunţat la ideea sa iniţială, cu toate că poziţia sa de dezavuare a Eteriei, a acţiunilor ei şi ale lui Tudor corespundea intereselor Austriei, dar nu şi intereselor Rusiei ţariste. E revelator în acest sens următorul episod povestit de unul din oamenii care făceau parte din anturajul lui Capo-D'Istria.

Martorul ne relatează: „Îmi aduc aminte că am auzit de la Capo D'Istria, la Geneva că atunci cînd Ipsilanti a adus la cunoştinţă ţarului întreprinderile sale şi a cerut eliberarea

www.dacoromanica.ro

sa din serviciul rusesc, țarul s-a exprimat cu bucurie cu glas tare : Iată un brav tînăr. Aceasta consider și eu o atitudine demnă. Cu o oră mai tîrziu el s-a dus la Metternich și peste două ceasuri a poruncit lui Capo-D'Istria să scrie prințului o scrisoare fulminantă în care îl dezavua pe acesta și îl amenința cu toată asprimea. Contele nu a mai putut pe nici o cale să schimbe această hotărîre a împăratului"[1].

Asemenea manifestări de miopie în care abundă activitatea țarului are în vedere A. F. Miller cînd vorbește despre faptul că „rivalii Rusiei, în primul rînd Anglia, Franța și Austria *au ascuns* propriile lor planuri cotropitoare *prin formule făţarnice* ca cea a «integrității Imperiului Otoman» și păstrarea «status-quo-ului». În practică nici una dintre puteri nu respecta aceste principii"[2]. În schimb, Alexandru I în calitate de conducător al „Sfintei Alianțe", mergînd mînă în mînă cu Metternich, „se îngrijea în primul rînd de apărarea drepturilor monarhilor legitimi de atentatele revoluționare. Din acest punct de vedere mișcarea de eliberare națională din Imperiul Otoman nu trebuia să primească sprijin din partea Rusiei țariste"[3]. Stînd tocmai pe aceste poziții, Alexandru a dezavuat pe Tudor și pe eteriști ca oameni care acționau împotriva monarhului lor legal, în timp ce rivalii țarului căutau să profite de pe urma acestei complicații.

Cum poate fi considerată politica externă a lui Alexandru dacă nu miopă? Ținînd seama de mișcările revoluționare din Balcani, de tulburările din sînul ienicerilor și de cele din Egipt, de faptul că „sultanul Mahmud II cu forțele sale proprii nu putea să înfrîngă răscoala"[4] (e vorba de răscoala grecilor — *n.n.*), nu ar fi putut Rusia țaristă să destrame Imperiul Otoman, sau cel puțin să și-l subordoneze? Desigur, dacă Alexandru I ar fi ținut seama de contradicțiile existente între Rusia pe de o parte, și celelalte mari puteri pe de altă parte (în acest sens se referă profesorul Miller la contradicțiile dintre marile puteri) și nu s-ar fi lăsat antrenat în acțiuni care la suprafață exprimau o atitudine unitară a marilor puteri, dar care în esență aveau menirea să știrbească interesele Rusiei ; într-un cuvînt, dacă nu ar fi promovat o politică miopă în acest caz soarta Imperiului Otoman ar fi fost pecetluită. De aceea nu sîntem de acord cu cei care socotesc că miopia țarului nu ar fi contribuit la salvarea Imperiului Otoman (VIII) și nici cu părerea că prof. Miller n-ar avea în vedere rolul pe care l-a jucat politica miopă a lui Alexandru în exploatarea acestor contradicții de către Austria în favoarea Imperiului Otoman (IX).

Pentru a verifica acest lucru este însă necesar să fie citit din cartea prof. Miller întregul paragraf referitor la această problemă, și nu numai fragmentele prezentate în lucrarea prof. S. Știrbu, așa cum procedează tovarășii sus-menționați.

Miopia țarului a fost evidentă și în problemele politicii interne. Așa cum spune decembristul Iakușkin, el „a fost nu numai crîncen, dar ceea ce e și mai grav — un despot nebun. Festivitățile, părăzile militare au constituit aproape singurele sale preocupări ; purta grijă numai de așezămintele (coloniile) militare.... Niciodată nimeni din anturajul țarului și chiar el însuși n-au fost în stare să dea o explicație satisfăcătoare ce anume reprezintă așezămintele militare" [5]. De aceea este contestabilă poziția acelor tovarăși care consideră că pot fi cunoscute cu atîta precizie aceste măsuri militare ale lui Alexandru, încît cred de cuviință să reformuleze terminologia atribuită pentru aceste măsuri de către însuși țarul (X). Chiar în domeniul militar, politica miopă a lui Alexandru s-a soldat cu o situație atît de confuză încît nu se mai putea dis-

[1] Grăfin L. von Thürheim, *Mein Leben*, vol. IV, München, 1914, p. 209.
[2] A. F. Miller, *Scurtă istorie a Turciei*, Moscova, 1947, p. 50.
[3] *Ibidem*, p. 52.
[4] *Ibidem*, p. 9.
[5] *Insemnări, articole, scrisori ale decembristului I. D. Iakușkin*, Moscova, 1951, p. 15.

www.dacoromanica.ro

tinge ce anume reprezenta un regiment și ce constituia un așezământ sau o colonie militară, în cadrul unei garnizoane. E firesc deci că nu putem accepta părerea celor care susțin că, de exemplu, la Ciungaev, răscoala așezămintelor militare nu ar fi însemnat totodată răscoala garnizoanei militare (XI).

Cu privire la starea reală a opiniei publice ruse din acele timpuri, A. N. Pîpin în lucrarea sa *Mișcarea socială în Rusia în timpul lui Alexandru I*, ed. a III-a, 1900, arată că organizarea unei lovituri de stat a frămîntat în afară de membrii organizației secrete, și mințile unei întregi pături sociale, și anume pe micii nobili care, după cum spune el, au fost denumiți și „curteni personali". Cum putem fi de acord cu cei care voind să facă reproșuri lui S. Știrbu, iau în mod arbitrar în locul termenului de „licinie dvoreani" termenul de „odnodvorți", în scopul de a dovedi că traducerea de mici nobili personali ar fi greșită? (XII). Pentru noi nu este o enigmă, așa cum pare să fie pentru tovarășii menționați, baza pe care se sprijină prof. Știrbu atunci cînd afirmă că aceștia așteptau cu nerăbdare o lovitură de stat (XIII). Această constatare a fost făcută încă din secolul trecut de A. N. Pîpin în lucrarea sus-menționată.

Cu privire la mișcarea decembristă mai avem de făcut cîteva precizări. Tovarășii sus-menționați pun în discuție data începerii Congresului de la Moscova al Uniunii Propășirii. Ei afirmă că nici nu se poate pune problema că Congresul s-ar fi început înainte de 1 ianuarie 1821. Or, Pestel, referindu-se cu precizie la frămîntările din preajma acestui eveniment, menționează că „în iarna anului 1820 spre 1821 a fost convocat Congresul de la Moscova"[1]. Întocmind raportul său imediat după congres, agentul provocator Gribovski, care a fost informator secret al autorităților țariste și care în același timp se găsea în conducerea centrală a organizației secrete, scrie că Congresul a avut loc „la sfîrșitul anului trecut și începutul anului curent"[2] adică la sfîrșitul anului 1820 și începutul anului 1821. Savanta sovietică M. V. Necikina explicînd această afirmație menționează că „întrucît cîțiva membrii au sosit înainte de anul nou, de aici datele despre sfîrșitul anului 1820"[3].

În aceasta privință pot fi luate în considerație și celelalte ipoteze, dintre care cea emisă de unii cercetători în legătură cu plecarea lui Turgheniev și Iakușkin, la Moscova, în vederea participării la Congres, dar considerăm ca lipsit de obiectivitate modul tovarășilor amintiți de a pune la îndoială afirmațiile prof. S. Știrbu (XIV). Ei omit să arate că sînt mai multe ipoteze în această privință și fac afirmații categorice conform cărora nici nu se poate pune problema ca Congresul de la Moscova să fi început înainte de ianuarie 1821.

Cu privire la data înființării Societății de Nord, în ultimul timp au fost făcute noi aprecieri. În cartea recenzată, autorul și-a însușit punctul de vedere expus de M. V. Necikina în lucrarea publicată în 1950: „În toamna anului 1822 a luat naștere Societatea de Nord a decembriștilor"[4]. În ultima sa lucrare, M. V. Necikina, făcînd unele precizări suplimentare, spune că Societatea de Nord încă din 1821 „a apărut sub forma a două embrioane existente în nord".[5]

Deosebirea dintre cele două date asupra înființării Societății de Nord se explică prin faptul că în 1821 ofițerii decembriști din regimentul de gardă au început să pună bazele noii organizații. Ca urmare însă a răzvrătirii regimentului de gardă Semionovski, unele regimente de gardă din Petersburg au fost scoase din oraș și trimise în guberniile apusene, ca o

---

[1] *Răscoala decembriștilor*, vol. IV, p. 108.
[2] I. Gh. Oxman, *Decembriștii. Fragmente de izvoare*, Moscova-Leningrad, 1926, p. 110.
[3] M. V. Necikina, *Mișcarea decembriștilor*, vol. I, Moscova 1955, p. 320.
[4] Idem, *Decembriștii*, Ed. Cartea rusă, 1950, p. 34.
[5] Idem, *Mișcarea decembriștilor*, vol. I, Moscova, 1955, p. 342.

www.dacoromanica.ro

măsură de pedeapsă și de prevedere din partea autorităților țariste. Ele au fost aduse în Petersburg după 15 luni, adică în vara anului 1822. De-abia după întoarcerea în Petersburg a ofițerilor acestor regimente, Societatea de Nord a putut să acționeze efectiv. Prin urmare, adevărul asupra înființării Societății de Nord este mai complex decît în felul cum el apare unora care se agață de o singură referire, fără să urmărească evoluția cercetărilor în această problemă (XV).

Autorul cărții uneori în mod justificat traduce nume de persoane din rușește în românește. De exemplu: referirea lui Pușkin la „Curajosul Feodor" (Vladimirescu), este menționată în carte prin utilizarea numelui românesc de Tudor. Găsim însă necorespunzătoare traducerea numelui de Nichita prin Nicolae. Astfel constatăm că atunci cînd autorul vorbește în mod incontestabil despre Nichita Muraviev, folosește numele de Nicolae. Sus-menționații cercetători cred însă că în mișcarea decembristă ar fi existat în afară de Nichita Muraviev și un oarecare Nicolae Muraviev. Or, în realitate, în rîndurile membrilor Societăților secrete, așa cum constatăm din indexul de persoane anexat la lucrarea lui M. V. Necikina, nu figurează nici un Nicolae Muraviev ca membru al Societăților secrete.

De asemenea, considerăm că explicația unor cuvinte străine (volost) de către autorul cărții ar fi trebuit să se facă la subsolul paginii și nu în text, sau măcar paranteza ar fi trebuit să se plaseze cu precizie, deoarece altfel se poate ajunge la înțelegerea deformată a ideii autorului.

Așa, de exemplu, în ultimele rînduri ale p. 49 a cărții, deși se vede clar că volostul este definit ca o unitate administrativă locală, într-o altă frază de la aceeași pagină din cauza parantezei plasată la un loc necorespunzător fără a ține seamă de cealaltă precizare, nu e clar că acolo se vorbește despre volosturile cele mai mici, cu toate că e evident că autorul afirmă că „în volosturile cele mai mici... pămîntul se împarte în două părți egale" (p. 49). Și în cazul de față, ca și în cel precedent, pentru a aduce precizări privitoare la carte e necesar să ne adresăm contextului întregii lucrări și nu unor fragmente izolate cum procedează din păcate cîte o dată în mod superficial criticii de mai sus (XVI—XVII).

Trebuie să menționăm faptul că după apariția cărții prof. S. Știrbu, în revista „Voprosî Istorii", nr. 10 din 1956, apărută în luna noiembrie, este pusă în discuție de către S. B. Ocun una din aprecierile lui M. V. Necikina însușită de autorul cărții discutate cu privire la „Societatea Slavilor Uniți". S. B. Ocun încearcă să combată teza că „Slavii Uniți" nu și-au putut închipui revoluția altfel decît o mișcare a maselor populare. Problema reprezintă un interes deosebit, deoarece împletirea unor principii ale revoluției militare cu principiul atragerii maselor la revoluție constituie o dovadă a caracterului mai înaintat al acelor mișcări care au adoptat o asemenea poziție. Această poziție este menționată de prof. S. Știrbu în privința răscoalei condusă de Tudor, ca o trăsătură specifică pentru mișcarea revoluționară din țara noastră. Argumentele invocate de S. B. Ocun ni se par neconvingătoare. El contestă valabilitatea izvoarelor „bine cunoscute sub numele de *Insemnările lui Gorbacevski*", pe motivul că ele au fost scrise sub forma de amintiri „la începutul perioadei 1840—1850" și de aceea „însemnările nu reflectă concepțiile membrilor Asociației Slavilor Uniți din perioada 1820—1830"[1]. În plus mai este invocat faptul că „trăsăturile tipice ale revoluționarismului nobiliar s-au manifestat în activitatea lor cu destulă claritate" [2].

Nu înțelegem de ce poate fi pusă la îndoială de exemplu veridicitatea afirmației decembristului Andreevici (membru al „Societății Slavilor Uniți") relatată de Gorbacevski: „cînd revoluția victorioasă a celor din sud va înainta înspre Petersburg, va fi neapărat necesar să

[1] S. B. Ocun, *M. V. Necikina: Dbijenie Dekabristov*, „Probleme de istorie", nr. 10, 1956, p. 248.
[2] *Ibidem*, p. 249.

www.dacoromanica.ro

se mobilizeze poporul" [1]. Oare numai pentru faptul că această mărturie a fost relatată cu un deceniu mai tîrziu? Sau pentru că principiul de a se apela la ajutorul maselor s-a împletit cu principiile revoluției militare, care s-au manifestat în practică într-o măsură mai mare? Doar se știe că în acele timpuri au fost foarte dese împletirile unor concepții diverse în ideologia mișcărilor revoluționare.

Avînd în vedere caracterul îndoielnic al argumentelor de mai sus, considerăm justificată poziția adoptată de prof. S. Știrbu de a prelua tezele savantei M. V. Necikina, și nu socotim că în cazul de față ar fi necesară revizuirea acestui punct de vedere numai pe baza argumentelor lui S. B. Ocun (XVIII).

Acad. prof. A. Oțetea respinge afirmațiile prof. S. Știrbu despre colaborarea decembriștilor cu eteriștii, recurgînd cu ironie la următoarea afirmație „și Orlov, Raievski și Pestel aveau să-și coordoneze acțiunea cu a eteriștilor din Țara Românească"[2]. Nu găsim fundamentată această poziție ironică a acad. prof. A. Oțetea. Ne sprijinim în părerile noastre pe tezele exprimate de savanta sovietică M. V. Necikina într-una din ultimele sale lucrări apărută în anul 1956. „Reamintim — scrie Necikina — că Alexandru Ipsilanti, conducătorul răscoalelor grecești, a fost în Chișinău vizitatorul permanent (*zavsegdataem*) al casei lui Orlov .. Ipsilanti cu colaboratorii săi deja a trecut peste Prut (granița Rusiei) și s-a pus în fruntea răscoalei grecești care a izbucnit înainte de aceasta. Cu o lună și ceva înainte de acest eveniment, Orlov, care l-a cunoscut pe Ipsilanti, a vorbit despre răscoala grecilor în proces de pregătire. Prin urmare nu este întîmplătoare referirea la necesitatea legării mișcării ruseți cu cea grecească în discursurile lui Orlov la Congresul din 1821 de la Moscova "[3].

E cazul să menționăm că în „Însemnările" sale, decembristul Iakușkin scrie: „m-a preocupat intenția de a pleca în Grecia"[4]. După cum rezultă din datele menționate în scrisorile sale, această intenție l-a preocupat spre sfîrșitul anului 1820 și pînă la începutul lui februarie 1821. Deci și Iakușkin a fost antrenat în pregătiea evenimentelor grecești la o dată care a premers cu cel puțin o lună și ceva izbucnirii răscoalei grecești — perioadă în care are loc Congresul de la Moscova al organizației secrete, la care Orlov a venit împreună cu Iakușkin din Basarabia. Tocmai cu această ocazie a vorbit Orlov despre pregătirea răscoalei grecești și a pledat în discursurile sale pentru „necesitatea coordonării mișcării ruseți cu cea grecească".

Din dovezile de mai sus se vede justețea tezei cunoscutei savante sovietice, care cercetează de 30 de ani această perioadă, despre existența unor legături incontestabile între decembriști și eteriști în pregătirea răscoalei. Dacă ținem seama de faptul că prof. S. Știrbu a prezentat, recent, noi dovezi în acest sens, citînd date documentare din lucrarea lui I. Filimon (care pînă în prezent n-au fost semnalate nici în lucrările istoricilor sovietici), respingerea acestor legături nu poate fi acceptată (XIX).

Avînd în vedere cele de mai sus, mi se pare cel puțin ciudat faptul că unii tovarăși încearcă să diminueze importața legăturilor dintre decembriști și eteriști, punînd în discuție faptul dacă Ipsilanti a trăit în casa lui Orlov sau a fost numai un vizitator permanent al acestei case (XX), cînd există dovezi incontestabile ale legăturilor organizatorice dintre aceste două mișcări.

Părerea acelorași tovarăși asupra inexactității afirmației că „singurii care nu au declarat nimic (la interogatoriul decembriștilor) au fost Pestel și Lunin" este de asemenea nesusținută. Nu numai din citatele reproduse în cartea prof. S. Știrbu, dar și din cele reproduse de M. V.

[1] I. Gorbacevki, *Insemnări*, în *Opere alese social-politice și filozofice ale decembriștilor*, vol. 3, Moscova, 1951, p. 85.

[2] „Studii", nr. 2, 1957, p. 210.

[3] M. V. Necikina, articol introductiv la lucrarea *Scrisorile lui M. F. Orlov către P. A. Viazemski. Moștenirea literară a decembriștilor*, cartea a II-a, Moscova, 1956, p. 17—18.

[4] *Insemnări, articole, scrisori ale decembristului I. D. Iakușkin*, Moscova, 1951, p. 236.

www.dacoromanica.ro

Necikina în lucrarea *Mișcarea decembriștilor*, vol. II, p. 397, rezultă netemeinicia acestei păreri (XXI). Pestel și Lunin adoptînd poziția eroică de a se mîndri, în declarațiile făcute, cu activitatea lor revoluționară, nu au divulgat pînă la sfîrșitul interogatoriului nici un nume. Prin această comportare, ei s-au distins chiar față de acei acuzați care au încercat un timp îndelungat să reziste presiunilor autorităților țariste și care numai la sfîrșitul interogatoriului au cedat de la poziția lor inițială. Desigur, aceasta nu înseamnă că aceștia din urmă n-au avut o comportare demnă de admirat.

Ultima problemă care trebuie să fie lămurită este legată de prezența lui Pestel la Chișinău la începutul răscoalei din 1821. În această problemă tovarășii menționați impută profesorului S. Știrbu că el ar afirma în mod inexact că misiunea lui Pestel la Chișinău era *oficială*. În ce măsură această obiecție nu are ca scop clarificarea rolului jucat de Pestel în desfășurarea evenimentelor din țara noastră, se vede din următorul fapt : încă din 1952 Gh. Haupt, într-un articol publicat în revista „Studii", nr. 4 și apoi în lucrarea sa editată în 1955, susține următoarele : „ipoteza lui S. Știrbu că misiunea lui Pestel *n-ar fi fost oficială* (subliniat de noi — *n.n.*) este contrazisă de fapte" [1]. Constatăm deci că acei tovarăși care se plasează pe un front comun în ceea ce privește diminuarea valorii lucrării prof. S. Știrbu nu au avut destulă bunăvoință să citească cu atenție lucrarea pentru a vedea cum este prezentată această problemă în carte. Ar fi mai firesc în cazul în care părerile criticilor sînt diametral opuse să se fi început o polemică între dînșii, sau măcar unul din cei care se plasează pe o poziție opusă, care ar coincide cu părerile lui S. Știrbu, să se declare de acord măcar în această problemă cu autorul cărții. În realitate tezele prof. S. Știrbu nu pot fi contrazise printr-o afirmație simplistă și unilaterală, de genul „misiunea lui Pestel a fost oficială" sau „nu a fost oficială". Nu numai explicația largă de la p. 210 a cărții recenzate, dar și cele relatate de M. V. Necikina în *Mișcarea decembriștilor*, vol. I, p. 338, arată clar următoarele : Cele trei vizite ale lui Pestel în Basarabia au fost legalizate prin delegații oficiale eliberate de autoritățile militare superioare. E firesc că un ofițer nu putea să săvîrșească o deplasare fără o justificare prin acte oficiale. Prezența sa oficială în Basarabia nu numai că n-a exclus, dar a facilitat activitatea sa cu un caracter nu numai neoficial, dar vădit conspirativ. Pestel a reușit cu iscusință să se folosească de calitatea sa oficială pentru îndeplinirea unor misiuni neoficiale.

„Cînd Pestel în rapoartele sale a susținut cu înflăcărare necesitatea de a porni în ajutorul Greciei răsculate, el a lucrat în condițiile unei alternative foarte riguroase : sau amestecul Rusiei în răscoala grecească, sau în cea din Piemont... Insistînd în rapoartele sale asupra amestecului în chestiunile grecești, Pestel a sustras țarismul de la intervenția în Piemont. Alternativa menționată a fost forța primordială care a condus pana lui Pestel de a întocmi rapoartele sale despre răscoala grecească și de a insista asupra necesității intervenției armate a Rusiei în folosul Greciei" [2].

Ținînd seama de cele de mai sus noi am putea imputa prof S. Știrbu că a dezvăluit numai parțial inițiativa curajoasă a lui Pestel de a servi prin activitatea sa conspirativă, desfășurată sub acoperirea calității sale oficiale, cauzele revoluției dinafara hotarelor Rusiei.

E clar că nu numai pentru răsculații din Țara Românească sau Grecia, dar și pentru cei din Piemont, acțiunea lui Pestel a fost de folos. De aceea, ni se pare ciudat de a se pune întrebarea pe ce bază afirmă prof. S. Știrbu că Pestel a inițiat și organizat sprijinirea răscoalei din țara noastră (XXII). În loc de a pune asemenea întrebări, ar fi fost mai utilă

[1] Gh. Haupt, *Din istoricul legăturilor revoluționare romîno-ruse, 1849—1881*, Ed. Acad. R.P.R., 1955 p. 72.

[2] M. V. Necikina, *Mișcarea decembriștilor*, vol. I, Moscova, p. 338—339.

www.dacoromanica.ro

punerea în discuție a noilor documente descoperite în arhivele sovietice, în legătură cu activitatea lui Pestel.

Cu părere de rău am constatat, însă, că în articolul semnat de Acad. prof. A. Oțetea în revista „Contemporanul", nr. 4, 1957 (25 ian.) nu sînt deloc menționate asemenea documente. În schimb, în acest articol sînt menționate curioasele sondaje ale tov. S. Vianu despre care autorul spune următoaele:

„Printr-un simplu sondaj, tov. Vianu a găsit o scrisoare a lui D. Cantemir din 1772 (scrisă probabil de același Cantemir la aproape 50 ani după moartea sa ! ! !) către ambasadroul Rusiei la Paris". Nu mai mică este mirarea noastră față de probitatea științifică de care dă dovadă semnatarul articolului față de un fapt care, fără să aibă semnificație istorică, totuși reprezintă un adevăr incontestabil. E vorba de următoarele: În revista „Voprosî Istorii", nr. 3, 1957, p. 217, la rubrica „Cronică", se semnalează că „în decursul lunilor noiembrie și decembrie 1956 la Moscova a fost găzduit grupul istoricilor romîni format din Acad. A. Oțetea și profesorii S. Știrbu și S. Vianu". Or, în articolul menționat din „Contemporanul", Acad. prof. A. Oțetea trece în mod ostentativ sub tăcere prezența prof. S. Știrbu la Moscova, scriind următoarele: „Însărcinat de Academia R. P. R. împreună cu tov. conf. S. Vianu să cercetez în arhivele din Moscova materialul documentar relativ la răscoala din 1821, am lucrat 6 săptămîni"...

Această ostentație în informarea cinstită a cititorilor și a celorlalți cercetători, ne dă dovada unui subiectivism exagerat și dăunător din partea autorului și în tot cazul ne permite să tragem concluziile cele mai juste, din recenzia tov. Acad. Oțetea, asupra adevăratei valori a criticilor d-sale.

Fără a avea pretenția a epuiza complexul de probleme care pot fi discutate în legătură cu situația internațională din perioada răscoalei din 1821, presupunem că intervenția noastră va aduce o modestă contribuție la clarificarea acestor probleme și ne exprimăm speranța că această discuție va stimula și pe alți tovarăși să-și spună cuvîntul cu mai mult curaj și independență asupra poblemelor legate de răscoala din 1821.

În încheiere, subliniem că obiecțiile, la adresa acestui capitol, ale tovarășilor sus-menționați, printre care găsim și pe tovarășul S. Vianu, obiecții semnalate de noi cu cifre romane I—XXII), nu rezistă unei analize științifice. Socotim că nu numărul obiecțiilor, ci valabilitatea lor științifică poate contribui la lămurirea problemelor puse în discuții.

N. Huscariu
Șef adj. al cat. de Ist. universală a Acad. militare politice „Gh. Gheorghiu-Dej".

D. Rozenzweig
Lector la Catedra de Ist. universală a Univ. „C. I. Parhon".

Gh. Diaconu
Aspirant, specializare istorie universală, perioada modernă și contemporană.

S. Safta
Lector la Catedra de istorie a Inst. de științe sociale de pe lîngă C.C. al P.M.R.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

NOTĂ

În legătură cu polemica purtată în nr. 2 şi 3, an. X, 1957, ale revistei „Studii", în jurul unor lucrări privind răscoala din 1821, Subsecţia de Ştiinţe istorice a Academiei R. P. R. socoteşte necesar să facă următoarele precizări:

1. Subsecţia de Ştiinţe istorice nu-şi însuşeşte în întregime concluziile şi unele metode de analiză cuprinse în lucrarea tov. S. Ştirbu.

2. Consideră că recenzia critică din partea tov. acad. A. Oţetea era utilă şi putea să constituie un real ajutor pentru S. Ştirbu. Nu este în schimb de acord cu tonul şi caracterul subiectiv al polemicii din recenzia tov. acad. A. Oţetea.

De asemenea, Subsecţia socoteşte că elemente subiective se găsesc şi în răspunsul tov. S. Ştirbu.

3. Recomandă stăruitor cercetătorilor din domeniul ştiinţei istorice să desfăşoare o largă luptă de opinii pentru lămurirea problemelor de istorie, la un înalt nivel principial, folosind din plin recomandările ziarului „Scînteia", organul C. C. al P. M. R. şi al revistei „Lupta de clasă", organ teoretic şi politic al C. C. al P. M. R.

4. Subsecţia de Ştiinţe istorice a Academiei R. P. R. consideră că literatura istorică publicată pînă azi în legătură cu răscoala populară de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu din 1821, nu a lămurit pe deplin de pe poziţii marxist-leniniste multiplele aspecte şi probleme ale acestei mari mişcări sociale şi naţionale, şi socoteşte utilă deschiderea unei dezbateri ştiinţifice, în coloanele revistelor de specialitate, cuprivire la acest important eveniment din istoria poporului nostru.

Subsecţia de Ştiinţe istorice a Academiei R. P. R.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

STUDII
Revistă de istorie
Anul X, nr. 4, 1957

DIN PARTEA COMITETULUI DE REDACȚIE

ÎN LEGĂTURĂ CU DISCUȚIA PRIVITOARE LA CARTEA TOV. S. ȘTIRBU: „RĂSCOALA DIN 1821 ȘI LEGĂTURILE EI CU EVENIMENTELE INTERNAȚIONALE"

Ținta științei istorice este să ajungă la cunoașterea și explicarea legilor dezvoltării societății, în vederea aplicării lor pentru a ajuta mersul progresiv al societății, victoria comunismului. Materialismul istoric a ajuns să stabilească legile și principiile pe baza cărora se dezvoltă societatea omenească pentru cunoașterea modului cum aceste legi și principii își găsesc aplicarea în diferitele manifestări ale fenomenelor istorice concrete. Însușirea teoriei marxist-leniniste nu dispensează pe istoric de însușirea faptelor istorice și de cercetarea legăturilor lor. Fenomenele istorice fiind complexe, cercetarea în domeniul științei istorice necesită multă răbdare și verificarea minuțioasă a datelor. Informațiile ce ni se pun la dispoziție de izvoare sînt adesea contradictorii și de valoare diferită, ceea ce face ca utilizarea lor să fie posibilă numai prin desăvîrșita stăpînire critică a tuturor datelor problemei cercetate, întemeiată pe înțelegerea în linii mari a întregului proces istoric mondial, în cadrul căruia se desfășoară fenomenul studiat. Orice problemă de istorie este susceptibilă, într-o măsură mai mare sau mai mică, de o nouă prezentare pe baza cunoașterii unor noi date și a unei interpretări teoretice mai adînci, devenită posibilă în urma desvoltării generale a științei. Istoricii trebuie să se aștepte în mod firesc ca lucrările lor să fie supuse, mai curînd sau mai tîrziu, discuției specialiștilor fără de garanția cărora ele nu pot fi acceptate de largul cerc al cercetătorilor și de întregul public de cititori. Fără o dezbatere temeinică, critică, a oricărei lucrări, știința istorică riscă să-și încetinească procesul și să-și șubrezească baza metodologică. S-ar ajunge la dogmatism, și în consecință la lîncezeala științei.

Dacă critica lucrărilor de istorie este necesară, ea trebuie să fie însă obiectivă și principială, să scoată în evidență contribuția, oricît de modestă, adusă la dezvoltarea cunoașterii problemei și să vegheze ca concepția materialistă și dialectică a istoriei să lumineze materialul tratat și regulile tehnice ale științei istorice să fie respectate. În discutarea critică a unei lucrări trebuie înlăturate polemicile izvorîte din motive subiective, care nu pot ajuta în niciun fel la clarificarea problemei. Scopul criticii nu este de a denigra nici de a proslăvi, ci de a evidenția ceea ce este valoros și de a elimina „monstruozitățile științifice", cum cerea „Contemporanul", organul mișcării muncitorești de acum trei sferturi de veac.

Cărții tov. S. Știrbu, membru al Comitetului nostru de redacție, *Răscoala din 1821 și legăturile ei cu evenimentele internaționale*, tov. A. Otetea, redactor responsabil al revistei „Studii", i-a făcut în nr. 2 din 1957, o recenzie intitulată *O nouă istorie a mișcării din 1821*, care a tras după

www.dacoromanica.ro

sine un lung răspuns al autorului cărții, intitulat *Recenzie unei pretinse recenzii*, publicată în nr. 3 al acestei reviste. Recenzia și răspunsul au provocat comentarii vii atît prin conținutul lor cît și prin felul de a expune argumentele în rîndurile acelora ce se interesează de mersul muncii în științele istorice din țara noastră. Comitetul de redacție al revistei „Studii", dat fiind întorsătura nedorită pe care a luat-o polemica, crede necesar să tragă o concluzie pentru a da apoi posibilitatea discutării în coloanele revistei nu a cărții respective, ci a problemelor privitoare la răscoala din 1821.

Recenzia tov. A. Oțetea, luată în întregimea ei, constituie metodologic o punere la punct a unor greșeli cuprinse în cartea semnată de tov. S. Știrbu, referitor la evenimentele anului 1821. Ea arată înainte de toate că tov. S. Știrbu n-a cunoscut în mod satisfăcător datele esențiale ale problemelor puse de istoria țării noastre și de istoria Europei în primul sfert al sec. XIX. Privită din punctul de vedere al interesului pentru dezvoltarea creatoare a muncii științifice, recenzia tov. A. Oțetea constituie o chemare la observarea strictă a regulilor metodei științifice în domeniul istoriei. E regretabil însă că tov. A. Oțetea nu a delimitat partea de erori indiscutabile făcute de tov. S. Știrbu de partea cuprinzînd afirmații care sînt numai discutabile. Iar tonul unor fraze de la sfîrșitul recenziei și termenii folosiți lasă impresia că și resentimente personale, l-ar fi determinat pe recenzent să privească cu asprime cartea.

În răspunsul său publicat în „Studii" nr. 3 din 1957, tov. S. Știrbu nu dovedește intenția de a-și însuși observațiile critice întemeiate, ci caută să-și apere mai departe poziția sa personală. Întrebuințînd de asemenea un limbaj violent, și încercînd să se erijeze în singur interpret marxist-leninist al materiei, d-sa evită în realitate să răspundă la obiecțiile ce i s-au adus, fie ocolind chestiunea, fie introducînd în discuție chestiuni străine, fie răstălmăcind obiectul criticii ce i se aduce.

Tov. S. Știrbu afirmă în schimb în chip gratuit că tov. A. Oțetea n-ar fi urmărit „scopuri științifice" în recenzia sa. Socotim că tov. A. Oțetea face în recenzie constatări exacte, țintește la clarificarea problemei și apără pozițiile metodologice juste ale științei istorice.

Comitetul de redacție, socotește polemica asupra cărții tov. S. Știrbu încheiată.

După publicarea recenziei pregătite de colectivul Institutului de istorie al Academiei R.P.R., care se ocupă cu editarea documentelor din vremea răscoalei populare de la 1821, deschidem o dezbatere științifică cu privire la fondul însuși al problemelor legate de această răscoală.

www.dacoromanica.ro

GH. MATEI, Răsunetul internaţional al răscoalei ţăranilor din 1907.—E.S.P.L., 1957.

Cu prilejul aniversării semi-centenarului răscoalelor din 1907, a apărut în Editura de stat pentru literatură politică lucrarea : „Răsunetul internaţional al răscoalei ţăranilor din 1907" de Gh. Matei. Efortul autorului de a aduce lumină într-o problemă — pînă de curînd netratată — a istoriei evenimentelor revoluţionare din 1907, este cu atît mai meritoriu cu cît specificul temei abordate lăsa să se întrevadă din capul locului dificultăţi serioase în procurarea documentării necesare. Din punctul de vedere al noutăţii informaţiei istorice — mai ales în capitolul referitor la răsunetul răscoalelor în mişcarea muncitorească internaţională — lucrarea este utilă reprezentînd o contribuţie necesară pentru studierea ulterioară a perioadei şi problemei respective. Se cuvine a fi menţionate îndeosebi documentele provenind din Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., care cuprind informaţii preţioase pentru cercetarea ecoului răscoalelor din 1907 în Rusia ţaristă şi în general pentru determinarea poziţiei autorităţilor şi diplomaţiei ţariste faţă de evenimentele din Romînia.

În general lucrarea oglindeşte un efort de documentare apreciabil care constituie principala ei latură pozitivă.

A fost dus pînă la capăt acest efort, în sensul unei documentări ample, multilaterale şi cît mai complete asupra problemei tratate? A reuşit autorul să înfăţişeze realitatea istorică, dacă nu în ansamblu cel puţin în liniile ei esenţiale?

Autorul a strîns un material bogat, dar nu complet, lucrarea avînd goluri serioase, care se resimt puternic în interpretare.

Cum re ese din documentele publicate de autor, răscoalele din 1907 au avut un larg ecou în mişcarea revoluţionară şi în masele populare de peste hotare şi subliniere acestui aspect constituie o parte pozitivă a lucrării.

Dar autorul subapreciază în mod vădit un aspect, cel puţin la fel de important : complicaţiile internaţionale, politico-diplomatice ale regimului capitalist-moşieresc din Romînia provocate de răscoale.

Autorul prezintă poziţia cercurilor conducătoare din diferite state europene faţă de răscoalele din Romînia, mai mult prin prisma solidarităţii de clasă dintre reacţiunea internaţională şi clasele dominante din Romînia. Autorul insistă mult asupra acestui aspect, menţionînd diferite lucrări de poziţie de peste hotare în sprijinul forţelor contrarevoluţionare din Romînia. Sînt citate fapte în legătură cu problema intervenţiei armate austro-ungare, cu cererile imperioase adresate guvernului romîn pentru protecţia bunurilor aparţinînd supuşilor străini, cu neliniştea claselor stăpînitoare din ţările vecine faţă de o eventuală extindere a răscoalelor peste hotare etc. Sînt însă aspecte esenţiale al problemei pe care autorul nu le tratează, ci doar le aminteşte fugar şi fragmentar.

Din lucrare fie că lipsesc, fie că nu sînt conturate precis unele idei principale fără de care este absolut imposibilă înţelegerea clară a răsunetului răscoalelor în sînul claselor stăpînitoare din diferite ţări europene. Din lucrare rezultă îngrijorarea reacţiunii europene pe de o parte pentru aprinderea focarului revoluţionar din Romînia şi pe de altă parte grija capitaliştilor străini pentru soarta investiţiilor şi afacerilor lor de la noi. Se afirmă de asemenea că Austro-Ungaria urmărea prin intervenţia militară, nu numai zdrobirea unei periculoase şi contagioase mişcări revoluţionare din vecinătatea graniţelor sale, ci şi consolidarea poziţiilor ei în întregul sud-est european. Dar nu se arată cum au privit clasele stăpînitoare din Romînia, ecoul produs peste hotare de răscoale?

Cine parcurge corespondenţa purtată între guvernul romîn şi acreditaţii săi diplo-

www.dacoromanica.ro

matici din capitalele europene, va desprinde dintr-însa străbătînd ca un fir roșu principal serioasa îngrijorare și chiar alarma cercurilor conducătoare românești față de perspectivele pentru viitor ale creditului și legăturilor economice ale României peste granițe.

În perioada răscoalelor au început să se facă auzite peste hotare nu numai îndemnuri la reprimare, ci și reproșuri aducînd avertismente la adresa guvernanților români: un ziar italian nu pregeta să declare deschis că serbările jubiliare din 1906 au fost o înșelăciune, o fațadă strălucitoare care ascundea un regim șubred incapabil să garanteze siguranța investițiilor și creditelor plasate în România de capitaliștii străini.

În asemenea avertismente dar mai ales în teama ca ele să nu fie urmate de fapte concrete, trebuie căutată explicația unui șir întreg de manifestări ale vîrfurilor conducătoare din România din perioada propriu-zisă ca și din cea imediat posterioară a răscoalelor. Din aceste manifestări putem cita de pildă, încercarea de a dezminți — inițial — însăși existența unor răscoale, apoi severa cenzură exercitată de însuși primul ministru D. A. Sturdza asupra corespondenților străini, mituirea unor directori de ziare din Viena și Cernăuți pentru ca aceștia să înceteze campania ostilă regimului din România etc.

În arhiva Ministerului Afacerilor Externe se află de exemplu un bogat material documentar — rapoartele lui C. Kogălniceanu, consulul român la Cernăuți — din care rezultă că știrile alarmante ce veneau din România a creat peste hotare o atmosferă ostilă nu numai țărănimii, ci și guvernanților români, atmosferă în care acționau diferiți factori: guvernul imperial austro-ungar, marea finanță, curentele sioniste și obișnuiții pescuitori în ape tulburi: ziariști, samsari, speculanți de bursă. Toți acești factori, din motive felurite, dar în general de pe aceleași poziții de clasă se străduiau să creeze în opinia publică europeană o imagine cît mai deformată asupra evenimentelor din România, ignorînd caracterul social al răscoalelor și prezentîndu-le în mod fals ca mișcări antisemite. Ceea ce-i irita însă și mai mult pe guvernanții români erau pronosticurile sumbre și dezvăluirea în fața întregei Europe a unor aspecte sociale și economice, care nu erau prea departe de adevăr.

De aci campania de contrapropagandă a guvernului Sturdza care a îmbrăcat cele mai variate forme;

Zarva pe tema instigatorilor autohtoni și străini, informațiile inventate despre descoperirea unor conspirații (de regulă cu sediu în străinătate) și chiar arestarea lui Vasile Kogălniceanu și Al. Vălescu care — așa cum dădea de înțeles C. Mille mai tîrziu — a fost efectuată pentru traducerea în viață a lozincii conspirative ce circula pe atunci în culisele cele mai ascunse ale politicii românești: „Ne trebuie pentru străinătate instigatori".

Unele din problemele acestea sînt amintite în lucrare însă într-un asemenea context și într-o asemenea interpretare, încît imaginea globală pe care o căpătăm după lectura capitolului respectiv este incompletă, trunchiată, fragmentată și — în consecință — serios denaturată.

★

Selecționarea și clasarea materialului faptic pe probleme și categorii de probleme, ridică serioase obiecții. Mă refer îndeosebi la titlul și conținutul capitolului III: „Poziția unor cercuri burghezo-democrate și burghezo-liberale pe peste hotare față de răscoală". Parcurgerea acestui capitol produce mari nedumeriri. Capitolul cuprinde în esență diferite luări de poziții ale ziarelor străine în care se recunoștea mizeria și exploatarea care a determinat pe țăranul român să se răscoale și se incriminau ororile represiunii; în general dezvăluiri defavorabile claselor stăpînitoare din România. Autorul nu arată care din aceste luări de poziție sînt ale cercurilor burghezo-democratice și care ale cercurilor burghezo-liberale. Nu se specifică nici care anume din ziarele citate exprimă curentele social-politice respective. În realitate singurul criteriu care tinde să justifice titlul capitolului sînt citatele care dezvăluie adevăruri favorabile țărănimii române. În general, principiul adoptat de autor în selecționarea luărilor de poziție pare a fi următorul: dacă acestea sînt favorabile guvernanților români, atunci ziarul reprezintă punctul de vedere al reacțiunii din țara respectivă, iar dacă sînt defavorabile atunci ele exprimă poziția unor curente burghezo-liberale și burghezo-democratice (delimitarea între aceste curente fiind lăsată la libera alegere a cititorului). E inutil a mai demonstra că o asemenea metodă nu poate rezista criticii. Puține sînt exemplele în istorie cînd un organ de presă reacționar a luat — fie silit, fie din anumite interese tactice — atitudini diametral opuse de la o zi la alta? Nu abundă oare istoria de momente în care reacțiunea este forțată de împrejurări să dezvăluie anumite realități defavorabile ei? Dar nici nu este nevoie să facem apel la experiența istorică; fiindcă chiar autorul își infirmă metoda, folosind de pildă citate din „Times" și „Le Temps" (care nu erau nici liberale nici demo-

www.dacoromanica.ro

cratice ci declarate chiar de autor drept reacționare) atît la capitolul III cît și la capitolul II (Reacțiunea internațională împotriva răscoalei din 1907)! Însuși autorul relatează că ziarele străine, de pildă cele italiene, și-au schimbat tonul spre sfîrșitul răscoalelor.

Care din ele fuseseră consecvente pe linia dezvăluirii adevărului de la început pînă la sfîrșit, pentru a îndreptăți — după criteriul autorului — categorisirea lor în organe ale cercurilor burghezo-liberale și burghezo-democratice? Pe cine reprezenta în realitate — „Corriere della sera", „Zeit", „Secolo" și altele menționate în acest capitol?

Care a fost poziția *oficioaselor* — recunoscute ca atare — ale partidelor sau curentelor burghezo-democratice și burghezo-liberale din țările europene?

Lucrarea nu răspunde la aceste justificate nedumeriri, lăsînd pe cititorul neinițiat să creadă că „Frankfurter Zeitung" sau „Corriere della sera" reprezentau într-adevăr puncte de vedere și curente democratice.

*

Uneori autorul este serios preocupat de a lua atitudine critică față de materialul brut, atitudine ce se manifestă deseori prin note foarte ascuțite.

Dar autorul nu este consecvent: cînd informația pare că slujește tezelor sale, atunci îi acordă încrederea cu o surprinzătoare ușurință. E adevărat că uneori încrederea exagerată față de unele fapte — chiar și singulare — este acordată oarecum forțat pentru a se suplini goluri substanțiale de documentare.

La pagina 15 de pildă, se declară foarte categoric că în preziua răscoalelor din 1907 domnea în sînul claselor dominante din Romînia o „atmosferă de auto-liniștire", de ignorare a stării de spirit revoluționare a țărănimii. Autorul ilustrează această teză citînd o declarație a lui D. Sturdza din ajunul răscoalelor despre „răbdarea" țăranului romîn. Este în parte adevărat că *momentul* izbucnirii răscoalelor a fost pentru mulți reprezentanți ai claselor stăpînitoare — deși nu pentru toți[1] — o surpriză. Dar că aceștia ignorează primejdia unor răscoale țărănești e o afirmație mai mult decît hazardată. De la 1888 și pînă la 1907 fuseseră relativ puțini și răzleți anii fără răscoale țărănești, răscoale de intensitate și amploare variabilă dar care fuseseră suficiente pentru a dobîndi caracterul unor simptome extrem de amenințătoare. Și apoi întreaga literatură social-economică apărută în perioada anterioară răscoalelor, nu reprezintă oare oglinda fidelă a unei atmosfere de un caracter absolut contrariu celui afirmat de autor? E necesar oare să mai amintim aci despre miile de articole pe tema mereu nerezolvatei și primejdioasei „chestiuni țărănești" care au umplut coloanele presei romîne de toate nuanțele și de toate orientările la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului nostru? Să mai relevăm oare faptul că cele mai mari lucrări despre problema agrară — de pildă lucrările lui Spiru Haret, Vasile Kogălniceanu, G. D. Creangă, Constantin Garoflid, Radu Rosetti, Al. Xenopol ca să nu-i alegem decît pe aceștia din zeci de autori — au fost fie terminate și publicate în ajunul răscoalelor, fie scrise în cea mai mare parte (vezi de pildă Radu Rosetti, „Pentru ce s-au răsculat țăranii") înainte ca țăranii să se răscoale?

Se pot da și alte asemenea exemple care dovedesc în chip concludent că autorul greșește atunci cînd acordă credit unei informații singulare. Cuvintele lui Sturdza — izvorîte poate tocmai din dorința de a atenua în mod conștient atmosfera încărcată — sînt cu totul insuficiente pentru a infirma dovezile enumerate mai sus. Realitatea istorică este indiscutabil *alta* decît cea rezultînd din teza autorului.

Dacă în cazul de mai sus autorul a acordat o încredere nemeritată unei singure informații, sînt însă cazuri mult mai numeroase cînd el devine foarte circumspect, mergînd pînă la rezerva totală față de un material faptic bogat și prețios.

La sfîrșitul lucrării — spre exemplu — sînt publicate documente aflate în Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., din Arhiva Ministerului Afacerilor Externe și din Fondul D. Sturdza de la Secția manuscrise a Bibliotecii Academiei R.P.R., precum și diferite extrase din materialele edite autohtone și străine. În cele 100 de pagini care cuprind documentele din arhive și extrasele din tipărituri, este adunat un material foarte prețios care — numai el — ar fi permis o interpretare mai aprofundată decît cea din lucrarea recenzată. Dar multe din informațiile cuprinse în documentele din anexă nu sînt folosite de loc sau nu sînt folosite pe deplin în lucrarea de interpretare din prima jumătate a cărții. Este de pildă inexplicabil pentru ce autorul nu a tratat

[1] Take Ionescu, își exprimase temeri în acest sens cu cîteva săptămîni înainte față de Kiderlen Wächter, ministrul Germaniei la București și față de prințul Schönburg, reprezentantul diplomatic al Austro-Ungariei care chiar relatează faptul.

www.dacoromanica.ro

pe larg în lucrare problemele cuprinse în raportul Consulului imperial rus Brunner de la Iași (p. 126—129). Din tot acest raport, autorul nu a ales decît un citat — și acesta trunchiat — în care se arată influența primei revoluții ruse asupra evenimentelor din Romînia. Dar Brunner face în legătură cu această idee o serie de considerațiuni asupra caracterului răscoalelor din Romînia, a cauzelor acestora, a modului cum s-au îmbinat curentele ideologice autohtone cu cele dinafară în pregătirea climatului revoluționar. Firește că cele relatate de Brunner trebuie examinate cu circumspecția cuvenită față de un diplomat țarist; dar ele nu pot fi în niciun caz ocolite.

Lucrarea respectivă oferea un bun prilej pentru o tratare justă, științifică a problemei influenței primei revoluții ruse asupra Romîniei. La un moment dat autorul declară: „Din cele arătate mai sus referitor la influența răscoalei țăranilor din Romînia peste hotare se desprinde că ea se încadrează într-un ansamblu de corelații și interacțiuni ale mișcărilor revoluționare din diversele țări, mișcări avînd la bază condițiile proprii ale fiecărei țări și înrîurirea exercitată asupra tuturor de către revoluția rusă din anii 1905—1907" (p. 33).

Din lucrare nu rezultă însă că autorul a tratat înrîurirea revoluției ruse; această înrîurire nu este dovedită prin fapte, ci se mărginește — cu excepția citatului din raportul lui Brunner și a altor cîtorva mențiuni — la formule declarative generale.

Conținutul unora din documente a fost într-un fel sau altul citat în lucrarea de interpretare. Dar — cum am spus — sînt destule documente de arhivă și extrase din materialul edit care nu sînt decît amintite în lucrare și în care apar tot felul de exagerări care nu pot rămîne fără răspuns. Autorul nu a folosit integral și nu a analizat temeinic în lucrare documentele publicate la sfîrșit. Acest lucru constituie o serioasă greșeală. Dar această greșeală putea fi întrucîtva reparată dacă documentele aveau — separat — un studiu introductiv, — unde, între altele, autorul să fi avertizat pe cititor asupra unor afirmații care dezorientează pe cei care nu cunosc îndeaproape perioada respectivă. Se tac afirmații care nu corespund realității istorice: de pildă că răsculații din Moldova „ard orașe" (p. 109, 110); că lîngă Iași trupele ar fi omorît un general și că s-a încins o luptă între soldați, în care patru sute dintre ei au căzut (p. 207), etc.

Atitudinea contradictorie față de izvorul istoric este perfect ilustrată prin exemplele de mai jos.

De pildă, la paginile 13—14 din lucrare citim: „Pentru a înăbuși sentimentul de demnitate al poporului și dorința lui de libertate, pentru a-l face să suporte exploatarea claselor stăpînitoare istoricii burghezi au ascuns frămîntările și luptele maselor muncitoare. N. Iorga, spre exemplu, afirma că țăranul romîn, bucuros să scape de răspunderea socială a unui om liber „.. se lăsa îngenunchiat, înlănțuit, înjugat, șoptind ... o rugăciune de ușurare". Autorul indică sursa: „N. Iorga, *Constatări istorice cu privire la viața agrară a romînilor*, Buc., 1908, p. 27".

Într-adevăr la p. 27 din lucrare se găsesc cuvintele citate. Dar ele figurează într-un capitol intitulat ... „Criza financiară din veacul al XVI-lea" în care Iorga tratează procesul de decădere a țărănimii libere în perioada de subjugare otomană a Moldovei, unde după opiniile sale acest proces a fost mai lent decît în Țara Romînească. Ideea dezvoltată de Iorga este cuprinsă în citatul următor:

„Avem a face mai ales cu o încetă decădere, în care nu se află nimic din solemnitatea catastrofelor tragice. Omul liber, plugarul cu viața proprie se încovoaie pe încetul supt o sarcină care nu l strivește de odată. Și marea proprietate nu intervine determinant și brusc, pecetluind ruina celeilalte forme de stăpînire a pămîntului și ea *amestecă* (subliniat în text) lucrurile tot mai mult în sensul unei confuzii folositoare pentru dînsa, fără ca țăranul, îngustat tot mai tare, să opuie vre-o împotrivire. Bucuros să scape de datorie, de urmărire, de împilare, de răspundere socială și de prigonire administrativă, gata să părăsească rolul, greu de susținut al unui element neatîrnat în viața statului, vitreg fără vina lui el se lasă îngenunchiat, înjugat, înlănțuit șoptind în locul blestemului ce-am aștepta, mai curînd o rugăciune de ușurare. Mîndru de libertatea sa în vremile fără Domnie, sprijinitor vajnic și neobosit al Domniei luptătoare, el era numai un susținător scîrbit și adînc dezgustat al Domniei vasale, ce atîrna de orice voie și de orice volnicie a turcilor".

Tezele de mai sus referitoare la *situația din veacul XVI* pot fi discutate dar din citatul respectiv se desprinde totuși o imagine mult modificată în comparație cu aceea ce se degaja din fraza (și ea trunchiată) pe care autorul o folosește într-o lucrare despre țărănimea romînă *din veacul XX*. Nu e aici locul pentru a dezvolta concepția și poziția lui N. Iorga ca istoric și om politic. Dar trebuie totuși spus deschis că un asemenea procedeu ca cel folosit de autor în lucrarea sa, deservește cauza reconsiderării critice, de pe

www.dacoromanica.ro

poziţii marxiste, a unei figuri atît de proeminente a istoriografiei romîne burgheze din perioada *istorică* a dezvoltării capitaliste a Romîniei, cum a fost aceea a lui Nicolae Iorga. Nu este suficientă şi nici onorabilă folosirea unor citate trunchiate, pentru determinarea concepţiei şi poziţiei lui de clasă. De altfel autorul dă dovadă de o surprinzătoare inconsecvenţă; în cuprinsul aceleiaşi lucrări el îşi însuşeşte fără rezervă dar tot la maniera trunchierii, o teză greşită, a *omului politic* Nicolae Iorga.

Ne referim la pasajul din lucrare în care este descrisă participarea răsculaţilor bulgari la mişcarea revoluţionară din Romînia. Autorul apelează pentru susţinerea tezei sale la două menţiuni: una provenind din revista „Neamul Romînesc" (anul I, nr. 90 din 18 martie 1907, p. 604) şi o alta cuprinsă într-un raport diplomatic al reprezentantului diplomatic al Romîniei la Constantinopol, I. Papiniu, adresat guvernului de la Bucureşti (Arh. Min. Af. Ext., dos. NR. 12/1907, vol. I).

Aceste două mărturii sînt considerate — după cît se pare, suficiente pentru a îndreptăţi următoarea concluzie importantă şi plină de greutate:

„Acţiunile comune romîno-bulgare în frămîntatele zile ale primăverii lui 1907 în unele regiuni romîneşti din apropierea Dunării, precum şi încercările popoarelor balcanice de a uni lupta lor pentru scuturarea definitivă a jugului turcesc multisecular cu marea luptă socială a ţărănimii romîne se înscriu în îndelungata tradiţie de luptă comună a popoarelor din această parte a lumii pentru libertate şi progres".

Autorul îşi asumă deci serioasa răspundere de a-şi însuşi fără rezerve informaţia din „Neamul Romînesc" şi cea din raportul lui I. Papiniu şi de a susţine în consecinţă:

a) că regiunile dunărene ale Romîniei au cunoscut prezenţa a 4—5000 de răsculaţi veniţi din Bulgaria.

b) că răscoalele din Romînia se încadrau sau urmau să se încadreze în mişcarea generală de eliberare a popoarelor balcanice— mişcarea eterogenă cuprinzînd curente şi grupări atît de felurite şi cu ţeluri atît de variate cum erau socialiştii bulgari, mişcarea iredentistă macedoneană, radicalii din Serbia.

c) că deci am asistat la o încercare de a se uni o mişcare de eliberare *naţională* şi parţial socială a popoarelor care nu scuturaseră încă jugul turcesc, cu mişcarea revoluţionară a ţărănimii romîne al cărei caracter *social* este astăzi bine stabilit.

d) că ţăranii răsculaţi (sau — poate numai capii de răscoală) din regiunile romîne sud-dunărene au avut în prealabil legături cu socialiştii din Bulgaria, cu comitetele macedonene din Constantinopol, Adrianopol şi Salonic şi cu radicalii sîrbi. Decurge logic de aci că — dacă nu în toată Romînia — cel puţin în judeţele limitrofe Dunării — nu am avut de a face cu o mişcare spontană, stihinică aşa cum ştiam pînă acum, ci cu o mişcare dinainte pregătită, *organizată* şi — cel puţin după dorinţa organizatorilor ei din munţii Macedoniei — sincronizată cu acţiunile revoluţionare ale popoarelor balcanice dinăuntrul şi din afara graniţelor de atunci ale imperiului sultanilor.

Dintr-o singură pagină de text se desprind aşadar concluzii tulburătoare prin noutatea şi grandoarea lor şi care — în cazul cînd se dovedesc fondate — sînt de natură să modifice substanţial concluziile cercetătorului istoric al epocii şi al evenimentelor dramatice din 1907! Am avut deci de-a face — după afirmaţiile Marelui Vizir — nici mai mult nici mai puţin decît cu încercarea unei revolte generale în Balcani, cu acţiuni conspirative şi de masă, şi — forţînd puţin nota — cu o iminentă aprindere a „butoiului de pulbere" al Europei!

Răscoalele din Romînia s-au bucurat de publicitatea cuvenită unui asemenea eveniment atît în presa romînă cît şi peste hotare.

E însă ciudat, inexplicabil, cum fapte de o asemenea gravitate şi importanţă ca cele destăinuite de Marele Vizir lui Papiniu, au rămas în mapele primului ministru, fără ca presa să le consemneze, fără ca ele să zguduie cancelariile diplomatice europene, foarte sensibile la orice nouă complicaţie a „chestiunii orientale". O situaţie ca cea zugrăvită de înaltul demnitar otoman ar fi generat campanii de presă, curente de opinie, mesagii şi conciliabule diplomatice, stare de alarmă în parlamente şi state majore, în sfîrşit o răscolire generală care — în condiţiile „păcii înarmate" de atunci — ar fi produs o comoţie puternică în Europa capitalistă ante-belică.

D.n păcate eşafodajul faptic pe care se sprijină concluziile sus-menţionate, nu rezistă unei cercetări atente şi obiective.

Ca şi în alte părţi ale lucrării tov. Gh. Matei foloseşte şi în acest caz metoda „trunchierii" documentelor şi a lipsei de interpretare critică a informaţiei istorice brute.

Fie din necunoaşterea situaţiei politice din Romînia, fie din graba de a prelua o informaţie care a corespuns unei teze preconcepute, autorul s-a făcut, involuntar, purtătorul unei teorii pe care guvernul liberal şi aliaţi

www.dacoromanica.ro

săi politici încercau s-o acrediteze pe atunci, îndeosebi peste hotare.

Ce se petrecuse?

În prima fază a răscoalelor, atunci cînd mişcarea ţărănească se menţinea în cadrul Moldovei de nord şi centrale, unde existau mulţi arendaşi evrei — burghezia liberală şi aliaţii ei politici — în primul rînd grupul A. C. Cuza-N. Iorga de la „Neamul Românesc" sprijineau pe răsculaţi şi prezentau acţiunea lor revoluţionară ca o mişcare cu caracter antisemit precumpănitor.

Cînd însă valul răscoalelor a cuprins cîmpia Dunării şi cînd caracterul pur social al mişcării era evident pentru oricine, burghezia liberală şi curentele social-politice care o sprijineau (poporaniştii, „generoşii", partidul „ţărănesc" condus de V. Kogălniceanu şi grupul de la „Neamul Românesc") au adoptat o atitudine contrară nu numai în sensul activităţii practice de reprimare a ţăranilor, ci şi în manifestările lor politice.

În Muntenia şi Oltenia nu mai erau exploatatori evrei şi totuşi aci răscoala luase formele cele mai violente, incomparabil mai violente decît în regiunea aşa-zisului „Fischerland". Pe de altă parte aceste forme violente trebuiau explicate într-un fel creditorilor şi cercurilor financiare de peste hotare, care începuseră serios să-şi pună problema siguranţei împrumuturilor şi investiţiilor plasate în România şi care îşi vedeau ameninţate planurile politico-strategice în legătură cu rolul României într'un viitor război. Nu întîmplător cercurile conducătoare germane considerau răscoalele drept „căluţul lui Achile" al politicii lor în Balcani. În aceste împrejurări presa burgheză, liberală, a făcut un viraj de 180%. Răscoalele — se spunea — nu au cauze interne. Vina o poartă diferite organizaţii anarhiste, emisari de peste hotare, îndeosebi ruşi. Iar violenţa răscoalelor din Cîmpia Dunăreană nu se datoreşte decît ... ţiganilor şi bulgarilor localnici sau „amestecului" de sînge bulgăresc. Sîntem în acea fază a evenimentelor din 1907 cînd Iorga are o atitudine negativă şi popularizează peste hotare, îndeosebi în provinciile imperiului austro-ungar locuite de români, teza aceasta.

În *Istoria Românilor*, vol. X, el pune deasemeni violenţa răscoalelor din Muntenia şi Oltenia pe seama amestecului de sînge bulgăresc.

Dacă autorul n-ar fi trunchiat informaţia din „Neamul Românesc", cititorul ar fi înţeles din capul locului lipsa ei de seriozitate.

Pentru ca cititorii să fie edificaţi redăm informaţia respectivă în redactarea ei integrală: „În Vlaşca bandele vin de la Dunăre. Sînt bulgari cu steag roşu, bulgari din Bulgaria, care au telefoane portative, liste de arendaşi şi proprietari; ei arestează pe primari şi notari, distrug arhivele, nimicesc tot, silesc cu bătăi pe ţăranii noştri să-i urmeze. Prădăciunile şi omorurile sînt făcute de o singură bandă, asemenea cu cele ce operează în Macedonia".

În cadrul aceleiaşi rubrici, la p. 606 Iorga (căci el este autorul notelor de cronică) nu mai pare însă atît de sigur pe afirmaţiile sale categorice din notele de la p. 604. Să-l ascultăm: „*Se pare* (sublinierea noastră — *n.n.*) că în Teleorman şi Vlaşca lucrează bulgarii. Popii falşi, falşii studenţi care trec în goana cailor prin satele de acolo, nu pot fi români. Cînd lucrurile se vor linişti, trebuie cercetarea stăruitoare a unui om isteţ pentru a da de urma uneltirilor iubiţilor vecini".

Aceste note sînt întru totul pe linia propagandei oficiale a claselor dominante.

Cum falsitatea acestei teze era lucru evidente pentru orice contemporan şi emitenţii ei făceau rezerve (vezi de pildă revenirea lui N. Iorga de la p. 606) iar mai tîrziu au părăsit-o complet.

Autorul lucrării recenzate a luat-o însă drept bună; a luat din context numai ce venea în sprijinul tezei sale.

Aceleaşi lucruri se pot spune şi despre cea de-a doua informaţie, despre cuprinsul raportului diplomatic al lui I. Papiniu.

Marele Vizir i-a declarat într-adevăr lui Papiniu multe din cele relatate de autor la p. 32—33. Dar autorul nu dă, sau nu vrea să dea atenţie manierei — de senzaţional ieftin — în care demnitarul otoman şi-a expus informaţiile şi nici nu le reproduce pe toate. Marele vizir declara că poliţia otomană ar fi descoperit două scrisori din partea membrilor Comitetului macedonean în care se vorbea despre pregătirea unor mişcări revoluţionare la Constantinopol, Adrianopol, Salonic şi în România, că la Sofia s-ar fi găsit în hîrtiile defunctului Petcoff „planul conspiraţiei şi al noilor comitete macedonene şi al socialiştilor şi aliaţilor lor", că prinţul Ferdinand al Bulgariei ar fi fost dispus să muşamalizeze afacerea şi că ar fi expulzat ... 4 socialişti bulgari, că — în sfîrşit — „socialiştii bulgari caută să pătrundă în palatul regal (de la Bucureşti. — *n.n.*), vizîndu-l pe rege, care e cel mai mare obstacol în calea proiectelor lor revoluţionare" etc. Se poate da crezare unui asemenea reportaj de senzaţie?

I. Papiniu care ştia mai bine decît vizirul ce se întîmplă în România şi din ce cauze au izbucnit răscoalele, a ascultat desigur amabil torentul verbal al interlocutorului său, dar

www.dacoromanica.ro

cînd și-a redactat raportul nu s-a putut abține de-a face o scurtă adăugire care lămurește poziția lui. Ne vrînd probabil să supere pe superiorul său de la București — D. A. Sturdza — adept al politicii pro otomane — și neputînd totuși să nu-și spună și el într-un anumit fel părerea proprie, I. Papiniu a adăugat sec :

„Alteța Sa mi-a promis să-mi comunice piesele de sprijin ale acestor destăinuiri".

Autorul a trecut peste această frază scurtă și plină de tîlc și n-o menționează. Dar chiar dacă ea nu ar fi existat, autorul nu era îndreptățit să-și însușească declarațiile Marelui Vizir fără a le confrunta și cu izvoarele românești, cu documentele autohtone. Or, pînă la ora actuală nu avem niciun document românesc care să consemneze deplasarea din Bulgaria în România a răsculaților bulgari. Autorul se putea întreba: știau mai bine comisarii turci de la Sofia și Ruşciuk ce se întîmplă în România, decît autoritățile române ? Trebuia să se afle la București printr-un raport diplomatic, de o deplasare atît de masivă, de forțe revoluționare venite dintr-altă țară pe teritoriul român ? Ar fi trecut un asemenea fapt neobservat de presă și de autorități, fără să dea naștere la complicații sau măcar la energice intervenții diplomatice ?

Dacă singurul izvor autohton citat în sprijinul celor declarate la Constantinopol sînt notele dovedite fanteziste din „Neamul Românesc" atunci trebuie să conchidem — chiar și fără aluzia lui Papiniu — că informațiile Marelui Vizir sînt pure invenții.

E evident că imperiul otoman a căutat să folosească prilejul răscoalelor pentru a atrage guvernul liberal și pe Carol I la o politică mai activă antibulgară, decît pînă atunci, folosind în acest scop atît teama acestuia față de socialiști cît și conflictul româno-grec și româno-bulgar în legătură cu problema macedoneană — tendința care formează vădit substratul declarațiilor Marelui Vizir. Și aceste declarații — care merg pe linia clasică a politicii „divide et impera" practicată intens de guvernul turc față de naționalitățile subjugate din imperiu — nu pot forma pilonul argumentării legăturilor revoluționare în 1907 dintre poporul român și cel bulgar !

Răscoalele din 1907 au avut ecou *în Bulgaria* — și cercetările tovarășilor noștri istoricii bulgari, vor aduce fără îndoială lumină și în această direcție, după cum mișcarea de eliberare națională și socială a poporului bulgar a avut la rîndul ei răsunet în țara noastră.

Legăturile revoluționare dintre popoarele noastre vecine, prietene și aliate — sînt însă atît de bogate, atît de științific fondate, încît n-au nevoie de amplificări nedocumentate.

★

În concluzie, nivelul interpretării și erorile de concepție și de atitudine față de informația istorică fac ca între valoarea unor documente publicate în anexă și lucrarea propriu-zisă ce le precede — să existe o serioasă diferență.

Matei Ionescu

„ИСТОРИЧЕСКИ ПРЕГЛЕД" ÎN AL TREISPREZECELEA AN DE APARIȚIE

Îndată după 9 septembrie 1944, alături de vechea și cunoscuta revistă de istorie „Известия на българското историческо дружество" organ al societății istorice bulgare, publicație care apărea la intervale mari (vol. XXI apare în 1945, iar vol. XXII—XXIV în 1950), se simțea tot mai mult necesitatea unei reviste care să apară mai des, care să prelucreze mai ales problemele istoriei contemporane și să reconsidere o întreagă serie de lucrări ale istoriografiei burgheze.

Așa a luat naștere revista „Исторически преглед" care a intrat acum în al treisprezecelea an de apariție. La noul periodic, condus de un comitet de redacție, au început să colaboreze toți istoricii bulgari ca : prof. D. Kosev, prof. A. Burmov, prof. D. Anghelov, prof. D. Dimitrov, acad. M. Dimitrov, J. Natan, prof. Hr. Gandev, prof. Hr. Danov etc., cercul colaboratorilor lărgindu-se din ce în ce mai mult. În cele peste cincizeci de numere care au apărut pînă acum, se întîlnesc numele unor cunoscuți academicieni, ale profesorilor și celorlalte cadre didactice ale diferitelor catedre de la facultățile de istorie și filologie ale Univeristății din Sofia, numele colaboratorilor Institutului de istorie, sau acel al unor cadre tinere ce se ridică acum. Alături de ei au colaborat și colaborează istorici sovietici ca academicianul B. Grekov, N. Derjavin, Alpatov, istorici englezi ca prof. Robert Browning sau prof. Christofor Hill etc. Reu-

www.dacoromanica.ro

sînd să strîngă în jurul ei un număr atît de mare de colaboratori — dintre care unii au devenit permanenți — revista a îmbrățișat pe lîngă problemele de istoria Bulgariei și probleme de istorie universală sau de istoria U.R.S.S. adresîndu-se în același timp oamenilor de știință, cadrelor didactice din învățămîntul mediu și elementar, studenților, ba chiar și elevilor.

La început revista apărea în cinci numere pe an, primul la începutul anului școlar, iar al cincilea înaintea vacanței de vară. Din anul al nouălea (1952), revista apare în șase numere a șapte coli fiecare. iar anul revistei nu mai este cel școlar, ci corespunde cu anul calendaristic.

Organizarea internă a revistei a rămas tot timpul aceeași, cuprinzînd : articole, comunicări științifice, materiale istorice, recenzii și cronică. Uneori s-a adăugat și o rubrică nouă intitulată „Discuții și aprecieri" sau „Lecții și consultații".

Adresîndu-se nu numai cercetătorilor științifici. ci și marelui public, este firesc ca revista să conțină și articole de popularizare, mai numeroase la început și apoi din ce în ce mai rare. Comitetul de redacție adăugînd de la început subtitlul „Revistă științifică și de popularizare" Așa sînt de pildă articolele : *Herțen și viața social-politică a Rusiei în secolul XIX*, sau *Reformele lui Petru cel Mare*, de B. Bojikov etc.

În al doilea rînd, cu toate că „Исторически преглед" este o revistă de istorie generală, imensa majoritate a articolelor privesc istoria Bulgariei, ceea ce este cu totul natural. În cadrul acestei istorii naționale un loc cu totul redus îl ocupă comuna primitivă și orînduirea sclavagistă. Remarcăm în această privință articolul prof. Ianko Todorov, *Incercare asupra civilizației antice în Bulgaria în timpul imperiului roman*, în care se subliniază deosebita importanță pe care o dădeau împărații romani, stăpînii gurilor Dunării și a țărmului Mării Negre pînă spre gurile Niprului ; articolul lui D. P. Dimitrov *Frămîntări revoluționare în Tracia și Moesia în timpul stăpînirii romane*, an III (1946—1947), nr 1, precum și studiul lui At. Milcev despre *Organizarea socială, economică și politică a tracilor (sec. VIII—IV)*, an VI (1950), nr. 4—5. În ceea ce privește orînduirea feudală. articolele insistă fie asupra perioadei de început a feudalismului, fie asupra sfîrșitului acestei orînduiri și asupra trecerii la capitalism. Perioada cuprinsă între căderea Bulgariei sub jugul otoman și Renaștere, adică secolele XV, XVI, XVII sînt mai puțin studiate și aceasta se reflectă și în operele de sinteză. De exemplu, în *Istoria Bulgariei*, publicată de Academia de Științe a R. P. Bulgaria, vol. I. Sofia 1954, volum care cuprinde istoria Bulgariei pînă la eliberarea ei de sub jugul otoman, i s-au acordat acestei perioade abia 50 de pagini, iar în ultima ediție a manualului de istorie pentru învățămîntul mediu, alcătuit de Institutul de istorie al Academiei, din cele 460 de pagini s-au rezervat aceleiași perioade abia 20 de pagini. În schimb revista acordă o mare atenție renașterii bulgare și problemelor de istorie contemporană. În ceea ce privește orînduirea feudală, contribuția de seamă revine profesorilor Al. Burmov și D. Anghelov care au publicat numeroase articole referitoare la problemele de bază ale acestei orînduiri. Importante sînt articolele publicate în anii II și III (1945—1946 și 1946—1947) deoarece acestea alcătuiesc prime reconsiderări asupra istoriei medievale bulgare. Burmov s-a ridicat primul împotriva concepției lui Mutafciev, care nega existența feudalismului în Bulgaria, și a dovedit-o pe baza izvoarelor istorice. Desigur, la acea vreme, periodizarea încercată de Burmov asupra orînduirii feudale era discutabilă, ceea ce nu înseamnă însă că articolul nu aduce importante contribuții pentru rezolvarea acestei probleme.

O deosebită importanță o are articolul prof. Al. Burmov intitulat *Populația dependentă din Bulgaria în secolele XII—XIX*, în care se introduce și un termen nou, acela de „baștinți" care determină categoria celor ce moștenesc pămîntul adică ceea ce în izvoare apare sub denumirea de oameni liberi — III (1946—1947), nr. 3. Prof. D. Anghelov în articolul său *Feudalismul în Bulgaria* — an III (1946—1947) nr. 2 — încearcă și el o periodizare a feudalismului bizantin, căutînd a da o interpretare științifică, dar rămînînd de fapt puternic influențat de vechea școală a istoricilor ruși ca Uspenski, Vasilievski etc. El nu subliniază rolul slavilor care au contribuit atît de mult la dezvoltarea relațiilor feudale în imperiul bizantin. Deosebit de interesante sînt apoi celelalte articole publicate de D. Anghelov dintre care menționăm *Veniturile statului feudal bulgar*, care aduce importante contribuții la istoria statului și dreptului feudal, sau *Robia în statul bulgar medieval* în care ajunge la concluzia că munca robilor avea în producție o importanță destul de redusă, dar negoțul de robi se practica pe o scară largă. Ambele articole sînt publicate în anul II al revistei. Adăugăm la acestea articolul referitor la *Mișcările antifeudale în Tracia și Macedonia la mijlocul secolului XIV* — an VIII (1951—1952), nr. 4—5.

www.dacoromanica.ro

Tot aici e cazul să subliniem cele două articole semnate de Bistra Tvetkova şi care se referă la *Trăsăturile caracteristice ale feudalismului turcesc pe teritoriul bulgar* şi la *Relaţiile agrare pe teritoriile bulgare sub stăpînirea turcească pînă în secolul XVII* — an VII (1950—1951).

Un articol interesant a publicat apoi Robert Browning, docent universitar al Universităţii din Londra, asupra Comunei ziloţilor de la Salonic (1342—1350), apărut în nr. 4—5, p. 509—525 din anul VI (1949—1950).

În ceea ce priveşte istoria culturală trebuie să menţionăm articolul lui V. Sl. Kiselkov, care demonstrează că admiterea oficială a cărţilor bisericeşti slave şi a slujbei religioase în limba slavă de către papa Adrian, afirmată de o întreagă serie de istorici mai vechi, mai ales slavi, se bazează de fapt pe o legendă scornită de autori tîrzii ai vieţilor lui Chiril şi Metodie (*Chiril şi Metodie la Roma şi papa Adrian II*) — an III (1946—1947) nr. 1, p. 98—105.

De asemenea, reconsiderările făcute de prof. P. Dinekov asupra importanţei Chridei, Tîrnovei, Preaslavului şi Muntelui Athos în dezvoltarea culturală a Bulgariei — an III (1946—1947) nr. 4—5.

De o deosebită atenţie se bucură perioada renaşterii bulgare. Prof. D. Kosev şi J. Natan au dezbătut pe larg problema claselor şi a relaţiilor de clasă din Bulgaria în această vreme. Tot prof. D. Kosev publică articolul în care deosebeşte net concepţiile materialiste de cele idealiste în ceea ce priveşte renaşterea. (*Înţelegerea materialistă şi idealistă a renaşterii bulgare* — an IV (1947—1948) nr. 3. Marile figuri ale renaşterii bulgare începînd cu Paisie de la Hilandar, Sofronie de Vraţa, P. R. Slaveikov, Rakovski, Karavelov, Lavski, Botev sau Z. Stoianov, au preocupat pe colaboratorii revistei, care au adus contribuţii privitoare la cunoaşterea şi reconsiderarea lor, la rolul pe care l-au jucat în mişcarea democrată şi revoluţionară a eliberării de sub jugul otoman, sau la stabilirea unor date necunoscute sau eronate care mai existau în diferite lucrări istorice bulgare sau străine. Astfel, prof. Hr. Gandev analizează ideologia lui Paisie, tendinţele antigreceşti şi antiturceşti din opera acestuia, dovedind că *Istoria slaveano-bulgară* reflectă nu numai interesele ţăranilor. ale meseriaşilor şi ale micilor negustori ci chiar şi ale marilor negustori, punînd astfel bazele ideologiei burgheze în Bulgaria. La fel prof. D. Kosev arată locul pe care-l ocupă P. R. Slaveikov în curentul moderat din mişcarea de eliberare naţională — an III (1946—1947). Discuţii largi pe baza unor recenzii s-au dus în ceea ce priveşte ideologia lui V. Levski de către M. Kondarev, pof. Hr. Gendev şi acad. M. Dimitrov — an IV (1947—1948) nr. 1 —, iar de atitudinea lui Zaharia Stoianov faţă de mişcarea democratică naţional-revoluţionară s-a ocupat prof. Hr. Hristov — an IV (1947—1948) nr. 2.

Unele dintre răscoalele ţărăneşti, cunoscute pînă acum mai ales prin tradiţiile orale sau memoriile contemporanilor sînt reluate şi studiate pe bază de documente. Astfel prof. D. Kosev, utilizînd documentele turceşti publicate de Academia de Ştiinţe, precum şi documentele ruseşti descoperite de acad. M. Dimitrov în U.R.S.S. dă în articolul intitulat *Răscoala ţăranilor din Bulgaria de nord-vest din 1850 şi cauzele ei*, o temeinică şi amănunţită analiză ştiinţifică asupra acestei răscoale — an VI (1949—1950), nr. 4—5, p. 525. La fel St. Velikov stabileşte tot pe bază documentară data izbucnirii răscoalei lui Deado Nicola din 1856 şi trădarea acesteia de către ciorbagii din Gabrovo — an VI (1949—1950), nr. 2, p. 206—209. Despre o răscoală din 1865, necunoscută pînă acum scrie P. Marinov — an VII (1952) nr. 4—5.

Consecinţele războiului Crimeii în Bulgaria pătrunderea mărfurilor industriale din apusul Europei, ruinarea meseriaşilor bulgari şi dezvoltarea industriei şi a capitalismului în general în Bulgaria sînt bine analizate tot de prof. D. Kosev în articolul său *Consecinţele războiului Crimeii în Bulgaria* — an III (1946—1947) nr. 4—5.

Dintre articolele care se referă la istoria mai nouă a Bulgariei menţionăm studiul lui I. Mitev care analizează unele mişcări ţărăneşti ce se petrec în legătură cu războiul de independenţă din 1877—1878 — an IX (1953) nr. 6 —, articolul lui Hr. Hristov a consacrat celei de a 75-a aniversări a răscoalei din aprilie — an VII (1950) nr. 4—5 — şi mai ales articolul semnat de P. Topalov intitulat *Lupta poporului bulgar pentru un regim democratic şi pentru independenţa Bulgariei* (1878—1894) în care se prezintă luptele politice din Bulgaria şi politica antidemocratică a Rusiei ţariste care a reuşit să piardă repede simpatia de care se bucura în cercurile democratice ale poporului bulgar. În sfîrşit revista publică documente din istoria Partidului Comunist Bulgar.

Trebuie de asemenea subliniat faptul că revista a considerat drept una din sarcinile ei de bază revizuirea concepţiilor burgheze idealiste. reacţionare ale unor istorici bulgari. În această privinţă merită o subliniere articolul lui P. Hr. Petrov, care analizează concepţia istorică a lui P. Mutafciev. Cu toate că opera.

www.dacoromanica.ro

regretatului istoric este supusă unei critici severe, considerăm că asupra şovinismului ce străbate lucrările lui Mutafciev mai sînt încă alte multe de adăugat — an. VI (1951) nr. 4—5.

În dorinţa unei cît mai juste orientări ideologice revista a publicat articole ale istoricilor sovietici. Regretatul academician B. I. Grekov a publicat studiul său Despre începuturile statului rus. N. Derjavin care se ocupă de multă vreme de istoria Bulgariei a publicat mai multe articole dintre care menţionăm pe acele în legătură cu bogomilismul (*Bogomilism şi bogomili*— an. II (1945—1946), nr. 2) prof Bocikarev a dat articolul său despre Alexandru Nevski, iar S. A. Nikitin a dat un mic studiu asupra *Formării poporului bulgar şi apariţiei statului bulgar* — an. IX (1953), nr. 1. De altfel, istoricii sovietici au dat o deosebită atenţie revistei, fie analizînd şi îndreptînd prin recenzii greşelile unor istorici bulgari ce mergeau pentru prima oară pe drumul materialismului istoric, fie analizînd mişcarea din jurul acestei reviste şi conţinutul ei. Toate aceste recenzii sovietice, ale diverselor studii şi articole bulgare, au fost reproduse de revistă pentru a fi cunoscute de toţi. Astfel, s-au reprodus recenzii făcute de istorici sovietici asupra lucrărilor lui Kosev, Burmov, Anghelov, Gandev etc., arătîndu-se părţile lor pozitive sau negative, ceea ce a constituit un real ajutor dat istoriografiei bulgare. Dacă o largă popularizare prin recenzii a unor studii sovietice a lipsit în mare parte, cel puţin în primii ani ai revistei, recenzarea unor studii apărute în ţările de democraţie populară a fost aproape inexistentă. Notăm că din numeroasele lucrări româneşti apărute în ultima vreme nu s-au recenzat decît două lucrări minore, dintre care una de popularizare (este vorba de o publicaţie a Institutului romîn pentru relaţiile cu străinătatea în legătură cu Botev) semnalîndu-se greşeli grosolane de informaţie curentă şi care s-ar fi putut lesne înlătura.

În sfîrşit în paginile revistei s au reflectat o serie de probleme şi de discuţii cu caracter informativ. Astfel o largă dare de seamă ne pune la curent cu discuţiile ce au avut loc în cadrul Institutului de istorie al Academiei Bulgare, asupra periodizării istoriei patriei, în care se remarcă punctele de vedere bine fondate ale cîtorva istorici bulgari ca J. Natan, D. Kosev şi alţii sau cu discuţiile referitoare la săpăturile arheologice. De asemenea dat fiind că revista se adresează şi profesorilor din învăţămîntul mediu, se dau la cronică date asupra problemelor discutate la Conferinţa pedagogică a profesorilor de istorie sau scurte observaţii asupra manualului de istorie naţională.

În încheiere trebuie să subliniem progresul continuu pe care l-a marcat revista, atît prin lărgirea tematicii, prin punerea şi rezolvarea problemelor noi şi prin asigurarea unui larg cerc de colaboratori. E cazul să adăugăm că „Исторически преглед" este cea mai ieftină, cea mai răspîndită şi cea mai căutată revistă bulgară ; abonaţii care nu-şi reînnoiesc din timp abonamentele riscă să rămînă fără exemplare, cu tot tirajul foarte mare în care se tipăreşte acest periodic.

Cititorul romîn sau cercetătorii ştiinţifici de la noi pot, prin intermediul acestei reviste, să cunoască toate preocupările mai importante ale istoriografiei bulgare şi găsesc de multe ori în paginile ei o serie întreagă de reconsiderări sau de lucrări noi care interesează şi problemele de istorie românească.

Lărgind mult sectorul recenziilor, revista ar putea să ţină la curent pe cititorii din străinătate cu tot ceea ce apare nou în literatura istorică bulgară. *C. Velichi*

HISTORIJSKI ZBORNIK-ZAGREB

I (1948), 316 p.; II (1949), 416 p.; III (1950), 472 p.; IV (1951), 432 p.; V (1952), 454 p.; VI (1953), 168 p.; VII (1954), 250 p.; VIII (1955), 248 p.

Organ al Societăţii de istorie a Croaţiei „Historijski Zbornik" şi-a început apariţia în anul 1948, sub conducerea unui comitet de redacţie, în frunte cu prof. univ. Iaroslav Šidak, care este redactorul responsabil al revistei.

Revista de istorie de la Zagreb are un bogat conţinut, cuprinzînd studii, articole, comunicări şi note, în majoritate închinate trecutului Croaţiei, Sloveniei şi Dalmaţiei. O bună parte este consacrată recenziilor de cărţi şi reviste de istorie. Articolele sînt urmate de rezumate în limba franceză, rusă, germană, engleză sau italiană.

De conţinut variat (istorie politică, economică, socială, artă, arheologie). articolele îmbrăţişează aproape toate orînduirile. Din cauza prea bogatului material pe care-l cuprinde revista vreme de opt ani, ca şi din pricina spaţiului restrîns de care dispunem, sîntem

www.dacoromanica.ro

nevoiţi să remarcăm doar unele din articolele care reţin atenţia cititorului.

Din domeniul istoriei vechi, remarcăm articolul lui Grga Novak, intitulat *Privire asupra păturilor muncitoare în provincia romană Dalmaţia*, (I, 129—152), în care se dau date preţioase despre lucrătorii mineri, care, deşi făceau parte din populaţia liberă, nefiind sclavi, erau obligaţi din tată în fiu să muncească în mină, fără dreptul de a se muta în altă parte. De asemenea despre colegiile de meşteşugari (fauri, lemnari, pietrari, morari etc.) şi modul lor de organizare; despre marinarii dalmaţi, care constituiau 40% din flota Ravenei, şi, în fine, despre muncitorii agricoli (din agricultură şi viticultură) şi proprietatea comună asupra pămîntului.

Dintre articolele de istorie medie, parte sînt închinate prefeudalismului şi feudalismului timpuriu pe teritoriul Croaţiei şi Dalmaţiei. Astfel, Marko Kostrenčić semnează articolul *Statutul de la Vinodol* (Vinodolski Zakon), (II, 131—152), scoţînd în evidenţă însemnătatea acestui izvor din veacul al XIII-lea, care cuprinde o serie de relaţii economice şi sociale, norme juridice, etc. pentru istoria Croaţiei.

Zdenko Vinski face unele propuneri cu privire la folosirea termenilor de „gradişte" şi „gradina", în nota *Contribuţii la cunoaşterea „gradiştei"*, (II, 223—241): termenul de *gradişte* să fie folosit pentru feudalismul timpuriu, iar cel de *gradina* pentru preistorie.

Josip Posedel, în *Problema themei dalmate în prima jumătate a veacului al IX-lea* (III, 217—220), presupune că Dalmaţia a devenit themă bizantină abia după anul 848, în urma unui război dintre ducele croat Trpimir şi un strateg bizantin, purtat între anii 846—848.

Milko Kos semnează un articol (o lecţie ţinută la Facultatea de Filozofie din Zagreb), intitulat: *Colonizarea şi germanizarea Sloveniei* (IV, 9—19). Slovenii, la venirea lor pe teritoriul pe care-l ocupă în prezent, au găsit aci o populaţie romanică, numită de ei „vlahi", pe care au asimilat-o repede. Pe urmă, s-au întins pe văile rîurilor, rămînînd aci ca o populaţie stabilă şi paşnică. Peste ei, în veacul al IX-lea, au început să vină germani. Colonizarea şi infiltrarea acestora în masa slovenă a fost mai intensivă în veacurile X—XIII. Aci ei au creat insula de populaţie germanică care a constituit pentru expansioniştii germani de mai tîrziu motive de cucerire a teritoriului sloven.

Într-un studiu purtînd titlul *Despre relaţiile economice la Trogir în veacul al XIII-lea* (IV, 21—54), Mijo Mirković dă, pe baza cărţilor notariale din Trogir (Trau) (din anii 1263—1265, 1270—1273) preţioase relatări d n această vreme, cu privire la raporturile economice din acest oraş de pe coasta Dalmaţiei. Studiul are şase capitole, a căror înşirare ne dă o imagine despre cuprinsul lui. Ele sînt: 1) Baza economică a vieţii; 2) Relaţiile de producţie; 3) Concentrarea proprietăţii asupra pămînturilor şi a bogăţiilor în mîinile bisericii; 4) Caracteristicile economice ale comerţului şi navigaţiei; 5) Preţurile; 6) Noua societate municipală şi vechile obştii comunale.

Învăţatul sloven Bogo Grafenauer, în articolul *Contribuţii la critica ştirilor lui Constantin Porfirogenetul asupra imigrării croaţilor* (V, 1—56), supune unei minuţioase cercetări capitolele cuprinzînd ştiri despre croaţi în două dintre redacţiile operei *De administrando imperio*.

Un studiu temeinic este şi cel al lui Oleg Mandić, intitulat *Frăţia* (bratstvo) *în Croaţia feudalismului timpuriu* (V, 225—298). Pe baza tuturor izvoarelor din veacurile IX—XIII privitoare la istoria Croaţiei, şi a supunerii unei serioase critici a tuturor scrierilor anterioare ce se referă la această chestiune, autorul aduce o contribuţie de seamă în luminarea unor probleme ale feudalismului timpuriu croat. El arată că în documente sub termenii latini de *generatio* în veacurile IX—X, de *genus* în veacul XI, *parentela* în veacul XII şi *tribus* în veacul XIII, se ascunde aceeaşi instituţie a frăţiei (*bratstvo*). Frăţia este un grup format din familii înrudite, compus dintr-un număr variabil de zadrugi (sau de rămăşiţe ale lor), legate împreună prin tradiţia unei descendenţe comune dintr-un strămoş îndepărtat, şi prin teritoriul pe care-l exploatează în comun. Izvoarele menţionează existenţa a două mari grupuri de astfel de frăţii în Croaţia veacurilor XI—XIII.

În articolul *Un episod al luptei pentru introducerea dijmei papale în Dalmaţia* (VII, 143—166), Miroslav Brandt, pe baza şi a unor documente inedite, stabileşte că cearta dintre arhiepiscopia de Zadar şi mănăstirea sf. Krševan este de fapt lupta căiugărilor împotriva impozitului papal pus pe cler. Ea poate fi considerată şi ca o luptă politică între o partidă „naţională" croată şi un grup de reprezentanţi ai puterii veneţiene din Zadar

Reţinem ca mai importante şi unele articole închinate perioadei feudalismului dezvoltat şi destrămării lui. Astfel, Nada Klajć, în *Contribuţii la problema luptei de clasă în Zagreb, la începutul veacului al XVII-lea* (III, 199—211), analizează lupta de clasă

www.dacoromanica.ro

din orașul Zagreb, oglindite în noul statut de organizare a lui, din anul 1609.

Remarcăm ca dătător de sugestii și pentru unele situații de la noi, articolul lui Konstantin Bastajč despre *Problema raportului dintre constrîngerea extraeconomică și puterea seniorială în sistemul timarurilor și a spahiilor* (VII, 103—128).

Articole de istoria artei feudale semnează Ljubo Karaman și Kruno Prijatelj. Din articolele celui dintîi menționăm: *Despre arta feudală în Croația și Slavonia* (I, 103—127; III, 125—174) și *Despre arta medievală a Istriei* (II, 115—130), iar cel de-al doilea semnează articolul *Contribuții la istoria picturii din secolele XV—XVII la Dubrovnik* (IV, 173—192).

Ca articole de istorie modernă mai importante semnalăm pe cele consacrate aniversării a o sută de ani de la revoluția din 1848. precum și cele despre mișcarea muncitorească din Croația în secolul XIX și începutul sec. XX. Dintre acestea se remarcă articolul redactorului principal al revistei, Jaroslav Šidak, un articol mai mult teoretic, intitulat *Revoluția anilor 1848—1849* (I, 25—41) cel al lui Rudolf Bićanić, *Revoluția industrială în Croația și anul 1848* (I, 67—101), cel semnat de Vaso Bogdanov, *Rolul popoarelor slave dunărene în 1848—1849, în lumina noilor cercetări ale istoriografiei sovietice* (I, 43—66), ca și cel al lui Vladimir Košćak despre *Emigrația (croată) maghiaro-filă în 1848* (III, 39—124).

Mirijana Gross, specialistă în istoria mișcării muncitorești croate, semnează o serie de articole și recenzii privitoare la această problemă importantă din istoria modernă a Croației. Din articolul său *Cîteva caracteristici ale socialdemocrației în Croația și Slovenia* (V, 311—323), constatăm unele asemănări cu situația de la noi, mai ales în ceea ce privește revendicările politice ale partidului și compoziția sa de clasă. Și în Croația, ca și la noi, principala revendicare politică, între 1894—1903, era votul universal. Compoziția de clasă a Partidului Social-Democrat, compusă dintr-o pătură mic-burgheză, din semiproletari și proletari, cu opinii și aspirații diferite, cu preconizări deosebite de tactică, a dus în cele din urmă la desființarea lui. Autoarea mai reliefează și alte aspecte din istoria social-democrației croate, ca internaționalismul partidului, partidul și problema agrară etc. În articolul *Partidul Social-Democrat al Croației și Slavoniei și mișcarea națională din 1903* (VII, 33—84), ea scoate în evidență rolul înaintat al partidului, prin programul și acțiunea sa, în mișcarea amintită, iar în articolul *Începuturile mișcării muncitorești la Zagreb* (VIII, 1—39), M. Gross se ocupă de perioada anilor 1869—1889, a începuturilor mișcării muncitorești și a transformării ei în mișcarea socialistă.

Unele din articole sînt dedicate istoriei contemporane. în special evenimentelor iugoslave din și după cel de-al doilea război mondial. Din acestea menționăm comunicarea lui Vinko Antić, *Momente caracteristice ale luptei naționale de eliberare în Istria* (VII, 1—22), ținută cu prilejul congresului istoricilor iugoslavi, în anul 1954, precum și articolul semnat de Branko Žutić, despre *Dezvoltarea puterii populare în regiunea Vrgimost, în anii 1941—1943* (VIII, 69—105).

Nu putem încheia această prezentare scurtă a unei reviste mari, fără a aminti și de cuprinzătoarele pagini consacrate recenziilor și prezentărilor de cărți și reviste de istorie, precum și notelor critice și istoriografice. Din cele 2 756 pagini ale revistei, pe anii 1948—1955, 1 138 cuprind recenzii și note. Unele din ele, semnate mai ales de Jaroslav Šidak, sînt adevărate articole teoretice.

Între prezentările de cărți și reviste de istorie străine (sovietice, italiene, germane, cehoslovace, polone), remarcăm lipsa celor românești.

Damaschin Mioc

www.dacoromanica.ro

ARCHIVUM, *Revue internationale des Archives publiée sous les auspices de L'UNESCO et du Conseil international des Archives*, V (1955), Paris, 1956, VIII + 253 pag.

Consiliul internațional al arhivelor, organizat în 1950, prezintă în numărul cinci al revistei „Archivum" lista principalelor centre arhivistice din lume. Numerele precedente (2,3 și 4) au publicat anterior sub îngrijirea lui *Robert-Henri Bautier*, arhivist la Arhivele naționale din Paris și secretar al revistei, o bibliografie analitică internațională a publicațiilor, cu date despre arhivistică și arhive.

Volumul tipărit în 1956 întregește seria bogatelor informații pe care Consiliul internațional al arhivelor intenționa de la început să le pună la îndemîna cercetătorilor. El înseamnă descrierea celor mai importante centre arhivistice din lume pe care cercetătorul istoric le poate consulta în vederea documentării sale. În afară de prezentarea sumară a fondului de arhive din centrul respectiv se dau indicații în legătură cu organizarea fondului arhivistic, adresa, personalul care lucrează, accesibilitatea la aceste arhive (perioadele de vacanță, posibilitatea de a obține informații prin corespondență), indicații în legătură cu problema aparatelor de reproducere și a aparatelor de lectură a microfilmelor etc. Fără îndoială, datele extrem de prețioase cuprinse în volum justifică intenția inițială a celor care au organizat lucrarea, pentru ca ea să reproducă cît mai multe informații necesare, realizînd astfel un instrument de lucru de primă necesitate cercetătorului istoric.

Așa cum se precizează de altfel și în introducere, din conținutul volumului lipsește o singură importantă rubrică : indicarea inventarelor și repertoriilor imprimate pentru fiecare depozit arhivistic. Această lipsă este remediată în parte prin cele două importante lucrări bibliografice publicate de Robert-Henri Bautier: *Bibliographie sélective des guides d'archives* (off. printed from *The Journal of Documentation*, vol. 9, nr. 1, March 1953, p. 1—41) și *Bibliographie analytique internationale des publications relatives à l'archivistique et aux Archives*, publicată în „Archivum" (nr. 2, 1952, p. 105—226; nr. 3, 1953, p. 109—188; nr. 4, 1954, p. 217—289).

În principiu volumul remarcă pentru fiecare țară date complete asupra arhivelor, care prezintă interes pentru cercetarea istorică, indiferent de natura acestor depozite arhivistice : arhive naționale, provinciale, municipale și particulare.

Autorul a întocmit această listă indicativă în mod selectiv, în sensul că a eliminat instituțiile arhivistice provinciale și municipale care se remarcă prin informații și date strict locale. Notițele indicative diferă în conținutul lor, după datele complete sau mai puțin complete pe care autorul le-a avut la îndemînă. Autorul precizează chiar că pentru șapte state (Germania, Austria, Belgia, Franța etc.) indicațiile au fost date mai complet și mai unitar deoarece în organizarea acestor centre arhivistice există o mare asemănare.

Lucrarea cuprinde aproximativ 2 000 indicații privind 51 de state și poate fi considerată pînă în prezent ca cea mai completă lucrare de acest fel. Ediția din 1928 a publicației *Minerva Handbücher* nu conținea decît jumătate din cifra indicațiilor prezentate de „Archivum" și se referea numai la 33 de state, iar de cele mai multe ori indicațiile erau lipsite de elemente analitice descriptive. Notițele sînt redactate în una din limbile franceză, engleză, spaniolă, germană și italiană.

La începutul lucrării este semnalat un chestionar cu 13 întrebări, fiecare întrebare notată cu o cifră separată și fiecare indicație descriptivă se referă pe rînd, prin răspunsuri scurte, la cele 13 întrebări concludente. Întrebările se referă la zilele și orele de program ale centrului arhivistic respectiv, la modali-

www.dacoromanica.ro

tatea consultării materialului (în mod gratuit, prin microfilme, prin corespondență etc.), la principalii colaboratori și cercetători, la importanța și vechimea depozitului, la cele mai vechi piese, dacă centrul arhivistic are prin excelență un caracter istoric etc.

Volumul cuprinde la început o listă a prescurtărilor, iar la sfîrșit un *index locorum*.

Indicațiile sînt grupate apoi în ordinea alfabetică a țărilor, precedate de lista organizațiilor arhivistice internaționale (*Archives section, Library, United Nations*; *Archives de l'UNESCO Services international de recherches*).

Fiecare țară este semnalată printr-o cifră în partea de jos a paginii (I—LI).

Repertoriul publicat în numărul cinci al revistei „Archivum" reprezintă o temeinică contribuție la cunoașterea răspîndirii, organizării și funcționării diferitelor centre arhivistice, centre care sînt de primă importanță pentru activitatea și cercetarea istorică.

P. Simionescu

GEORGIUS MIHAILOV, *Inscriptiones graecae in Bulgaria repertae.* Volumen 1. Inscriptiones orae Ponti Euxini. Sardicae (Sofia), 1956. 262 [—266] pag. (Academia Litterarum Bulgarica. Institutum Archeologicum. Series epigraphica, nr. 2).

Materialul epigrafic cuprins în corpul de inscripții, din care Institutul de Arheologie din Sofia a publicat în 1956 primul volum va fi ordonat în următoarele cinci diviziuni: vol. I. *Inscriptiones orae Ponti Euxini*, vol. II. *Inscriptiones inter Danubium et Haemum repertae*, vol. III. *Inscriptiones inter Haemum et Rhodopem repertae*, vol. IV. *Inscriptiones territorium Serdicae, Paulaliae et Nicopolis ad Mestum, adiecta appendice, qua omnes inscriptiones in lamellis, anulis, ponderibus, vasis etc. incisae contineantur, quia pleraeque earum locis incertis Moesiae aut Thraciae repertae vel ex terris externis importatae sunt*, vol. V. *Indices cum tabula geographica.*

Volumul I editat ca numărul doi al seriei epigrafice în cadrul Institutului de arheologie semnalează și prezintă inscripțiile grecești găsite pe țărmul Mării Negre. Lucrarea cuprinde la început o prefață explicativă care remarcă principalele probleme legate de transcrierea, citirea și publicarea inscripțiilor. Se prezintă de asemenea planul general al întregii lucrări. Volumul repartizează inițial materialul după criterii geografice (*Caron Limenos vicinia, Bizone et vicinia, Dionysopolis et vicinia, Odessus et vicinia. Erite, Aristaeum, Mesambria et vicinia, Anchialus, Burgas et vicinia, Apollonia et vicinia, Ahtopol*), apoi în cadrul diferitelor subdiviziuni acolo unde materialul epigrafic se poate ordona, acesta este indicat pe categorii de probleme. Structurate pe aceste criterii generale primele patru capitole se prezintă astfel: I. *Caron limenos vicinia*: 1. Tvârdica, 2. Săbla, 3. Gorničane; II. *Bizone et vicinia*: A. *Bizone*, B. *Vicinia*: 1. Bâlgarevo, 2. Tirizis; III. *Dionysopolis et vicinia*: A. *Dionysopolis* (Decretum Catalogus, Tituli, honorarii, Res sacrae, cum catalogo, Tituli sepulcrales, Varia et ambigua), B. *Vicinia* (Balkanci, Rogačevo, Kranevo); IV. *Odessus et vicinia*: A. *Odessus* (Decreta, Catalogi, Tituli honorarii, Epistulae imperatorum, Tituli ad munera gladiatoria pertinentes, Inscriptiones in signis, Monementa dedicatoria, Tituli sepulcrales (Tituli vetustiores, Tituli aetatis posterioris sine ornamentis, Tituli aetatis posterioris cum ornamentis, Sarcophagi, Prohibitiones, Epigrammata varia et ambigua), B. *Vicinia* (Vicinia proxima, K.čevo Vinica, Evksinograd, Nadežda Vladislavovo, Aksakovo, Ignatievo, Ezerovo, Beloslav, Galata, Tituli locis incertis reperti, nunc in museo Odessitano).

Lucrarea cuprinde un index al cărților și periodicelor consultate care au semnalat, au reprodus și au descris anterior indicații epigrafice pe care autorul le prezintă în volumul său. Fiecare periodic amintit în cadrul lucrării se recunoaște prin inițialele titlului respectiv. Observăm cîteva din titlurile periodicelor românești indicate pentru materialul epigrafic cuprins în ele: „Analele Academiei Române. Memoriile secțiunii istorice"; „Anuarul Institutului de studii clasice"; „Ephemeris Dacoromana"; „Annuario del la Scuola Romena di Roma" etc.

Un al doilea indice cuprinde: I. *Nomina virorum et mulierum*; II. *Nomina romana*: 1. Praenomina, 2. Nomina, 3. Cognomina; III. *Geographica*; IV. *Reges eorumque domi*; V. *Respublicae graecae*: 1. Senatus, comitia, magistratus, curatores et similia, 2. Honores et privilegia; VI. *Respublica romana*: 1. Imperatores eorumque propinqui, consules, legati Aug. pr. pr. etc., 2. Senatus, comitia, magistratus, reliqua. VII. *Res sacrae*: 1. Dii, deae, heroës eorumque epitheta, 2. Sacerdotes, cerimoniae, feriae, agnostica, varia, 3. Annus, menses. dies; VIII. *Verba potiora*; IX. *Initia carminum.*

Ultima parte a lucrării este rezervată reproducerilor fotografice ale inscripțiilor des-

www.dacoromanica.ro

crise în volum. Fiecare reproducere este prezentată printr-un număr de ordine corespunzător numărului rezervat în volum descrierii și prezentării textului inscripției. Lucrarea mai cuprinde o hartă amănunțită: *Situs locorum ubi tituli inventi sunt* — a localităților și regiunilor semnalate precum și un *index imaginum*. Volumul remarcă 475 inscripții pe care le prezintă în general în mod complet, dîndu-se următoarele indicații: localitatea unde a fost găsită inscripția, locul unde se păstrează în momentul de față, descrierea și dimensiunile pietrei, precum și textul inscripției. În cazul în care inscripția a mai fost publicată sînt amintite datele referitoare la publicarea anterioară (autorul, revista, date în legătură cu exactitatea descrierii și citirii textului etc.).

Lucrarea, remarcabilă atît prin valoarea ei informativă cît și prin prestanța ei științifică, editată într-un tiraj restrîns de 400 exemplare, constituie fără îndoială o însemnată contribuție a cercetărilor arheologice și istorice din Republica Populară Bulgaria.

P. Simionescu

GUNTHER von PAIRIS, *Die Geschichte der Eroberung von Konstantinopol*. Übersetzt und erläutert von Erwin Aussmann, Hermann Böhlaus Nachfolger - Weimar, 1956, 115 pag.

Cronica lui Gunther este editată în colecția *Geschichtschreiber der deutschen Vorzeit*. E o colecție în care se reeditează vechile cronici germane, în general acele ce sînt strînse în *Monumenta Germaniae Historica*. Pentru a face accesibile aceste cronici unui număr cît mai mare de cititori interesați, care nu cunosc limba latină, reeditarea se face prin traducerea textului în limba germană. Comentariul și notele critice care însoțesc ediția nouă a cronicilor germane vechi dovedesc că erudiția nu suferă nici o știrbire în urma acestei transpuneri într-o limbă modernă.

Introducerea cu care Erwin Aussmann însoțește cronica lui Gunther este o sumară precizare a cîtorva probleme puse de această cronică istoriografiei moderne. Ea cuprinde 20 de pagini tratînd: controversa despre Gunther, Gunther omul și opera, conținutul cronicii, forma, hexametrul, filiația manuscriselor, titlul lucrării, ediții și traduceri anterioare. Întrucît textul cronicii nu este cuprins în *Monumenta Germaniae Historica*, autorul a folosit pentru traducere textul lui Riant, editat la 1875; cu toate că nu e de părerea acestuia din urmă în ceea ce privește filiația manuscriselor existente, fără să aducă suficiente argumente pentru ce socotește ediția lui Riant ca nu îndestul de critică. Aussmann crede că este puțin probabil ca textul original să se fi găsit în așa-numitul *Codex Parisinus*, bănuit de Riant ca prototipul din care ar deriva celelalte manuscrise.

În filiațiunea stabilită de Aussmann, manuscrisele din Ingolstadt și cel din Kolmar sînt înrudite, pornind direct dintr-un codex Y, care ar deriva ca și Codex-ul Parisinus dintr-un Codex X, acesta din urmă derivînd direct din originalul azi pierdut. Variantele din manuscrisul münchenez (M) dovedesc că el nu pornește din Y, ci probabil din Codex-ul Parisinus despre care face mențiune la urmă.

Cu toate că autorul traducerii schimbă filiațiunea lui Riant, atît pentru textul folosit la traducere cît și pentru titlul lucrării lui Gunther el dă întîietate manuscrisului M — folosit și de Riant în care titlul este: *De expugnationes urbis Constantinopolitanae* și nu *Historia Constantinopolitana* din manuscrisele I și C, deși acest titlu i se pare mai verosimil. Concluziile lui Aussmann sînt susceptibile de modificări, deoarece după cum spune însuși autorul, el s-a servit numai de textul și aparatul critic al lui Riant și nu a avut posibilitatea să confrunte manuscrisele.

Filiațiunea stabilită de Aussmann mărturisește însă spiritul critic și probitatea științifică cu care sîntem obișnuiți la istoricii germani. Același spirit critic îl găsim și în stabilirea biografiei lui Gunther, autorul cronicii. În această chestiune a existat o lungă controversă. Ea pornește de la următoarele fapte: la 1507 Peutinger a editat un manuscris numit *Ligurinus*, care este o epopee avînd ca erou pe Frederic Barbarossa, împăratul german. Editorul dă ca autor în „Subscriptio", numele Gunther. De același autor mai există o altă epopee numită *Solymarius* al cărei conținut se referă la cruciada I. Despre acest Gunther nu se știe nimic. Din felul cum sînt scrise cele două epopei se poate trage însă concluzia că autorul lor cunoaște foarte bine Suabia, că a fost dascălul lui Konrand de Suabia, fiul lui Barbarossa, că are un stil care depășește stilul obișnuit al evului mediu. Însușirile acestea caracterizează însă și lucrarea lui Gunther din Pairis. Cele două epopei sînt scrise între anii 1185—1187, iar scrierea lui Gunther din Pairis, se poate data ca fiind realizată între anii 1207—1210. După apropierea datelor de apariție, și după asemănările stilistice, Aussmann admite probabilitatea identității între Gunther autorul epopeelor

www.dacoromanica.ro

și Gunther din Pairis autorul cronicii traduse. Cu toate că Aussmann socotește ca accesorii argumentele care pot fi trase din comparația textelor făcute de Pannenborg, credem că aceste argumente au o însemnătate deosebită și poate ar înlocui probabilitatea identității cu o certitudine a ei, deoarece autorul traducerii rămîne mai mult în sfera probabilității.

Primele lucrări ale lui Gunther — *Solymarius* și *Ligurinus* sînt scrise în versuri, dar folosește, ca izvoare, cronicele. *Solymarius* este o transpunere în versuri a istoriei primei cruciade după cronica călugărului Robert din Reims, care și el la rîndul său a folosit din plin *Gesta Francorum*. În lucrarea a doua, *Ligurinus*, Gunther s-a folosit de datele cronicarului Otto de Freising și ale continuatorului acestuia, Rahewin, de data aceasta însă cu mai multă independență. La 1203, Gunther era călugăr la mănăstirea Pairis din Alsacia, renumită atunci pentru atmosfera de cultură ce domnea acolo. Aici a scris între anii 1207—1208 istoria cuceririi Constantinopolului și mai tîrziu o lucrare pur teologică intitulată *De oratione, elemosina et ieiunio*. Pentru istoria cuceririi Constantinopolului s-a folosit probabil de relatările orale, pe care i le-a făcut abatele mănăstirii, Martin, participant la cruciada a IV-a, în calitate de predicator, sarcină ce o căpătase de la papa Inocențiu al III-lea. Acest abate Martin a fost conducătorul cruciaților adunați la Bâle, cu care apoi a pornit la Veneția și de aici mai departe și a participat la evenimentele de seamă care s-au produs în timpul cruciadei. A luat parte chiar și la jefuirea Constantinopolului, însușindu-și pentru mănăstirea sa o mulțime de relicve din bisericile bizantine.

În cronica lui Gunther sînt cuprinse relatările unui martor ocular al cruciadei și aceasta constituie valoarea ei istorică. Ea se adaugă celorlalte cronici scrise de martorii oculari ai cruciadei ca: Geoffroi de Villehardouin, Robert de Clary etc. Ea trebuie pusă însă în legătură cu relatarea scurtă ce o găsim în scrisorile adresate de Balduin de Flandra lui Inocențiu al III-lea, în 1203 și 1204 [1], și cu *Devastatio Constantinopolitana*, care este un jurnal oficial al cruciadei. Pentru cruciada a IV-a am avea astfel două feluri de izvoare care pornesc din medii diferite, cu puncte de vedere deosebite în legătură cu această expediție.

Relatările menționate de Gunther în cronica sa sînt interesante prin faptul că ele pornesc de la un adversar al cuceririi Constantinopolului care are însă de împlinit o misiune papală în mijlocul unor cruciați care schimbă caracterul inițial al cruciadei. De aceea sîntem de acord cu Aussmann care în comentariul ce însoțește traducerea lucrării lui Gunther o califică drept miezul operei acestuia [1].

În notele critice care însoțesc traducerea lui Aussmann, trebuie să constatăm că acesta se rezumă în a compara textul numai cu Villehardouin, care fără îndoială că rămîne o autoritate de primul rang. Ar fi mai completă dacă s-ar fi extins comparația și cu celelalte izvoare istorice privind cruciada a IV-a.

Trebuie subliniat meritul lui Aussmann de a fi stabilit în mod convingător relația ce există între textul istoriei scrise în proză de Gunther și partea poetică, scrisă în versuri, a aceluiași autor, parte pe care Riant o socotea independentă și interioară istoriei cuceririi Constantinopolului.

M. Kandel

[1] Migne. Patr. lat., Inoc. III, *Epp. Lib.* VI, col. 239 *Epp. lib.* VII, col. 447 și urm.

G.G.LITAVRIN, *Восстание болгар и влахов в Фессалии* (1066), în „Византийский Временник", tom. XI, p. 123—135.

—

Cercetările lui G. G. Litavrin privind situația din Bulgaria în perioada în care asupra acesteia apăsa jugul bizantin (secolele XI—XII) atrag atenția cititorului prin studiul atent al izvoarelor, prin analiza judicioasă a faptelor, prin noutatea concluziilor [2].

În articolul *Răscoala bulgarilor și a vlahilor din Tesalia (1066)*, G. G. Litavrin caută, de pe poziții științifice, să restabilească adevărul istoric într-o problemă care a constituit obiect de cercetare și în trecut.

Pornind de la datele care se găsesc în opera lui Kekaumenos, *Strategicon*, singurul izvor de altfel, care menționează această răscoală, autorul vine să arate că lupta împotriva asupririi bizantine e dusă nu numai de poporul bulgar ci și de alte elemente etnice, care locuiau pe teritoriul supus de bizantini și erau deopotrivă de asuprite de aceștia. Se subliniază, pe bună dreptate, participarea activă a elementului vlah sud-dunărean în această răscoală. Se știe — o arată de fapt și G. G. Litavrin — că istoricii vechi, mai ales bulgari și romîni, comentînd datele din 1066 cuprinse în *Strategicon* au căutat să

[1] Cf. p. 11 din comentarii.

[2] G. G. Litavrin, *Politica fiscală a Bizanțului în Bulgaria*, în „Vizantiiskii Vremennik" tom. X, p. 81—111.

www.dacoromanica.ro

despartă radical cele două elemente etnice, care trăiau laolaltă şi pe care interese comune le solidarizau împotriva aceleiaşi stăpîniri asupritoare.

Poziţia naţionalistă de pe care au scris istoricii vechi a făcut ca ei să prezinte unilateral faptele, i-a împiedicat să vadă adevărul istoric, aşa cum reiese el din scrierea lui Kekaumenos.

Principalul merit al articolului lui G. G. Litavrin, constă, după părerea noastră, tocmai în faptul că el arată clar că izvoarele nu numai că nu despart pe vlahi de bulgari, ci dimpotrivă, vorbesc de unitatea lor de acţiune în mişcarea din 1066. Încercarea protospătarului Niculiţă Delfin, cel care a fost silit de răsculaţi să ia conducerea mişcării, de a dezbina pe vlahi de bulgari a fost sortită eşecului. Crunta exploatare din partea Bizanţului a ambelor elemente etnice, ca urmare a creşterii impozitelor către stat în vremea lui Constantin al X-lea Ducas ca şi tradiţia de luptă comună a acestora împotriva stăpînirii străine, îi unea prea strîns pentru a se lăsa înşelaţi de vorbele căpeteniei, care va trăda în cele din urmă pe răsculaţi.va pactiza cu asupritorul. Că lupta vlahilor alături de bulgari nu era un caz izolat, specific numai pentru 1066, o arată acelasi Kekaumenos. După zugrăvirea răscoalei din Tesalia, Kekaumenos, oprindu-se asupra caracterului vlahilor, subliniază printre altele că „... dacă vreodată se va întîmpla răscoală în Bulgaria... şi dacă ei (vlahii — *n. n.*) mărturisesc că-ţi sînt prieteni sau dacă şi jură, să nu-i crezi". Prezentînd aşa dar pe vlahi ca un element ostil Bizanţului, Kekaumenos prevede că şi în viitoarele răscoale din Bulgaria ca şi în trecut — adăugăm noi — vlahii vor face cauză comună cu bulgarii, vor fi, prin urmare, împotriva Bizanţului. Într-adevăr, în răscoala din 1072, ca şi în cea din 1066 şi 1040—1041, vlahii luptă alături de bulgari, împotriva stăpînirii bizantine.

La sfîrşitul secolului al XII-lea, Nicetas Choniates şi după el Th. Scutariates, care-l parafrazează pe primul, vorbind de lupta comună a vlahilor şi bulgarilor împotriva Bizanţului (sfîrşitul secolului al XII-lea) arată, pe de o parte, că ei... „vlahii se trufiseră şi altădată împotriva romeilor", pe de altă parte că „ei (vlahii, — *n. n*). vroiau să unească acum (sfîrşitul secolului al XII-lea, — *n. n.*) într-una singură stăpînirea lor... şi a bulgarilor, aşa cum fusese cîndva"[1]. Încununarea eforturilor de luptă a celor două popoare a fost întemeierea imperiului Asaneştilor. În legătură cu aportul elementului vlah la crearea şi consolidarea acestui imperiu, aşteptăm cu deosebit interes publicarea în continuare a cercetărilor lui G. G. Litavrin[1].

St. Ştefănescu

[1] Traducerea textului grecesc făcută de Al. Elian, în arhiva Institutului de istorie al Academiei R.P.R., Bucureşti.

DIMITĂR ANGHELOV, *За зависимого население в Македония чрез XIV, в.* [Despre populaţ a dependentă în Macedonia în sec. al XIV-lea], în „Исторически преглед", XIII$_1$, Sofia, 1957, p. 30—66.

Studiile de istorie socială au luat o amploare deosebită în istoriografia contemporană. Problema situaţiei ţăranilor în evul mediu, a formelor de exploatare şi a luptei de clasă constituie una din cele mai importante preocupări ale medieviştilor.

Bazat pe o bogată bibliografie, utilizînd, în mod larg, materialul documentar cunoscut şi cel recent publicat, autorul ne dă o imagine clară a relaţiilor sociale din Macedonia în secolele XIII—XIV.

Autorul subliniază importanţa materialului documentar de la Athos, publicat de F. Dölger în 1948, şi aşa zisului *Konečanski praktik* din a doua jumătate a secolului al XIV-lea (publicat de A. Solovjev în 1955) referitor la stăpînirea mănăstirii sf. Ştefan din Macedonia asupra satului Konca, conţinînd noi date în legătură cu situaţia ţăranilor dependenţi.

După consideraţii de ansamblu asupra dezvoltării mănăstirilor, printre care un loc deosebit îl ocupă Hilandar şi Panteleimon, ambele de la Athos, în secolul al XIV-lea şi care, prin danii ale regilor sîrbi, îşi constituie proprietăţi feudale imense, autorul trece la examinarea situaţiei populaţiei dependente din satele stăpînite de acestea.

La jumătatea secolului al XIV-lea mănastirea rusească Panteleimon stăpînea 35 sate, iar Hilandarul, în ajunul instaurării dominaţiei turceşti în Macedonia, circa o sută.

O categorie aparte de oameni aşezaţi pe pămînturile mănăstirilor constituie aşa zişii свободните люде. Ei puteau proveni din oraşe, datorită unor cauze diverse, sau puteau fi

[1] Ne este cunoscut că G. G. Litavrin îşi pregăteşte spre publicare, sub formă de monografie, dizertaţia de candidat în ştiinţe *Lupta poporului bulgar împotriva jugului bizantin în secolele XI—XII*. În lucrarea de dizertaţie, G. G. Litavrin scoate în relief şi aportul altor grupuri etnice, în special al vlahilor, în lupta pe care poporul bulgar a dus-o împotriva Bizanţului.

www.dacoromanica.ro

țărani fugiți din alte părți, în căutare de condiții mai favorabile de existență. Se mai numeau și „oameni străini". Ambii termeni sînt însă de origine bizantină, cum au arătat, de altfel, bizantinologii Kajdan și Ostrogorski.

Oamenii dependenți de mănăstiri se împart în trei categorii principale : параици. власи și отроци (p. 38). Autorul se ocupă, în continuare. mai ales de situația materială și obligațiile față de mănăstiri a fiecărei categorii în parte.

Paricii — termenul este, cum se știe, tot bizantin — constituiau masa populației sătești. Date noi asupra lor conține *Končanski praktik*, amintit deja, pe care autorul îl utilizează destul de frecvent. În majoritatea lor, paricii se ocupau cu agricultura și creșterea vitelor. Dar între ei se aflau și meseriași. De exemplu între paricii acordați în 1300, de Milutin, Hilandarului, figura și un fierar, numit Stan. Se dau și alte cazuri. Paricii aveau și preoți din rîndurile lor. Astfel la Konca, unde se aflau 45 suflete, erau cinci preoți. De preoți — meropi dependenți amintesc și hrisoavele sîrbești.

Paricii își aveau pămînturile lor de baștină (бащина) unii din ei însă și le pierduseră.

Paricii își puteau vinde ogoarele și viile sau puteau să le doneze bisericii.

Dependența paricilor față de mănăstiri ia un caracter ereditar. Fiii de preoți, în această situație socială, puteau avea aceeași ocupație ca și părinții lor, cu condiția să „învețe carte". Neștiutorii de carte rămîneau simpli parici.

Obligațiile paricilor constau în slujbe (ангерии), diferite alte obligații în natură sau în bani. Între „angării" locul important îl ocupau muncile agricole pe „pămîntul stăpînului". Numărul de zile de lucru pe an era variabil. Unii parici erau scutiți de aceste „angării", pentru a păzi, în schimb, averile sau incinta mănăstirii. La fel și pescarii, prisăcarii sau păstorii mănăstirilor erau scutiți. Îndeplinirea „angăriilor" nu se făcea pe cap de om, ci pe case.

O altă obligație importantă a paricilor era transportul cerealelor, vinului, sării etc., necesare existenței comunității călugărilor.

Dijmele (десятък) se dădeau din grîu, vin, albine, oi și porci.

Mănăstirile mai luau de la oamenii din satele puse sub dependența lor, din Macedonia, și alte contribuții, cuvenite, de fapt, puterii centrale, dar cedate lor.

Pentru folosirea pășunilor mănăstirești și ducerea porcilor la jir se dădeau alte contribuții în natură (jirărit și ierbărit).

Prin acte speciale mănăstirile obțineau dreptul regalian al judecării și globirii sătenilor (глоби—глобите).

Din analiza amănunțită făcută de autor, rezultă clar situația grea a paricilor, datorită obligațiilor multiple și variate pe care le aveau față de mănăstiri.

Cea de-a doua categorie a țăranilor dependenți de mănăstiri o formau vlahii (власите), care ne interesează în mod deosebit. Asupra lor s-a scris mult în trecut, totuși autorul reușește, datorită unei informații bogate, să ne dea o imagine clară.

Vlahii, spre deosebire de parici. erau păstori și nomazi.

Ei constituiau un element etnic aparte (de origine traco-iliră), dar termenul *vlah* a devenit, cu timpul, sinonim cu păstor, indicînd astfel, pur și simplu, o ocupație pe care o practicau și bulgarii și sîrbii (la fel, de altfel, ca și în Polonia și Slovacia).

Vlahii nomazi au fost siliți să se fixeze în cătune în secolul al XIV-lea și datorită faptului că o parte din regiunile muntoase din Macedonia și Serbia, pe care pînă atunci le foloseră, au fost atribuite marilor mănăstiri.

Astfel vlahii au devenit efectiv dependenți de mănăstiri și au fost impuși la obligații. legate de specificul ocupației lor. Au devenit păstorii turmelor, vitelor și cailor mănăstirilor. În plus erau, și ei, obligați la transporturi de cereale și sare și la paza bunurilor mănăstirilor. Sarcinile fiscale erau, în mare parte, comune cu acelea ale paricilor. Situația lor nu era mai bună decît a acestora.

A treia și cea mai inferioară categorie o constituiau otrocii (отроците). Ei locuiau, de asemenea, în sate, dar într-o proporție mai redusă față de parici, care formau majoritatea. De asemenea se aflau și în unele orașe, ca și paricii, dar depindeau tot de biserică. Se ocupau mai ales cu agricultura. N-aveau pămînt propriu, ci stăteau pe jirebiile bisericii. Erau obligați să amenajeze pentru agricultură terenuri care intrau în *terra dominicata*. Unii otroci practicau meseriile (zidari, fierari, zlătari etc.). Ei erau într-o dependență și mai strînsă față de stăpînul feudal. Mănăstirea îi putea priva oricînd de pămîntul acordat. Stăpînul îi judeca și îi pedepsea ; numai crimele și jafurile erau de competența organelor centrale. Se apropiau, astfel, de robi, cu care îi și identifică unii istorici, deși nu au în mod efectiv această condiție socială.

Problema originei acestei categorii sociale rămîne — scrie autorul — încă deschisă și pentru clarificarea ei sînt necesare. noi informații documentare (p. 64).

www.dacoromanica.ro

În concluzie autorul subliniază caracterul dur al exploatării feudale în Macedonia, în secolul al XIV-lea.

Studiul istoricului bulgar Anghelov este important şi util pentru istoricii romîni; analogia situaţiei paricilor cu aceea a vecinilor de la noi — în special din Ţara Romînească — este evidentă.

Metoda comparativă — a cărei importanţă a fost subliniată recent de istoricul sovietic B. T. Goreanov — îşi demonstrează tot mai mult utilitatea.

D. Ciurea

HENRYK BATOWSKI, *Dyplomatyczna misja Milkowskiego w. r. 1864* [Misiunea diplomatică a lui Milkowski în anul 1864], în „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellonskiego" [Caietele ştiinţifice ale Universităţii Iagellonice], Istorie, nr. 3, Cracovia, 1956, p. 165—210.

H. Batowski publică 18 scrisori din biblioteca emigraţiei democratice polone de la Rappersville (Elveţia), bibliotecă transportată ulterior în Polonia, în legătură cu misiunea lui Sigismund Milkowski în diferite ţări din Europa. Aceste scrisori, toate în limba polonă, afară de una în franţuzeşte, sînt însoţite de o introducere, care formează un comentariu al lor. Se ştie că în anii 1863—1864 a avut loc în Polonia, în zona stăpînită de Rusia ţaristă, o răscoală cu caracter naţional şi social, sub conducerea aripei democratice a polonezilor. Guvernul provizoriu polon revoluţionar a trimis diferiţi emisari în Europa, pentru a obţine sprijin în favoarea revoluţiei polone şi printre aceşti emisari se afla şi Sigismund Milkowski, colonel, diplomat şi scriitor. Milkowski avusese legături strînse cu romînii, deoarece stătuse în Ţara Romînească în 1852—1853 şi pregătise o mişcare a polonezilor pentru lupta de eliberare naţională; apoi mai revenise în Romînia în 1859, cu acelaşi scop. În 1863 el încearcă să treacă peste teritoriul Romîniei cu o mică oaste adunată din rîndurile emigranţilor poloni din Turcia, în scopul de a interveni în răscoala din Polonia din acel an. Cuza temîndu-se că violarea neutralităţii Romîniei ar aduce intervenţia Rusiei în ţară, opreşte şi dezarmează mica ceată a lui Milkowski (lupta de la Costangalia)[1].

După eliberarea sa din Romînia, petrecută în acelaşi an, Milkovski este trimis de conducerea revoluţionară polonă în diferite ţări din Europa şi această misiune se reflectă în scrisorile tipărite de H. Batowski. Misiunea lui Milkowski trece întîi prin Paris, apoi Torino şi Belgrad. Scopul acestei misiuni era să intre în legătură cu emigraţia maghiară în frunte cu L. Kossuth, cu guvernele Italiei, Serbiei şi Romîniei (Cuza Vodă), în vederea unei acţiuni comune cu polonii împotriva Austriei. Această acţiune urmărea extinderea revoluţiei polone şi în zona stăpînită de Austria şi o dată cu aceasta, eliberarea romînilor, ungurilor, italienilor şi sîrbo-croaţilor de sub stăpînirea austriacă a Habsburgilor. Misiunea lui Milkowski nu avu timpul necesar pentru a da rezultatele dorite de guvernul provizoriu polon, deoarece revoluţia polonă fu curînd înăbuşită de armatele ţarului.

În scrisorile publicate de H. Batowski în legătură cu acest episod politic puţin cunoscut, este vorba de repetate ori de Romînia şi de politica lui Cuza Vodă în această vreme. În scrisoarea din Paris, 3 martie 1864 (nr. 3, p. 182) Milkowski scrie: „Polonia nu poate avea şi nu are nici un gînd tainic şi duşmanos faţă de nici o naţiune, fie faţă de cele slave înrudite, fie faţă de cele maghiare şi romîne. Dimpotrivă, cînd Polonia va fi independenta, va da fiecăreia dintre aceste neamuri o puternică mînă de ajutor, căci este în interesul ei să aibă ca aliaţi pe slavi, pe maghiari şi pe romîni împotriva muscalilor şi a nemţilor". În scrisoarea din 6 iunie 1864 (nr. 13), p. 196—198, adresată de agentul polon T. Oksza Orzechowski din Constantinopol lui S. Milkowski, acest agent arată că fusese de curînd la Bucureşti şi în Moldova, că avusese o convorbire cu Cuza Vodă, căruia îi propusese organizarea unei armate a polonilor emigranţi, în Romînia, armată formată din mai multe mii de oameni, care ar fi rămas sub „firma" romînească. „La aceasta (Cuza) mi a răspuns că avînd la dînsul cîteva mii de polonezi înarmaţi, nu va mai putea şti cu siguranţă, cine este principele Romîniei, el sau eu şi nu ar vrea ca această chestiune să rămînă nelămurită, deci respinge categoric o asemenea propunere. Firește că aceste temeri ale lui sînt exagerate dar totuşi au oarecare raţiune". Agentul declară mai departe că se pregătesc schimbări în Romînia (în legătură cu lovitura de stat, din acel an). Conferinţa din Constantinopol, zice mai departe scrisoarea, va trebui să recunoască faptul împlinit al secularizării averilor mănăstireşti. (E vorba de conferinţa ambasadorilor marilor puteri întrunită la Constantinopol). Cuza soseşte mîine (7 iunie) la Constan-

[1] Pentru toate aceste fapte vezi studiul amănunţit al lui Stanislaw Lukasik, *Rumunja a Polska w XIX wieku*, [Romînia şi Polonia în veacul al XIX-lea], Cracovia, 1929, p. 38—39, 47, 61—89.

www.dacoromanica.ro

tinopol, şi se pare că Poarta îl va confirma ca domn, rămînînd vasal al Porţii.

Scrisoarea din 20 iunie 1864 a aceluiaşi agent polon din Constantinopol, T. Oksza Orzechowski, adresată tot lui Milkowski, comentează şederea lui Cuza la Constantinopol. Autorul scrisorii spune că lovitura de stat deschide poarta intrigilor ţariste şi ale Habsburgilor în Romînia. Lovitura de stat este prezentată în concepţia adversarilor lui Cuza ca „fantoma revoluţiei", care ar urmări în cele din urmă destrămarea totală a Imperiului otoman. De aceea cele două guverne amintite cer turcilor să intervină ca să anuleze roadele loviturii de stat din Romînia (cu împroprietărirea ţăranilor). Diplomaţia franceză, în schimb, caută să convingă Poarta că noua lege electorală a lui Cuza este dezvoltarea firească a convenţiei de la Paris din 1858, care stabilise statutul politic al principatelor. Cuza a ştiut să cîştige încrederea miniştrilor Porţii şi la aceasta a contribuit şi dibăcia agentului său, Costache Negri. Ministrul ţarului la Constantinopol a plecat la Therapia, ca să nu se întîlnească cu Cuza în timpul şederii acestuia în capitala otomană. Guvernul englez a sfătuit Poarta să fie rezervată faţă de tendinţele prea pronunţate de politică independentă ale domnitorului Cuza. Un alt fapt interesant cuprins în această scrisoare este declaraţia atribuită lui Cuza, la Constantinopol, că doreşte rezolvarea în favoarea Serbiei a conflictului privitor la şederea garnizoanei turceşti la Belgrad, între Serbia şi Turcia şi chiar are nevoie ca acest conflict să fie rezolvat, ca să poată fi mai liber în acţiunea sa externă. Totuşi sîrbii, în aceste împrejurări ar putea să privească în chip nefavorabil prezenţa lui Cuza la Constantinopol (scrisoarea nr. 14, p. 199—203). În scrisoarea aceluiaşi agent polon, adresată tot lui Milkowski, la 27 iunie 1864, se arată că Poarta a admis întru totul autonomia internă a Romîniei şi faptul împlinit al loviturii de stat. În privinţa secularizării averilor mănăstireşti închinate, Poarta va referi conferinţei ambasadorilor marilor puteri. Autorul scrisorii face aluzie şi la unele zvonuri după care s-ar fi discutat şi moştenirea la tronul Romîniei şi stabilirea unei dinastii din familia lui Alexandru Cuza, dar că Poarta a refuzat să ia vreun angajament în această privinţă. Guvernul ţarului şi cel austriac declară însă că nu sînt de acord cu concesiile făcute de Poartă lui Cuza Vodă. În sfîrşit, în scrisoarea lui T. Oksza Orzechowski adresată din Constantinopol lui Milkowski din 27 noiembrie 1864 (nr. 17, p. 207—208), scrisă după căderea revoluţiei din Polonia, se arată că autorul scrisorii întreprinsese între timp o călătorie în apusul Europei, în interesul cauzei polone, şi că în lipsa lui de la Constantinopol, lăsase agenţia polonă din capitala Imperiului Otoman în mîinile lui Mrozowicki, fost „comisar" polon în Ţara Romînească.

Toate aceste documente aduc unele informaţii interesante asupra relaţiilor romîno-polone, într-o epocă în care ele sînt prea puţin studiate.

P. P. Panaitescu

IANIS KORDATOS : Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἐργατικοῦ κινήματος μὲ βάση ἄγνωστες πηγὲς καὶ ἀνέκδοτα ἀρχεῖα. Β ἔκδοση ξαναδουλεμένη καὶ συμπληρωμένη. [*Istoria mişcării muncitoreşti greceşti pe baza unor izvoare necunoscute şi a unor arhive nepublicate*]. Ediţia a II-a, refăcută şi completată, Atena, 1956, 340+4 pag.

După cum ne arată şi titlul cărţii, Kordatos se ocupă de mişcarea muncitorească greacă, de cînd a luat naştere şi pînă în zilele noastre.

Este greu să ne ocupăm în cîteva pagini de cuprinsul bogat şi documentat al acestei cărţi.

Lucrarea cuprinde următoarele capitole :

Cap. I. Primele încercări de organizare ale proletariatului grecesc (p. 21—26).

Cap. II. Deşteptarea (primele greve) (p. 27—43).

Cap. III. Precursorii (p. 44—56).

Cap. IV. Propaganda socialistă (Pl. Draculis, Şt. Kalerghis) (p. 57—74).

Cap. V. Anarhiştii (1894—1899) (p. 75—92).

Cap. VI. Şt. Kalerghis continuă activitatea sa (1896—1902) (p. 93—97).

Cap. VII. Marinos Antipas (p. 98—105).

Cap. VIII. Socialiştii (p. 106—119).

Cap. IX. Gh. Scliros şi „Uniunea populară socialistă" (p. 120—134).

Cap. X. Clubul muncitoresc din Volos. Uniunea claselor muncitoreşti din Grecia (p. 135—151).

Cap. XI. Clubul socialist din Atena (p. 152—170).

Cap. XII. Socialismul în Turcia şi Egipt (p. 171—176).

Cap. XIII. Clubul muncitoresc din Atena (p. 177—183).

Cap. XIV. Grevele mari în anii 1908—1918 (p. 184—205).

www.dacoromanica.ro

Cap. XV. Legislația muncitorească (p. 206—235).

Cap. XVI. Federația din Salonic (p. 236—257).

Cap. XVII. Legăturile Federației cu cluburile socialiste din vechea Grecie (p. 258—266).

Cap. XVIII. Încercări pentru formarea unui organ central sindical (p. 267—272).

Cap. XIX. Primul război mondial și grecii socialiști (p. 273—281).

Cap. XX. Clubul muncitoresc din Salonic (p.282—285).

Cap. XXI. Conferința socialistă din Londra (p. 286—288).

Cap. XXII. Influența Revoluției rusești și a socialismului internațional (p. 289—293).

Cap. XXIII. Cele două conferințe istorice (p. 294—302).

Cap. XXIV. Primul congres muncitoresc pe întreaga Grecie (p. 309—321).

Cap. XXVI. Influența mișcării muncitorești în gîndirea neo-greacă (p. 322—338).

Conștiința muncitorească în Grecia, deși începe să se formeze încă din 1875, întîrzie însă mult pînă să unifice forțele muncitorești. De la înființarea primei uniuni muncitorești a trecut aproape o jumătate de veac, pînă cînd a luat ființă Confederația generală a muncitorilor (1918). Aceasta s-a datorat lipsei industriilor mari capitaliste înainte de 1900. O dată cu dezvoltarea industriei a început să ia naștere și proletariatul. Primul focar al proletariatului ia ființă în orașul Sira, care acum 80 de ani era un centru industrial de frunte al Greciei. Aici, în 1879, lucrătorii de la șantierele navale pun bazele unei asociații muncitorești, numite „Uniunea frățească a tîmplarilor de la șantierele navale din Sira". Potrivit statutelor acestei asociații, lucrătorii erau împărțiți în „clase", după calificarea lor profesională; li se interzicea să lucreze în altă parte, fără aprobarea asociației; orele de muncă erau fixate la 10 fiind stabilită și salarizarea lucrătorilor. Prin această organizare, lucrătorii căutau să limiteze exploatarea lor de către patroni. În deceniile următoare au luat naștere noi asociații, cea mai activă dintre ele devenind cea a tipografilor, înființată în 1882.

Primele greve mari au loc abia la sfîrșitul secolului al XIX-lea căpătînd uneori un colorit politic puternic.

Primele grupări socialiste din Grecia apar în deceniul al VIII-lea al secolului trecut. O grupare socialistă cu o activitate remarcabilă era a „Clubului republican", din orașul Patras, care a luat ființă în 1876.

Sămînța aruncată de gruparea socialistă din Patras a dat roade. Cluburi și gazete noi au luat ființă la Atena și în alte diferite orașe grecești. Kordatos se ocupă de activitatea diferitelor grupări socialiste, de programele și organele lor de presă, de fruntașii socialiști greci și de colaborarea acestora cu socialiștii naționalităților conlocuitoare.

În ultimul capitol autorul insistă asupra influenței mișcării muncitorești în literatura neogreacă. Sînt amintite figuri reprezentative ca Iannis Kambisis, Spiros Melas, Rigas Golfis, Demosthene Vutiras, Grigorie Xenopulos, Kostis Palamas, Kostas Hagiopulos, Kostas Varnalis și alții, care în romanele, nuvelele, povestirile dramele și poeziile lor prezintă într-un mod realist lupta dîrză dusă de clasa muncitoare din Grecia, pentru o viață mai bună.

Kordatos își încheie cartea cu o listă a ziarelor, broșurilor, și cărților cu conținut socialist si anarhist care au apărut de la 1877—1919.

Nestor Camariano

NOI „MĂRTURII"?

Fiecare mărturie, fiecare nou document care poate contribui la lămurirea poziției muncitorimii față de răscoala țărănească din 1907 are un interes deosebit. În nr. 1 al „Analelor Institutului de Istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.", 1957, Gh. Cilibiu, publică la rubrica de documente *Noi mărturii privind solidaritatea de luptă a muncitorilor de la atelierele CFR — Pașcani, cu țăranii răsculați în 1907.*

Titlul este promițător, dar deschizînd cu interes revista găsim, cu surprindere, la paginile 118—120, reproduse, citate mutilate și fragmentate dintr-un dosar aflat în Arhivele Statului din Iași, dosar al cărui conținut a fost în întregime și pe larg analizat cu încă doi ani în urmă de către Ilie Grămadă, într o notă intitulată *Muncitorii din Pașcani în timpul răscoalelor din 1907*, și publicat în „Studii și cercetări științifice", seria III, nr. 3—4, 1955, Filiala Academiei R.P.R. din Iași, p. 141—151.

G. H.

O NOUĂ CULEGERE DE ISTORIE A MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI

Pe linia popularizării unor momente din istoria mișcării muncitorești în țara noastră, a apărut recent sub îngrijirea Institutului de

www.dacoromanica.ro

Istorie a Partidului un prim volum dintr-o culegere intitulată *Din istoria luptelor greviste ale proletariatului din Romînia*. (Ed. C.C.S., 1957, 307 pag.).

Începînd cu greva căruţaşilor din portul Brăila (iulie 1884) — unul din cele mai bune articole din culegere — şi terminînd cu greva muncitorilor minieri din Valea Jiului izbucnită în timpul dictaturii antonesciene (aprilie 1941), cele 13 acţiuni greviste prezentate sînt de un real folos celor care studiază istoria P.M.R. în cadrul reţelei învăţămîntului de partid, scop pentru care a şi fost editată culegerea.

Majoritatea articolelor se bazează pe izvoare de primă mînă (documente de arhivă inedite, organe muncitoreşti sau burgheze contemporane evenimentelor, documente de partid), fapt ce se resimte favorabil în culegere, constituind un merit al autorilor.

Pornind de la această constatare este regretabil că autorii şi redactorii majorităţii articolelor (excepţie face descrierea evenimentelor din 1918, 1920 şi 1933) nu au reuşit să valorifice în întregime documentele ce le stăteau la îndemînă, să vină cu aprecieri teoretice de natură să aducă clarificări substanţiale în cunoaşterea unor momente importante din trecutul de luptă al proletariatului din Romînia.

Cele mai multe din materialele culegerii s-au mărginit să facă doar o descriere a faptelor, descriere rezultată uneori din punerea aproape cap la cap a relatărilor din arhive articole de presă, broşuri, citate din documente de partid etc.

Din cauza slabei, iar pe alocuri inexistentei preocupări de generalizare ce se vădeşte la cele mai multe din articole (înafara celor trei excepţii sus-amintite), se poate cu greu urmări evoluţia metodelor, a lozincilor, a cauzelor permanente ca şi a celor schimbate de la o perioadă la alta care au împins muncitorimea pe calea folosirii grevei în lupta sa contra patronilor.

Nu se poate observa clar din culegere (deşi încercări în acest sens se fac) ce deosebiri calitative sînt între grevele de la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi cele după crearea P.C.R. (repetarea stereotipă „sub conducerea P.C.R" şi a altor formulări asemănătoare oricît de frecventă ar fi nu este în măsură să şteargă impresia lipsei unei analize şi mai ales a unor concluzii ce se cereau cu mult mai adînci).

E surprinzătoare lipsa oricărei greve în ramura metalurgică şi siderurgică. De altfel nu reiese care au fost criteriile în selecţionarea materialelor cuprinse în culegere ; ele par a nu fi existat, sau în caz că există, nu au fost respectate cu consecvenţă. Redactorii nu au reuşit să dea o unitate volumului în ceea ce priveşte nivelul articolelor, inegale ca valoare. Întîlnim materiale care răspund în genere şi nu depăşesc nivelul cerut de cursurile medii de istorie P.M.R. (grevele din 1888, 1898—1899, 1910, iulie — august 1919, 1929, 1941), alături de prezentarea unor greve redactate în alt scop şi în care pe lîngă descrierea evenimentelor se tratează şi o serie de aspecte laterale (ce depăşesc cerinţele cursurilor de istoria P.M.R.), ceea ce face greoaie urmărirea lor de către cursanţi, ele fiind destinate mai degrabă unor comunicări cu caracter ştiinţific (grevele din 1906, 1918 şi parţial cea din 1935).

Încercarea de a uni la un loc aceste genuri, diferite de prezentare a unor greve nu a reuşit, avînd ca rezultat apariţia unei culegeri neomogene atît în ce priveşte caracterul cît şi scopurile sale.

Considerăm că cel mai indicat şi util ar fi ca în volumele următoare, culegerea să se menţină la scopul şi caracterul indicat pe copertă : publicarea unor materiale de bun nivel, dar care să se menţină strict la necesităţile cursurilor de istorie P.M.R.

Pentru studierea unor lupte sau mişcări greviste ce solicită o analiză mai adîncită şi multilaterală (cu indicaţii numeroase în diferite compartimente ale istoriei patriei), Institutul de Istorie a Partidului ar putea găsi eventual soluţia publicării unei culegeri aparte, deşi — în mod normal — astfel de subiecte îşi pot afla foarte bine loc în revista institutului.

Lipsa de unitate ar fi putut fi parţial evitată chiar şi pentru primul volum, dacă redactorii s-ar fi ferit să reediteze articole ce au mai văzut lumina tiparului cu altă ocazie şi *în alte scopuri*, decît acel al culegerii (îndrumarea cursanţilor de istorie, P.M.R.).

În intenţia redactorilor de a publica cît mai degrabă primul volum din ciclul amintit, ei au recurs la calea minimei rezistenţe : din cele 13 studii numai cinci apar pentru prima oară, restul fiind reeditări.

În condiţiile de aglomerare cunoscută a spaţiului grafic, considerăm dăunătoare practica reeditării masive (160 pag. din totalul de aproximativ 280 pag. text propriu-zis) folosite de redactori în întocmirea culegerii, avînd în vedere că nivelul unora din reeditări nu justifică aceasta (grevele din 1888, 1906, 1910), ci dimpotrivă.

Credem că forurile în drept vor căuta pe viitor ca o astfel de situaţie să nu se mai repete.

T. U.

www.dacoromanica.ro

O. WINZER, PAGINI DIN LUPTA PARTIDULUI COMUNIST DIN GERMANIA CONTRA HITLERISMULUI

Lucrarea lui Winzer, de curînd tradusă integral în limba rusă[1] (nu avem la dispoziție un exemplar în limba germană) reprezintă o primă încercare făcută de literatura germană după 1945, de a prezenta pe scurt, într-un tot închegat, momentele cele mai importante din activitatea Partidului Comunist din Germania, de la desființarea sa legală și pînă la înfrîngerea Germaniei hitleriste inclusiv.

O atenție deosebită se acordă condițiilor social-economice și politice care au pregătit venirea la putere a lui Hitler și manevrelor la care a recurs regimul nazist, scurt timp după instaurarea sa, pentru a desființa P.C.G.

Pe baza datelor pe care le-a avut la dispoziție, autorul ajunge la concluzia că fenomene de criză economică au ușurat într-o oarecare măsură ascensiunea politică a hitlerismului.

În 1933 industria germană folosea numai 35.7% din capacitatea sa de producție. O astfel de scădere catastrofală a producției industriale a adus cu sine creșterea vertiginoasă a numărului șomerilor totali care în același an atinsese aproximativ 15 % din întregul număr al muncitorilor. Doar ceva mai mult de 10% din numărul șomerilor primeau ajutor de șomaj. Celor rămași în producție li se scad salariile, iar populația era supusă unui adevărat val de impozite împovorătoare. Criza lovise greu și în burghezia mică și în cea mijlocie.

Aproape totalitatea opiniei publice din Germania era unanimă că lucrările nu mai puteau merge ca pînă atunci, că la cîrma țării trebuie adus un guvern autoritar care să pună ordine în viața economică și politică a Germaniei.

Partidele extremiste ocupă primele locuri în alegerile ce urmează. Numai că, pe cînd muncitorimea socotea că pentru ieșirea din impas, la conducerea țării trebuie să vină un guvern de stînga și în consecință dădea voturile comuniștilor, burghezia aproape în totalitatea ei, speriată de spectrul venirii la putere al unui guvern în care P.C.G. să aibă un cuvînt greu de spus, a dat voturile naziștilor.

Datorită unor slăbiciuni existente în sînul mișcării muncitorești (a tacticii stîngiste față de păturile mijlocii ale populației de la orașe și de la sate, a lipsii frontului unic între comuniști și socialiști etc.), naziștii au izbutit prin lozinci demagogice despre o așa-zisă împărțire a latifundiilor, reducerea unor impozite, acordarea de muncă șomerilor și altele, să atragă momentan mase importante de cetățeni dezorientați spre partidul lor.

Poziția de expectativă adoptată de conducerea de dreapta a partidului socialist german a dat posibilitate naziștilor să vină la putere și să înscenezo o serie de provocări dintre care cea mai cunoscută este incendierea Reichstagului, cu ajutorul cărora au scos P.C.G. înafara legii. O dată lovit adversarul principal al marxismului conducătorii fasciști, siguri pe putere, n-au pregetat mult și au desființat curînd și partidul socialist și pe toate celelalte partide nenaziste. Această lecție servită de naziști social-democraților de dreapta germani se pare că a fost uitată de conducerea actuală a P.S.G. care cu ocazia recentei desființări a P. C. G. de către guvernul Adenauer, a adoptat din nou aceeași poziție falimentară de expectativă.

În lipsa unor lucrări referitoare la o poziție a unor mase cît mai largi de germani față de dictatura hitleristă, s-a creat impresia curentă că populația a fost, pe întreaga perioadă 1933—1945, o partizană docilă a regimului nazist.

Marele merit al lucrării lui Winzer este că el bazat pe fapte de necontestat, arată opoziția surdă iar uneori violentă a populației față de dictatura fascistă încă din primele momente ale instalării sale.

În lumina faptelor expuse de autor, „noaptea cuțitelor lungi" (30 iunie 1934), acel prim „sfînt Bartolomeu" al naziștilor, cînd mii de persoane au fost ucise sau schingiuite — marile greve din 1935 nu apar doar ca episoade izolate ale unei răfuieli între naziști și comuniști, ci sînt dovada unor nemulțumiri generale, a unor pături sociale largi ce-și văzuseră înșelate speranțele puse momentan în sinceritatea programului demagogic național socialist.

În lucrare se găsesc de asemenea numeroase dovezi ale luptei pline de abnegație ale comuniștilor pentru crearea unui front larg antihitlerist, pentru salvgardarea păcii și în sfîrșit pentru scoaterea Germaniei din război.

În ultimii ani ai războiului, în special după Stalingrad, cresc nemulțumirile în sînul populației contra regimului nazist, și sub conducerea P.C.G., iau uneori forme organizate (vezi spre pildă acțiunile grupului „Robbi").

Ideea cu care își încheie Winzer cartea este responsabilitatea imperialiștilor occidentali în existența celor două Germanii. Dacă imperialiștii occidentali ar fi dus o politică fermă și

[1] Otto Winzer. *12 ani de luptă împotriva fascismului și a războiului (Studiu de istorie a Partidului comunist din Germania în perioada anilor 1933—1945)*, Moscova. Editura pentru literatura străină. 1956. 254 pag.

www.dacoromanica.ro

consecventă de denazificare în sînul poporului german. greu lovit de război și care fusese martorul direct al prăbușirii nazismului, s-ar fi putut crea încă în primii ani de după război un curent de opinii capabil să înfăptuiască un stat german unitar, democratic și iubitor de pace

Obținînd sprijinul puterilor occidentale de ocupație, foștii naziști împreună cu marile monopoluri (aceleași care finanțaseră venirea la putere a lui Hitler) au mers însă în Germania occidentală pe drumul reînvierii forțelor reacționare. Expresia politică a acestor forțe este guvernul Adenauer. Prin politica acestui guvern, posibilitățile reunirii celor două Germanii într-un stat democratic nu a putut fi realizată pînă acum, ba mai mult, aceste posibilități scad vizibil în urma încadrării Germaniei occidentale în blocul agresiv N.A.T.O.

Maia Ionescu

www.dacoromanica.ro

BIBLIOGRAFIE (II)

cuprinzînd studii şi articole de istoria culturii, istoria ştiinţei, istoria limbii, istoria literaturii şi istoria artei

ISTORIA CULTURII. INSTITUŢII CULTURALE. ÎNVĂŢĂMÎNT. PRESĂ

Antip, C., *Învăţămîntul ziaristic în R.P.R.*, în „Presa noastră", 1956, nr. 1, p. 15—17.

* * * *Articole apărute în ziarul „Munca" la sfîrşitul veacului trecut*, în „Presa noastră", 1956, nr. 2, p. 46.

Berindei, Dan, *Înfiinţarea Societăţii literare (academice) (1866) şi sesiunea din 1867*, în „Studii", an IX (1956), nr. 5, p. 21—44.

Botez, Viorica şi Lucia, Pop, *Lupta pentru emanciparea femeii (în paginile revistei Contemporanul)*, în „Contemporanul", 1956, iulie 13, p. 3.

Bozac, Ileana, *Politica şcolară a curţii din Viena în domeniul fiscal al Zlatnei în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea*, în „Studii şi cercetări de istorie", Acad. R.P.R., Filiala Cluj, 1956, nr. 1—4, p. 119—150.

Bratu, Horia, *Mimento „Contemporanul" (75 de ani de la apariţia „Contemporanului")*, în „Viaţa romînească", 1956, nr. 8, p. 189—193.

Bratu, Savin, *Revista „Korunk" (1926—1940) şi literatura romînă. Din lupta P.C.R. pentru o cultură înaintată*, în „Gazeta literară", 1956, mai 3, p. 6.

— *„Şcoala „Contemporanului" (Rolul şi semnificaţia contemporanului în evoluţia literaturii noastre)*, în „Gazeta literară", 1956, iulie 5, p. 1—2.

Brînzu, Zina, *Zece ani de la înfiinţarea şcolii superioare de partid „Ştefan Gheorghiu"*, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.", an II (1956), nr. 1, p. 20—28.

Chelaru, Traian, *Gheorghe Lazăr, 1779—1823*, în *Din istoria pedagogiei romîneşti*, Buc., 1956, p. 99—142.

Ciopraga, Const., *Drumul de o jumătate de veac al „Vieţii romîneşti"*, în „Iaşul literar", 1956, nr. 3, p. 53—65.

Crişan, Ion, *Primele traduceri romîneşti din Marx şi Engels*, în „Contemporanul", 1956, aprilie 27, p. 1 şi 4.

Csehi, Gyula, *Gáal Gábor, a Korunk és az Utunk* [Gáal Gábor şi revistele „Korunk" şi „Utunk"], în „Utunk", 1956, iunie 22, p. 3.

Deleanu, Nicolae, *Verhi încercări de apariţie a unor periodice în limba romînă*, în „Presa noastră", 1956, nr. 2, p. 31—35.

— *Cele dintîi periodice romîneşti*, în „Presa noastră", 1956, nr. 3, p. 34—38.

— *Presa celui de al patrulea deceniu*, în „Presa noastră", 1956, nr. 4, p. 27—30.

— *De la presa de informaţie la presa de opinii*, în „Presa noastră", 1956, nr. 5, p. 14—19.

— *Presa romînă transilvană pînă la 1848*, în „Presa noastră", 1956, nr. 6, p. 29—33.

— *Presa anului 1848*, în „Presa noastră", 1956, nr. 7, p. 21—26.

— *Urmărind în presă revoluţia din 1848*, în „Presa noastră", 1956, nr. 8, p. 22—23, 26—27.

www.dacoromanica.ro

Demeter, János, *Haladó magyarnyelvü könyvkiádasunk történetéből* [Din istoria editării cărţii progresiste în limba maghiară], în „Utunk", 1956. aug. 3, p. 2.

Dima, Al., *Periodicele moldoveneşti din prima jumătate a secolului XIX ca organe de răspîndire a ştiinţei*, în „Studii şi cercetări ştiinţifice" Filologie, Acad. R.P.R., Filiala Iaşi, 1956, fasc. 1, p. 77—105.

Dinu, C., *Petrache Poenaru, 1799—1876*, în *Din istoria pedagogiei romîneşti*, Buc. 1956, p. 225—284.

Domşa, Ion, *Bibliotecile populare săteşti din Transilvania în anii 1870—1910*, în „Călăuza bibliotecarului", 1956, nr. 6. p. 21—24.

— *Nicolae Balcescu şi bibliografia*, în „Călăuza bibliotecarului", 1956, nr. 3, p. 18—20.

Dumitriu, Petru, *La al 50-lea an de apariţie (al „Vieţii romîneşti")*, în „Viaţa romînească", 1956, nr. 3, p. 12—14.

Enescu, N. C., *Gheorghe Asachi 1788—1869*, în *Din istoria pedagogiei romîneşti*, Buc., 1956, p. 143—223.

Farczády, Alexa, *Un manuscris necunoscut descoperit la biblioteca documentară Bolyai din Tg. Mureş*, în „Călăuza bibliotecarului", 1956, nr. 9, p. 26—28.

Felea, I., *Despre revista „Contemporanul" şi răspîndirea ideilor înaintate ale vremii (1881—1891)*, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.", an. II, (1956), nr. 4, p. 171—182.

Graur, acad. Al., *Cînd „Romînia liberă" apărea în ilegalitate*, în „Presa noastră", 1956, nr. 4, p. 16.

Grigoriu, Bernard, *Ştefan C. Mihăilescu (1816—1899)*, în *„Din istoria pedagogiei romîneşti"*, Buc., 1956, p. 363—410.

Haupt, Gh., *Cum a apărut „Contemporanul"*, în „Contemporanul", 1956. iulie 13, p. 2.

— *„Courrier de Moldavie" (1790)*, în „Presa noastră", 1956, nr. 6. p. 34—35.

Ivaşcu, Georgе, *75 de ani (de la apariţia „Contemporanului")*, în „Contemporanul", 1956, iulie 13, p. 1.

Jakó, S, *Începuturile scrisului în păturile laice din Transilvania medievală (Unele probleme noi ale paleografiei laline)*, în „Studii şi cercetări de istorie", Acad. R. P. R., Filiala Cluj, 1956. nr. 1—4, p. 81—102.

Jugăreanu. Veturia, *Tiparul şi dezvoltarea lui*, în „Călăuza bibliotecarului", 1956. nr. 7. p. 21—24.

Kàntor, Lujos, *Adalékok a Korunkban közölt müforditások értéke leséhez* [*Contribuţii la valorificarea traducerilor literare din revista „Korunk"*], în „Igaz Szò", 1956, nr. 10, p. 1538—1543.

Làudat, I. D., *La împlinirea a 75 de ani de la apariţia revistei „Contemporanul"*, în „Iaşul literar", 1956, nr. 7, p. 80—86.

— *Preocupări de folclor la „Contemporanul"*, în „Iaşul literar", 1956, nr. 4, p. 123—128.

Lăzăreseu, I., *„Junimea" expresie a regimului burghezo-moşieresc*", în „Studii şi cercetări ştiinţifice", Filologie, Acad. R.P.R., Filiala Iaşi, 1956, fasc. 1, p. 107—113.

Leon, Alex. şi Hîncu, Dumitru *Aspecte ideologice din activitatea vechii „Vieţi romîneşti" (1906—1940)*, în „Viaţa romînească", 1956, nr. 3, p. 221—230.

Ludu, Th., *Contribuţii la istoria bibliografiei romîne*, în „Călăuza bibliotecarului", 1956, nr. 1, p. 12—15.

— *Izvoare bibliografice necunoscute*, în „Călăuza bibliotecarului", 1956, nr. 5, p. 28—31.

Manoliu, M., *Propagator al darwinismului (Lupta „Contemporanului", pentru promovarea ştiinţei materialiste)*, în „Contemporanul", 1956, iulie 13, p. 1 şi 4.

*** *O aniversare glorioasă. 75 de ani de la apariţia „Contemporanului"*, în „Tînărul leninist", 1956. nr. 6, p. 61.

Pálffy, Antal, *Bolyai Farkas halálának centenáriuma. A pedagógus* [Centenarul morţii lui Bolyai Farkas. Pedagogul], în „Utunk", 1956, noiembrie 24, p. 2.

Pascariu, Petru, *Ziare şi reviste vechi la biblioteca „N. Bălcescu" din Iaşi*, în „Călăuza bibliotecarului", 1956, nr. 6, p. 25—27.

Popescu-Teluşan, Ilie, *Grigore Pleşoianu, 1808—1857*, în *Din istoria pedagogiei romîneşti*, Buc., 1956, p. 285—329.

Popovici, Călin, *Istoricul calendarului*, în „Tînărul leninist", 1956, nr. 11, p. 50—53.

Răduică, Georgeta, *Fondul de periodice din Biblioteca Academiei R.P.R.*, în „Călăuza bibliotecarului", 1956, nr. 11, p. 29—32.

www.dacoromanica.ro

Roşca, Aneta, *Jumătate de veac de la înfiinţarea bibliotecii din Bîrlad*, în „Călăuza bibliotecarului", 1956, nr. 11, p. 11—12.

Roşianu, Mihail. *Nicolae Bălcescu (1819—1852) exponentul ideilor pedagogice progresiste de la 1848*, în *Din istoria pedagogiei romîneşti*, Buc., 1956, p. 331—362.

Săvulescu, acad. Traian, *90 de ani de viaţă academică în ţara noastră*, în vol. *90 de ani de viaţă academică în ţara noastră*, Buc., Ed. Acad. R.P.R., <1956>, p. 9—77.

Silvestru, Tudor, *O scrisoare memorialistică despre „Viaţa romînească"*, în „Ianul literar", 1956, nr. 8, p. 99—105.

Simonescu, Dan, *Primul ziar tipărit pe pămîntul ţării noastre*, în *Studii şi materiale de istorie medie*, vol. I, 1956, p. 343—351.

Spielman, dr. Jozsef şi Boriska, Halász. *A Korunk és az orvostudomány kérdeséi* [Revista „Korunk" şi problemele ştiinţei medicale], în „Utunk" 1956, noiembrie 10, p. 2.

Stănoiu, M., *Gazeta „Scînteia" din anul 1919*, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.", an. II (1956), nr. 1, p. 93—98.

— *25 de ani de la apariţia ziarului „Scînteia", organul C.C. al P.C.R.*, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.", an. II (1956), nr. 4, p. 131—160.

Ştefan, Mircea, *Revista „Contemporanul" 1881—1891 despre învăţămîntul din ţara noastră*, în *Din istoria pedagogiei romîneşti*, Buc., 1956 p,. 411—465.

Stoian, Stanciu, *Un aspect al dezvoltării învăţămîntului romînesc în perioada lui de început*, în *Din istoria pedagogiei romîneşti*, Buc., 1956, p. 15—55.

Strempel, Gabriel, *Relaţii romîno-ruse în lumina tiparului*, Buc., 1956, 49 p. cu ilustr. şi fasc.

Tebeica, V., *Din istoricul poştelor, timbrului şi filateliei în ţara noastră*, în „Filatelia", 1956, nr. 4, p. 12—14.

Teodorescu, Al, *Folclorul în „Contemporanul"*, în „Contemporanul", 1956, iulie 13, p. 4.

— *Preocupări de folclor la revista „Convorbiri literare"*, în „Studii şi cercetări ştiinţifice", Filologie, Acad. R.P.R., Filiala Iaşi. 1956, fasc. 1, p. 149—167.

Toma, Sorin, *„Scînteia"*, în „Presa noastră", 1956, nr. 5, p. 1—4.

Tomescu Mircea. *Evangheliarul lui Macarie*, în „Călăuza bibliotecarului", 1956, p. 9, p. 29—31.

Toth, Sándor, *„Korunk" — tribună de luptă. Despre revista „Korunk" (Epoca noastră) ce a apărut la Cluj în perioada 1926—1940*, în „Contemporanul", 1956, aug. 10, p. 5.

Turnovszky, Sándor, *A Korunk elsö szerkesztöje* [Primul redactor al revistei Korunk], în „Utunk", 1956, oct. 5, p. 6.

Vianu, Tudor, *Mihai Ralea (Cuvîntare pronunţată în şedinţa festivă a Academiei R.P.R., din 11 mai 1956)*, în „Viaţa Romînească", 1956, nr. 8, p. 144—152.

Vingărzan, Virgil, *Biblioteca „Batthyaneum" din Alba-Iulia*, în „Călăuza bibliotecarului", 1956, nr. 7, p. 17—20.

Vitner, Ion, *Problematica realismului critic în paginile revistei „Contemporanul"*, 1956, iulie 13, p. 1 şi 4.

Wolf, Ioan. *Organizarea şcolilor bănăţene în anii 1770—1800 şi activitatea pedagogului Teodor I. Iancovici*, în *Din istoria pedagogiei romîneşti*, Buc., 1956, p. 57—97.

XIII. ISTORIA ŞTIINŢEI

Albu, Paula, *Emil Racoviţă şi concepţia sa biologică (Cu o prefaţă de N. Botnariuc)*, Buc., 1956, 157 p. cu ilust. portr. şi h.

*** *Anghel Saligny (1854—1925)*, Buc., Ed. Acad. R.P.R., 1956, 23 p. (Biblioteca Acad. R.P.R., seria de bio-bibliografii).

Antofie, Radu, *Spitalul Gîrlaşi (studiu monografic)*, în *Studii şi articole de istorie*, vol. I, Societatea de ştiinţe istorice şi filologice din R.P.R., 1956, Buc., p. 225—244.

Barbu, G., *Le développement des recherches d'Histoire de la Médecine dans la République Populaire Roumaine — Communication présenteé au XV-e Congrès International d'Histoire de la Médecine, Madrid, Septembre 1956 (Bucarest)*, <1956>, 8 p.

Berindei, Dan, *Despre relaţiile dintre Carol Davila şi Mihail Kogălniceanu*, în „Ocrotirea sănătăţii în R.P.R.", 1956, nr. 3, p. 275—280.

Bîrsan, St. şi Băileanu, Gh, *Două secole de activitate (La aniversarea spitalului orăşenesc clinic de adulţi Iaşi — fost Sf. Spiridon)*, în „Muncitorul sanitar", 1956, dec. 1, p. 1.

Bologa, Valeriu, L., *Victor Babeş (30 de ani de la moartea medicului savant romîn V. Babeş)*, în „Ştiinţă şi tehnică", 1956, nr. 10, p. 14—16.

www.dacoromanica.ro

Brătescu, dr. G., *Critica organizării sanitare din Romînia burghezo-moşierească în lucrările lui St. Stîncă*, în „Ocrotirea sănătăţii în R.P.R.", 1956, nr. 3, p. 271 — 275.

Brătescu Gh. şi **Géza Grosz**, *Tradiţii democratice şi revoluţionare ale medicinei romîne. Legăturile lui N. Zubcu Codreanu cu studenţii medicinişti din Bucureşti*, în „Ocrotirea sănătăţii în R.P.R.", 1956, nr. 1, p. 82—93.

Brătescu, G., *30 de ani de la moartea profesorului Toma Ionescu*, în „Munca sanitară", 1956, nr. 3, p. 251—256.

Burghele, Th., *Prof. dr. D. Bagdasar, 10 ani de la moartea sa*, în „Chirurgia", 1956, nr. 4, p. 483—484.

Buţureanu, Vladimir C., *Prof. Ion Tănăsescu, Figuri de chirurgi romîni*, în „Chirurgia", 1956, nr. 1, p. 120—122.

Carafoli, E., *Un pionier al aviaţiei mondiale: Traian Vuia*, în *90 de ani de viaţa academică în ţara noastră*, Buc., Ed. Acad. R.P.R., <1956>, p. 143—164.

Csedö, C., *Ferenc Nyulas, organizatorul farmaciei de acum 150 de ani.* (*După lucrarea „Nyulas Ferenc", de dr. J. Spielman şi dr. P. Soós, Buc., Ed. Acad. R.P.R., 1956*) în „Farmacia", 1956, nr. 4, p. 334—336.

*** *Dimitrie Brandza (1846—1895). Studiul introductiv de Traian I. Ştefureac*, Buc., Ed. Acad.R.P.R., 1956, 48 p. cu portr. (Biblioteca Acad. R.P.R., Seria bio-bibliografii. 7.)

*** *Dimitrie Voinov (1867—1951). Studiul introductiv de V. Gh. Radu*, <Buc.>, Ed. Acad. R.P.R., 1956, 38 p. cu portr. (Biblioteca Acad. R.P.R., Seria de bio-bibliografii, 9).

Drimus, I. şi **Lucia Zaharescu-Boereseu**, *Nicolae Teclu, un mare chimist romîn (1839—1916)*, în „Revista de chimie", 1956, nr. 7, p. 388—391.

*** *Emanuel Bacaloglu (1830—1891). Studiul introductiv de Fl. Cîmpan*, Buc., Ed. Acad. R.P.R., 1956, 38 p. cu portr. (Biblioteca Acad. R.P.R., Seria bio-bibliografii, 8).

*** *Emil G. Racoviţă (1868—1947). Studiu introductiv de Şt.-M. Milcu*, <Buc>. Ed. Acad. R.P.R., 1956, 46 p. cu portr. şi ilustr. (Biblioteca Acad. R.P.R., Seria de bio-bibliografii).

Filipescu, Miltiade. *Un mare înaintaş al geologiei romîneşti — profesorul Gregoriu Ştefănescu*, Buc., Ed. Tehnică, 1956, 32 p. cu ilustr.

Florea, N., *50 de ani de dezvoltare a cercetărilor şi geografia solurilor în ţara noastră*, în „Natura", 1956, nr. 2, p. 5—16.

Ghelerter, Iuliu şi **dr. D. Hocloto**, *Misiunea doctorilor I. Felix şi A. Marcovici în Rusia în 1865*, în „Ocrotirea sănătăţii în R.P.R.", 1956, nr. 2, p. 170—177.

Ghelerter, Iuliu, *Victor Babeş,-Communication présentée au XV-e Congrès International d'Histoire de la Médecine. Madrid, Septembre, 1956*, <Bucarest, 1956>, 13 p.

Ghiban, C., *Triumful perseverenţei (40 de ani de la primul zbor al lui Aurel Vlaicu)*, în „Pentru apărarea patriei", 1956, nr. 9, p. 20—21.

Hulubei, Horia, *Alexandru Proca, eminent om de ştiinţă*, în „Contemporanul", 1956. ian., 27 p. 1.

Ianeu, Mihai. *Geograful fizician Mihai David, Viaţa şi opera sa*, în „Natura", 1956, nr. 2, p. 49—49.

Ivanovici, Gh., *Un precursor al metrologiei: Ştefan C. Hepites*, în „Metrologia aplicată", 1956, nr. 3, p. 17—18.

Izsàk, Samuil, *Date privitoare la prima carte romînească de medicină tipărită de un medic romîn*, în „Ocrotirea sănătăţii în R.P.R.", 1956, nr. 3, p. 280—284.

— *Ştefan Stîncă, Viaţa şi opera lui medicală (1865—1897)*, Buc., Ed. Medicală, 1956, 48 p. cu portr. şi facs.

Ioneseu-Stoian, P. şi **L. Mieu**, *Date asupra învăţămîntului farmaceutic din Ardeal.* (*100 de ani de la înfiinţarea învăţămîntului farmaceutic în Ţările Romîneşti*), în „Farmacia", 1956, nr. 4, p. 341—346.

Lipovan, George, *Traian Vuia, realizatorul zborului mecanic, 18 martie 1906—18 martie 1956. Cu un cuvînt introductiv de dr. Petru Groza*, Buc., Ed. Tehnică, 1956, 287 p. cu ilustr.

Macovei, G., *Grigore Cobîlcescu*, în *90 de ani de viaţă academică în ţara noastră*, Buc., Ed. Acad. R.P.R., <1956>, p. 129—142.

Metea, Octavian, *Dr. Vasici Pavel (1806—1881)*, (*Figuri şi fapte din trecutul Banatului*), în „Scrisul bănăţean", 1956, p. 79—83.

Nicolae, Ştefan. *Dimitrie Bagdasar. Zece ani de la moartea savantului patriot*, în „Gazeta literară", 1956, iul.e, 19, p. 1 şi 3.

www.dacoromanica.ro

*** *Opera matematică a lui Alexandru Pantazi. Volum apărut sub îngrijirea colectivului format din G. Vrânceanu, Tiberiu Mihăilescu şi A. Dobrescu*, Buc., Ed. Acad. R.P.R., 1956, 496 p. + erata.

Parhon, acad. C. I., *O proeminentă figură a ştiinţei medicale (Dr. D. Bagdasar)*, în „Contemporanul", 1956, iulie, 20 p. 5.

Petrovici, Gh., *D. Danielopolu.(Viaţa şi opera medicului savant D. Danielopolu)*, în „Munca sanitară", 1956, nr. 2, p. 99—103.

Ralea, M., *D. Danielopolu şi psihologia*, în „Revista de fiziologie normală şi patologică", 1956, nr. 2, p. 142—143.

Riga, Th. I., *Prof. Dr. Toma Ionescu. 30 de ani de la moartea sa*, în „Muncitorul sanitar", 1956, martie 31, p. 3.

Răşcanu, acad. prof. dr. V., Năstase, prof. dr. V., Dr. S. Bîrsan şi G. Băileanu, *Istoricul spitalului orăşenesc clinic de adulţi din Iaşi. În cadrul evolutiv al fostelor aşezăminte Sf. Spiridon*, vol. I, Buc., Ed. Medicală, 1956, 504 p. cu ilustr.

Voinov, D., *Pagini alese (Cu un studiu introductiv de Crizantema Totoescu)*, Buc., Ed. Acad. R.P.R., 1956, 137 p. cu portr.

XIV. ISTORIA LIMBII

Andriescu, Al., *Valorea stilistică a expresiilor idiomatice*, în „Studii şi cercetări ştiinţifice". Filologie, Acad. R.P.R., Filiala Iaşi, 1956, fasc. 1, p. 63—75.

Atlasul lingvistic romîn, Seria nouă, vol. I, A. Agricultură, B. Morărit, C. Grădinărit, D. Pomărit, E. Viticultură, F. Cînepă, G. Albinărit; VIII p. + 1 h. + 274 p. h. + 7 pl. + 9 f. h. + 4 f. anexă + erată; vol. II, A. Creşterea vitelor, B. Calul, căruţa, sania, C. Păsări de curte; D. Păstorit; E. Lîna, torsul, ţesutul; F. Meserii; G. Pădurit, VIII p. + 348 p. h. + 7 pl. + erata, Ed. Acad. R.P.R., 1956.

Bahner, Werner, *Din istoria lingvisticii romanice. Începuturile ei în legătură cu limba romînă*, în „Limba romînă", 1956, nr. 5, p. 13—22.

Brîncuş, Gr., *Limba poeziilor lui Barbu Paris Mumuleanu*, în *Contribuţii la istoria limbii romîne literare în sec. al XIX-lea*, <Buc.>, Ed. Acad. R.P.R., 1956, p. 7—22.

Brîncuş, G., *Părerile lui Costache Negruzzi despre limbă*, în „Limba romînă", 1956, nr. 4, p. 19—34.

Bulgăr, Gh., *Note şi completări la un glosar întocmit de Vasile Alecsandri*, în „Limba romînă", 1956, nr. 3, p. 54—63.

— *Particularităţile de limbă şi stil în opera lui C. Bolliac*, în *Contribuţii la istoria limbii romîne literare în sec. al XIX-lea* <Buc.>, Ed. Acad. R.P.R., 1956, p. 89—111.

Byck, J., *Despre limba noastră literară*, în „Gazeta literară", 1956, mai 10, p. 2; mai 24, p. 2; mai 31, p. 4; iunie 7, p. 2.

— *Formarea limbii noastre literare. Discuţii*, în „Gazeta literară", 1956, oct. 18, p. 1 şi 2.

— *În legătură cu baza limbii noastre literare. Discuţii*, în „Gazeta literară", 1956, aug. 2, p. 2.

— *În legătură cu dezbaterile privitoare la limba literară — Discuţii*, în „Gazeta literară", 1956, iunie 14, p. 2.

— *Dr. Moses Gaster, 1856—1956*, în „Gazeta literară", 1956, sept. 20, p. 1 şi 4.

Cazacu, B. şi I. Fischer, *Neologismele în scrierile lui Anton Pann*, în *Contribuţii la istoria limbii romîne în sec. al XIX-lea*, <Buc.>, Ed. Acad. R.P.R., 1956, p. 23—56.

*** *Contribuţii la istoria limbii romîne literare în sec. al XIX-lea*, <Buc.>, Ed. Acad. R.P.R., 1956, 244 p.

Cuciureanu, St., *Manuscrisul dramaticii romîneşti a lui Pier Emilio Bosi*, în „Limba romînă", 1956, nr. 2, p. 107—108.

Dicţionarul limbii romîne literare contemporane, vol. II, D—L, Buc., Ed. Acad. R.P.R., 1956, 813 p. + erata.

Graur, Al., *Baza limbii noastre literare*, în „Gazeta literară", 1956, iulie 19, p. 5.

— *Cum se studiază limba literară. (Unele probleme ale limbii literare)*, în „Contemporanul", 1956, noiembrie 30, p. 1 şi 4.

— *Dialectele limbii romîne*, în „Limba romînă", 1956, nr. 4, p. 66—69.

— *Limba poeziei populare este neliterară? (Discuţii cu privire la problema „bazei limbii noastre literare")* în „Gazeta literară", 1956, aug. 20, p. 5.

www.dacoromanica.ro

Iordan, Iorgu, *Al VIII-lea Congres de studii romanice*, în „Contemporanul", 1956, mai 25, p. 4.
— *Despre studiul limbii literare*, în „Contemporanul", 1956, decembrie 14, p. 1 și 4.
— *Iarăși despre limba literară. (Discuții consacrate problemei „Bazei limbii noastre literare")*, în „Gazeta literară", 1956, aug. 16, p. 2.
— *Limba lui Creangă*, în *Contribuții la istoria limbii române literare în sec. al XIX-lea*, <Buc.>, Ed. Acad. R.P.R., 1956, p. 137—170.
— *Limba română contemporană*, <Buc.>, Ed. Min. Înv., 1956, 832 p. + erata.
— *O problemă de bază a istoriei noastre : formarea poporului român și a limbii lui*, în „Contemporanul", 1956, ian. 6, p. 1.

Istrate, G., *O problemă controversată; literalizarea*, în „Studii și cercetări științifice", Filologie, Acad. R.P.R., Filiala Iași, 1956, fasc. 1, p. 1—46.
— *Ibrăileanu despre limba literară*, în „Iașul literar", 1956, nr. 9, p. 104—114.

Ivănescu, G., *Formarea terminologiei filozofice românești moderne*, în *Contribuții la istoria limbii române literare în sec. al XIX-lea*, <Buc.>, Ed. Acad. R.P.R., 1956, p. 171—204.
— *Problemele fundamentale ale limbii literare românești*, în „Iașul literar", 1956, nr. 1, p. 73—79.
— *Teorii eronate despre limba literară românească*, în „Iașul literar" 1956, nr. 10, p. 86-104.

Macrea, D., *Câteva precizări în legătură cu problema dialectelor limbii române*, în „Limba română", 1956, nr. 4, p. 70—75.
— *Opera lingvistică a lui Sextil Pușcariu. La 80 de ani de la nașterea lui*, în „Limba română", 1956, nr. 6, p. 5—21.
— *Samuil Micu*, în „Limba română", 1956, nr. 3, p. 5—15.

Nicolescu, Al., *Evoluția frazei în stilul lui Barbu Delavrancea*, în „Limba română", 1956, nr. 4, p. 5—18.
— *Structura frazei în stilul lui B. Delavrancea*, în *Contribuții la istoria limbii literare în sec. al XIX-lea*, <Buc.>, Ed. Acad. R.P.R., 1956, p. 205—243.

Onu, Liviu, *Eminescu și problemele limbii literare*, în „Steaua", 1956, nr. 3, p. 93—97.
— *Un distins învățat suedez despre verbul românesc*, în „Steaua", 1956, nr. 6, p. 139—142.

Petrovici, Emil, *Influența slavă asupra sistemului fonemelor limbii române*, Buc., 1956, 39 p. (Societatea pentru științe istorice și filologice).

Rizescu, I., *O problemă de sintaxă istorică a limbii române în opera lui H. Tiktin*, în „Studii și cercetări lingvistice", 1956, nr. 1—2, p. 75—91.
— *Scriitorii vremii și dicționarul lui Tiktin*, în „Limba română", 1956, nr. 4, p. 97—100.

Rosetti, acad. Al., *Limba română în secolele al XIII-lea și al XVI-lea*, Buc., Ed. Acad. R.P.R., 1956, 242 p.
— *Limba poeziilor lui Eminescu*, Buc., ESPLA, 1956, 71 p. (Mica bibliotecă critică, 44).
— *Limba scrierilor lui Ion Heliade Rădulescu până la 1841*, în *Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, <Buc.>, Ed. Acad. R.P.R., 1956, p. 57—66.

Seridon, Gavril, *Coșbuc despre limba literară*, în „Limba română", 1956, nr. 1, p. 43—51.

Serdeanu, L., *Numele de persoane în Țiganiada lui I. Budai-Deleanu*, în „Limba română", 1956, nr. 1, p. 52—58.

Simonescu, Dan, *Contribuția lui M. Kogălniceanu la dezvoltarea și îmbogățirea limbii literare*, în *Contribuții la istoria limbii române literare din sec. al XIX-lea*, <Buc.>, Ed. Acad. R.P.R., 1956, p. 67—87.

Todoran, R., *Cu privire la repartiția graiurilor daco-române*, în „Limba română", 1956, nr. 2, p. 38—50.

Vianu, acad., Tudor, *Observații asupra limbii și stilului lui A. I. Odobescu*, în *Contribuții la istoria limbii române literare în sec. al XIX-lea*, <Buc.>, Ed. Acad. R.P.R., 1956, p. 113—136.

XV. ISTORIA LITERATURII

Abaffy, Gustáv, *Bolyai Farkas halálának centenráiuma. A drámairó.* [*Centenarul morții lui Bolyai Farcaș. Dramaturgul*], în „Utunk", 1956, noiembrie 24, p. 2.

Albala, Radu, *In memoriam (Ioachim Botez)*, în „Viața românească", 1956, nr. 9, p. 249—251.

Albu, S., *Cîte ceva despre Panait Istrati*, în „Gazeta literară", 1956, oct. 11, p. 4.

www.dacoromanica.ro

Andriescu, Al. şi **C. Macarovici**, *Macedonski traducător din Faust*, în „Iaşul literar", 1956, nr. 9, p. 113—117.

Arghezi, Tudor, *Despre începuturile sale literare. Interviu de Horia Oprescu*, în „Tînărul scriitor", 1956, nr. 11, p. 68—72.

Arghir, Sorin, *Zaharia Stancu-poetul*, în „Viaţa românească", 1956, nr. 4, p. 202—215.

Baconsky, A. E., *Bacovia — Studii*, în „Steaua", 1956, nr. 1, p. 74—92; nr. 2, p. 66—76.

Baconsky, Leon, *N. Dunăreanu, la 75 de ani*, în „Steaua", 1956, nr. 8, p. 65—68.

Beukö, Samu, *Emlékezés Bolyai Farkasra* [În amintirea lui Farkas Bolyai], în „Igaz Szó", 1956, nr. 11, p. 1709—1713.

Bényi, László, *Koszta József művészetének erdelyi gyökerei* [Rădăcinile ardelene ale artei lui Iozse Koszta], în „Utunk", 1956, aprilie 13, p. 5.

Bistriţeanu, Al., *Primii culegători de basme româneşti (Fraţii Schott Obert, Kunisch)*, în „Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor", 1956, nr. 1—2, p. 13—40.

Breazu, Ion, *Anton Pann în noi studii şi ediţii*, în „Steaua", 1956, nr. 3, p. 70—78.

Bucur, Marin, *Opere de seamă în creaţia lui Mihail Sadoveanu*, în „Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor", 1956, nr. 1—2, p. 137—174.

Bustya, Endre, *Ady Endre kiadatlan novelláiból* [Din nuvelele inedite ale lui Ady Endre], în „Igaz Szó", 1956, nr. 11, p. 1671—1678.

— *Két Kiadatlan Ady-irás* [Două scrisori inedite ale lui Ady], în „Igaz Szó", 1956, nr. 8, p. 1231—1233.

Călinescu, acad. G., *Cultura lui Eminescu*, în „Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor", 1956, nr. 1—2. p. 243—377.

— *Triumful poeziei (Panait Cerna (1881—1913)*, în „Contemporanul", 1956, septembrie 28, p. 1 şi 4.

Campus, Eugen, *Despre pamflet*, în „Presa noastră", 1956, nr. 2, p. 12—17.

Ciobanu, Valeriu, *Tudor Pamfil*, în „Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor", 1956, nr. 1—2, p. 41—135.

Cioculescu, Şerban, *Poruncă domnească. Caragiale necunoscut. (Apărut întîia oară în „Moftul Romîn" I, nr. 40 din 30 iunie 1893)*, în „Gazeta literară", 1956, noiembrie 29, p. 4.

Ciopraga, Const., *Mihail Codreanu împlineşte optzeci de ani*, în „Iaşul literar", 1956, nr. 7, p. 74—76.

— *Poetul Mihail Codreanu*, în „Iaşul literar", 1956, nr. 12, p. 52—77.

Ciuchindel, C., *Cîteva scrisori inedite ale lui I. L. Caragiale*, în „Steaua", 1956, nr. 4, p. 117—122.

Codarcea, Corneliu, *Gaál Gábor és a románság* [Gaál Gábor şi românii], în „Utunk", 1956, august 10, p. 5.

Cristea, Ştefan, *Teatrul lui Victor Ion Popa*, în „Viaţa românească", 1956, nr. 10, p. 172—185.

Cucîureanu, St., *Reflexe eliadiste în poezia de început a lui Eminescu*, în „Studii şi cercetări ştiinţifice"-Filologie, Acad. R.P.R., Filiala Iaşi, 1956, fasc. 1, p. 47—61.

Culcer, dr. Sándor, *A román és magyar kulturális kapcsolatok értékes állomása* [Momente valoroase ale legăturilor culturale româneşti-maghiare], în „Utunk", 1956, iulie 27, p. 4.

— *Hol van Petöfi sírja? A kutatások mai állása* (Unde este mormîntul lui Petöfi? Stadiul actual al cercetărilor), în „Utunk", 1956, iunie 1, p. 3.

Dán, Endre, *Révai Károly (1856—1923). Születése 100 évfordulójáro* [Rèvai Kàroly (1856—1923). 100 de ani de la naşterea poetului], în „Utunk", 1956, oct. 12, p. 3.

David, Gyula, *Cesar Bolliac — Toldy Ferencröl*, [Cezar Bolliac despre Toldy Ferenc], în „Igaz Szó", 1956, nr. 3, p. 411—412.

— *Tolnai Lajos 1876 — 1881-és pere* [Procesul lui Ludovic Tolnai din anii 1876—1881], în „Igaz Szó", 1956, nr. 5, p. 730—744.

Demetrius, Lucia, *George Ranetti*, în „Gazeta Literară", 1956, febr. 23, p. 4.

Dima, Al., *Din monografia despre Alecu Russo*, „Cîntarea Romîniei", I,1. *Asupra paternităţii poemului*. 2. *Cu privire la datarea lui*. 3. *Cele două versiuni*. 4. *Analiza poemului*, în „Iaşul literar", 1956, nr. 10, p. 73—85; II, nr. 11, p. 88—101.

— *Primele scrieri ale lui Alecu Ruso*, în „Iaşul literar", 1956, nr. 6, p. 107—118.

Dobrogeanu Gherea, C., *Studii critice. Ediţie adnotată şi comentată de Horia Bratu*, Buc., ESPLA, 1956, (vol. I), VIII, p. + 432 p. + 17 portr. + 37 facs. + 1 f. facs. + 1 f. ilustr; (vol. II), 536 p. + 47 portr. + 1 f. facs.

Dogaru, Vladimir, *La Ipoteşti. Note cu prilejul unei călătorii în satul lui Mihail Eminescu*, în „Gazeta literară", 1956, sept. 27, p. 3.

www.dacoromanica.ro

Dragomir, Mihu, *George Ranetti, Un umorist uitat pe nedrept*, în „Contemporanul", 1956, august. 3, p. 3.

Drumaru, D., *Ion Popoviri-Bănăţeanu, elev la Beiuş şi, din nou, la Braşov. Figuri şi fapte din trecutul Banatului*, în „Scrisul bănăţean", 1956, nr. 7, p. 68—69.

Elvin, B., *Un scriitor pe care nu trebuie să-l uităm : George Brăescu*, în „Gazeta literară", 1956, august 30, p. 5.

Faragó, József, *A marosvásárhelyi diákok népköltészeti gyüjtömunkája az 1860-as években* [Munca de culegere a folclorului de către studenţii din Tg. Mureş, în anii 1860], în „Igaz Szó", 1956, nr. 7, p. 1038—1043.

— *Benedek Elek, a mesemondó* [Bendek Elek povestitorul] în „Utunk", 1956, ian. 6, p. 2.

— *Verses történeti népköltészetünkről* [Despre poezia noastră populară istorică], în „Igaz Szó", 1956, nr. 1, p. 90—95.

Felea, I., *Reportajele lui Ştefan Gheorghiu*, în „Presa nouă", 1956, nr. 1, p. 32—35.

— *Ziarlstul comunist : acad. B. Lăzăreanu*, în „Presa noastră", 1956, nr. 8, p. 39—41.

Georgescu, Saşa, *Aşa l-am cunoscut pe Al. Constantinescu* în „Presa noastră", 1956, nr. 1, p. 38.

Gheorghiade, M., *Poetul G. Topîrceanu*, în „Steaua", 1956, nr. 4, p. 67—70.

Grosu, Mitu, *Note pe marginea unor autografe franceze inedite*, în „Tînărul scriitor", 1956, nr. 5, p. 108—109, (autografe ale autorilor francezi, 1893—1894).

Hajós, József, *Samuil Micu Clain*, în „Utunk", 1956, mai 18, p. 6.

Hăulică, Dan, *Mihai Codreanu. La a optzecea aniversare*, în „Gazeta literară", 1956, noiembrie 29, p. 2.

Horodincă, Georgeta, *Duiliu Zamfirescu şi contribuţia lui la dezvoltarea romanului nostru realist*. Buc., ESPLA, 1956, 96 p. (Mica bibliotecă critică).

Huszár, Sándor, *Ötven év az irodalom szolgálatában. Beszélgetés Szentimrei Jenövel* [Cincizeci de ani în slujba literaturii — De vorbă cu Eugen Szentimrei], în „Utunk", 1956, aprilie 13, p. 4.

Jancsó, Elemér, *A román-magyar irodalmi kapcsálatok múltjából* [Din trecutul legăturilor literare romîno-maghiare], în „Utunk", 1956, mai 18, p. 2.
Istoriografia literară maghiară şi istoricul relaţiilor literare romîno-maghiare, în „Viaţa romînească", 1956, nr. 9, p. 210—216.

— *Szász Károly*, în „Utunk", 1956, aprilie 6, p. 2.

Illés, Bela, *Találkozás Gáal Gáborral* [Întîlniri cu Gáal Gábor], în „Utunk", 1956, aug. 17, p. 5.

*** *Istoria literaturii romîne pentru clasa a IX-a. Volum alcătuit de către Institutul de istorie literară şi folclor al Acad. R.P.R., Redactat de : Ion Vitner şi Ov. S. Crohmălniceanu. Colaboratori : I. Breazu, I. Manole, M. Manu*, Buc., Ed. de stat didactică şi pedagogică, 1956, 328 p. cu ilustr.

Istrate, G., *Numele mic al poetului Coşbuc*, în „Studii şi cercetări lingvistice", an. VII (1956), nr. 1—2, p. 93—95.

Jebeleanu, Al., *Mihai Codreanu la 80 de ani*, în „Scrisul bănăţean", 1956, nr. 10, p. 48—51.

Jebeleanu, Eugen, *G. Bacovia*, în „Tînărul scriitor", 1956, nr. 3, p. 87—90.

Jordáky, Lajos, *Janovics Jenö (1872—19 5)*, în „Igaz Szó", 1956, nr. 11, p. 1679—1688.

Kakasy, Endre, *Eminescu útjai Erdélyben* [Drumul lui Eminescu prin Ardeal], în „Igaz Szó", nr. 12, p. 1809—1828.

Kogălniceanu, M., *Despre literatură. Culegere, note şi cuvînt înainte de Dan Simonescu*, Buc., ESPLA, 1956, 192 p.

Lăudat, I. D., *Folclorul şi istoria literară*, în „Iaşul literar", 1956, nr. 12, p. 101—103.

Lillin, Andreas, A., *Die Ernteslreikbewegung im Banat in den Jahren 1905 und 1906 und ihre Widerspiegelung in Adam Müller — Guttenbrunus „Götzedämmerung, ein Kulturbild aus Ungarn"* [Mişcarea grevistă din Banat din anii 1905 şi 1906 şi oglindirea ei în lucrarea lui Adam Müller — Guttenbrunus...], în „Neue Litteratur" 1956, nr. 1, p. 104—215.

Littman, Dora, *Mihail Sebastian*, în „Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor", 1956, nr. 1—2, p. 113—142.

Luca, Eugen, *Cu privire la evoluţia prozei lui Ion Călugăru, Comentarii*, în „Iaşul literar", 1956, nr. 7, p. 131—134.

Manu, Emil, *Traian Demetrescu. Contribuţii la cunoaşterea vieţii şi operei lui. Portretul de I. Verdeş*, Buc. 1956, 72 p. cu portr. (Societatea de ştiinţe istorice şi filologice).

— *Un catren inedit al lui Ştefan O. Iosif*, în „Steaua", 1956, nr. 3, p. 124.

www.dacoromanica.ro

Massof, Ioan, *Costache Conachi, primul nostru autor dramatic*, în „Gazeta literară", 1956, sept. 6, p. 2.

— *Despre Victor Ion Popa. Cu prilejul împlinirii a zece ani de la moartea sa*, în „Gazeta literară", 1956, aprilie 5, p. 7.

Micu, D., *Coşbuc liricul, 90 de ani de la naşterea lui George Coşbuc*, în „Gazeta literară", 1956, sept. 6, p. 5.

Moise, Ion, *Dicţionare de cărţi ruso-romîne din sec. al XVIII-lea*, în „Limba romînă", 1956, nr. 2, p. 109—110.

Molter, Károly, *Irók tanára, Riedl Frigyes. Születésének 100. évfordulójára* [Profesorul scriitorilor, Friederich Riedl. La 100 de ani de la naştere], în „Igaz Szó", 1956, nr. 10, p. 1552—1555.

Munteanu, George, *Exemplul lui Ibrăileanu (Cu prilejul aniversării a 50 de ani de la apariţia revistei „Viaţa romînească")*, în „Steaua", 1956, nr. 6, p. 13—16.

Murariu, P., *Realismul operei lui Ion Popovici-Bănăţeanu*, în „Scrisul bănăţean", 1956, nr. 1, p. 101—112.

* * * *Omagiu lui Mihail Sadoveanu. Cu prilejul celei de a 75-a aniversare*, Buc., ESPLA, 1956, 408 p. cu portr. + 4 f. ilustr. + 1 f. facs.

Păcurariu, D., *În legătură cu începuturile romanului romînesc*, în „Steaua", 1956, nr. 2, p. 114—118.

Panaiteseu-Perpessicius, acad. D., *Viaţa şi opera lui Bogdan Petriceicu Hasdeu*, în *90 de ani de viaţă academică în ţara noastră*, Buc., Ed. Acad. R.P.R., <1956>, p. 105—128.

Petreseu, acad. Cezar, *Amintiri, însemnări, experienţe, obiecţiuni, propuneri*, în „Presa noastră", 1956, nr. 7, p. 3—4.

— *Un scriitor uitat: bănăţeanul Mihail Gaspar*, în „Gazeta literară", 1956, ian. 12, p. 5.

Piru, Al., *O eroare care s-a multiplicat (Unele clarificări în legătură cu pseudonimul I. Chiliceanu atribuit lui G. Ibrăileanu)*, în „Gazeta literară", 1956, noiembrie 15, p. 5.

Piru, Elena, *Hortensia Papadat-Bengescu*, în „Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor", 1956, nr. 1—2, p. 197—212.

Pop, Augustin Z. N., *Al. Davila inedit*, în „Tînărul scriitor", 1956, nr. 10, p. 93—94 + 1 planşă, facs.

— *Din corespondenţa lui Garabet Ibrăileanu*, în „Tînărul scriitor", 1956, nr. 11, p. 90, — 94.

— *Din epistolarul scriitorilor socialişti*, în „Iaşul literar", 1956, nr. 5, p. 75—81.

— *Din scrisorile lui Panait Istrati*, în „Tînărul scriitor", 1956, nr. 12, p. 71—73.

— *Epistole inedite adresate de scriitori francezi unor romîni*, în „Tînărul scriitor", 1956, nr. 8, p. 99—102 + 3 planşe facs.

— *Kogălniceanu şi Iaşii*, în „Iaşul literar", 1956, nr. 26, p. 136—140.

— *Minciuna stă cu regele la masă*, în „Tînărul scriitor", 1956, nr. 3, p. 93—99.

Popper, Ioan, *„Beoţianul" Coşbuc*, în „Iaşul literar", 1956, nr. 9, p. 56—73.

Popper, J., *Un mare poet contemporan: George Coşbuc*, în „Contemporanul", 1956, sept. 9, p. 3.

Popesen, Radu, *Un militant al prieteniei cu Uniunea Sovietică (Alex. Sahia)*, în „Veac nou", 1956, aug. 22, p. 2.

Popescu, Neboişa, *Despre literatura sîrbă din R.P.R.*, în „Scrisul bănăţean", 1956, nr. 6, p. 105—107.

Rîpeanu, Valeriu, *75 de ani de la naşterea lui Panait Cerna*, în „Gazeta literară", 1956, sept. 27, p. 4.

Roman, Ion, *Samuil Micu-Klein, Un cărturar luminat*, în „Contemporanul", 1956, mai 11, p. 5.

Sadoveanu, Mihail, *Amintiri — 90 de ani de la naşterea lui Gh. Coşbuc*, în „Gazeta literară", 1956, sept. 6, p. 5.

Săndulescu, Al., *Începuturile poetice ale lui Gh. Topîrceanu*, în „Gazeta literară", 1956, martie 29, p. 5.

— *Topîrceanu inedit*, în „Viaţa romînească", 1956, nr. 3, p. 196—200.

Seridon, Gavril, *Cea dintîi „şcoală literară" a lui Coşbuc. 90 de ani de la naşterea lui Gh. Coşbuc*, în „Gazeta literară", 1956, sept. 6, p. 5.

— *Coşbuc şi Dante (articol publicat cu prilejul împlinirii a 90 de ani de la naşterea lui Gh. Coşbuc)*, în „Scrisul bănăţean", 1956, nr. 9, p. 43—49.

www.dacoromanica.ro

Seche, Luiza şi **Mircea**, *Un procedeu de individualizare a personagiilor în opera satirică a lui I. L. Caragiale*, în „Limba romînă", 1956, nr. 6, p. 60—70.
Şerban, Geo, *Pagini autobiografice, Gherea inedit*, în „Contemporanul", 1956, aug. 17, p. 1 şi 4.
Solomon, D., *Problema intelectualului în opera lui Camil Petrescu, Literatura realistă între 1920 şi 1944*, în „Viaţa romînească", 1956, nr. 2, p. 196—214.
Sperber, Alfred Margul, *Un tînăr scriitor german: Paul Schuster*, în „Gazeta literară", 1956, martie 22, p. 6.
Stănescu, Heinz, *Karl Grünn (1855—1930), (poet german din Banat)*, în „Neue Litteratur", 1956, nr. 2, p. 114—120.
Szentimrei, Jenö, *Egressy Gábor ismeretlen levelei [Scrisori necunoscute ale lui Gabriel Egressy]*, în „Igaz Szó", 1956, nr. 12, p. 1871—1884.
Teleajăn, Sandu, *George Mihail Zamfirescu*, în „Iaşul literar", 1956, nr. 11, p. 61—72.
Teodor, V., *Ion Călugăru, publicist*, în „Tînărul scriitor", 1956, nr. 10, p. 91—93.
Teodorescu, Cicerone, *Amintirea lui Ioptrceanu*, în „Contemporanul", 1956, martie 23, p. 3.
Tóth, István, *A Váradi humanista költészet [Poezia umanistă orădană]*, în „Utunk", 1956, noiembrie 17, p. 2.
Tudor, Eugenia, *Recitind opera Otiliei Cazimir*, în „Viaţa romînească", 1956, nr. 7, p. 182—193.
Turcu, Const., *Origina unor teme folclorice în opera lui Ion Creangă*, în „Gazeta literară", 1956, sept. 13, p. 5.
Verbină, I., *150 de ani de la moartea lui Samuil Micu (Klein)*, în „Steaua", 1956, nr. 6, p. 94—98.
Vianu, Tudor, *Literatură universală şi literatură naţională*, Buc., ESPLA, 1956, 303 p.
— *Mitul prometeic în literatura romînă*, în *Studii de literatură universală*, 1956, p. 231—243.
Virgolici, Teodor, *Al. Sahia şi scriitorii vremii sale*, în „Viaţa romînească", 1956, nr. 8, p. 253—254.
— *Începuturile romanului romînesc*, Buc., 1956, 58 p. (Soc. de ştiinţe istorice şi filologice din R.P.R.).
— *Opera lui I. A. Basarabescu*, în „Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor", 1956, nr. 1—2, p. 175—196.
Vitner, Ion, *C. D. Gherea. Reconstituire biografică*, în „Viaţa romînească", 1956, nr. 11, p. 141—156; nr. 12, p. 137—162.
— *Eminescu şi Comuna*, în „Contemporanul" 1956, martie 23, pl. 1 şi 4.
— *Gherea inedit*, în „Contemporanul", 1956, martie 30, p. 1 şi 5.
— *Gherea inedit. Despre Eminescu şi Caragiale*, în „Contemporanul", 1956, aprilie 6, p. 1 şi 5.
— *Ut pictura poesis. Gh. Bacovia împlineşte 75 de ani*, în „Gazeta literară", 1956, sept. 6, p. 1 şi 4; sept. 13, p. 1 şi 4; sept. 20, p. 5.
Voita, L., *Pompiliu Constantinescu pamfletar, (1901—1946)*, în „Contemporanul", 1956, aug. 10, p. 3.
Zaciu, Mircea, *I. Al. Brătescu-Voineşti*, în „Viaţa romînească", 1956, nr. 12, p. 173—189.

XVI. ISTORIA ARTEI

Adăscăliţei, Vasile, *Octav Băncilă şi muncitorimea ieşeană*, în „Iaşul literar", 1956, nr. 11, p. 143.
Altercscu, Simion, *Aspecte ale dramei populare huţule*, în „Studii şi cercetări de istoria artei", an. III (1956), nr. 1—2, p. 193—205.
Arghezi, Tudor, *Iosif Iser. Medalion*, în „Arta plastică", 1956, nr. 3, p. 29—31.
* * * *L'architecture roumaine*, Bucarest, Edition en langues étrangères, 1956, 156 p. cu ilustr.
Bădărău, Dan, *Fost-a Enache din Constantinopol arhitectul bisericii Trei-Ierarchi din Iaşi?*, în „Studii şi cercetări de istoria artei", an. III (1956), nr. 1—2, p. 284—290.
Bălan, George, *75 de ani de la naşterea lui George Enescu*, în „Contemporanul", 1956, aug. 17, p. 3.
Barbu, Filaret, *Un mare înaintaş al muzicii romîneşti, 25 de ani de la moartea lui Ion Vidu*, în „Munca", 1956, febr. 7, p. 3.
Bielz, Julius, *Familia pictorilor Neuhauser şi începuturile peisagisticii transilvănene, Franz Adam Neuhauser, bătrînul, 1734—1785*, în „Studii şi cercetări de istoria artei", an. III (1956), nr. 1—2, p. 318—333.
— *Hans Hermann*, ESPLA, Buc., 1956, 36 p. cu ilustr. + 25 f. ilustr. (Maeştrii artei romîneşti).
Bogdan, George, D., *Sculptorul Alexandru Liuba*, în „Scriitorul bănăţean", 1956, nr. 4, p. 78—84.

www.dacoromanica.ro

Bogdan, Radu, *Aman şi Andreescu,* în „Arta plastică", 1956, nr. 5, p. 25—33.

— *Theodor Pallady,* în „Arta plastică", 1956, nr. 4, p. 16—21.

Breazu, Ion, *Gheorghe Barit şi mişcarea teatrală romînească din Transilvania,* în „Studii şi cercetări de istoria artei", an. III (1956), nr. 1—2, p. 225—236.

Breazul, George, *Ştiri noi despre relaţiile muzicale romîno-ruse,* în „Muzica", 1956, nr. 1—2, p. 34—42.

Brezianu, Barbu, *Cîteva date necunoscute în legătură cu sculptorul şi profesorul Karl Storck,* în „Studii şi cercetări de istoria artei", an. III (1956), nr. 1—2, p. 342—350.

— *In memoriam Theodor Pallady,* în „Tînărul scriitor", 1956, nr. 10, p. 71—72 + 3 planşe.

Ciomac, Em., „*Oedip*" (*Muzica : G. Enescu. Libretul Ed. Fleg*). *Versiunea romînească şi studiul introductiv,* în „Muzica", 1956, nr. 8, p. 32—54.

Cisek, Oscar Walter, *La moartea lui Jean Al. Steriadi,* în „Gazeta literară", 1956, noiembrie 29, p. 6.

Comarnescu, Petru, *A. Baltazar,* Buc., ESPLA, 1956, 46 p. cu autoportretul şi ilustr. + 20 pl. (Maeştrii artei romîneşti).

— *Arta lui Brîncuşi,* în „Contemporanul", 1956, oct. 12, p. 4.

— *Artişti de la începutul secolului XX,* în „Arta plastică", 1956, nr. 5, p. 41—47.

— *Expoziţia retrospectivă Th. Pallady,* în „Contemporanul", 1956, iunie 29, p. 5.

— *George Enescu şi specificul naţional,* în „Scrisul bănăţean", 1956, nr. 11, p. 65—69.

— *Marius Bunescu,* în „Arta plastică", 1956, nr. 3, p. 34—37.

— *Retrospectiva Marius Bunescu,* în „Contemporanul", 1956, mai 11, p. 4.

Cosma, M., *100 ani de la naşterea lui Ion Georgescu,* în „Contemporanul", 1956, ian. 20, p. 4.

Costin, M. Al., *Pe urmele vieţii şi operei lui George Enescu,* în „Muzica", 1956, nr. 4—5, p. 14—21.

Crăciun, Eugen, *Gh. Petraşcu,* Buc., ESPLA, <1956>, 36 p. cu ilustr. + 25 f. ilustr. (Maeştrii artei romîneşti).

Culcer, Sándor, *Csók István és Thorma János levelezéséből. A Nagybányai festöiskola 60. évfordulója alkamabál.* [Din corespondenţa dintre Csók István şi Thorma János. Cu ocazia aniversării a 60 de ani a şcolii de pictură din Baia Mare], în „Utunk", 1956, sept. 28, p. 5.

Curinschi, arh. Gheorghe, *Cu privire la originile arhitecturii monumentale romîneşti,* în „Arhitectura", 1956, nr. 9, p. 28—34.

*** *Date noi despre George Enescu,* în „Contemporanul", 1956, mai 4, p. 6.

Deac, Mircea, *Camil Ressu,* Buc., ESPLA, 1956, 38 p. cu ilustr. + 18 pl. (Maeştrii artei romîneşti).

— *Ion Georgescu, 10/0 de ani de la naşterea sa,* în „Gazeta literară", 1956, febr. 2, p. 4.

Eneseu, Tudor, *Ştefan Luchian,* în „Arta plastică", 1956, nr. 5, p. 34—40.

Feld, Karl, *Emil Lenhardt* (*Pictor bănăţean 1886—1956*), în „Neue Literatur", 1956, nr. 1, p. 116—117.

Florea, Mihai, *Ion Ghica şi teatrul naţional,* în „Studii şi cercetări de istoria artei", an. III (1956), nr. 1—2, p. 207—224.

Froda, Scarlat, *În legătură cu activitatea lui G. Ibrăileanu la Teatrul Naţional din Iaşi,* în „Studii şi cercetări de istoria artei", an. III (1956), nr. 1—2, p. 350—355.

Frunzetti, Ion, *Pictorul Constantin Daniel* (*1798—1873*), în „Studii şi cercetări de istoria artei", an. III (1956), nr. 1—2, p. 151—175.

— *Pictorul revoluţionar C. Rosenthal,* Buc., ESPLA, 1956, 50 p. cu ilustr. + 26 f. pl. (Maeştrii artei romîneşti).

— *Precursorii şi micii maeştri din secolul al XIX-lea,* în „Arta plastică", 1956, nr. 5, p. 12—16.

— *Rembrandt. La Muzeul de Artă al R.P.R.,* în „Contemporanul", 1956, iul. 20, p. 3.

— *Sculptorul Gheorghe Anghel,* în „Gazeta literară", 1956, oct. 4, p. 3.

Ghircoiaşiu, Romeo, *La moartea compozitorului Iuliu Mureşianu,* în „Steaua", 1956, nr. 3, p. 120—121.

Gîtză, Letiţia, *Contribuţii la cunoaşterea începuturilor regiei şi scenografiei romîneşti,* în „Studii şi cercetări de istoria artei", an. III (1956), nr. 1—2, p. 237—253.

Ioneseu, prof. arh. Gr., *Scurt istoric al învăţămîntului arhitecturii în Romînia,* în „Arhitectura", 1956, nr, 9, p. 19—22.

www.dacoromanica.ro

Ionescu, Radu şi Pavel, Amelia, *Cîteva date cu privire la activitatea lui Vermont în timpul studiilor la München (1887—1893)*, în „Studii şi cercetări de istoria artei", an. III (1956), nr. 1—2, p. 333—342.

Ionescu, Radu, *Colecţia (de pictură şi sculptură) Dr. M. Iliescu*, în „Contemporanul", 1956, noiembrie 16, p. 4.

Ja'ca, Ion, *Brîncuşi*, în „Contemporanul", 1956, oct. 5, pl. 1 şi 4.

Jianu, Ionel, *Francisc Şirato*, în „Gazeta literară", 1956, aug. 30, p. 5.

— *Jean Al. Steriadi*, în „Tînărul scriitor", 1956, nr. 12, p. 68—69 + 1 portret.

— *Nicolae Grigorescu. Clasicii picturii romîneşti în colecţia tezaurului*, în „Contemporanul", 1956, aug. 31, p. 2.

— *Valoarea etică a operei lui Iosif Iser*, în „Contemporanul", 1956, april 27, p. 2.

Jurman, arh. Simon, *Note asupra cetăţilor bisericeşti din Transilvania*, în „Arhitectura", 1956, nr. 11, p. 19—27.

Lakatos, István, *Liszt Ferenc elsö erdélyiútja* [Prima călătorie a lui Fr. Liszt în Transilvania], în „Igaz Szó", 1956, nr. 7, p. 1055—1058.

Lakatos, St., *Noi rezultate ale cercetărilor de la Cluj referitoare la Liszt*, în „Muzica", 1956, nr. 9, p. 32—35.

Lupu, prof. arh., N., *Palatul domnesc de la mănăstirea Frumoasa*, în „Arhitectura", 1956, nr. 1, p. 28—31.

Mantu, Nicolae, *Gh. Poenaru*, în „Arta plastică", 1956, nr. 4, p. 22—24.

Márki, Zoltán, *Bartók Béla mindannyiunké* [Bela Bartok este al nostru, al tuturor] ,în „Utunk", 1956, martie 23, p. 5.

Massoff, Ioan, *O piesă despre Horia şi Cloşca jucată în secolul trecut de teatrul ceh de marionete*, în „Gazeta literară", 1956, ian. 19, p. 6.

Mihai, Paul, *Viaţa şi opera lui Gavril Muzicescu oglindită în scrisorile anilor 1871 — 1899*, partea I, „Studii muzicologice", 1956, nr. 2, p. 91—127.

Mihalache, Marin, *La retrospectiva lui Iser*, în „Gazeta litearară", 1956, april. 26, p. 6.

— *Theodor Aman — un deschizător de drumuri în arta noastră plastică*, în „Gazeta literară", 1956, april. 5, p. 1 şi 6.

Missir, Nicolae, *Alexandru Flechtenmacher şi începuturile teatrului romînesc*, în „Studii şi cercetări de istoria artei", an. III (1956), nr. 1—2, p. 257—268.

Muzicescu M. A. şi D. Gh. Năstase, *Cercetări de artă veche romînească în secolul al XIX-lea. Introducere la studiul istoriografiei artei medievale romîneşti*, în „Studii şi cercetări de istoria artei", an. III (1956), nr. 1—2, p. 129—147.

Muzicescu, M. A. şi E. Lăzărescu, *Colecţia de artă veche romînească*, în „Arta plastică", 1956, nr. 5, p. 3—11.

Muzicescu, M., *Tradiţie şi inovaţie în pictura bisericii mănăstirii Sucevita*, în „Arta plastică", 1956, nr. 4, p. 28—35.

Nicolescu, Corina şi Florentina Jipescu, *Din trecutul mănăstirii Probota*, în „Studii şi cercetări de istoria artei", an. III (1956), nr. 1—2, p. 290—298.

Nicolescu, Corina, *Oraşele şi arhitectura în trecutul regiunii Suceava*, în „Arhitectura", 1956, nr. 10, p. 14—24.

Opresc u, G., *Bisericile cetăţi ale saşilor din Ardeal*, Buc., Ed. Acad. R.P.R., 1956, 228 p. cu ilustr.

— *Fritz Storck*, Buc., ESPLA, 1956, 94 p. cu ilustr. (Maeştrii artei romîneşti).

— *Ion Georgescu. La 100 de ani de la naşterea sa*, în „Arta plastică", 1956, nr. 1, p. 44—50.

Opresc u, prof. acad. Gh., *Nicolae Grigorescu*, în „Arta plastică" 1956, nr. 5, pl. 17—24.

Opresc u, G., *Ştefan Ionescu Valbudea*, Buc., ESPLA, <1956>, 30 p. + 14 f. pl. (Maeştrii artei romîneşti).

— *Theodor Aman. 125 ani de la naşterea lui*, în „Contemporanul ", 1956, martie 23, p. 4.

Paudelescu, J. V., *Concepţia enesciană despre interpretarea muzicii lui Mozart*, în „Muzica", 1956, nr. 6, p. 10—15.

Pavel, Amelia şi Mircea Popescu, *Aspecte ale picturii de gen după 23 August 1944*, în „Studii şi cercetări de istoria artei", an. III (1956), nr. 1—2, p. 177—190.

Pavel, Amelia, *Theodor Aman — pictor al societăţii din vremea sa*, în „Arta plastică", 1956, nr. 2, p. 42—47.

Poenaru, Gh., *Pan Ioanid (1878—1956)*, în „Arta plastică", 1956, nr. 3, p. 38—40.

www.dacoromanica.ro

Pop, Augustin, Z. N., *Corespondența pictorului Șt. Luchian*, în „Tînărul scriitor", 1956, nr. 4, p. 91—102.

Popa, Eugen, *Gheorghe Ionescu*, în „Arta plastică", 1956, nr. 4, p. 25—27.

Régeni, András, *Az aradi képtarbán. Munkácsy Mihály indulásának emlekei* [În pinacoteca din Arad. Mărturiile începutului lui Munkácsy], în „Utunk", 1956, mai 4, p. 5.

Sava, Stela, *Corul cîntăreților Stabului Oștirii. Contribuții la istoria legăturilor muzicale romîno-ruse*, în „Studii muzicologice", nr. 1, p. 5—28.

Smîntînescu, D., *Contribuție la cunoașterea legăturilor lui Bartók cu viața noastră muzicală*, în „Muzica", 1956, nr. 9, p. 36—38.

Stănescu, M., *Monumente musulmane civile și religioase din orașul Brăila*, în „Studii și cercetări de istoria artei", an. III (1956), nr. 1—2, p. 298—318.

Szentimrei, Jenö, *Kétszáz év küzdelme Marosvásárhelyen az állandó szinházért* [Lupte de 200 de ani pentru un teatru statal la Tg. Mureș], în „Igaz Szó", 1956, nr. 7, p. 1049—1054.

— *Ujabb adatok Szentgyörgyi István életéhez és müvészetéhez* [Date noi privind viața și arta artistului Szent Györgyi Istvan], în „Igaz Szó", 1956, nr. 4, p. 576—578.

Tabéry, Géza, *Balogh István miniatürfestö (1890—1956)* [Miniaturistul Ștefan V. Balogh (1890—1956)], în „Igaz Szó", 1956, nr. 10, p. 1560—1561.

Teodosiu, A., *Operele ruse din Muzeul de Artă al Republicii*, în „Arta plastică", 1956, nr. 4, p. 46—52.

Tomescu, Vasile, *Drumul creator al lui Dimitrie Cuclin. Cu un cuvînt omagial de Ion Dumitrescu*, Buc., 1956, 192 p. cu portr. și n. muz. + 4 f. ilustr. + 5 f. facs.

Tudor, Audrei, *Enescu*, Buc., ESPLA, 1956, 76 p. cu ilustr. + 1 f. portr. (Colecția S.R.S.C., 209).

Turcu, Aurora, *N. Grigorescu și școala de pictură de la Agapia*, în „Iașul literar", 1956, nr. 9, p. 137—138.

Turcu, C., *Precizări la biografia pictorului Băncilă*, în „Iașul literar", 1956, nr. 8, p. 129.

Vancea, Z., *Despre caracterul realist al muzicii profesionale romînești și rădăcinile sale istorice"*, în „Muzica", 1956, nr. 4—5, p. 22—29.

— *Influența melosului popular asupra creației lui Béla Bártók*, în „Muzica", 1956, nr. 9, p. 5—11.

Ursu, Nicolae, *Un sfert de veac de la moartea compozitorului Ion Vidu*, în „Scrisul bănățean", 1956, nr. 2, p. 85—88.

Vas, László, *Dési Huber István. Halálának 12. évfordulójára* [Dési Huber István, 12 ani de la moartea pictorului], în „Utunk", 1956, april 6, p. 5.

Voiculescu, Lucian, *George Enescu și opera sa Oedip*, Buc., ESPLA, 1956, 312, p. cu n. muz. + 6 f. ilustr. + 2 f. facs.

Voinescu, Theodora, *Din legăturile artistice ale Țării Romînești, cu Transilvania (Meșterii argintari)*, în „Studii și cercetări de istoria artei", an. III (1956), nr. 1—2, p. 75—97.

Willer, Iosif, *Contribuții la istoria vieții muzicale a orașului Lugoj*, în „Studii muzicologice", 1956, nr. 2, p. 21—54.

XVII. ETNOGRAFIA ȘI ARTA POPULARĂ

Dunăre, N., *Problema cercetării etnografice a păstoritului*, în „Studii și cercetări de istorie", Acad. R.P.R., Filiala Cluj, 1956, nr. 1—4, p. 173—176.

Duuăre, Nicolae, *Un studiu al lui Gheorghe Barit despre portul național*, în „Studii și cercetări de istoria artei", an. III (1956), nr. 1—2, p. 282—284.

Florescu, Radu, *Note despre olăria smălțuită din secolul X—XI*, în „Studii și cercetări de istoria artei", an. III, (1956), nr. 1—2, p. 290—292.

Florescu, Fl. Bobu, *Producția meșteșugărească a țăranilor și meșterilor romîni neautorizați din Transilvania*, în „Studii și cercetări de istoria artei", an. III (1956), nr. 1—2, p. 277—282.

— *Ornamentica populară romînească în lemn*, în „Studii și cercetări de istoria artei", an. III (1956), nr. 1—2, p. 13—28.

Focșa, Gh., *Elemente decorative în bordeiele din sudul regiunii Craiova*, în „Studii și cercetări de istoria artei", an. III (1956), nr. 1—2, p. 29—56.

Petrașcu, conf. arh., Gh., *Pe urmele unei arhitecturi populare valoroase*, în „Arhitectura", 1956, nr. 9, p. 23—27.

www.dacoromanica.ro

Petrescu, Paul şi Paul Stahl, *Arhitectura populară din regiunea Suceava*, în „Arhitectura", 1956, nr. 8, p. 29—34.

— *Ceramica din Hurez*, Buc., E.S.P.L.A, 1956, 40 p. cu fig. + 21 p. ilustr.

Stahl, Paul şi Paul Petrescu, *Ceramica smălţuită romînească din Transilvania*, în „Studii şi cercetări de istoria artei", an. III (1956), nr. 1—2, p. 57—72.

Stăuculescu, Florea, Adrian Gheorghiu, Paul Petrescu, *Arhitectura populară romînească Regiunea Hunedoara*, <Buc.>, Ed. Tehnică, 1956, 124 p. cu ilustr. + 1 f.h. + erata.

Vysloužil, Jiří, *Despre muzica şi cîntecul popular al valahilor din Moravia*, în „Muzica", 1956, nr. 11, p. 28—33.

XVIII, RECENZII, NOTE CRITICE

Adam, I., *O reuşită popularizare a unor cunoştinţe de istorie economică. S. Stîrbu, „Despre rolul forţelor de producţie în dezvoltarea istorică a Romîniei"*. Colecţia S.R.S.C., 1955, în „Probleme economice", 1956, nr. 10, p. 153—157.

Berindei, Dan, *W.Z.Foster: Schiţă a istoriei politice a celor două Americi, Editura pentru literatură politică, Buc., 1954, 717 pag.*, în „Studii", an. IX (1956), nr. 2—3, p. 181—187.

Bogdan, C., *O lucrare despre istoria economică a Transilvaniei. St. Imreh: Despre începuturile industriei capitaliste din Transilvania în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Editura Academiei R.P.R., 1955*, în „Probleme economice", 1956, nr. 6, p. 140—143.

Bözödi, György, *A székely úrbéresek és a székely örökségföld kérdése Hozzászólás Imreh István könyvéhez* [Dijmaşii secui şi pămîntul de moştenire secuiesc. Intervenţii pe marginea cărţii lui Ştefan Imreh], în „Igaz Szó", 1956, nr. 9, p. 1337—1344.

Bulgăr, Gh., *Studii şi cercetări de bibliologie, I, Bucureşti, 1955*, 420 p. „în „Limba romînă", nr. 2, p. 94—98.

Cernea, I., *Concepţia ştiinţifică asupra istoriei. K. Marx—F. Engels: „Ideologia germană"*, în „Contemporanul", 1956, noiembr. 7, p. 5.

Constantinescu, St., *Florea Bobu Florescu, Interpretarea elementelor etnografice de pe monumentul de la Adamklissi (Tropaeum Trajani), în „Studii şi cercetări de istoria artei", an. II*, (1955), *nr. 3—4. p. 29—80, cu 39 figuri în text*, în „Studii şi cercetări de istorie veche" an. VII (1956), nr. 3—4, p. 455—456.

Creţu, N., *Pentru adîncirea cercetărilor privind legăturile revoluţionare romîno-ruse (Gh. Haupt, „Din istoricul legăturilor revoluţionare romîno-ruse 1849—1881")*, în „Analele Institutului de Istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.", an. II (1956), nr. 5, p. 182—187.

Egyed, Acaţiu şi Aurelia Bunea, *Gh. Haupt, Din istoricul legăturilor revoluţionare romîno-ruse (1849—1881), Ed. Acad. R.P.R., 1955, 272 pag.*, în „Studii", an. IX (1956), nr. 2—3, p. 170—174.

Florea, Rariştе, D., *O reeditare neştiinţifică a lui Cantemir*, în „Steaua", 1956, nr. 7, p. 84—88

Horedt, K., *H. Sevin: Die Gebiden, Selbstverlag des Verfass., München, 1955, 220 pag., 74 ilustr. şi hărţi*, în „Studii şi cercetări de istorie veche", an. VII (1956), nr. 3—4, p. 461—463

Ionescu, Maia, *S. Kukuşkin: „Iskra" leninistă la Moscova, Ed. Moskovskii rabocii, 1955, 123 pag*, în „Studii', an. IX (1956), nr. 4, p. 190—193.

Ionescu, V., *O contribuţie la studierea dezvoltării capitalismului în agricultura Romîniei. I. Adam şi N. Marcu: Studii despre dezvoltarea capitalismului în agricultura Romîniei", vol. I, Editura pentru literatura economică şi juridică, 1956*, în „Probleme economice", 1956, nr. 9, p. 131—136.

Kandel, M., *Jurgen Kuczynski: Studien zur Geschichte des deutschen Imperialismus (Studii cu privire la istoria imperialismului german), Ed. Dietz, Berlin, vol. I, ed. a II-a, 1952, 350 pag.: vol. II, 1950, 312 pag.*, în „Studii', an. IX (1956), nr. 4, p. 185—190.

Kovács, Géza, *Simon Péter: A századforduló földmunkás és szegény - parasztmozgalmai, 1891 — 1907 (Mişcările muncitorilor agricoli şi ale ţăranilor săraci în perioada 1891—1907), Szikra, Budapesta, 1955, 276 pag.*, în „Studii', an. IX (1956), nr. 4, p. 193—194.

Lupu, N., *Chivu Stoica: Eroicele lupte ale muncitorilor ceferişti şi petrolişti din 1933, ESPLA, 1955, 148 pag.*, în „Studii", an. IX (1956), nr. 1, p. 159—164.

Mureu, N., *Despre teoria reacţionară „Romînia ţara eminamente agricolă" (Note pe marginea articolului lui H. Culea intitulat „Caracterul antiştiinţific şi reacţionar al teoriei „Romînia — ţară eminamente agricolă"*, în „Lupta de clasă", S. V, an. XXXVI (1956), nr. 7, p. 126—128.

www.dacoromanica.ro

Marcu, N., *O contribuție la studierea reformei agrare din 1945, C. Murgescu : Reforma agrară din 1945, Editura Academiei R.P.R., 1956*, în „Probleme economice", (1956), nr. 5, p. 160—165.

Matei, I., *M. Guboglu : Tabele sincronice. Datele Hegirei și datele erei noastre. Cu o introducere în cronologia musulmană*, Buc., 1955, *LXVIII + 380 pag., Direcțiunea Arhivelor Statului*, în „Studii', an. IX (1956), nr. 2—3, p. 174—176.

Mioc, D., *I. I. Smirnov : Răscoala lui Bolotnikov. Scurt studiu istoric. Ed. Acad. R.P.R., Buc., 1955, 132 p.*, în „Studii", an. IX (1956), nr. 4, p. 194—196.

Mițran, Ion, *Insemnări pe marginea literaturii de evocare istorică*, în „Tînărul leninist", an. IX, 1956, nr. 10, p. 58—61.

Neeșa, T., *Gh. Ravaș: Din istoricul petrolului romînesc, ESPLA, 1955, 344 pag.*, în „Studii", an. IX (1956), nr. 2—3, p. 167—170.

Oțetea, acad. prof., Andrei, *Tóth Zoltán : Mișcările țărănești din Munții Apuseni pînă la 1848, Ed. Acad. R.P.R., Buc., 1955, 354 pag.*, în „Studii", an. IX (1956), nr. 1, p. 166—170.

— *I. Toth Zoltán: Mișcările țărănești în munții Apuseni pînă la 1848*, în „Analele Universității <C. I. Parhon> București" 1956, nr. 5, p. 309—316.

Panaitescu, P. P., *K. V. Bazilevici: Politica externă a statului centralizat rus în a doua jumătate a secolului al XV-lea, Buc., Ed. Acad. R.P.R., 1955, 453 pag. și 4 hărți*, în „Studii an. IX (1956), nr. 1, p. 170—182.

Paul, Tudor, *Unele observații critice cu privire la lucrarea „Studii despre dezvoltarea capitalismului în agricultura Romîniei (după reforma din 1864)" de I. Adam și N. Marcu*, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.", an. II 1956, nr. 6, p. 172—182.

Radian, Sanda, *Să cunoaștem marile personalități din istoria culturii (colecția „Oameni de seamă" — Editura tineretului)*, în „Tînărul leninist", 1956, nr. 11, p. 66—69.

Rosenzweig, D., *W. Z. Foster : Schiță a istoriei politice a celor două Americi*, în „Analele universității <C. I. Parhon> București" 1956, nr. 5, p. 316—321.

Russu, I. I., *O nouă monografie a limbii traco-dacilor (D. Detschen, Charakteristik der trakischen Sprache, Sofia, 1952, 134 pag.)*, în „Studii și cercetări de istorie veche", an. VII (1956), nr. 3—4, p. 447—451.

— *Anna Sadurska, Inscriptions latines et monuments funeraires romains du Musée National de Varsovie (Auctarium Maeandreum, vol. IV), Varșovia, 1953, 8°, 138 pag. 46 planșe*, în „Studii și cercetări de istorie veche", an, VII (1956), nr. 3—4 p. 457—459.

— *V. Beșevliev*, Епиграфски приноси [*Contribuții Epigrafice*], *Sofia, Editura Academiei Bulgare de Științe, Institutul și muzeul arheologic, 1952, 96 pag., în 8°, 54 planșe*, în „Studii și cercetări de istorie veche", an. VII (1956), nr. 3—4, p. 459—461.

Savu, Al., *Pe marginea lucrării lui Costin Murgescu „Reforma agrară din 1946", Ed. Acad. R.P.R., Buc. 1955, 270 pag.*, în „Studii", an. IX (1956), nr. 5, p. 152—155.

Șerban, C., *E. I. Drujinina, Kuciuk-Kainardgiskii mir. 1774 goda. (Ego podgotovka i zaklincenie) (Pacca de la Kuciuk-Kainargi din anul 1774, Pregătirea și încheierea ei). Academia de Științe U.R.S.S., Institutul de Istorie, Moscova, 1955, 367, pag. + 1 h. + 5 pl.*, în „Studii", an. IX (1956), nr. 2—3, p. 176—181.

Simonescu, Dan, *Eduard Winter : Die Pflege der West und Südslavischen Sprachen in Halle în 18 Jahrhundert [Studiul limbilor slave apusene și sudice la Halle în veacul al XVIII-lea], Berlin, Akademie-Verlag, 1954, VI + 292 pag.*, în „Studii", IX (1956), nr. 1, p. 170—174.

— *Grigore Ureche : Letopisețul Țării Moldovei (Ediția îngrijită, studiu introductiv, indice și glosar de P. P. Panaitescu), Buc. ESPLA, 1955, 243 pag.*, în „Studii", an. IX (1956), nr. 6, p. 161—164.

— *Studii și cercetări de bibliologie I. Ed. Acad. R.P.R. 1955, 420 pag.*, în „Studii", an. IX (1956), nr. 5, p. 171—173.

Sotirescu, T., *J. Lestocquoy : Aux origines de la bourgeoisie. Les villes de Flandre et d'Italie sous le gouvernement des patriciens (XI-e — XV-e siècles), Paris, Presses Universitaires de France, 1952, 248 pag.*, în „Studii", an. IX (1956), nr. 6, p. 170—177.

Straja, L., *O contribuție de seamă la studierea situației clasei muncitoare în capitalism (Jürgen Kuczynski, Die Theorie der Lage der Arbeiter, Berlin, 1955)*, în „Probleme economice", an. IX (1956) nr. 4, p. 137—141.

www.dacoromanica.ro

Udrea, Traian, *Despre conținutul științific al unor articole cu teme istorice*, în „Presa noastră", 1956, nr. 4, p. 47—48.

— *V. I. Lenin despre revoluția din 1905—1907. Pe marginea unei culegeri*, în „Contemporanul", 1956, april. 13, p. 5.

Tudor, Paul, *D. I. Leașcenko: Istoria economiei naționale a U.R.S.S., Ed. de Stat pt. lit. economică și juridică, Buc., 1955, vol. I, 531 pag., vol. II, 636 pag.*, în „Studii" an. IX (1956), nr. 5, p. 159—166.

Vianu, Al., *Istoria Moscovei, vol. I, 1952, vol. II, 1953, vol. III, 1954, Ed. Acad. de științe a U.R.S.S., Moscova*, în „Studii", an. IX (1956), nr. 6, p. 165—170.

— *Nichita Adăniloaie: Boierii și răscoala condusă de Tudor Vladimirescu (Societatea de științe istorice și filologice din R.P.R.), 1956, 127 pag.*, în „Studii", an. IX (1956), nr. 5, p. 156—159.

Zorin, Zamfir, *K. V. Bazilevici: Politica externă a statului centralizat rus în a doua jumătate a sec. al XV-lea, București, 1955, 451, pag.* în „Analele Universității «C. I. Parhon» București", 1956, nr. 5, p. 303—309.

XIX. VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

*** *Activitatea științifică a secției de istorie modernă și contemporană a Institutului de istorie al Academiei R.P.R. din București pe anul 1955*, în „Studii", an. IX (1956), nr. 4, p. 145—149.

Adăniloaie, N., *Cu privire la activitatea Societății de științe istorice și filologice din R.P.R.*, în „Studii" an. IX (1956), nr. 2—3, p. 135—139.

Bulgăr, Gh., *Adunarea generală și prima sesiune a societății de științe istorice și filologice* în „Limba română", 1956, nr. 2, p. 75—80.

Cheresteșiu, V., *Conferința istoricilor slovaci despre viața și opera lui Ludovic Stur*, „Studii", an. IX (1956), nr. 4, p. 153—156.

Comemorarea a 15 ani de la prăbușirea Doftanei, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.,", an. II (1956), nr. 1, p. 149—150.

Comunicările Institutului de arheologie al Academiei R.P.R., în „Studii și cercetări de istorie veche", an. VII (1956), nr. 3—4, p. 452—453.

Consfătuirea din București cu cititorii revistei „Analele", în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.", an. II (1956), nr. 3, p. 183—186.

Consfătuirea de la Craiova cu cititorii revistei „Analele Institutului de istorie a partidului", în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.," an. II (1956), nr. 4, p. 204—205.

Consfătuiri cu cititorii revistei, „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R." la Cluj, Iași, Timișoara, Tîrgu-Mureș, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R." an. II (1956), nr. 2, p. 176—180.

Constantinescu-Iași, P. acad. *„Congresul internațional al istoricilor de la Roma din septembrie 1955*, în „Studii", an. IX (1956), nr. 1, p. 151—156 .

Daicoviciu, C., *Conferința arheologică de la Varșovia*, în „Studii și cercetări de istorie veche", an. VII (1956), nr. 3—4, p. 441—442.

*** *Despre activitatea științifică a Institutului de istorie al Academiei R.P.R., din Cluj în anul 1955*, în „Studii", an. IX (1956), nr. 4, p. 150—151.

Din activitatea Institutului de istorie a partidului de pe lîngă comitetul central al partidului celor ce muncesc din Ungaria, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.", an II (1956), nr. 3, p. 178—181.

*** *Din viața Institutului de istorie al Academiei R.P.R. din București*, în „Studii", an. IX (1956), nr. 4, p. 131—133.

Documente prețioase ale mișcării muncitorești din Ungaria restituite de Republica Populară Romînă, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.", an. II (1956), nr. 5, p. 199—200.

Înființarea Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al Partidului Muncii din Albania, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.,", an. II (1956), nr. 2, p. 176.

Întîlnirea între delegația de vechi activiști ai P.C.U.S. și vechi activiști ai P.M.R., în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.", an. II (1956), nr. 6, p. 3—7.

www.dacoromanica.ro

Intîlniri cu participanții la răscoala din 1907, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.", an. II (1956) nr. 6, p. 183.

Ionescu, Maia, *Consfătuirea de la Praga din septembrie 1955, pe tema : Dezvoltarea capitalismului în fosta Austro-Ungarie*, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.", an II (1956), nr. 4, p. 196—204.

Lucrările sesiunii științifice a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., în cinstea celui de al II-lea Congres al P.M.R., în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., an. II (1956), nr. 1, p. 151.

Lucrările sesiunii științifice cu prilejul aniversării a 50 de ani de la crearea comisiei generale a sindicatelor din Romînia, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.", an. II (1956), nr. 5, p. 198—199.

Manolescu, R., *Viața științifică în facultatea de istorie a Universității „C. I. Parhon", în anul 1956*, în „Analele Universității «C. I. Parhon», București, an. II (1956), nr. 5, p. 323—327.

Mioc, D., *Activitatea secției de istorie medie a Institutului de istorie al Academiei R.P.R. în cursul anului 1955*, în „Studii", an IX (1956), nr. 2—3, p. 141—144.

Negoiu, C., *Sesiunea științifică a cadrelor didactice de la Facultatea de istorie din București ținută în anul 1955—1956*, în „Studii", an. IX (1956), nr. 5, p. 138—142.

Noi lucrări publicate în editura Partidului Comunist Bulgar, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.", an. IX (1956), nr. 2, p. 174—175.

O nouă revistă istorică coreeană, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lînga C.C. al P.M.R.", an. II (1956), nr. 3, p. 182.

Opresc u, Pau., *Sesiunea generală științifică a Academiei R.P.R. ținută cu prilejul împlinirii a 90 de ani de la înființarea Societății Literare (Academice)*, în „Studii", an. IX (1956), nr. 6, p. 149—152.

Pippidi, D. M., *Varia*, în „Studii și cercetări de istorie veche", an. VII (1956), nr. 3—4, p. 443—447.

Székely, Zoltán, *Kovács Stefan, 21.VIII, 1880—15.VIII. 1955*, în „Studii și cercetări de istorie veche", an. VII (1956), nr. 3—4, p. 465—467.

Șerban, C., *Despre activitatea științifică din anul 1956 a secției de relații romîno-ruse a Institutului de istorie al Academiei R.P.R. din București*, în „Studii", an. IX (1956), nr. 5, p. 134—137.

*** *Sesiunea generală ordinară a Academiei R.P.R. din 27 iunie — 2 iulie 1955*, în „Studii", an. IX (1956), nr. 1, p. 147—149.

Sesiunea generală științifică a Academiei R.P.R. cu prilejul celei de a 90-a aniversări a înființării Academiei, în „Probleme economice", an. IX (1956), nr. 8, p. 143—150.

*** *Sesiunea științifică a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.*, în „Studii", an. IX (1956), nr. 1, p. 157—158.

T. D., *Despre activitatea secției de istorie o partidului de pe lîngă Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Unit Polonez*, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.", an. II (1956), nr. 2, p. 171—174.

Vizita în R. P. Ungară a unei delegații de istorici romîni, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.", an. II (1956), nr. 5, p. 200.

50 de ani de la prima revoluție rusă. Sesiunea Institutului Marx-Engels-Lenin-Stalin (I.M.E.L.S.) de pe lîngă C.C. al P.C.U.S. din 1—4 noiembrie 1955 închinată primei revoluții ruse, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R." an. II (1956), nr. 1, p. 146—147.

50 de ani de la prima revoluție rusă. Sesiunea secției științelor istorice și a Institutului de istorie al Academiei de științe a U.R.S.S. din 25—29 octombrie 1955, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.," an. II (1956), nr. 1, p. 147—148.

50 de ani de la prima revoluție rusă. Sesiunea științifică de la Varșovia închinată revoluției din 1905—1907 pe teritoriul polonez, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.", an. II (1956), nr. 1, p. 148.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

LUCRĂRILE ADUNĂRII GENERALE A C. I. S. H. (COMITETUL INTERNAȚIONAL AL ȘTIINȚELOR ISTORICE) DE LA LAUSANNE

DE

Acad. P. CONSTANTINESCU-IAȘI

În zilele de 18—20 iunie au avut loc lucrările adunării generale a C.I.S.H. (Comitetul internațional al științelor istorice) la Lausanne, la care au participat academicienii P. Constantinescu-Iași și C. Daicoviciu, membri ai acestui comitet, ca delegați ai Comitetului național romîn.

În ziua de 18, delegații noștri au luat legătură cu delegații grupurilor naționale de istorici din țările socialiste, cu care au avut o consfătuire ; anume : U.R.S.S., Polonia, Cehoslovacia și Ungaria.

Două probleme de la ordinea de zi au prezentat discuții mai mari la consfătuirea noastră : comisiile și rapoartele pentru Congresul de la Stockholm.

S-a stabilit că numărul comisiilor care lucrează în interiorul acestei asociații internaționale de istorici este prea mare și că unele ar fi potrivit să fie desființate. Am căzut de acord să activăm participarea noastră îndeosebi la Comisia pentru studiul mișcărilor sociale.

În aceeași zi a avut loc ședința biroului C.I.S.H., la care s-au discutat mai toate punctele de la ordinea de zi a adunării generale. La ședință a participat prof. Guber, vicepreședintele Comitetului național al istoricilor sovietici, în locul pe care-l deținea regretata A. M. Pankratova.

În problema rapoartelor pentru Congres, discuțiile din sînul biroului au fost ample, evidențiindu-se tendința din partea marii majorități a membrilor de-a se reduce numărul rapoartelor, pentru a se împiedica o participare mai efectivă a istoricilor din țările intrate de curînd în C.I.S.H. S-a decis pentru rapoarte limitarea lor la 30 ; la Roma fuseseră 39 rapoarte la un număr mai mic de țări participante.

La punctul admiterii de noi membri, la birou s-a discutat și participarea Chinei, despre care delegatul american a declarat că el este pentru admitere, deși guvernul statului său este contra admiterii Chinei în O.N.U.

La adunarea generală au participat, pe lîngă cei 12 membri ai biroului, delegați a 30 de comitete naționale și comisii din 36 de comitete naționale.

La punctul alegerii de noi membri se ratifică alegerea Greciei și Bulgariei și reintrarea Uruguaiului. La Roma fusese admisă „Asociația umaniștilor și a istoricilor Renașterii" ; dar alte patru asociații reclamînd că au preocupări similare, s-a admis formarea unei „Federații de asociații umaniste", avînd prima asociație un delegat, celelalte patru la un loc alt delegat în Comitetul

www.dacoromanica.ro

internațional. S-a admis participarea la lucrări a doi delegați ai istoricilor din Mongolia, ca observatori.

Raportul secretarului general François Michel, asupra activității C.I.S.H. pe timp de doi ani cuprinde mai multe date. „Buletinul informativ" va apărea pe 1956—1957 unic, în tiraj mărit cu 300 de subscrieri noi; „Cahiers d'histoire", editat de UNESCO, nu poate fi preluat de C.I.S.H.; este gata bogatul volum „Atti del congresso", editat la Roma cu lucrările congresului al X-lea; anunță terminarea volumului III din „Répertoire des diplomates"; apariția colecțiilor „Excerpta nordica" fascicola a doua și „Mélanges".

Se constată un progres față de situația dinaintea Congresului de la Roma, de cînd conducerea C.I.S.H. își pune probleme de bază. S-a primit și s-a ținut socoteală de observațiile trimise de unele comitete naționale asupra Congresului de la Roma, printre care și ale Comitetului romîn.

La discuții se propune ca în Buletin să se publice dări de seamă despre activitatea fiecărui grup național și scurte informații despre publicații.

La punctul de la ordinea de zi care privește soarta comisiilor, se constată — după raportul lui François Michel și alte intervenții — că este nevoie să se suprime existența unora, care funcționează doar formal: „Comisia de bănci și schimb", „Comisia de iconografie", cu o acțiune foarte redusă, într-un domeniu comun altor cercetători; „Comisia de istorie diplomatică", care prin publicarea volumului III peste scurt timp, și-a îndeplinit misiunea. Se admite cererea făcută de către Renoir, în numele unei comisii mai vechi, pentru reactivarea ei, dar sub titlu nou: „Comisia pentru istoria comerțului medieval și a marilor descoperiri".

Rămîn să funcționeze: „Comisia de bibliografie", care publică regulat; „Comisia de numismatică"; „Comisia pentru istoria adunărilor de stat", în care funcționează grupul ce se ocupă cu istoria orașelor; „Comisia de istorie eclesiastică comparată"; „Comisia de istorie militară comparată"; „Comisia de istorie a mișcărilor sociale și a structurilor sociale", în care funcționează un grup ce se ocupă de istoria mișcărilor muncitorești. La conferință ni s-a arătat șpaltul unei publicații a acestui grup „Periodicele Internaționalei I-a".

De remarcat că toate aceste comisii funcționează numai pe baza susținerii materiale de la centru; cea mai mare parte a bugetului C.I.S.H., furnizat de UNESCO, este destinată susținerii comisiilor. În anii 1949—1957 s-a primit un ajutor de 80000 de dolari prin intermediul CIFSH (Comitetul internațional de filozofie și științe umanistice), afiliat la UNESCO și din care face parte C.I.S.H.

Se trece apoi la discuția pregătirii Congresului de la Stockholm (1960). François Michel expune punctul de vedere al biroului cu privire la rapoartele ce trebuie susținute. Comitetele naționale au făcut 216 de propuneri de teme, din care trebuie reținute doar 30; la Roma pentru cele 39 de rapoarte fuseseră prezentate numai 95 de propuneri. Temele se împart: 38 pentru secția metodologie și izvoare, 22 pentru istorie veche, 49 pentru evul mediu, 36 pentru istoria modernă și 65 pentru istoria contemporană; aproape jumătate din ultimele sînt propuneri din țările socialiste.

Cu privire la comunicări se anunță că nu se mai admit volume separate, cum au prezentat grupele țărilor socialiste la Roma.

În numele delegației romîne am luat cuvîntul în susținerea propunerilor noastre; am cerut în același timp ca temele propuse să fie considerate ca teme de comunicări, pentru acele care nu vor fi admise ca rapoarte.

Deoarece toate delegațiile trebuiau să renunțe la unele propuneri, s-a hotărît ca la finele ședinței fiecare delegație să menționeze ordinea preferinței. Noi am insistat pentru unul din subiectele de istorie veche: „Societatea omenească la Dunărea de jos în preajma cuceririi romane" (C. Daicoviciu) și „Societatea omenească la Dunărea de jos după părăsirea Daciei pînă în

www.dacoromanica.ro

sec. X"(I. Nestor) sau pentru unul de istorie mai nouă : „Problema agrară și mișcările țărănești din sec. XX" (M. Roller) și „Lupta popoarelor împotriva hitlerismului" (P. Constantinescu-Iași).

Hotărîrile biroului au fost următoarele :

S-au ales 30 de rapoarte — cîte 6 de secție — ce vor cuprinde 30—32 de pagini, redactate în 6 limbi ; istoricii sovietici vor adăuga încă un text în altă limbă decît cea rusă, pentru o mai răspîndită cunoaștere. Țările mari : U.S.A., U.R.S.S., Italia, Anglia și Suedia (gazdă) cîte trei rapoarte, alte 15 țări cîte un raport ; între acestea au intrat și țările socialiste — dar și Sf. Scaun ! Celelalte 16 comitete naționale nu vor avea rapoarte. Printre ele Elveția — deși țară gazdă — fiindcă n-a prezentat propunerile la timp ; Austria, fiindcă n-a indicat numele raportorilor ; Bulgaria, care a fost absentă.

Pentru Romînia s-a fixat un subiect din contopirea primelor două propuneri de istorie veche, raportor fiind desemnat Acad. C. Daicoviciu. Subiectul propus pentru mine „Lupta popoarelor împotriva hitlerismului" n-a fost admis, pe motivul că nu privește istoria, ci politica !

De altfel și alte subiecte de istorie contemporană au căzut pe aceleași considerente. De reținut că din cele trei subiecte pentru rapoartele sovietice, unul va trata problema periodizării istoriei universale.

Într-o consfătuire cu delegații sovietici și alții s-au desprins unele observații și aprecieri pe marginea hotărîrilor lucrărilor de la Lausanne.

1. — Se consideră un succes și un pas înainte față de Congresul de la Roma, pentru motivele :

a) S-au fixat teme generale și nu probleme de amănunt sau locale ;

b) S-au introdus teme cu totul noi, chiar dacă n-am putut impune părerea noastră despre istoria contemporană ;

c) Subiectul periodizării va fi tratat în spirit nou și va fi pentru noi un bun prilej de a lua parte la discuții, oricît de reduse ca timp ;

d) Mare succes că istoricii din țările democrațiilor populare au intrat cu rapoarte tocmai cînd acestea s-au redus ca număr : aproape 1/4 din rapoartele congresului.

2. — Trebuie să luăm legături mai strînse între noi ; am cerut ca raportul principal sovietic să fie cunoscut mai înainte de către noi.

3. — Trebuie să corespondăm mai des cu conducerea, insistînd asupra comunicărilor și materialelor ; să trimitem dări de seamă de activitate.

4. — Să ne pregătim bine pentru Stockholm ; un număr mai mare de delegați, intervenții pregătite la toate rapoartele, comunicări etc.

Drept concluzii pentru istoricii din Comitetul romîn C.I.S.H. se impun următoarele :

1. — Desemnarea delegaților la diferite comisii, pe care le credem mai necesare ; întărirea îndeosebi a Comisiei pentru studiul mișcărilor sociale.

2. — Informarea C.I.S.H. despre activitatea istoricilor din R.P.R.

3. — Pregătirea raportului.

4. — Pregătirea comunicărilor.

5. — Difuzarea informativă despre C.I.S.H. în publicațiile noastre.

6. — Legătura cu Comitetele naționale din țările socialiste și istoricii progresiști din Apus.

7. — Lărgirea acțiunii Comitetului romîn al C.I.S.H. în provincie.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

125 de ani de la înființarea Arhivelor Statului

Anul acesta s-au împlinit 125 de ani de activitate a Arhivelor Statului.

Înființate în Țara Românească, la București, la 1 mai 1831, și în Moldova, la Iași, la 1 ianuarie 1832, Arhivele Statului sînt socotite astăzi unul din cele mai vechi așezăminte de cultură din țara noastră. Ideia păstrării și folosirii tuturor arhivelor într-o singură instituție aparține generalului Pavel Kisseleff, care, încă din anul 1829, încercase să reorganizeze serviciile Divanului, în vederea acestui scop. Înainte de această dată, în țara noastră au existat arhive pe lîngă diferite instituții : Domnia, visteria, precum și la mănăstiri, moșii etc. În secolul al XVIII-lea atît în Țara Românească cît și în Moldova se introduce sistemul condicelor sau protocoalelor pentru transcrierea actelor. Spre a doua jumătate a secolului, se observă tendința de a se înființa pe lîngă Mitropoliile din București și Iași cîte o arhivă centrală.

În Transilvania, încă din epoca voevodatului (pînă la 1526) se menținea obiceiul ca diplomele de proprietate să fie păstrate la Cluj-Mănăștur și Alba-Iulia, celc două centre considerate „locuri de încredere".

O mai bună organizare în administrația arhivelor se constată în epoca principatului transilvan independent (1541—1690). În perioada dominației habsburgice (1691—1867), printre organele centrale ale administrației de stat mai importante, menționăm : Cancelaria aulică transilvană, cu sediul la Viena, Guberniul regesc din Transilvania cu sediul la Sibiu, tabla regească și tezaurariatul, tot la Sibiu. Sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului următor aduc modernizarea arhivelor din instituțiile amintitc.

Situația se prezenta astfel în țările române, unde aplicarea regulamentului organic avînd ca urmare desființarea multor instituții vechi a creat necesitatea înființării unor arhive centrale.

În Țara Românească, Arhiva de Stat depindea de Vornicia din Lăuntru (Minist. Afacerilor Interne) și a avut ca prim conducător pe căminarul Iordachi Rasti ; în Moldova, aparținea Logofeției Dreptății (Ministerul Justiției) și a fost condusă timp de 18 ani (1832—1849, 1857—1858) de Gh. Asachi.

După unirea Moldovei cu Țara Românească, se înființează în anul 1862, la București, o Direcție Generală a Arhivelor Statului, iar la Iași, o Arhivă sucursală.

Sfera de activitate a acestei instituții culturale se extinde după primul război mondial, prin organizarea direcțiilor regionale la Iași, Cluj, Chișinău și Cernăuți. În anul 1925 prin legea pentru organizarea Arhivelor Statului, s-au fixat directive în ce privește activitatea științifică și s-au inițiat cursuri de specializare care, în decursul anilor, s-au transformat în „Școala Practică de Arhivari" (1924), „Școala de Arhivistică și Paleografie" (1931), „Institutul de Arhivistică" (1948) desființat în 1950, cursurile încadrîndu-se în programul Facultății de Istorie a Universității

www.dacoromanica.ro

din București. În baza unui decret, în anul 1951 Arhivele Statului sînt trecute de la Ministerul Învățămîntului la Ministerul Afacerilor Interne, iar Consiliul de Miniștri, stabilește printr-o hotărîre atribuțiile și normele de funcționare.

Conducătorii Arhivelor Statului au fost valoroși scriitori, istorici, ziariști, literați, filologi, oameni politici. Dintre aceștia menționăm la București pe Iordachi Rasti, Eliade Rădulescu, Gr. Alexandrescu, Cezar Boliac, C-tin Aricescu, B. P. Hasdeu, Dimitrie Onciul, C. Moisil; iar la Iași: Gh. Asachi, V. Alecsandri, Gh. Sion, Sever Zotta.

Problema care a constituit un impediment în dezvoltarea acestei instituții a fost localul. După schimbări nenumărate, în anul 1866, conducerea statului a destinat pentru funcționarea Arhivelor clădirea mănăstirii Mihai Vodă la București, iar în 1907 la Iași, mănăstirea Golia, unde funcționează și astăzi.

Materialele cele mai vechi referitoare la istoria țării noastre — printre care menționăm actul de donație al lui Vladislav, voievodul Țării Românești, pentru mănăstirea Vodița, din anii 1369—1373, și cela din 1392 de la Roman, voievodul Moldovei, iar pentru Transilvania documente din secolul al XIII-lea — sînt păstrate cu mare grijă. Aceste materiale scrise pe pergament și hîrtie, în limbile latină, slavă, greacă, turcă, ebraică, armeană, rusă, germană, maghiară etc. în condici, dosare sau foi volante, depășesc cifra de 260 000 m. l. poliță raft.

Lucrările de conservare și restaurare se desfășoară continuu. Astfel, în anul 1944 s-a înființat un laborator fotografic și s-a adus un aparat de dezinfecție pentru materialele arhivistice. De-a lungul anilor s-au făcut și alte îmbunătățiri. În anii 1954—1956 s-a procurat o instalație de microfilmare și de citire a microfilmelor; s-a înființat un atelier de legătorie și un laborator chimic necesar studiului și conservării documentelor.

Valoarea acestei instituții culturale a fost întregită prin înființarea Muzeului între anii 1911 și 1914, din inițiativa directorului din acea vreme, Dimitrie Onciul. Muzeul cuprindea trei secții: paleografică; sigilografică; stampe și hărți. Mai tîrziu, însă, din lipsa spațiului, muzeul a fost închis, iar anul acesta, cu ocazia aniversării, muzeul a fost redeschis pentru public complet renovat. La festivitatea care a avut loc cu acest prilej, cuvîntul de deschidere a fost rostit de I. Paraschiv, Directorul general al Arhivelor Statului. Au participat din partea Academiei R.P.R.: acad. prof. P. Constantinescu-Iași, acad. C. Moisil, acad. Mihail Roller; din partea Ministerului de Interne, tov. Scherg și Constantinescu, locțiitori de miniștri, precum și alți oaspeți.

De asemenea, în vederea acestei aniversări a fost pregătit un volum jubiliar de cca 500 de pagini + 40 planșe, care, pe lîngă studii de specialitate, cuprinde și un amănunțit istoric al Arhivelor Statului.

Ana Ioachim

Activitatea secției de studii orientale a societății de științe istorice și filologice

În vederea constituirii unui for care să coordoneze cercetările și studiile de orientalistică în țara noastră, un grup de orientaliști alcătuind o societate, a adresat la 17 ianuarie 1957 Societății de științe istorice și filologice din R.P.R., o cerere cu rugămintea ca noua lor organizație să fie încadrată în această societate, sub formă de secție. Cererea a fost aprobată și astfel la 17 ianuarie 1957 a luat ființă secția de studii orientale. Comitetul ales este compus din prof. Vlad Bănățeanu ca președinte, Mihail Guboglu ca vice-președinte, Gh. Ivănescu ca secretar, prof. Aram Frenkian, prof. At. Negoiță și Gh. Constantin ca membri.

În cele șapte luni care s-au scurs se pot înregistra cîteva rezultate pozitive. Vom remarca înainte de toate faptul că numărul membrilor organizați a crescut de la 30, cîți erau la constituire, la 43, iar alți 10 orientaliști așteaptă să le fie cercetată activitatea în viitoarele ședințe,

www.dacoromanica.ro

pentru a se decide asupra primirii lor ca membri. Un remarcabil orientalist, Dr. Andrei Antalffy a fost ales membru de onoare al secției.

O problemă centrală și de primă urgență era organizarea activității sistematice a membrilor în cadrul unor colective. S-au constituit astfel 14 colective, pe specialități :

1. Limbile semite și asiriologia (responsabil Dr. A. Halévy). 2. Limbile indoeuropene clasice orientale, incluzînd armeana clasică, hitita și persa veche (responsabil Vlad Bănățeanu). 3. Indianistica, incluzînd sanscrita clasică, vedica și tibetana clasică (resp. prof. Simenschy Teofil). 4. Turca osmană (resp. Mihail Guboglu). 5. Turca modernă (resp. Matei Ion). 6. Araba modernă și araba clasică. 7. Persana modernă. 8. Caucazologie și georgiană. 9. Armeana modernă (resp. H. Dj. Siruni). 10. Tatarologie (resp. Nagi Geafer). 11. Limbile Extremului Orient incluzînd chineza și japoneza (resp. Gh. Constantin). 12. Filosofia Orientului. 13. Etnografia popoarelor orientale. 14. Egiptologie. Colectivele care sînt abia formate sau sînt reprezentate prin prea puțini membri, nu au responsabili. Activitatea acestor colective se va oglindi pe viitor în realizarea unui plan pregătit în mai multe ședințe ale responsabililor. Acest plan va fi perfectat într-una din primele ședințe plenare ale secției și va avea două părți : un plan realizabil în primii ani și un plan de perspectivă pentru mai mulți ani.

O ramură a activității secției o reprezintă conferințele, ținute lunar, în ultima săptămînă a fiecărei luni, conform unui plan stabilit. S-au ținut pînă în luna iulie șapte conferințe, cu participarea unui mare număr de auditori. Iată conferințele ținute : Gh. Constantin — *Raport despre călătoria de studii în China*; Dr. M. A. Halévy — *Recentele descoperiri arheologice din regiunea Mării Moarte* (cu proecții); Gh. Ivănescu — *Rolul iafeților în formarea popoarelor și culturilor antice*; M. Guboglu — *Studiile orientale în U.R.S.S.*; Gh. Florescu — *Din istoria hatișerifurilor în țările romîne*; Th. Simenschy — *Sintaxa cazurilor la Panini*; Ion Timuș — *Două scriitoare japoneze celebre, de acum 1000 de ani.*

Secția a căpătat în cadrul Societății de științe istorice și filologice posibilitatea de a recomanda pe membrii săi pentru participarea la congrese și conferințe în străinătate. Astfel primul dintre membrii secției care s-a deplasat peste hotare a fost Gh. Constantin, care a plecat într-o călătorie de studii în China, unde a stat două luni. Mihai Guboglu a fost delegat la conferința unională a orientaliștilor de la Taşkent, unde a participat la lucrările conferinței timp de două săptămîni.

Din primele luni ale încadrării secției în Societatea de științe istorice și filologice, s-a procedat la adunarea materialului necesar pentru editarea unui volum de studii și articole intitulat „Studia Orientalia", care va apărea în anul curent, cuprinzînd 350 pagini. Sînt posibilități ca pe măsura creșterii activității secției să putem publica această colecție în două volume anual. Sumarul colecției prevăzute pe anul 1957, care în prezent este pregătit pentru tipar, cuprinde 21 studii din diferite domenii — istorie și filologie, filozofie sau artă orientală — semnate de Andrei Antalffy, R. Flondor, V. Bănățeanu, Aram Frenkian, Sergiu Al. George, M. A. Halévy, Gh. I. Constantin, M. Alexandrescu-Dersca, G. Ivănescu, At. Negoiță, Petre Năsturel, H. Dj. Siruni, Gh. Florescu, Glia V. Bănățeanu, Sebat Husein, Nagy Olga, S. Kaskanian, D. Ghijirighian. Afară de acest material, volumul mai cuprinde pentru materiale la rubrica discuții, cinci note, 20 recenzii etc. Studiile și articolele vor fi publicate în limba franceză, iar studiile în legătură cu Extremul Orient și în limba engleză.

Ca un alt aspect al activității trebuie să amintim conferințele ținute la Radio. Astfel O. Starek a ținut o conferință despre poezia persană, iar semnatarul acestor rînduri a vorbit la radio despre R. Tagore, despre Kalidasa și opera sa, și despre poezia lirică armeană. M. Guboglu este programat cu o conferință despre importanța documentelor istorice turcești din țara noastră, iar Nagi Geafer va conferenția despre folclorul tătar din Dobrogea.

www.dacoromanica.ro

Constatîndu-se lipsa de material de studiu în domeniul orientalisticii, membrii secției au cerut, prin legături personale, corespondenților din străinătate să le faciliteze primirea de lucrări. Volumul, care va cuprinde pe viitor și recenzii, va atrage trimiterea lucrărilor care ne vor interesa. Societatea de științe istorice și filologice a trecut secției toate lucrările de orientalistică de care dispune, iar Biblioteca Academiei a admis să se treacă secției exemplarele de lucrări orientale care întrec nevoile Bibliotecii.

Trebuie să mai amintim activitatea membrilor în vederea publicării unor studii de orientalistică prin reviste și a unor lucrări mai mari prin intermediul editurilor de stat. Au trimis articole revistelor din țară și străinătate Al. George Sergiu, Bănățeanu Vlad, Bănățeanu Glia, Gh. Constantin, Frenkian Aram (căruia i se publică un studiu în India, iar altul de către Academia de Științe din Berlin), Guboglu Mihail, M. Halévy, Roșu Arion.

În legătură cu lucrări mai ample se poate cita înainte de toate colectivul de tatarologi, care a început, în cadrul Editurii pedagogice, alcătuirea unor dicționare tătaro-romîn și romîno-tătar, fiecare de cîte 30 000 cuvinte, precum și a unor manuale de gramatici.

Membrii societății, M. Alexandrescu-Dersca, Ablai Memet, Bănățeanu Vlad, H. Dj. Siruni, A. Frenkian, At. Negoiță, T. Simenschy au depus la editurile de stat lucrări, unele din ele avînd pînă la 300 pagini de tipar. La una din ultimele ședințe ale Societății de științe istorice și filologie, s-au programat în planul editorial pentru anul 1958 cinci lucrări și anume : *Gramatica limbii armene clasice,* cu circa 250 pagini și *Kalidasa și opera sa,* de V. Bănățeanu, *Dicționar turco-romîn* (circa 300 p.) de Mihail Guboglu, *Gramatica limbii sanscrite* (circa 250 p.) de T. Simenschy, și *Gramatica limbii turce moderne* (circa 200 p.) de Ion Matei. Trebuie să amintim în plus că membrii secției de studii orientale au pregătit și alte lucrări, pentru care vor trebui să obțină spațiu editorial. Vom aminti astfel *Upanișadele,* I—II, prezentate de Al. George și Roșu A., *Epopeea Gilgamesh* de At. Negoiță, traducerea romanului *Mitrea Cocor* de M. Sadoveanu în limba turcă de Osman Abdulah, traducerea poeziilor lui M. Eminescu în limba armeană de H. Dj. Siruni.

În fine, trebuie să amintim ca un aspect al activității secției de studii orientale în aceste șapte luni de existență, cercetările pe teren a doi membri ai secției, Gh. Constantin și M. A. Halévy, în vederea depistării fondurilor orientale și a unor manuscrise orientale rare aflate în bibliotecile noastre din țară. Cu sprijinul material al Societății de științe istorice și filologice, M. A. Halévy a fost trimis la Cluj, unde a cercetat bibliotecile filialei Academiei R.P.R. Gh. Constantin a cercetat fondul oriental din Biblioteca Battyanaeum de la Alba Iulia și a Muzeului Brukenthal de la Sibiu. Pe viitor trebuie intensificate aceste investigații. Vom mai menționa în legătură cu studierea manuscriselor și a documentelor turcești și armene din țara noastră că Mihail Guboglu se ocupă la Arhivele Statului, ajutat fiind de un colectiv de colaboratori, cu înregistrarea și fișarea documentelor turcești (din care se știe că există în țara noastră circa 225 000) și a celor armenești, din care se găsesc la Arhivele Statului în prezent vreo 12 000, reprezentînd doar numai o parte din totalul documentelor.

Activitatea secției de studii orientale, așa cum a fost aici schițată, este încă lipsită de sistemă și de un ritm egal, dar realizările deja obținute ne îndreptățesc să sperăm în rezultate mai bune pentru viitor.

V. Bănățeanu

★

În cursul semestrului trecut s-au ținut în plenarele Institutului de istorie al Academiei R.P.R. din București următoarele comunicări :

— *În Arhivele Moscovei, pe urmele trecutului nostru,* de acad. prof. A. Oțetea ;

— *Dimitrie Cantemir și istoria imperiului otoman,* de M. Guboglu ;

— *Participarea diplomatică a Moldovei pentru aplanarea neînțelegerilor polono-tătare (1763),* de V. Mihordea ;

www.dacoromanica.ro

— *Problema agrară în dezbaterea Divanului Ad-Hoc şi Adunările Ţării Romîneşti (1857—1861)*, de D. Berindei.

— *Relaţii romîno-germane în 1934—1938*, de Eliza Campus.

Comunicările au fost urmate de discuţii.

★

În lunile ianuarie-iunie 1957 au avut loc conferinţele:

— *Legăturile dintre greci şi autohtoni în lumina săpăturilor de la Istria*, de acad. E. Condurachi;

— *Aşezarea feudală timpurie de la Dinogeţia*, de prof. univ. Gh. Ştefan;

— *Săpăturile arheologice de la Suceava*, de prof. univ. I. Nestor;

— *520 de ani de la răscoala iobagilor romîno-maghiari de la Bobîlna*, de conf. univ. Demeni Ludovic;

— *Glorioasa domnie a lui Ştefan cel Mare*, de prof. univ. I. Ionaşcu;

— *Rolul lui Ştefan cel Mare în lupta împotriva expansiunii otomane*, de conf. univ. B. Cîmpina;

— *Cultura în timpul lui Ştefan cel Mare*, de asist. univ. R. Manolescu;

— *Începuturile înfăptuirii unităţii naţionale a poporului romîn (24 ianuarie 1859)*, de conf. univ. V. Maciu;

— *Romîni pe baricadele Comunei din Paris*, de asist. univ. D. Rozenzweig;

— *Discuţii privitoare la obiectul istoriei muncitoreşti*, de acad. M. Roller.

— *Primele frămîntări muncitoreşti din ţara noastră*, de conf. univ: Gh. Haupt;

— *Internaţionala I şi militanţii socialismului în Transilvania*, de A. Egyed (Cluj);

— *Pionieri ai mişcării soc aliste din Romînia*, de conf. univ. Gh. Haupt;

— *Contemporanul şi curentul Contemporanului*, de conf. univ. Gh. Haupt;

— *Legăturile muncitoreşti cu Engels*, de I. Banu;

— *Cluburile socialiste la sate în 1898—1899*, de D. Mioc;

— *Figuri de militanţi ai mişcării muncitoreşti din Romînia*, de V. Ionescu şi N. Huscaru;

— *Cercul Romîniei Muncitoare (1902—1907)*, de T. Lungu;

— *Din istoricul organizării primelor sindicate în Romînia*, de M. Iosa;

— *Mişcarea muncitorească din Transilvania la începutul secolului XX*, de I. Cicală (Cluj);

— *Cauzele răscoalei ţărăneşti din 1907*, de conf. univ. V. Maciu;

— *Poziţia mişcării ţărăneşti faţă de răscoala din 1907*, de conf. univ. I. Gheorghiu;

— *Eroicul şi sîngerosul 1907*, de acad. M. Roller;

— *Însemnătatea şi ecoul internaţional al răscoalei din 1907*, de conf. univ. Gh. Matei;

— *Răscoala din 1907 în Moldova de nord*, de Gh. Ungureanu;

— *Răscoala din 1907 din Oltenia şi Muntenia*, de Matei Ionescu;

— *Război războiului (din lupta clasei muncitoare împotriva războaielor 1913—1917)*, de conf. univ. I. Gheorghiu. *A. I.*

★

În ziua de 12 aprilie 1957, aspirantul romîn Ştefan Ştefănescu a susţinut în faţa Consiliului ştiinţific al Facultăţii de istorie a Universităţii de Stat Lomonosov din Moscova disertaţia cu tema: *Proprietatea feudală din Ţara Romînească în sec. XIV—XVI.*

Conducător ştiinţific a fost prof. dr. S. A. Nikitin, iar oponenţi oficiali: prof. dr. D. V. Cerepnin şi candidat în ştiinţe istorice conf. univ. L. P. Lapteva.

www.dacoromanica.ro

În ziua de 27 iunie 1957, aspirantul romîn Nicolae Copoiu, a susținut în fața Consiliului Științific al facultății de istorie de la Universitatea de Stat Jdanov din Leningrad disertația cu tema : *Mișcarea muncitorească din Romînia în ajunul războiului mondial (1910 — 1914)*. Conducător științific a fost conf. univ. P. F. Kuharski, iar oponenți oficiali : prof. I. M. Zaher și candidat în științe istorice, conf. univ. I. G. Gutkina.

Cu unanimitate de voturi. Consiliile Științifice au hotărît să confere celor doi aspiranți titlul de candidat în științe istorice.

★

În presa străină de specialitate au fost publicate mai multe articole ale istoricilor romîni, precum și recenzii asupra unor lucrări ale acestora. Astfel în : „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft", caietul 2, 1957, din R.D.G., a apărut : *Die hitlerfaschistische Infiltration in Rumänien (1939—1940)*, de conf. univ. Eliza Campus ; iar în „Wissenschaftliche Zeitschrift der Karl Marx Universität Leipzig", caietul 1, 1956—1957, același autor semnează articolul intitulat : *Der Balkanblock der Neutralen (September 1939—März 1940)*.

★

Printre lucrările de istorie s-a făcut remarcată încă de la apariția sa, monografia științifică a lui Gh. Haupt, *Din istoricul legăturilor revoluționare romîno-ruse 1849—1881*, Ed. Acad. R.P.R., care a reușit să suscite interesul istoricilor străini datorită largului cerc de probleme tratate.

Expunînd o problemă importantă a legăturilor de veacuri dintre popoarele țării noastre și cele ale Uniunii Sovietice, era și firesc ca monografia amintită în primul rînd să intre în cercul preocupărilor oamenilor de știință sovietici. Interesul acestora s-a exprimat prin recenta publicare de către „Komunist Moldavii", nr. 6/1957, iunie, revistă teoretică și politică a C.C. al P.C. al R.S.S. Moldovenești, și de către „Novaia i noveșaia istoria" (Istoria modernă și contemporană) nr. 1/1957, revistă a Institutului de istorie a Academiei de Științe a U.R.S.S., a unor recenzii asupra monografiei lui Gh. Haupt.

Revista „Komunist Moldavii" arată că printre lucrările de istorie publicate în R.P.R., închinate legăturilor romîno-ruse de-a lungul veacurilor, un deosebit interes științific îl prezintă lucrarea lui Gh. Haupt, deoarece ea constituie „prima încercare în istoriografia romînească și sovietică de a reda istoria legăturilor revoluționare romîno-ruse din secolul al XIX-lea în perioada dezvoltării și consolidării capitalismului".

Autorul recenziei, M. Munteanu, scoate în evidență părțile pozitive ale monografiei, valoarea pe care o reprezintă pentru cercetătorul sovietic și pentru întărirea legăturilor de prietenie ale celor două popoare vecine. „În lucrarea lui Gh. Haupt — scrie recenzentul — sînt expuse fapte interesante despre prietenia și lupta comună a popoarelor romîn și rus pentru eliberarea de sub jugul social și național al moșierilor și burgheziei. Această serioasă lucrare asupra istoriei legăturilor revoluționare romîno-ruse trezește interesul nu numai al istoricilor dar și al opiniei publice largi". În concluzie, autorul remarcă faptul că monografia lui Gh. Haupt, cu toate lipsurile existente, „are o mare valoare științifică".

Recenzia din „Novaia i noveșaia istoria", semnată de I. I. Orlov, scoate de asemenea în evidență meritele monografiei lui Gh. Haupt, atît în privința documentării bogate, cît și a interpretării evenimentelor istorice privind legăturile revoluționare romîno-ruse din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Se remarcă pentru istoriografia noastră concluzia recenziei care arată : „Monografia recenzată necesită, fără îndoială, în întregime o înaltă apreciere. Lucrarea tînărului savant romîn constituie un serios studiu marxist în care, pe baza a numeroase izvoare, se dă pentru prima dată caracterizarea pe o mare perioadă a legăturilor revoluționare romîno-ruse".

www.dacoromanica.ro

Recenziile aduc numeroase observaţii critice, arată şi problemele asupra cărora autorul trebuie să se oprească mai mult, cum şi evenimentele care suscită o analiză atentă în partea cercetătorului a legăturilor revoluţionare romîno-ruse. Unele părţi ale lucrării trebuiesc mai mult aprofundate, o serie de concluzii sînt făcute în grabă şi fără o argumentare susţinută.

M. P.

★

Studiul lui M. Guboglu intitulat: *Orientalistica română*, publicat în „Studii şi articole de istorie" a Societăţii de ştiinţe istorice şi filologice din R.P.R., I (1956), a fost apreciat şi în străinătate. Astfel profesorul dr. Jan Reychman (Varşovia) i-a făcut o amplă prezentare în recenzia: *Pare slow o Rumunskiej orientalistyce* („Cîteva cuvinte despre orientalistica română"), publicată în revista „Przeglad Orientalistyczny" nr. 4(20), (Warszawa, 1956), p. 523—529.

Versiunea franceză a studiului lui M. Guboglu a fost publicată sub titlul: *Contributions roumaines aux études orientales*, în revista „Archiv Orientalni" XXIV, 3 (Praha, 1956), p. 454—475.

Într-o notă bibliografică intitulată *Rumanian contributions to Oriental Studies*, apărută în „H. A. Bulletin . . . published în USA", vol. 2, nr. 2 (dec. 1956), p. 188, nr. 1853, J. Eriekson, după ce trece în revistă cîteva opere importante scrise de romîni în legătură cu storia Imperiului otoman, arată importanţa bogatelor note bibliografice ale articolului de mai sus, privind contribuţiile romîneşti în studiile orientale.

Recent redacţia revistei „*Sovetskoe vostokovedenie*" a solicitat de la M. Guboglu un articol: *Orientalistica în Republica Populară Română*, spre a fi publicat în volumul jubiliar cu ocazia aniversării celor 40 de ani de la Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie.

G.B

★

La Varşovia, în ziua de 10 iunie 1957, s-au deschis lucrările Congresului de Istoria medicinii. Au participat reprezentanţi din U.R.S.S. şi ţările de democraţie populară, ţara noastră fiind reprezentată prin dr. Valeriu Bologa, şeful de catedră de la Institutul Medico-farmaceutic din Cluj şi dr. Iosif Spielmann, conf. Univ. de istoria medicinii la Institutul Medico-farmaceutic din Tg. Mureş.

Tematica acestui congres s-a axat pe probleme de metodologie, scopul fiind reorganizarea învăţămîntului medico-istoric.

Participarea ţării noastre a fost pozitiv apreciată. Comunicarea dr. Iosif Spielmann despre *Concepţia dialectică materialistă în istoriografia medicinii* a arătat necesitatea combaterii dogmatismului şi revizionismului, rezolvarea ştiinţifică a problemei periodizării medicinii.

Raportul conf. univ. dr. Iulius Ghelerter şi al dr. Gh. Brătescu din Bucureşti despre *Studiul istoriei medicinii în R.P.R.*, a pus în evidenţă problema orientării marxiste în cercetarea medico-istorică, făcînd cunoscute rezultatele obţinute pe baza noii orientări.

Referatul prof. Valeriu Bologa: *Cîteva consideraţiuni în legătură cu rostul gîndirii istorice în medicină*, caracterizînd gîndirea medicală a secolului al XIX-lea, a arătat necesitatea alcătuirii unei sinteze materialist-dialectice în istoria medicinii.

În legătură cu problema documentării bibliografice şi a muzeelor de specialitate, au fost prezentate referatele: *Documentarea bibliografică în istoria medicinii romîne*, de dr. V. Manoliu (Bucureşti); *Realizări în domeniul muzeologiei medicale în R.P.R.*, de dr. S. Izsak (Cluj), precum şi referatul dr. G. Barbu (Bucureşti): *Societăţi romîneşti de istorie a medicinii.*

A. I.

★

www.dacoromanica.ro

Tov. Eugen Stănescu, Directorul Editurii Academiei R.P.R., a făcut în lunile iunie-iulie ale anului 1957 o călătorie de studii în Republica Populară Germană. În calitate de conferenţiar la Facultatea de istorie a Universităţii „C. I. Parhon" din Bucureşti a ţinut la Institutul pentru istoria ţărilor de democraţie populară de pe lîngă Universitatea Karl Marx din Leipzig o prelegere despre cele mai noi rezultate în cercetările medievistice din Republica Populară Romînă.

A. I.

★

În cadrul festivalului „Goldoni" de la Veneţia, în ziua de 21 iulie a.c. a început Congresul de istorie a teatrului, la care a participat şi ţara noastră prin Ion Marin Sadoveanu, Horia Deleanu şi Zeno Vancea.

Ion Marin Sadoveanu, directorul Teatrului Naţional, a dezvoltat tema : *Commedia dell'arte şi raporturile ei cu Romînia.*

A. I.

www.dacoromanica.ro

ÎNTREPRINDEREA
POLIGRAFICĂ Nr. 8
BUCUREȘTI

www.dacoromanica.ro

Com. 1893.

Lei 6.—